HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

Kossuth és a hadtudomány

Az európai biztonságpolitikai intézmények

Osztrák biztonsági és védelmi doktrína

A talibok és Pakisztán együttműködése

A váratlanság szerpe az USA hadművészetében

Az atomerőművekben keltkezett károk, rombolások hatásairól

Honvéd Törzstanfolyam, 1949–1950

Az Essential Harvest hadművelet

Gondolatok a légierő vezetéséről

A radioaktív hulladékok elhelyezéséről

Konferencia az etikai kódexről

Az MHTT küldöttgyűlése, határozatok

Szakosztályok rendezvényei

XII. évfolyam

2002/2.

E számunk a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelent meg.

A tanulmányok szerzői

Dr. Ács Tibor nyá. ezredes,
az MTA doktora

Frigyesi Ferenc mk.
RHK. Kht. üzemvezető

Dr. Hajma Lajos nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Harai László ezredes,
a hadtudomány kandidátusa,
egyetemi tanár

Dr. Katona Magda,
a politikatudomány kandidátusa,
kül- és biztonságpolitikai elemző

Dr. Krajnc Zoltán mk. alezredes, PhD,
ZMNE egyetemi adjunktus

Lévai Zoltán mk. alezredes,
doktorandusz

Dr. Lits Gábor nyá. alezredes

Dr. Nagy László ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Padányi József mk. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Pataky Iván nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Páwel Zahradnicek mk. ezredes,
cseh katonai szakértő

Pohl Árpád alezredes,
ZMNE főiskolai docens

Dr. Rónaky József
Országos Atomenergia Hivatal,
főigazgató

Dr. Ruttai László mk. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa,
egyetemi docens

Dr. Solymosi József nyá. mk. ezredes,
az MTA doktora

Dr. Szabó József nyá. vezérőrnagy,
az MTA doktora

Dr. Szabó Miklós nyá. vezérőrnagy,
az MTA levelező tagja

Varga Mihály nyá. alezredes,
újságíró

Veress D. Csaba

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat szerkesztőbizottsága

Elnök:
NAGY LÁSZLÓ,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
Ács Tibor,
Barna Géza,
Bertalan György,
Gáspár Tibor,
Kovács Tibor,
Opál Sándor,
Pataky Iván,
Pekó József,
Turák János,
Várhegyi István.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
A mellék HM vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Internetcím:
http:/www.zmne.hu/kulso/mhtt

Nyomdai előkészítés
és gondozás:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
Nagy és Társa Kft.

ISSN 1215-4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

XII. évfolyam 2. szám 2002. június

Tartalomjegyzék

Ács Tibor — Kossuth és a hadtudomány 3

BIZTONSÁGPOLITIKA

Nagy László — Európai biztonságpolitikai intézmények múltja és jelene 11

Pohl Árpád — Az új osztrák biztonsági és védelmi doktrína 27

Katona Magda — A talibok és Pakisztán katonai együttműködése 36

HADTUDOMÁNY–HADÜGY

Hajma Lajos — A váratlanság szerepe az USA hadművészetében 49

Páwel Zahradnicek — Atomerőművekben keletkezett károk, rombolások hatásai a harcoló csapatok tevékenységére 61

VEZETÉS–KIKÉPZÉS

Szabó Miklós — A Honvéd Törzstanfolyam története 73

Ruttai László–Krajnc Zoltán
Gondolatok a légierő vezetéséről 88

Padányi József–Harai László
Az Essential Harvest hadművelet műszaki támogatása, a magyar fegyvermegsemmisítő csoport tevékenysége 93

FÓRUM

Varga Mihály — Konferencia az etikai kódexről 107

Frigyesi F.–Lévai Z.–Rónaky J.–Solymosi J.
Radioaktív hulladékok biztonságos hazai elhelyezése 110

SZEMLE

Veress D. Csaba — A mezőkeresztesi csata, 1596 118

Pataky Iván — Figyelemre méltó kezdeményezés 120

A TÁRSASÁG HÍREI

A küldötgyűlés tanulságai 122

Az MHTT szabadegyetemi előadás-sorozatáról 124

Az Intézőbizottság üléséről 126

Az MHTT 2002. április 5-i küldöttgyűlésének határozatai 127

A MHTT közhasznúsági jelentése a 2001. évről 128

A szakosztályok rendezvényei 129

„Előttem ezen elv áll: a hadvezér intézi és saját felelősége mellett effectuáltatja a hadsereg körébe tartozó minden administrativ brancheokat, de a hadsereg nem status in statu, s teljeséggel nem független a polgári hatalomtól, de sőt a fővezértől kezdve összesen alá van vetve a polgári hatalom felügyeletének s őrködésének."(Kossuth, 1848. december 9.)

Ács Tibor

Kossuth és a hadtudomány

Országszerte folynak a megemlékezések Kossuth Lajos születése 200. évfordulójáról. A bicentenáriumi rendezvények többek között a Hadtörténeti Intézetben 2002. május 16-án megtartott *Kossuth és a magyar hadügy* című konferencia azt bizonyítják, hogy *Kossuth élete és munkássága ma is él,* mert olyan események gyújtópontjában állt, amelyek meghatározták Magyarország elmúlt több mint másfél évszázados történelmét.

Hatalmas életíve – született 1802. szeptember 19-én és elhunyt 1894. március 20-án – átfogja szinte az egész XIX. századot. Nevével összeforrt a nemzeti függetlenség és a polgári átalakulás gondolata, az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc emléke. Rendkívüli és egyedi tehetség volt, életműve állandó témája a tudománynak. Vaskos összefoglalókban, terjedelmes biográfiákban és tanulmányokban foglalkoznak alakjával, szerepével. Az igen gazdag Kossuth-irodalom ellenére alakjának és történelmi szerepének feldolgozása még ma is tart. Nem könnyű feltárni ezt az időben és térben oly kivételesen kiterjedt, hatásában rendkívül sokoldalú életművet.

Kossuth Lajos küzdelmes élete és hosszas működése történetének eddigi megrajzolása során eléggé homályban maradt katonai szakértelmének és hadtudományi irodalmi tevékenységének bemutatása. Egy ilyen hatalmas és teljességre törekvő tudományos kutatói és feldolgozói feladat végrehajtáshoz, noha mintegy három évtizede foglalkozom e témakörrel, véleményem szerint még nem értek meg a feltételek Ebben a rövid írásban is csak arra vállalkozom, hogy néhány adalék segítségével felvillantsam a kossuthi életmű hadtudományi hagyatékának főbb értékeit.

Közismert, hogy munkálkodása jól elkülöníthetően három hatalmas időszakra tagolódik. *Az első időszakban* (1802–1848) az ifjú és a reformkori Kossuth lassú kibontakozása után egyre nagyobb lendülettel lépi át a nehéz próbatételeket, és válik a nemzet vezető politikusává. Ebben az időben keletkezett írásai: ifjúkori és Zemplén megyei feljegyzései, az Országgyűlési és a Törvényhatósági Tudósításokban megjelent cikkei, a József laktanya foglyaként készített fordítása, a Pesti Hírlap szerkesztőjeként közreadott munkái, valamint az ellenzék vezetőjeként kifejtett publikációi bizonyítják, hogy *foglalkozott a hadügy és a katonaság számos kérdésével.*

1 Kossuth Lajos Összes Munkái (továbbiakban – KLÖM). XIII. k.708.o.

Életének azonban roppant sorsfordulója az 1848–49-es évek időszaka, amikor a forradalom és szabadságharc alatt pályája elérte a tetőpontot. Az utolsó rendi Országgyűlés követeként, az első felelős magyar kormány pénzügyminiszteréként, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökeként és Magyarország kormányzójaként írásainak százaiban elméletileg és gyakorlatilag vizsgálta, értékelte, szervezte, építette és irányította a honvédelem és a hadsereg minden területét, majd vezette a nemzet háborúját és szabadságharcát.[2] De az is igaz, hogy már 1848-tól a mai napig vitákat váltott ki hadügyi tevékenysége és nem egy katonai rendelkezése. Ám e viták ellenére a neves kortárs hadtudós, a porosz származású svájci Wilheim Rüstow 1860–61-ben, Zürichben megjelent – a bécsi levéltári anyagokat felhasználó – kétkötetes művében Kossuth katonai képességét, az 1848–49-es működése alapján úgy értékeli, hogy *„katonai tekintetben is felülmúlta Kossuth a magyar tábornokokat" és „nagy katonai áttekintéssel rendelkezett."*[3]

Életének utolsó 45 évében, az 1849 augusztusától 1894 márciusáig tartó számkivetésében sohasem adta fel a független és polgári Magyarországért vívott küzdelmét. Kossuth szinte emigrációjának a kezdetétől abban bízott, hogy a magyar nemzet ismét fegyvert ragadhat a Habsburg-uralom ellen. Az 1848–49-es szabadságharc eseményeiből, a politikai és katonai vezetés ellentéteiből levont tanulságai alapján az a szilárd elhatározása alakult ki, hogy ennek az új felszabadító háborúnak ő már nemcsak politikai vezetője és államfője, hanem katonai vezetője és az új honvédsereg fővezére is lesz. Saját kezében kívánta egyesíteni az államfői és fővezéri jogköröket, a politikai és a katonai hatalmat a sikeres szabadságharc érdekében. Ezért mindent megtett, hogy katonailag képezze magát és elsajátítsa a hadtudomány minden ágának legfontosabb tételeit és szabályait. Emigrációjának törökországi (1849–1851), amerikai (1851–1852), angliai (1852–1861) és itáliai (1861–1894) időszakában munkálkodásának elválaszthatatlan részévé váltak hadtudományi tanulmányai és kutatásai, amelynek eredményeként megfogalmazott katonai gondolatait és hadtudományi nézeteit tükrözik közreadott publikációi.[4]

Ám ezek mellett a minden érdeklődő számára elolvasható írások és munkák mellett többségében még nyomtatásban meg nem jelent hadtudományi és katonai kéziratot, fordítást és feljegyzést is találunk az Országos Levéltár Kossuth-gyűjteménye turini hagyatékcsomagjaiban. Több füzet, számtalan nagy fólió ív és kisebb-nagyobb papírlap tartalmazza Kossuth hadtudományi gondolatait és katonai elveit, összesen 27 kéziratban.[5] Ezeknek az írásoknak jelentős része Kutahiában keletkezett 1850 szeptembere és 1851 márciusa között, bár csak néhány anyagon található meg a

2 Lásd részletesen KLÖM. XI–XV. k. Sajtó alárendezte Barta István, Sinkovics István. Budapest, 1951–1957.

3 Rüstow, Wilheim: Geschichte des ungarischen Insurrections Krieges im den Jahren 1848 und 1849. I. k. Zürich, 1860. 120–121. o. (II. k . Zürich, 1861). Magyarul: Az 1848–49-diki magyar hadjárat története. Ford. Vértesi Arnold és Áldor Imre. 1–2. k. Pest, 1866. Az idézet az 1. k. 80. o.

4 Lásd részletesen Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból. I–III. k. (a továbbiakban: KLIE) Budapest, 1880–1882; Kossuth Lajos Iratai. (Kiad. Helfy Ignác–Kossuth Ferenc). IV–XIII. k. Budapest. 1894–1911. Lásd még Markó Árpád: Kossuth Lajos hadtudományi munkálatai törökországi emigrációja alatt, 1850–1851. Budapest, 1964. 227 o. MTA Könyvtár Kézirattár D/2427. sz. kézirat.

5 Magyar Országos Levéltár: R 90 Kossuth-gyűjtemény (a továbbiakban: OL KGY) 9. cs.

készítés dátuma. Több kézirat pedig Angliában és Itáliában készült. Néhány kézirat és fordítás, illetve másolat pedig nem Kossuth kézírásától származik.

Kossuth ezeket az írásokat közre akarta adni és Turinban az 1880-as években megkezdte sajtó alá rendezésüket. E munka során minden kéziratot átnézett és megjegyzéseit a szerkesztéssel kapcsolatban rávezette az anyagokra és több munkájának új címet is adott. Hadtudományi műveinek és katonai írásainak a *„Had és csatatani, hadseregszervezeti s hadgyakorlati dolgozataim"* összefoglaló címet adta. A háborúról, a hadművészetről, a hadseregről, a vezérkarról, a gyalogság, a lovasság, a tüzérség, a szakcsapatok és szolgálati ágak szervezetéről, kiképzéséről és tevékenységéről, valamint a katonai szabályzatokról Kossuth nézeteit bemutató dolgozatok címei a Magyar Országos Levéltár Kossuth-gyűjteménye rendezési (jelzetei) sorrendje szerint a következők:

1. Hadviselet- és Csatatan Elemei. 2. Hadviselet- és Csatatan Elemei Summarium (Kivonat). 3. Ágyúszati Jegyzetek. Emlékezeti segélyül. 4. Kivonat az osztrák tábori utasításból. 5. Utasítási Jegyzetek a tábori ágyúszat legczélirányosabb használatára. 6. Dandár Hadulatok. 7. Bevezetés a Magyar Sorgyalogság Gyakorlati Szabályzataihoz. 8. Tábor Vezérkari Központi Iroda. 9. Vezérkari utasítás a tábori szolgálatra vonatkozólag. 10. Progressziók a katonai oktatáshoz. 11. A gyalogsági iskolához. 12. Tábor Vezérkari Központi iroda. 13. Alaputasítás a Főtábor Vezéri Karnagynak. 14. Vezérkari utasítás a tábori szolgálatra vonatkozólag (franciául). 15. Gyalogsági iskola. 16. Vezéreszmék a lovassági csatatanból. 17. Tábori szolgálat. 18. Kalauz-kar. 19. Utászkar. 20. Hadi bíróságok organizmusa. 21. A tüzéri kar Csatarendi Felosztása. 22. Jegyzetek különböző hadászati (katonai) dolgokra vonatkozólag. 23. Jegyzetek a tüzérikar csatarendi felosztásához. 24. Tábori tüzérség (németül). 25. Mellékletek a tüzérikar csatarendi felosztásához. 26. A Tüzérkar Csatarendi felosztása. 27. Sorhadulati Vezény-jegyzetek.[6] Ezekhez tartozik Kossuth egyetlen, nyomtatásban megjelent szabályzata „Magyar honvéd sereg" (Genf,1864). Ennek a könyvészeti ritkaságnak a tartalma a következőkből áll: I. A magyar honvéd rendeltetése, II. Vezényszavak 1. Gyalogságnál, 2. Vezényszavak lovasságnál, 3. Vezényszavak tüzérségnél. III. Dics-ének (Szózat), IV. Az eskü, V. Függelem, VI. Hadi törvényczikkek (167 o.).[7]

Kossuth az egyetemes és a magyar hadtörténelemből, a hadtudományi irodalomból, kora hadügyi jelenségeiből, saját 1848–49-es szabadságharc tapasztalataiból és képzett katonákkal való konzultációkból merített hadtudományi munkálkodásakor. E *négy forráscsoport* szoros egymásra hatása alakította hadtudományi munkássá-

6 Közel három évtizede, kutatásaim kezdetén ezekre a hadtudományi írásokra hívtam fel a figyelmet „Kossuth Lajos, a hadtudós" (Lobogó, 1977. szeptember 16. (37.) sz. 24–25. o.) és „A magyar hadtudomány a XIX. század első felében" (Honvédelem, 1987. 8. sz. 80. o.) című cikkeimben. Feldolgozómunkám eredményeiből közreadtam a kossuthi hagyatékból, öt tételben szereplő, hét kéziratban kifejtett magyar vezérkarral kapcsolatos nézeteit „KOSSUTH LAJOS írásai a vezérkarról" (Bp.,, 1994. 104 o.), két másik dolgozata függelékében megfogalmazott elveit „Kossuth Lajos hadtudományi aforizmái és maximái" (Hadtudomány, 1994. 1. sz. 66–72. o.) Dolgozatairól egy áttekintést „Kossuth Lajos hadtudományi munkái" (Új Honvédségi Szemle, 1994. 3. füzet 19 o.) címmel és egy tanulmányt a Magyar Tudományos Akadémia tagságára való jelöléseiről, „Kossuth Lajos tagajánlásai az Akadémián" (Magyar Tudomány, 1994. 9. sz. 1053–1060. o.), valamint egy rövid népszerű életrajzot „KOSSUTH LAJOS" (Bp.,1994. 96 o., képillusztráció 16 o) címmel.

7 Magyar honvéd sereg. Szolgálati szabályok minden fegyvernem számára. Genfben, nyomtatott Puky Miklósnál. 1864–1865. 167. o., XIV., 303. o., 16 t. Kossuth-könyvtára 114. sz.

gát, de műveiből és megnyilatkozásaiból az is világosan kiderül, hogy nem egyforma súllyal.

Vizsgálódásainak és kutatásainak fontos kútfője volt ma az OSZK különgyűjteményeként kezelt könyvtárának közel 200 hadtudományi és katonai kötete, sok széljegyzettel ellátva, klasszikusok és kevésbé ismert szakírók művei, külföldi katonai szabályzatok, melyek átfogták a hadügy és hadtudomány minden területét.. Ezekről a kiadványokról eddig három leltár ismeretes. Az elsőt 1864. május 8-án Turinban maga Kossuth Lajos állította össze és az 1413 munkát szakokba is sorolta.[8]

A 123 hadtudományi művet, katonai munkát és szabályzatot, amelyek között nem egy többkötetes, a következőképpen sorolta be Kossuth könyvlajstromába: Mappák, Magyar történelmiek. Katonaiak. Egyes és combinált fegyvernemek tacticája. Szolgálati és gyakorlati Szabályzatok. I. Osztrák. II. Franczia, a) Gyalogsági, b) Lovassági, c) Tüzérségi, d) Hidászkari. III. Belga. Egyes szolgálati ágazati kézi könyvek, I. Katonai administraczio, II. Táborvezérkar, III. Mérnökkar, IV. Tüzérség. Hadtörténelmiek. Vegyesek.[9]

Kossuth hadtudományi munkásságáról leveleiben rendszeresen beszámolt és erről a tevékenységéről szó esett a magyar emigráció leveleiben és emlékirataiban is. Kossuth 1850 és 1852 között Londonba, Párizsba és Konstantinápolyba írt leveleiben rendre kéri a hadtudományi műveket, a katonai szabályzatokat és tudósít hadtudományi tevékenységéről és terveiről. Kossuth Kutahiából 1850. november 5-én Pulszky Ferencnek Londonba írt levelében Vetter Antal altábornagy esetleges háborús beosztásával kapcsolatban már ezt a magabiztos álláspontot fejtette ki: *„Azon esetre – melyet Istentől várok – magam ugyan ki nem adom a hadsereget kezemből – a táborhely lakásom, ágyúdörgés zeném, s harcmező templomom, készülök rá, kanállal eszem a hadtudományt – de mellettem, s utánam őt óhajtanám látni a hadseregben."*[10]

Kossuthnak ez a törekvése azonban nem aratott osztatlan sikert az emigrációs körökben. Ezt példázza a Kutahiában szintén számkivetésben élő Mészáros Lázár altábornagy 1850. november 8-i naplófeljegyzése is: „Kossuth hadtudományt ír, és sereget organizálja, vezéreket nevez, az éber képzeletét foglalkoztatja."[11] Ironikus hangnemben írt Kossuth hadtudományi tevékenységéről és terveiről az ez időben készült emlékirataiban, amelyet azonban csak 1871-ben adtak ki: „Hja! ha elébb lehetett volna Kutahiában, hol – részint, mivel a balsors megtisztítja mindazt, mit megragad, még az észerőt is; részint pedig mivel egy helvécziai hadikönyv s egy lengyel szellemmel teljes ezredes Kossuth hadi eszményeiben fáklyát gyújtottak, ezeket írni nem mertem volna, mert miután még lovagolni is megtanult, a legfőbb vezényleti képesség is beléje fészkelte magát."[12]

---

8 Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár. Oct. Hung. 1064. 1–2. k.

9 Uo. 1. k. 30., 39–45. o., 2. k.

10 OLKGY 9. cs. I. 947. sz; Pulszky Ferenc: Életem és korom. Budapest, 1881. III. k. 57.o.

11 Mészáros Lázár törökországi naplója 1849–1850. Sajtó alá rendezte Ács Tibor. Budapest, 1999. 88. o.

12 Mészáros Lázár: Eszmék és jellemrajzok az 1848/49-es forradalom eseményei- és szereplőről. Pest, 1871. 58–59. o.

Kossuth, noha ismerte az egyes emigráns körök véleményét, nem adta fel elhatározását és egyre inkább elmélyült hadtudományi tanulmányaiban. Ennek egyik bizonyítéka 1851. január 17-i levele Vay Lászlóhoz Konstantinápolyba, amelyben a francia gyalogsági, lovassági és tüzérségi kiképzés és gyakorlatok rendjére, valamint a tábori szolgálatra vonatkozó öt katonai szakmunkát kér számára beszerezni, mivel: *„Nagy szükségem van reájuk. Nem akarom, hogy valaki elmondhassa: jobban penetráltsa a katonai tanulmányok mélyét mint én – az alkalmazást majd golyózáporban a harcztéren akarom megmutatni."*[13]

Ebben az időben Kossuth azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy elkészült hadtudományi dolgozatait kiadja. Ezt igazolják Teleki Lászlónak Párizsból, 1851. április 11-én Kossuthoz intézett levelének alábbi sorai: *„Annak, hogy katonai dolgokkal foglalkozol igen örülök. Munkádat itt mindenesetre ki lehet adni, de csak magunk költségén. Mennyibe kerülend? Csak akkor mondhatom, meg mikor tudni fogom millyen terjedelmes a könyv és mi nyelven akarod kiadni."*[14] Erről a tervéről azonban pénzhiánya miatt lemondott, de hadtudományi munkálkodását az elkövetkezendő években is tovább folytatta. Ezt bizonyítják Klapka György tábornokkal 1859 januárjában folytatott londoni tárgyalásai. Itt kifejtette, hogy az esetleges kitörő új szabadságharcban maga végzi a kormányzási és fővezéri kötelességeket, mivel:

„Én tíz év óta, minden üres pénzemet a hadtudománynak szenteltem. Ismerem a hadtörténet által gyakorlati alapelvekre redukált magas taktikát és stratégiát: tanulmányoztam a legnevezetesebb, legtanulságosabb hadjáratokat; otthonos vagyok a katonai szervezet s adminisztráczió minden ágazatában; múlt harczunk nekem is nagy iskola volt; számot vetve lelkiismeretemmel, nem csak hiszem, de tudom, hogy képes vagyok a hadvezéri feladatnak megfelelni."[15]

Az közismert, hogy a 19. század második felében a körülmények alakulása, az európai és a magyarországi erőviszonyok változásai nem tették lehetővé a Kossuth által elképzelt új hazai szabadságharc kitörését és az általa lefektetett hadtudományi elvek alapján új nemzeti hadügy és honvédhadsereg megteremtését. Az 1867-es kiegyezés után, most már a szó igazi értelmében is „turini remete" felhagyott az intenzív hadtudományi tevékenységével, noha a magyar honvédség valódi nemzeti hadsereggé történő átalakítása érdekében sokszor, szinte elhunyta napjáig, kifejtette álláspontját.

A huszadik században sem volt ismeretlen Kossuth Lajos hadtudományi munkássága és kéziratos hadtudományi hagyatéka. Erről tanúskodik Hajnal István 1927-ben a törökországi Kossuth-emigrációról megjelent okmánypublikációja.[16] Sárkány József 1944-ben a kossuthi életművet és hagyatékát bemutató könyvében részletesen ismertette: *„Kossuth számkivetésében olyan mélyreható katonai tanulmányokat folytatott, hogy azok megismerése máig tanulságos."*[17] A szabadságharc centenáriumának évében Szimonidesz Lajos írt cikket „Kossuth Lajos katonai dolgozatai" címmel és

13 OLKGY I. k. 106. o.

14 Uo. 1184. sz.

15 KLIE. I. k. 106. o.

16 A Kossuth-emigráció Törökországban. I.k. Kiad. Hajnal István; Budapest, 1927. 270.o.

17 Sárkány József: Kossuth Lajos élete és hagyatéka; Cegléd, 1944. 155–162.o.

megállapította: Kossuth „a katonai irodalom terén is tevékenykedett" és „maradandót hagyott hátra". Részletesen ismertetve a dolgozatokat, remélve: azokat „feltárni, közzétenni és kiaknázni" fogják.[18]

Markó Árpád 1961-ben a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetét vizsgálva mutatja be Kossuth kéziratait, megállapítva: „egy – tőle remélt és vezetendő – újabb szabadságharcban nyomtatásban is kiadva a nyilvánosság elé kerülhetett volna, – ma őt ünnepelhetnők jogosan a XIX. század legnagyobb és legértékesebb magyar katonai szakírónknak, és az új magyar katonai nyelv újjáalkotójának."[19] A huszadik századi hazai hadtudománytörténetében elévülhetetlen érdemeket szerzett, és az általam nagyra becsült, jeles hadtudós 1964-ben készült. „Kossuth Lajos hadtudományi munkálatai törökországi emigrációja alatt 1850–1851" című kiváló értekezésének értékei vitathatatlanul nagyok, de mint a fenti tények is bizonyítják némileg vitatható az a megállapítása: „Ezekről az iratokról a magyar hadtörténetírók aligha tudtak – legalább is ezekkel senki sem foglalkozott behatóan."[20]

Jelen sorok írója Markó Árpád hatására kezdte el kutatni több mint három évtizeddel ezelőtt Kossuth Lajos hadtudományi munkásságát és kéziratos hagyatékát. A hetvenes évek végére összeállított Kossuth Lajos: „Had s Csatatani, hadseregszervezeti s Hadgyakorlati Dolgozataim" címmel egy terjedelmes forráskiadványt, ám akkor azt minden erőfeszítésem ellenére sem sikerült nyomtatásban megjelentetnie. Ám valószínűnek tűnik, hogy a bicentenárium évében kiadják „Kossuth Lajos a hadviselés és csata elemeiről" című munkámat.

Az eddigi igen vázlatos és szubjektív fejtegetés is érzékelteti Kossuth hadtudományi munkásságának, katonai dolgozatainak és hadügyi írásainak értékeit. Ezeknek a kossuthi hadtudományi dolgozatoknak a vizsgálata külön-külön is megérdemelne egy-egy tanulmányt. Ám erre ebben az írásunkban nincs lehetőség és ezért most a bemutatást le kell szűkíteni Kossuth egyetlen dolgozatára, a Kutahiában 1850 szeptemberében készült, egy negyedrét nagyságú hetven oldalas füzet 60 oldalát betöltő „Hadviselet- és Csatatan Elemei" című művére, amelyben összefoglalását adja hadtudományi és hadművészeti rendszerének.[21]

Kossuth Kutahiában készült katonai dolgozatai közül kétségtelenül ez egyik, ha nem a legjelentősebb írásmű. E kossuthi munkában kitapinthatóak Adam Heinrich Dietrich von Bülow „Az újabb katonai rendszer szelleme" (Geist des neueren Kriegssystems. Hamburg, 1799). Antonie Henri Jomini „A hadművészet kézikönyve" (Précis de l'art de la guerre. Párizs. 1837). Carl von Clausewitz „A háborúról" (Von Kriege. Berlin, 1832). Wilhelm von Willisen „A nagy háború elmélete, az 1831-es orosz-lengyel hadjáratra alkalmazva" (Theorie des grossen Krieges, angewendet auf den russisch-polnischen Feldzug von 1831. Berlin. 1840). Bruno Uebel „A stratégia és taktika tanfolyama és Terv Svájc védelmére Franciaország ellen az 1838. esztendőre"

18 Honvéd, 1948. 2–3. sz. 80.o.

19 Markó Árpád: Adalékok a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetéhez, VII. közlemény; Hadtörténelmi Közlemények, 961. 2. sz. 740. o.

20 Markó i. m. 1. o. MTA Könyvtár Kézirattár D/2427. sz.

21 OL KGY 9. cs. I. 968. sz.

(Kurs der Taktik und Strategie und Plan zur Vertheidigung der Schweiz gegen Frankreich im Jahre 1838. Zürich. 1842) és más jelentéktelenebb szerzők hatása.

Kossuth maga is két esetben hivatkozik arra, hogy munkájának elkészítésénél Kutahiában 1850-ben, a német származású, berlini hadiiskolát végzett svájci tiszti szolgálatban álló, az algériai harcokban 1840. november 21-én meghalt, 34 éves Bruno Uebel alezredes könyvét követte.[22] Igaz, nem az egész művet, hanem csak első részét, amely „I. Stratégia és taktika alapfogalmai" címet viselte.[23] A mű főbb forrásainak vizsgálata alapján kimutathatóak a más katonai teoretikusoktól átvett eredeti kossuthi gondolatok. Kossuth egyrészt több vonatkozásban elfogadja Uebel megállapításait, de másrészt nagy tehetséggel fogalmaz meg korszerű hadtudományi tételeket, hadviselési elveket és hadügyi szabályokat, összesen 229 paragrafusokkal jelölt pontban. Mondanivalóját az egyetemes hadtörténetből és a magyar szabadságharcból vett példákkal és 38 vázlattal teszi szemléletesebbé, érthetőbbé. Ebben a munkájában mélyrehatóan elemzi a háború és a hadviselés lényegét.

Ezek világosan kiolvashatók, amikor meghatározta a háború erkölcsi és katonai szempontjait. Szerinte háborúban és békében, a hadsereg jellemzőinek vizsgálata során kiemeli, hogy az *„csak polgári szellemű lehet"* és a *„katona magát ne castának, hanem polgárnak tekintse"*. Leszögezte, hogy a háború erkölcsi tényezőit *„semmi hadtudomány ki nem pótolja."* Tételei szerint: *„Katonai szempontból a háború czélja az ellenséges hadsereg megsemmisítése... A háború czéljának eszköze a hadsereg."* A háborút hadtudományilag elemezve érdekes megfogalmazását adja a hadviselési főbb eljárásoknak: 1./ a hadászatot, stratégiát – *hadtannak* nevezi, 2. a harcászatot, a taktikát pedig *csatatannak.* Külön fejezetekben foglalkozik a támadás és a védelem alapelveivel és szabályaival.

Ezekben részletes elgondolását kifejti a stratégiai támadásról és végrehajtási módjairól, ezek szerinte: 1. egyszerű stratégiai túlszárnyalás (átkarolás), 2. kettős stratégiai túlszárnyalás, 3. stratégiai áttörés. Kifejti koncepcióját a taktikai támadásról is, amely lehet 1. egyszerű túlszárnyalás,2. kettős túlszárnyalás, 3. áttörés.

A védelem álláspontja szerint stratégiai és taktikai lehet. A stratégiai védelem felépítése 1. sokoldalú védrendszer vagy 2. belső vonalú védrendszer. A taktikai védelem 1. nyugállású és defenzív vagy 2. a különböző védelmi harcrendi alakzatú.

A végszóban (229.§.) a háború fogalmából levont felosztása:

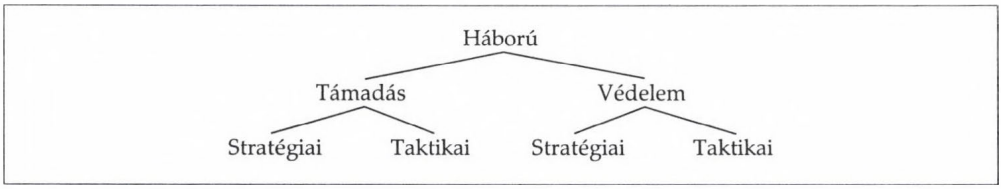

Ez a négy fő viszony egymás közt folytonos összefüggésben áll, s egymást kölcsönösen feltételezik. A támadásnak nem szabad csak támadásnak lenni, hanem a védelem

22 OLKGY 9. cs. I. 925. sz. 55. o.; OSZK Kt. Oct. Hung. 1064. I. k. 43. o.

23 Uebel i. m. 1–84. o. 9 tábla (38 vázlat).

eszközeit is magában kell foglalnia, a védelemnek nem szabad csak védelemnek lenni, hanem támadássá kell kifejlődnie. Még tovább lehetne folytatni a kossuthi hadászati és harcászati tételek felsorolását és értelmezését. Ő maga a szabályok és alapelvek lefektetése után az utolsó mondatában leszögezi: *„Az alkalmazást a hadtörténet, s leginkább maga a háború tanitandja."*

Valószínű, hogy ez a rövid írás is csak torzóját adja a kossuthi életmű fontos részét képező hadtudományi hagyatéknak. De talán célunkat mégis elértük vele, mivel a magyar történelem egyik legnagyobb alakja születésének 200. évfordulójára emlékezve felvillantottuk a hosszú emigrációt, a világháborúk pusztításait és a történelem viharait átvészelt, az utókorra maradt vitathatatlanul nagy értékű kossuthi hadtudományi örökséget. Kossuth Lajos katonai dolgozatai nem csak a magyar hadtudomány történetének egy kevésbé ismert értékeit mutatják be, hanem tudományos igényességgel segítenek felidézni egy történelmi korszak tanulságos eseményeit a 21. század hadtudományának magyar művelői és alkalmazói számára. Erre szólítanak fel Kossuth Lajos utolsó kéziratában, az „Irataim az emigrációból" ötödik kötetében írt alábbi sorai:

„Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar: Ez az a múlt, melynek én embere vagyok? Ez az a múlt, amelynek emlékét feleleveníti a magyar népnél az én nevem. Kegyelete nem nekem, a szerény munkásnak a haza iránti hűség múltjának mezején, kegyelete kiirthatatlan nemzeti vágyaknak, kegyelete elveknek szól. Az óramutató nem szabályozza az idő folyását, de jelzi, az én nevem óramutató, jelzi az időt, mely jönni fog, melynek jönni kell, ha a magyar nemzet számára még tartottak fel jövőt a végzetek, és annak a jövendőnek neve: szabad haza Magyarország szabad polgárainak, annak a jövendőnek neve: állami függetlenség."

Részletek a Hadviselés és Csatatan Elemei című könyv borítójáról.
Kossuth Lajos kézírásával: *„Számkivetésemben Kutahiában (Kis Asia) September 1850 Kossuth Lajos"*

Nagy László

Európai biztonságpolitikai intézmények múltja és jelene

Napjaink izgalmas biztonságpolitikai kérdései közé tartozik annak latolgatása, hogy hogyan alakul az Észak-atlanti Szövetség és az Európai Unió aktuális kibővítése, mely országok kapnak meghívást a közeljövőben a két említett intézménybe. Jelen elemzés – kihasználva a kérdés aktualitását – három európai biztonsági-biztonságpolitikai szervezet (a NATO, az Európai Unió és a Nyugat-európai Unió) kapcsolatrendszerének alakulását kívánja felvázolni, röviden áttekintve az elmúlt néhány évtizedet. A kapcsolatokon belül a szerző azt is vizsgálja, hogy mennyiben tekinthetőek az említett intézmények a biztonság letéteményesének, illetve mennyire van átfedés a feladataik, funkcióik között.

Európa biztonságpolitikai architektúrájának alapvető alkotóelemei, építőkövei a nemzetközi szervezetek. Természetesen közöttük első helyen lenne célszerű említeni az Egyesült Nemzetek Szervezetét (ENSZ), amely azonban jellemzően nem európai, hanem egyetemleges intézmény. A második helyre az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) kerülhetne, de jelen elemzés szempontjából ez az összeurópai szervezet nem játszik szerepet: vizsgálódásom tárgya a címben említett három intézmény. Hasonló okok miatt maradnak ki az áttekintésből az olyan regionális intézmények, mint a „visegrádi csoport" vagy a Közép-európai Kezdeményezés (bár a maga módján természetesen az Európai Unió vagy a Nyugat-európai Unió is regionális szervezet).

Ahhoz, hogy a közöttük létező kapcsolatokról érdemben szólhassunk, célszerű nagy vonalakban felvázolni a vizsgált szervezetek történetét, beleértve az eddig bekövetkezett bővítési lépéseket. Meggyőződésem, hogy különleges figyelmet érdemel a *Nyugat-európai Unió* már csak azért is, mert ez a legkevésbé ismert és a legbizonytalanabbul értelmezett szerveződés a három közül.

Az európai biztonságpolitikai intézmények kialakulása szempontjából sarkalatos kiindulási pontnak tekinthető a brüsszeli szerződés, amelyet 1948. március 17-én írt alá öt nyugat-európai állam: Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg és Nagy-Britannia[1]. Az

1 Jelen tanulmányban Nagy-Britannia megnevezés szerepel a formailag helyesebb, de a köznyelvben kevéssé használt Egyesült Királyság helyett. Ugyancsak megnevezésbeli egyszerűsítés, hogy esetenként Németország szerepel a Német Szövetségi Köztársaság helyett.

eredetileg ötven évre kötött szerződés deklarált célja a gazdasági, szociális és kulturális együttműködés, valamint a kollektív önvédelem megteremtése volt. Biztonságpolitikai szempontból, de jelen elemzés témája kapcsán is ez utóbbi – vagyis az önvédelem – érdemel figyelmet annál is inkább, mert a szerződés megszületéséhez vezető tárgyalások egyik legfontosabb mozgatórugója az érintett országok aggodalma volt egy keleti irányból fenyegető katonai veszély miatt (ekkor még egyaránt ebbe a kategóriába tartoztak a félelmek az esetleg újjáéledő német militarizmustól, revánsvágyától, illetve a szovjet katonai túlsúlytól és esetleges agressziótól).

A brüsszeli szerződés többek között azért is figyelemre méltó dokumentum, mert az események logikája szerint ebből az egyezményből származtatható mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO), mind a Nyugat-európai Unió (NYEU, illetve WEU – West European Union) megszületése (előbbi közvetve, utóbbi közvetlenül).

A NATO-hoz vezető elágazás azzal magyarázható, hogy a brüsszeli szerződést aláíró államok maguk is tisztában voltak saját katonai gyengeségükkel és védtelen helyzetükkel egy feltételezett átfogó szovjet offenzívával szemben (miközben a Németország részéről fenyegető katonai veszélyt a maguk erejével összemérhetőnek és kezelhetőnek tartották). Tisztában voltak azzal is, hogy az erőviszonyok lényegi megváltoztatásához szükségük van az Egyesült Államok bekapcsolására a biztonsági-védelmi struktúrába, Washington intézményes elkötelezettségére a nyugat-európai országok megvédését illetően. Tárgyalásokat kezdeményeztek tehát az észak-amerikai államokkal, amelyekbe – amerikai javaslatra – bevontak más európai országokat is. A tárgyalások eredménye a washingtoni szerződés aláírása 1949. április 4-én.

A NATO alapító tagjai (1949): Belgium, Dánia, Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Izland, Kanada, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Portugália (két észak-amerikai és tíz európai állam).[2]

Bővítési lépések:

- 1952: Görögország, Törökország
- 1955: Német Szövetségi Köztársaság
- 1982: Spanyolország
- 1999: Csehország, Lengyelország, Magyarország.

Meg kell jegyeznünk, hogy a szövetség a fentieken kívül még egy alkalommal kibővült, legalábbis területileg: 1990-ben, a német újraegyesítés alkalmából. Éppen a NATO szempontjából értelmezhető leginkább, mennyire nem szimmetrikus lépés volt a német újraegyesítés, hiszen a Német Demokratikus Köztársaság (a Varsói Szerződés egyik tagja) egyszerűen beolvadt egy NATO-országba, megnövelve ezzel a szövetség felelősségi övezetét. Természetesen ez alkalommal nem beszélhetünk klasszikus kibővítésről, minthogy nem változott a tagországok létszáma.

2 Érdekességként megemlíthető, hogy az előkészítő tárgyalásokba bevonták Svédországot is, amelynek tehát lett volna esélye a bekerülésre a NATO alapító tagjai közé. Svédország azonban végül a semlegességet és a skandináv együttműködést választotta.

A brüsszeli szerződéstől a *Nyugat-európai Unióhoz vezető út közvetlenebb ugyan, de ugyanakkor sokkal bonyolultabb is.*

A nyugat-európai országok integrációja sok szálon haladt előre. A *gazdasági vonal* lényegében a Marshall-segéllyel indult, amelynek kapcsán egyértelmű amerikai igény fogalmazódott meg az elképzelések összehangolására. Az eredmény az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének (Organisation of European Economic Cooperation – OEEC) megalakulása volt 1948 áprilisában.[3] Nem sokkal később, 1952-ben, francia kezdeményezésre létrejött az Európai Szén- és Acélközösség (közismert néven Montánunió), amely a nehézipari együttműködés szerveként működött. Alapító tagjai Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország és Olaszország voltak.

A politikai integráció első intézményei az Európa Parlament és az Európa Tanács voltak (megalakulásuk dátuma 1949 augusztus, illetve szeptember).

Az 1945 után kialakult hidegháborús, konfrontatív helyzetben azonban óhatatlanul a biztonsági-védelmi kérdések kerültek előtérbe. A brüsszeli szerződés értelmében már 1948 szeptemberében létre kellett (volna) hozni egy konkrét védelmi szervezetet (név szerint: Nyugati Unió Védelmi Szervezet – Western Union Defence Organisation). További átfogó elképzelések is léteztek, amelyek gyakorlatilag feltételezték a német kérdés valamilyen rendezését, Németország valamilyen fokú bevonását az integrációba. Ezen elképzelések megcélozták az Európai Védelmi Közösség és az Európai Politikai Közösség létrehozását (Community of European Defence – CED – és Community of European Policy – CEP).

1950 augusztusában az Európa Tanácsban megfogalmazódott egy javaslat *közös európai hadsereg* és közös európai védelmi miniszteri poszt létrehozására. Az egymillió fős létszámot meghaladó fegyveres erő létrehozását – egyértelműen a nyugatnémet alakulatok bevonásával – 1953-ra irányozták elő. A NATO részéről általánosságban támogatták az európai hadsereg létrehozásának gondolatát, támogatta konkrétan az Egyesült Államok is, de a britek például bejelentették, hogy nem kívánnak abban részt venni.

A CED-re, az Európai Védelmi Közösség megteremtésére vonatkozó, ún. párizsi szerződést végül ugyanaz a hat ország írta alá 1952. május 27-én, amelyek a Montánunió alapító tagjai voltak (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország és Olaszország).[4] A szerződés azonban soha nem lépett életbe: a francia nemzetgyűlés különböző – részben belpolitikai – okok miatt nem ratifikálta a kérdés 1954 augusztusában tartott parlamenti vitája során.

A kudarcot egy brit kezdeményezés oldotta fel a brüsszeli szerződés kibővítésére. Ennek lényege egy kölcsönös védelmi egyezmény tető alá hozása Németország és Olaszország bevonásával. Az újabb – most már valóban életbe is lépő – *párizsi szer-*

---

3 Az OEEC 1961-ben átalakult Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetté (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD), amelynek ekkor 24 tagja volt.

4 Egy nappal ezt megelőzően írták alá a bonni megállapodást, amely kimondja a megszállási állapot megszüntetését, a három nyugati megszálló hatalom bizonyos jogköreinek megtartásával. Az NSZK ugyanakkor kötelezte magát a részvételre a CED-ben. Másrészt viszont a szerződés életbeléptetésének előfeltétele a CED megalakulása volt (lett volna).

ződést 1954. október 21-én írták alá, és ezzel megalakult a Nyugat-európai Unió, amelyet a lehető legszorosabban a NATO-hoz kötöttek.[5]

A NYEU alapító tagjai (1954): Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország.

Bővítések:

- 1990: Portugália, Spanyolország
- 1992: Görögország

Az 1954-es párizsi szerződéssel zárult le Nyugat-Európa biztonságpolitikai intézményesülése, fejeződött be az atlanti orientációjú biztonságpolitikai konstrukció kiépítése és a térség betagozódása a bipoláris világrendbe. Ettől az időponttól kezdve a volt szövetségesek egyenjogú tagokként szerepeltek a hajdani világháborús ellenfelekkel. A párizsi szerződés tette befejezetté a NATO európai tömbjét, újabb tag bevonására csak jó negyedszázaddal később került sor.[6]

A párizsi szerződést, amellyel módosították a hat évvel korábbi brüsszeli szerződést, szintén ötven évre kötötték. Ez okozott is bizonyos értelmezési problémákat a kilencvenes évek végén, amikor vita alakult ki arról, hogy mikor is jár le a Nyugat-európai Uniónak megszabott ötven év, 1998-ban vagy 2004-ben. A megoldást, mint majd látni fogjuk, a szervezet integrálása hozta meg az Európai Unió struktúrájába.

A szerződés első három cikkelye a gazdasági és kulturális együttműködésre, a szociális ellátás biztosítására illetve az e területeken megvalósítandó konzultációkra vonatkozik. Ehhez képest meglepő fordulatot mutat a 4. cikkely, amely a következőket fogalmazza meg: „A szerződés végrehajtása során a Magas Szerződő Felek szorosan együtt fognak működni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével. Avégett, hogy elkerüljék a NATO katonai vezérkarának megkettőzését, a Nyugat-európai Unió Tanácsa és a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal minden katonai tárgyú tájékoztatásért és szakvéleményért a NATO megfelelő katonai hatóságaihoz fordul."[7] Ebben az az igazán furcsa, hogy a NATO-nak nem sok köze van az első három cikkelyben taglalt gazdasági, kulturális és szociális ügyekhez, a védelmi kérdésekkel pedig a szerződésnek csak a következő, 5. cikkelye foglalkozik.

Ez az ötödik cikkely tartalmazza az egész szerződés legfajsúlyosabb megállapítását az alábbiak szerint: „Ha a Magas Szerződő Felek valamelyikét Európában fegyveres támadás érné, a többiek – az ENSZ Alapokmány 51. cikkének rendelkezéseivel összhangban – a megtámadott félnek minden rendelkezésükre álló katonai és egyéb segítséget megadnak."[8]

Az elemzők egybehangzó megállapítása szerint a párizsi szerződés ezen cikkelye még kategorikusabban fogalmaz, mint a NATO-t alapító *washingtoni szerződés* 5.

---

5 Október 20-án a megszálló hatalmak szerződést kötöttek az NSZK-val, amelyben ezúttal valóban megszüntették a megszállási rendszert. Október 22-én pedig a NATO Tanács ülésén hivatalosan is meghívták az NSZK-t a szövetségbe (a hivatalos beiktatásra 1955 májusában került sor).

6 Gazdag Ferenc: A hatalmi egyensúlytól a regionális szövetségig (in: Dunay Pál, Gazdag Ferenc szerk. Nyugat-európai Unió, Budapest, 1994), 56. old.

7 Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985, 257. old.

8 U. o.

cikkelye, mivel az utóbbi a konkrét segítségnyújtás előtt konzultációkat ír elő, míg a NYEU vonatkozó cikkelye teljes automatizmust helyez kilátásba.

A 6. cikkely az ENSZ Biztonsági Tanácsának tájékoztatását írja elő, a 7. cikkely más nemzetközi szerződésekkel foglalkozik, a nyolcadik pedig rendelkezik a Tanács és a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal felállításáról. A további cikkelyek a szervezet működését szabályozzák, a vitás kérdések megoldásáról rendelkeznek, meghatározzák a csatlakozás körülményeit, illetve a ratifikációs eljárást.

Mint láttuk, katonai kérdésekben a NYEU közvetlenül megalakulásának pillanatában „elveszítette" önállóságát, hangsúlyozván a NATO elsődlegességét. Nagy kockázatot persze nem vállaltak ezzel az alapító tagok, minthogy kivétel nélkül tagjai voltak az Észak-atlanti Szövetségnek is (azzal a kis szépséghibával, hogy a Német Szövetségi Köztársaság ebben az időben még csak meghívást kapott, de az egész szerződéssorozat egyik, ki nem mondott célja a németek bevonása volt a NATO struktúrájába, így aligha kételkedhetett bárki is a csatlakozási tárgyalások eredményességében).

1960-ban a NYEU átadta a kulturális és szociális ügyek kezelését az Európa Tanácsnak, ezzel tovább szűkült a szervezet tevékenységi köre. 1973-ig, Nagy-Britannia közös piaci tagságáig még legalább volt egy kézzelfogható funkciója: az egyetlen olyan európai fórum volt, ahol a „hatok" közvetlenül kapcsolatot tarthattak a britekkel. Ez a funkció 1973-ban egy csapásra megszűnt, ráadásul a Nyugat-európai Unió a gazdasági kérdések kezeléséről is lemondott az Európai Közösség (EK vagy angolul European Communities – EC) javára.

A teljesség kedvéért említést kell tennünk a NYEU még egy kapcsolattartó funkciójáról: 1966-tól – amikor Franciaország kilépett a NATO katonai szervezetéből – a Nyugat-európai Unió vált a franciákkal folytatható katonai konzultációk és együttműködés fórumává. Ez a fontos szerepvállalás a kilencvenes évek közepéig maradt meg, ekkor ugyanis megtörtént a franciák részleges „visszarendeződése" a NATO katonai szervezetébe.

Külön említést érdemel ugyanakkor a Nyugat-európai Unió egyetlen „unikális" szerve és a hozzá kötődő funkció, ez pedig a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal (FEH vagy angol rövidítéssel ACA). A FEH feladata kezdettől kettős volt: ez a hivatal ellenőrizte egyrészt a német (nyugatnémet) fegyverkezési korlátozások betartását, másrészt az európai kontinensen (annak nyugati felén) feltétel nélkül illetve bizonyos feltételekkel tiltottnak minősített fegyverek listájának érvényesülését. A két feladat közül egyértelműen domináló szerepet játszott a német fegyverkezés ellenőrzés alatt tartása. Ezek a feladatok mára már tárgytalanná váltak, de mégis megérnek egy részletesebb áttekintést, minthogy a velük kapcsolatos ismeretek alaposan megfakultak az idő múlásával.

A nyugatnémet vezetés a világháború után kötelezte magát, hogy nem gyárt tömegpusztító (nukleáris, biológiai, illetve vegyi) fegyvereket, 3000 tonnát meghaladó vízkiszorítású hadihajókat, 350 tonnánál nagyobb vízkiszorítású tengeralattjárókat, rakétafegyvereket, 32 kilométernél nagyobb távolságra hordó tüzérségi eszközöket. Ennek a gyártási tilalomnak a betartását ellenőrizte a FEH, ez volt elsődleges funkciója. Mint majd látni fogjuk, a tilalom fokozatosan veszített szigorúságából.

A Nyugat-európai Unió 1959 decemberében oldotta fel először a tilalmak egy részét. Ettől az időponttól kezdve Németország gyártani kezdhetett bizonyos típusú (természetesen hagyományos töltettel felszerelt) rakétákat. A tengeralattjárók gyártásának korlátozása 450 tonna vízkiszorításra módosult, majd 1973-ban 1800 tonnára. 1980-ban olyan határozat született, hogy Németország bármilyen hadihajót és tengeralattjárót építhet, beleértve az atommeghajtású hajókat, illetve a repülőgép-hordozókat is. Végül 1984-ben a hagyományos fegyverek terén mindenfajta korlátozást feloldottak.

Valójában az ötvenes évek közepétől a nyolcvanas évek közepéig a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal volt az egyetlen európai nemzetközi szerv, amelynek elsődleges feladata a fegyverzet-ellenőrzés volt. Tapasztalatai hasznosaknak bizonyultak – többek között – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ, 1995-től EBESZ)[9] fegyverzet-ellenőrzési eljárásainak kimunkálása során.

Mint a fentiekben láttuk, 1973-tól végképp semmilyen komoly funkciója nem maradt a Nyugat-európai Uniónak, tevékenysége a minimálisra csökkent. Látványos fordulat e téren 1984-ben következett be.

Az Európai Közösség (EK) mint szervezet nem volt képes felvállalni a biztonsági-védelmi kérdések kezelését (részben egyes tagországainak fenntartásai miatt), és egészen a kilencvenes évek elejéig megmaradt alapvetően gazdasági profilú intézménynek. A hetvenes évek végén ugyanakkor negatív fordulat következett be a feszültség és az enyhülés dinamikusan változó viszonyrendszerében, ami ráébresztette a nyugat-európai országok vezetését és közvéleményét az európai biztonság különböző összetevőinek jelentőségére.

A nemzetközi helyzet kiéleződése plasztikusan testesült meg a *közepes hatótávolságú atomrakéták* problémakörében.[10] A hetvenes évek közepétől rendszeresített SS–20 NATO-kódjelű szovjet rakéták telepítése kiváltotta az Észak-atlanti Szövetség éles reagálását, amely 1979-ben elvezetett az ún. *kettős határozat* megszületéséhez. Ebben a határozatban a szövetség lényegében követelte a telepített SS–20 rakéták leszerelését, ellenkező esetben kilátásba helyezte hasonló kategóriájú amerikai rakéták telepítését az európai szövetségesek területén (formailag a megbomlott katonai egyensúly helyreállítása céljából). A megszabott határidőig a tárgykörben folytatott szovjet–amerikai tárgyalások nem vezettek eredményre, és 1983-tól ténylegesen megtörtént 572 darab közepes hatótávolságú amerikai rakéta telepítése öt nyugat-európai NATO-szövetséges (Belgium, Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország) területén.

Az érintett – és más nyugat-európai – országok közvéleménye azonban heves tiltakozással reagált a NATO kettős határozatának ilyetén végrehajtására. Az aggodalmat elsősorban az váltotta ki, hogy az amerikai rakéták telepítésével felrémlett

9 Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE), illetve 1995-től Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

10 Eredetileg a közepes hatótávolságú nukleáris rakéták kategóriájába az 1000–5500 km hatótávolságú eszközök tartoztak, a későbbi tárgyalások és az 1987-ben megkötött INF megállapodás azonban lényegében kiterjesztette a kategóriát az 500–1000 km közötti hatótávolságú rakétákra is.

egy esetleges (Európára) korlátozott atomháború rémképe, amely elpusztítaná mind Kelet-, mind Nyugat-Európát, de lényegében érintetlenül hagyná az Egyesült Államokat. Megingott a bizalom az atlanti szolidaritásban, az amerikai elkötelezettségben a szövetségesek biztonsága és védelme iránt, lényegében *az amerikai elrettentés hitelességében*. A kérdés úgy merült fel, hogy egy háborús konfliktus esetén vajon az Egyesült Államok felvállalná-e hadászati nukleáris arzenáljának bevetését (amivel a két szembenálló fél kölcsönös pusztulását valószínűsítené), képletesen: vajon „feláldozná-e Chicagot Hamburgért". Felmerült az igény egy európai(bb) biztonsági megközelítés iránt.

Belga, német, de elsősorban francia kezdeményezésre 1984-ben új életre keltették a Nyugat-európai Uniót. A hét tagállam külügy- és védelmi minisztereinek 1984 októberében megtartott római tanácskozása tekinthető a szervezet második születésnapjának. A módosított brüsszeli szerződés 30. évfordulója alkalmából elfogadott *római nyilatkozat* hangsúlyozta a tagállamok eltökéltségét, hogy jobban kihasználják a NYEU kereteit a biztonságpolitikai együttműködésre, az elrettentés és a védelem erősítésére. A nyilatkozat kiemelte, hogy az intenzívebb együttműködés e téren nemcsak Nyugat-Európa biztonságához, hanem az egész Atlanti Szövetség közös védelmének tökéletesítéséhez, tagjainak nagyobb szolidaritásához is hozzá fog járulni, lévén, hogy a NATO illetékességi területén belül a biztonság oszthatatlan. Mindez – a nyilatkozat szerint – jó alapot biztosíthat a Kelet és a Nyugat párbeszédre és együttműködésre épülő, stabilabb viszonyának megteremtéséhez.[11]

A római tanácskozás részvevői úgy döntöttek, hogy elsősorban a védelmi kérdések, a fegyverzet-ellenőrzés és a leszerelés, a kelet-nyugati kapcsolatoknak az európai biztonságra gyakorolt hatása, illetve az atlanti szövetség megerősítéséhez való európai hozzájárulás vonatkozásában egyeztetik elképzeléseiket.

A Nyugat-európai Unió reneszánszának fontos állomása volt az 1987 októberében elfogadott *hágai platform*, amely első alkalommal tett kísérletet az európai (természetesen nyugat-európai) *biztonsági és védelmi identitás* fogalmának meghatározására.[12] A dokumentum úgy fogalmaz, hogy az európai integráció csak akkor válhat teljessé, ha a gazdasági, kulturális, szociális stb. tényezők mellett magában foglalja a biztonsági és a védelmi dimenziót is. A dokumentum szerint a fegyverzet-ellenőrzés és a leszerelés a nyugati biztonságpolitika szerves alkotóeleme, mind a NYEU, mind a NATO elsődleges célja egy háborús konfliktus megelőzése a Kelet és a Nyugat között. Ennek érdekében azonban továbbra is szükség van a megfelelő védelmi képesség fenntartására, elégséges elrettentő erőre, amely a hagyományos és a nukleáris komponenst egyaránt magában foglalja. Szükség van az Egyesült Államok európai katonai jelenlétére, ugyanakkor a biztonságnak és az elrettentésnek elengedhetetlen eleme a brit és a francia önálló csapásmérő erő is.

A NYEU fejlődésének következő jelentős lépése már közvetlenül kapcsolódik az Európai Közösségben végbement változásokhoz, ezen belül is a hollandiai Maast-

11 Lásd részletesebben: Láng Péter: Egy szervezet négy évtizede. A WEU rövid története 1954–1993 (in: Dunay Pál, Gazdag Ferenc idézett mű, 67–69. old.).

12 Angolul European Security and Defence Identity (ESDI).

richtban 1991 decemberében elfogadott határozathoz. Az események jobb megértése végett vessünk most egy rövid pillantást az EK történetére.

A nyugat-európai gazdasági integráció kérdését már érintettük, amikor – többek között – említés történt az Európai Szén- és Acélközösségről. Az integráció kibontakozásának döntő lépéseként mégis az 1957-ben elfogadott *római szerződést* tartjuk számon, amellyel létrejött egyrészt az ún. Európai Atomközösség, amelyet közkeletűen Euratomként emlegettek, másrészt a leginkább meghatározó intézmény, a Közös Piackként is ismert Európai Gazdasági Közösség (EGK). Az induláskor mindkét intézménynek hat tagországa volt, és közülük feltűnően hiányzott Nagy-Britannia.[13]

Az EGK alapító tagjai (1957): Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország, Olaszország.

Kibővítési lépések:

- 1973: Dánia, Írország, Nagy-Britannia,[14]
- 1981: Görögország,
- 1986: Portugália, Spanyolország,
- 1995: Ausztria, Finnország, Svédország.

A következő fontos lépésre a hatvanas évek közepén került sor: 1965-ben a részt vevő országok aláírták a három közösség adminisztratív szerveinek egyesítéséről szóló megállapodást, majd 1967. július elsején meg is történt a fúzió. Ezzel bekövetkezett a három önálló intézmény összevonása egyetlen szervezetté, amely a szemléletes Európai Közösségek (European Communities – EC) nevet kapta.

Végül pedig – a többi, egyébként fontos fejlődési fokozat mellőzésével – eljutottunk a *maastrichti szerződésig*, amelynek hivatalos elnevezése *Szerződés az Európai Unióról*. Ebben a dokumentumban az EK 12 tagállama rendkívül bátor és távlatos célkitűzést fogalmazott meg a következők szerint: „Az Unió és tagállamai közös kül- és biztonságpolitikát határoznak meg és hajtanak végre." (V. fejezet J.1. cikkely 1. pont).[15] Még ennél is merészebb azonban a fogalom kibontásának egyik vetülete: „A közös kül- és biztonságpolitikának magában kell foglalnia valamennyi, az Unió biztonságát érintő kérdést, beleértve a közös védelmi politika formálását, amely idővel közös védelemhez vezethet." (J.4. cikkely 2. pont).

Érdemes egy kicsit belegondolnunk: tizenkét nyugat-európai ország közös politikai irányvonal kialakítását vállalta fel olyan kérdésekben, amelyek korábban abszolút mértékben a szuverén döntéshozás kategóriájába tartoztak. Más szóval a tagállamok (elvileg) „beadták a közösbe" szuverenitásuknak egy igen jelentős szeletét, nemcsak a külpolitikát, hanem a *biztonságpolitikát* is, és nemcsak a biztonságpolitikát, hanem – perspektívában – a *közös védelmet* is. Őszintén szólva én nem azon csodálkozom, hogy a mai napig csak mérsékelt előrehaladás tapasztalható ezen a téren (ez

13 Nagy-Britannia néhány más észak-európai országgal együtt az EKG-vel szemben rivális, 1959-ben alakult EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás – European Free Trade Association) tagjaként szerepelt.

14 Norvégiával is eredményesen fejeződtek be a csatlakozási tárgyalások, de a norvégok az 1972 őszén rendezett népszavazáson nemet mondtak a belépésre.

15 Az idézetek forrása Dunay Pál, Gazdag Ferenc (szerk.): Nyugat-európai Unió, 147 és további oldalak.

többé-kevésbé előre látható volt), hanem azon, hogy a részvevők egyáltalán meg merték fogalmazni ezeket az átfogó elképzeléseket.

Figyelemre méltó mozzanat, hogy a szerződés választ ad a „hogyan" kérdésre is, mégpedig igen kategorikus formában: „Az Unió kötelezi a Nyugat-európai Uniót – amely az Unió fejlődésének integráns része – az Unió védelmi hatású döntéseinek, akcióinak kidolgozására és végrehajtására." Tulajdonképpen az Unió (mármint az Európai Unió) feladatot szab a NYEU-nak, egy másik, alapvetően független nemzetközi szervezetnek – igaz persze, hogy a NYEU minden tagja egyidejűleg tagja az Európai Közösségnek is. Mindenesetre a szerződést aláírók tényként kezelik, hogy a NYEU az EK fejlődésének *integráns része*, vagyis megelőlegezik azt a későbbi lépést, amellyel a Nyugat-európai Unió *beolvad* az EU struktúrájába.

1991 decemberében azonban ettől még messze vagyunk. És még nincs Európai Unió sem, ehhez mind a 12 tagállamban ratifikálni kell a maastrichti szerződést. Az eljárás egyedül a „renitens" Dániában jelent gondot: az első népszavazás elutasítja a szerződést, és csak egy megismételt referendum hozza meg a többiek által is kívánt eredményt.[16] Így aztán a *Közösség* csak 1993 elején alakult át *Unióvá*.

Megjegyzendő, hogy a maastrichti szerződés – hasonlóan más integrációs dokumentumokhoz – külön cikkelyben szabályozza a NATO-hoz fűződő kapcsolatokat: „Az Unió által követett politika nem befolyásolhatja az egyes tagállamok biztonság- és védelmi politikájának sajátosságait, tiszteletben kell tartania az egyes tagállamok NATO-ban vállalt kötelezettségeit, illetve összhangban kell lennie a NATO keretében kialakított közös védelmi és biztonságpolitikával." (J.4. cikkely 4. pont).

A kilencvenes évek elejére már egyértelműen kialakult egy olyan álláspont a Nyugat-európai Unióval kapcsolatban, amely kidomborította a szervezet *kettős funkcióját*. A vonatkozó meghatározás szerint a NYEU egyrészt a NATO európai pillére, másrészt az Európai Közösségek (Unió) védelmi dimenziója. Ennek az álláspontnak a tükröződése a maastrichti szerződés kategorikus fogalmazása, ugyanakkor ez az álláspont összhangban van az *európai biztonsági és védelmi identitás* fogalmának értelmezésével is (az Egyesült Államok politikusai támogatják ennek az európai identitásnak a megszilárdulását, de csak a NATO struktúráján belül).

A Nyugat-európai Unió pozitív választ adott a maastrichti EK-csúcs határozataira. A tagállamok képviselői (ha már úgyis jelen voltak és – az EK tagjaiként – meghozták a maguk EK-döntéseit) elfogadtak egy nyilatkozatot „a WEU szerepéről és kapcsolatairól az Európai Unióval és a NATO-val". Ebben a nyilatkozatban nagyon tömören az alábbiakat fogalmazták meg:

„A WEU tagállamai megállapodnak egy hiteles európai biztonsági és védelmi identitás kifejlesztése és védelmi ügyekben egy nagyobb európai felelősség szükségességéről. A WEU integráns részét fogja alkotni az Európai Unió fejlődési folyamatának és fokozza hozzájárulását a szolidaritáshoz a NATO-val. A tagállamok megállapodnak a WEU szerepének erősítéséről, hosszabb távon egy közös védelmi politikáról az Európai Unióban, ami idővel a NATO-val összeegyeztethető közös

16 Úgy tűnik, Dánia hajlamos kilógni a sorból. Lehetne a NYEU 11. tagállama, hiszen tagja a NATO-nak és az EU-nak is, de nem tart rá igényt (megelégszik a megfigyelői státusszal).

védelemhez vezethet. A WEU-t úgy fogják fejleszteni, mint az Európai Unió védelmi összetevőjét és mint a NATO európai pillére megerősítésének eszközét." (Bevezetés 1. és 2. pont).

Érdekes apróság, hogy a Nyugat-európai Unió már nem a NATO európai pilléreként, hanem ezen pillér megerősítésének eszközeként szerepel. Az ok eléggé prózai: néhány európai NATO-tagállam (amelyek nyilvánvalóan szintén részei a pillérnek) a dokumentum elfogadásának pillanatában nem tagjai a NYEU-nak. Ezek: Dánia, Görögország (EK-tagok), Izland, Norvégia és Törökország.

Éppen a tagságban mutatkozó fenti eltérések magyarázzák, hogy a NYEU képviselői elfogadtak egy másik rövid nyilatkozatot is, amelyben felhívják a csatlakozásra az EK még kívülálló tagjait, illetve – ilyen igény esetén – megfigyelői státuszt ajánlanak azoknak. Az 1990-ben taggá vált Portugália és Spanyolország után ezen az alapon vált 1992-ben a NYEU tizedik tagállamává Görögország (és válhatott volna ugyancsak taggá Dánia). Az említett nyilatkozat bevezette a társult tagok státuszát is a NATO-tag, de nem EK-tag Izland, Norvégia és Törökország számára.[17]

A két másik nemzetközi biztonságpolitikai intézménnyel fenntartott kapcsolatok minőségének javítása, a koordináció megkönnyítése érdekében 1991-től a Nyugat-európai Unió székhelyét Londonból Brüsszelbe tették át (itt van a NATO és az EU központja is).

Ebben az időben az EU tagországainak döntő többsége NATO-tag is volt, az egyetlen kivétel Írország. Alaposan megváltozott azonban a helyzet 1995-ben, amikor EU-taggá váltak a klasszikus semleges országok: Ausztria, Finnország és Svédország. (Svájc ragaszkodott semleges státuszához és következetesen távol maradt az integrációs intézményektől, az EBEÉ kivételével.)[18]

Az osztrák, finn és svéd EU-tagság új színt hozott a biztonságpolitikai megfontolásokba. Egyrészt az új tagok lényegében feladták korábbi egyértelműen semleges státuszukat, hiszen csatlakoztak egy olyan szervezethez, amely – mint láttuk – felvállalta a közös biztonságpolitika (és ezen belül a közös védelmi politika) képviseletét. Másrészt közvetve tehertételként nehezedtek a NATO-ra, minthogy konfliktusba keveredésük esetén igényt tarthattak a többi EU-tagállam támogatására, még akkor is, ha nem voltak tagjai a NYEU-nak (ezt hozta magával a közös védelmi politika felvállalása). Ha pedig az EU és ezen keresztül a NYEU belekeveredett volna egy konfliktusba, akkor a NATO is belekeveredett volna – esetleg szándéka ellenére.

Még a semlegesek EU-csatlakozása előtt, 1992 júniusában került sor a Nyugat-európai Unió *petersbergi nyilatkozatának* kiadására. Ebben a nyilatkozatban a NYEU kijelentette, hogy kész konfliktusmegelőző és válságkezelő intézkedések végrehajtásának hatékony támogatására, beleértve az ENSZ és az EBEÉ békefenntartó tevékenységét is. Ez az állásfoglalás eredményezte a későbbiekben a szervezet tevő-

17 A későbbiekben a NYEU a kapcsolódásnak még egy szintjét bevezette, ez pedig a társult partneri státusz azon országok számára, amelyek aláírták az ún. európai megállapodást (lényegében csatlakozási szándéknyilatkozatot) az EU-val. Ide tartozott hazánk is, majd a NATO-ba történt felvételünkkel átminősültünk társult taggá.

18 A három semleges országgal együtt Norvégia is meghívást kapott az EU-ba, de egy népszavazás elvetette a tagságot (ezúttal – 1972 után – másodízben).

leges bekapcsolódását a jugoszláv válságsorozat különböző fázisainak kezelésébe (például a kereskedelmi embargó betartásának ellenőrzésébe az Adrián, illetve a Dunán, beleértve hazánk dunai forgalmát is).[19]

Az úgynevezett *petersbergi feladatok* magukban foglalták a humanitárius, kutató-mentő, békefenntartási és béketeremtési akciókat. Mint látni fogjuk, néhány évvel később már az Európai Unió feladataiként fogalmazódnak meg ugyanezek a missziók.[20]

Az EU szervezésében 1996–97-ben kormányközi konferencia zajlott, amelynek eredményeként a tagországok állam- és kormányfői 1997 júniusában megkötötték az *amszterdami szerződést* (a maastrichti szerződés továbbfejlesztéseként). A részvevők további lépéseket határoztak el a közös kül- és biztonságpolitika továbbfejlesztése, illetve az EU–NYEU kapcsolatok elmélyítése terén. Egyik legfontosabb döntésükkel átemelték az amszterdami szerződésbe a „petersbergi feladatokat", amelyek ettől kezdve mindkét szervezet tevékenységének bázisát képezték, és amelyek végrehajtásához a Nyugat-európai Uniónak kellett biztosítania az erőket és eszközöket. Az EU tagállamai ugyanakkor egyenlő félként vesznek részt a vonatkozó tervező és döntéshozatali tevékenységben, függetlenül attól, hogy tagjai-e a másik szervezetnek vagy sem.[21]

A közös kül- és biztonságpolitikával kapcsolatban további lépések születtek az Európai Tanács (az EU legfőbb döntéshozatali szerve) 1999. júniusi kölni, decemberi helsinki és 2000. márciusi lisszaboni ülésein. Ezek közül kiemelkedő fontosságú a Helsinkiben tartott csúcsértekezlet, amely határozatot hozott a gyorsan bevethető közös haderő létrehozásáról.

Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájáról azonban célszerű tudnunk, hogy ez a politika ma még egyáltalán nem nevezhető közösnek, sokkal inkább illik rá a „koordinált" jelző. Mindenekelőtt arról van szó, hogy a maastrichti elhatározásoktól függetlenül tulajdonképpen minden tagállam megtartotta saját döntési hatáskörében a külpolitika (és méginkább a biztonság- és védelmi politika) alakítását, vagyis az az egyeztetés kormányközi mechanizmus keretében zajlik. Igaz ugyan, hogy az Unió létrehozta a közös *kül- és biztonságpolitika főmegbízottjának* (koordinátorának) posztját, de azért a posztra megválasztott Javier Solananak, a NATO korábbi főtitkárának messze nincsenek egy külügy- vagy védelmi miniszterével összevethető jogosítványai.

Solana személye egyébként jelképesnek is tekinthető ezen a poszton, hiszen a NATO főtitkári széke után először (1999 végén) a NYEU főtitkárának választották meg, majd – ezen funkcióját megtartva – az EU kül- és biztonságpolitikai megbízottjának. Ez az összefonódás (tréfásan azt mondhatnánk, a két Unió közötti *perszonál-*

---

19 Ugyanebben az időben a NATO is hasonló határozatot hozott a szerepvállalásról az ENSZ, illetve az EBEÉ válságkezelő tevékenységében, ennek köszönhetően alakult ki egy újszerű munkamegosztás az említett szervezetek között a jugoszláv válság kapcsán.

20 Az 1992-ben Petersbergben elfogadott elképzeléseket a NATO is támogatta. Ezzel hozható kapcsolatba, hogy a szövetség 1994. januári brüsszeli csúcsértekezletén elfogadták a CJTF (Combined Joint Task Force – többnemzetiségű összhaderőnemi alkalmi harci kötelék) koncepciót.

21 Részletesebben lásd – többek között – a NATO Kézikönyvben (HM SVKH, NATO Információs és Sajtóiroda, 2001, 362. oldal).

unió) tulajdonképpen jelentős előrelépésnek tekinthető a Nyugat-európai Unió beolvadásának, integrálódásának útján.

Mielőtt az integrálódás további lépéseit áttekintenénk, játsszunk el egy kicsit a számokkal. Ha a három szervezet bővítési lépéseit (ennek megfelelően a tagállamok számát) táblázatba foglaljuk, érdekes összefüggéseket tárhatunk fel.

		1949	*1952*	*1954*	*1955*	*1957*	*1973*	*1981*	*1982*	*1986*	*1990*	*1992*	*1995*	*1999*
1	NATO	12	14	14	15	15	15	15	16	16	16	16	16	19
2	Európai NATO	10	12	12	13	13	13	13	14	14	14	14	14	17
3	Ebből NYEU			6	7	7	7	7	7	7	9	10	10	10
4	NYEU/ EurN%			50	54	54	54	54	50	50	64	71	71	59
5	NATO-ból EU					6	8	9	9	11	11	11	11	11
6	EU/Eur N%					46	62	69	64	79	79	79	79	65
7	NYEU			7	7	7	7	7	7	7	9	10	10	10
8	NATO/ EK%					100	89	90	90	92	92	92	73	73
9	EK-ból NATO					6	8	9	9	11	11	11	11	11
10	NYEU/ EK%					100	78	70	70	58	75	83	67	67
11	EK-ból NYEU					6	7	7	7	7	9	10	10	10
12	EU (EK)					6	9	10	10	12	12	12	15	15

Megegyzés:
A táblázat szimmetrikus felépítése szándékos: a két szélső (1. és 12.) sor ad helyet a NATO-nak illetve az Európai Uniónak (jogelődjei az EGK és az EK), középen, a 7. sorban pedig – mintegy összekötő kapocsként – a Nyugat-európai Unió helyezkedik el.

A két legfontosabb összehasonlítást a NYEU tagjainak százalékos aránya képezi a NATO-hoz (pontosabban az európai NATO-államokhoz), illetve az EU-hoz viszonyítva (4. illetve 10. sor). A NATO-EU arányok csak kiegészítő információt szolgáltatnak.

Mint látjuk, 1973 óta a Nyugat-európai Unió minden tagállama egyidejűleg tagja a NATO-nak is és az EK-nak (EU-nak) is. Ez a tény a kilencvenes évekre egyfajta szokásjogból, történelmileg kialakult helyzetből szinte kötelező feltétellé vált. 1992 óta minden olyan ország, amely eleget tesz ennek a kettős feltételnek, tagja a NYEU-nak, a már említett Dánia kivételével.

Az EGK tagjai a közösség megalakulásakor kivétel nélkül NYEU-tagok voltak, a későbbi felvételekkel ez a 100%-os arány módosult, jelenleg 67%. A kívülmaradók – Dánia mellett – a klasszikus semleges országok.

A NYEU megalakulásakor, 1954-ben az európai NATO-országoknak csupán a fele volt uniós ország, később az arány valamicskét javult, de 1982-ben (Spanyolország NATO-tagságával) megint pontosan 50%-ra módosult. Jelenleg 59%, 17-ből 10. A kívülállók: Dánia, Izland, Norvégia, Törökország és a három új NATO-tag (Csehország, Lengyelország és Magyarország) Dánia kivételével a NYEU társult tagjai, tehát bekapcsolódnak minden tanácskozásba, részt vesznek a döntéshozatalban, legalábbis a döntések előkészítésében.

A NATO és az EU tagjai közül 11 ország van benne mindkét szervezetben. Ez az európai NATO-szövetségeseket tekintve 65%, az EU oldaláról pedig 73%.

Egyetlen esetben fordult elő, hogy a „közös" tagok aránya 50% alá került: az EGK megalakulásakor ugyan mind a hat tagja benne volt a NATO-ban is, de a 13 európai szövetségesből ez csupán 46%-ot tehetett ki. Ezt a szépséghibát csak 1973-ban sikerült korrigálni.

A mindhárom szervezetben tagsággal bíró országok között van Nyugat-Európa minden valamirevaló hatalma Németországtól Olaszországig vagy Spanyolországig. Nyugodtan állíthatjuk, hogy nélkülük, akaratuk ellenére egyik szervezetben sem születhetnek komoly döntések, szándékaikat – bizonyos észszerű határok között – párhuzamosan és egyidejűleg képesek érvényesíteni mindhárom biztonságpolitikai intézményben. Szimultán jelenlétük tulajdonképpen garancia arra is, hogy a három szervezet összehangolt, a legfontosabb kérdésekben pedig egybeeső álláspontot alakít ki az európai biztonságot illetően. Természetesen az Egyesült Államok jelenléte a NATO-ban jelentős mértékben módosíthatja a szövetség bizonyos elhatározásait, de azt azért nehéz elképzelni, hogy bármelyik európai hatalom jelentősen eltérő álláspontot fogadjon vagy foglaljon el egyrészt a NATO-ban, másrészt az EU-ban.

1999, a legutóbbi létszámváltozás óta a NATO európai tagállamai közül 59%-ot tesz ki a NYEU-tagok száma, az EU tagállamai közül pedig 67%-ot.

Érdemes egy kicsit elgondolkodnunk azon, hogy hogyan alakulhatnak a fentiekben taglalt arányok a két intézmény várható bővítési fordulói után.

Általánosan elfogadott nézet, hogy az Észak-atlanti Szövetség 2002 novemberében nevezi meg azokat az országokat, amelyeket meghív a csatlakozási tárgyalásokra. A jelöltek pillanatnyilag tízen vannak: a balti országok, Szlovákia, Szlovénia, Horvátország, Bulgária, Románia, Albánia és Macedónia. Biztosnak csak Szlovénia meghívása látszik, esélye lehet a bekerülésre a balti államoknak, Bulgáriának, Romániának és Szlovákiának. A magyar csatlakozás tapasztalatai szerint a meghívástól a beiktatásig mintegy másfél év telhet el.

Ugyancsak köztudott, hogy az Európai Unió illetékes bizottságai tucatnyi országgal folytatnak különböző fázisban lévő tárgyalásokat a majdani csatlakozásról, amelyet a legesélyesebb jelöltek esetében 2004 elejére tesznek. A tárgyalásokba bevont országok: a „visegrádi csoport", a baltiak, Szlovénia, Bulgária, Románia, Ciprus, Málta és – sajátos feltételek mellett – Törökország, összesen tizenhárman. Az esélyesek között emlegetik Cseh-, Lengyel- és Magyarországot, a balti hármakat, Szlovéniát, Ciprust és Máltát.

Következtetés: a két szervezet soron következő kibővítésére nagyjából azonos időben kerülhet sor, és jelentős az átfedés a felvételre esélyesnek mondott országok között.

Természetesen ma senki nem tudja megmondani, hogy ténylegesen kiket fognak meghívni a NATO-ba és az Európai Unióba. Ez azonban ne legyen akadálya annak, hogy kicsit eljátsszunk a számokkal.

Tételezzük fel – egy változatként –, hogy a NATO-ba Szlovéniát és a balti államokat hívják meg, az Európai Unióba pedig ugyanezeket az országokat, valamint a három „visegrádit", Cseh-, Lengyel- és Magyarországot. Ez esetben a NATO taglétszáma 23-ra módosul (ebből 21 európai), az Európai Unió tagjainak száma pedig 22-re. Ami a legérdekesebb, az átfedés a két szervezet tagjai között ugrásszerűen megnőne: az európai NATO-szövetségesekből 18 lenne EU-tag (86%), az Európai Unió tagállamaiból pedig ugyanez a 18 lenne tagja a NATO-nak (82%). Ami pedig az időközben integrálódott Nyugat-európai Uniót illeti, ha csupán Dánia marad meg különcnek, akkor a teljes jogú tagállamok száma 17 lesz, az európai NATO-hoz képest 81%, az EU viszonylatában pedig 77%.

A következtetés, amit a fentiekben leírt feltételezésből, tehát egy elképzelhető változatból kiindulva megfogalmazhatunk, az alábbi: A közeli és távolabbi jövőben várható kibővítések eredményeként növekszik azon államok száma és aránya, amelyek mindkét, illetve mindhárom szervezetben teljes jogú tagok. Ezzel együtt erősödik a kölcsönhatás a három biztonságpolitikai intézmény között, javulnak az elképzelések összehangolásának, egyeztetésének esélyei. Összességében megnő annak a valószínűsége, hogy valóban ki lehet dolgozni egy *koordinált európai kül-, biztonság- és védelempolitikát.*

Természetesen számtalan más kombináció is elképzelhető a NATO és az Európai Unió kibővítési lépéseire. Azt azonban nehezen tudom elképzelni, hogy teljesen eltérő országcsoportok kerüljenek szóba az egyik, illetve a másik intézménybe történő meghívások esetén. Ellenkezőleg, szinte automatikusan az egyikbe eséllyel igyekvők bírnak a jobb lehetőségekkel a másikhoz csatlakozás vonalán is. Vannak persze kivételek: az 1952 óta NATO-tag Törökország ma még hiába törekszik az EU-ba, az Atlanti Szövetségben alapító tag Norvégia pedig nem is törekszik.[22]

A jövőbe vetett pillantás után térjünk vissza a jelenlegi állapotokhoz, ezen belül is egy érdekes kérdéshez. Van-e tulajdonképpen közös hadereje a Nyugat-európai Uniónak? Megvalósult-e az ötvenes évek legelején megfogalmazott álom a közös hadseregről?

A választ próbáljuk kerülő úton megfogalmazni.

Az ötvenes évek elején eltervezett európai hadsereg az eredeti elképzelés szerint nem jött létre, és magától értetődő, hogy a közös védelmi miniszter posztját sem hozták létre.

Hadereje tulajdonképpen a NATO-nak sincs, kivéve a parancsnokságok állományát, néhány kisegítő (például híradó) alakulatot és az iskolákat. A parancsnokságoknak alárendelendő haderő békeidőben *nemzeti irányítás* alatt van.

---

22 Külön kérdés és sajátos problémakör Málta és különösen Ciprus esete: mindketten esélyesek lehetnek a belépésre az Európai Unióba, de meghívásuk a NATO-ba valamiért szóba se kerül. Pedig mindkét szigetállam igen kedvező geostratégiai elhelyezkedést tudhat magáénak, ráadásul Ciprus „beemelésével" a NATO-ba talán a ciprusi probléma megoldása is könnyebbé válna.

Közös saját hadereje egyébként nincs sem az ENSZ-nek, sem az EBESZ-nek, a kéksisakos alakulatok vagy az EBESZ-misszióit végrehajtó kontingensek mindig a tagállamok által felajánlott katonákból kerülnek ki.

Közös hadereje a Nyugat-európai Uniónak sincs. Valami hasonló azonban létrejött a kilencvenes években, és valami egészen hasonló kialakulófélben van jelenleg.

A francia–német megbékélés jegyében Mitterrand elnök és Kohl kancellár 1989-ben megállapodtak egy vegyes összetételű, közös Védelmi és Biztonsági Tanács létrehozásában, Párizs székhellyel. Következő lépésként 1990-ben a két ország megalakított egy teljesen formabontó katonai egységet, a francia–német vegyes dandárt. Az alakulat mintegy négyezer főből állt, a vegyes összetételű parancsnokság Stuttgart közelében állomásozott, de a dandárt alkotó zászlóaljak csak francia vagy csak német katonákból álltak. A dandárparancsnok személye rotációs alapon változott.

1991-ben a két ország közös javaslatot tett a Nyugat-európai Unió többi tagállamának, hogy a dandár bázisán hozzanak létre egy hasonló elvek alapján felépülő hadtestet. Az *Eurohadtest* (Eurocorps) létre is jött, az első időben francia és német részvétellel, de idővel bekapcsolódtak belga, luxemburgi és spanyol katonák is. A franciákkal szemben mindig gyanakvó britek kezdeményezésére a kilencvenes évek közepén olyan egyeztetett álláspont alakult ki, miszerint szükség esetén az Eurohadtest NATO-parancsnokság hatáskörében is igénybe vehető.[23]

A kilencvenes évek végén a közös katonai erőt illetően a döntő szerepet már az Európai Unió játszotta, ami arra is visszavezethető, hogy megoldás született a NYEU végleges integrálódásának problémájára az Európai Unió struktúrájába.

A Nyugat-európai Unió sorsa tulajdonképpen 1998-ban „pecsételődött meg", amikor az EU-ba történő integrálódást sokáig mereven ellenző britek beadták a derekukat (amihez jelentős mértékben hozzájárult a koszovói válság kapcsán kialakult meggyőződés az összehangolt és hatékony európai szerepvállalás szükségességéről). A Saint Malóban 1998 decemberében lezajlott francia–brit egyeztetés és a megszületett megállapodás után nem volt többé akadálya a NYEU betagozódásának.[24]

Az Európai Unió kölni csúcsértekezlete (1999 júniusában) határozatot hozott arról, hogy a szervezetet el kell látni a közös kül- és biztonságpolitika megvalósításához szükséges eszközökkel. E célból – a határozat szerint – az EU tagállamainak erőfeszítéseket kell tenniük mindenekelőtt a felderítés, a stratégiai szállítás, a vezetés és irányítás terén. Konkrétan pedig a határozat kimondta, hogy ki kell dolgozni a NYEU feladatai (a „petersbergi feladatok") átvételének módozatait a 2000. év vége előtt.

A Helsinkiben 1999 decemberében tartott EU-csúcs hozott határozatot egy *közös európai haderő* (ha akarjuk, egy közös európai hadsereg) létrehozásáról, de az ötvenes évekhez képest gyökeresen eltérő biztonságpolitikai környezetben. Ugyanis a tervezett haderőnek elsősorban nem védelmi, hanem válságkezelő feladatokra kell alkalmasnak lennie.

---

23 Hasonló megállapodás született a mediterrán térségben létrehozott francia–spanyol szárazföldi és haditengerészeti kötelékekkel (Eurofor, Euromarfor) kapcsolatban is.

24 Bővebben lásd többek között: Gazdag Ferenc (szerk.): Biztonságpolitika; HM Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2001, 151–152. old.

Az elképzelés szerint az Eurohaderő mintegy 55–60 ezer főt számlál és 2003-ra kell készen állnia a feladatok végrehajtására. A létszám azonban nem a teljes állományt, hanem a bevethető csapatokat jelenti, és ennek megfelelően – a váltásra készen álló és a feladat végrehajtása után pihenésre visszavont kontingenst is figyelembe véve – a terv összeállítói mintegy 170–180 ezer fővel számolnak. Ezt a csapatlétszámot a tagállamok által felajánlott kontingensekből kell összehozni.

Meg kell említenem, hogy az Európai Unió illetékesei ez alkalommal igen előrelátó döntést hoztak: lehetővé tették, hogy az unió tagállamain kívül más országok is felajánlhassanak katonai kontingenseket az alakulófélben lévő európai közös haderőbe. Konkrétan azokról az országokról van szó (köztük hazánkról is), amelyek előrehaladott tárgyalásokat folytatnak a csatlakozásról.

Az Európai Unió történelmileg tehát igen rövid idő alatt eljutott a közös kül- és biztonságpolitika felvállalásától a közös haderő megteremtéséig.

A közös kül- és biztonságpolitika mellett (vagy inkább helyett) a helsinki csúcstalálkozón egy új fogalom jelent meg, a *közös európai biztonság- és védelempolitika* (Common European Security and Defence Policy – CESDP). Ez nem annyira formai, mint inkább tartalmi változást jelentett: előrelépést a Maastrichtban meghatározott és eltervezett folyamatban. Egyidejűleg az EU-csúcs döntött a szükséges politikai és katonai szervek felállításáról: létrehozták a Politikai és Biztonsági Bizottságot, a Katonai Bizottságot és a Katonai Törzset.

A 2000 decemberében Nizzában tartott EU-csúcstalálkozó jóváhagyta a NYEU válságkezelő funkcióinak átvételét. Bizonyos, korábban felvállalt feladatokat (például rendőrök kiképzését Bosznia-Hercegovinában) a szervezet még befejezett, de 2002-re ezek a feladatok „elfogytak", az újakat pedig már az EU vállalta fel. A sajátos történelmi utat befutott Nyugat-európai Unió megszűnt önálló nemzetközi szervezetként létezni.

Az európai (nyugat-európai) biztonsági és védelmi struktúra három induló alapeleme közül az egyik (a NYEU) funkciói „megszüntek", az intézmény beépült az Európai Unióba, de egyidejűleg tovább él a komplex biztonsági törekvéseket egyre erőteljesebben kifejtő két szervezet (az EU és a NATO) közös architektúrájában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dunay Pál – Gazdag Ferenc (szerk.): Nyugat-európai Unió (tanulmányok – dokumentumok), Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1994

Hargita Árpádné – Izikné Hedri Gabriella – Palánkai Tibor (szerk.): Európa Zsebkönyv (Az Európai Unió és Magyarország); Euration (Európai Együttműködési Alapítvány), Hans Seidel Alapítvány, Budapest, 1995

Gazdag Ferenc: Európai integrációs intézmények; Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1992

NATO Kézikönyv; HM Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal, NATO Információs és Sajtóiroda, 2001

Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982; Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1985

Gazdag Ferenc (szerk.): Biztonságpolitika; HM Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2001

Pohl Árpád

Az új osztrák biztonsági és védelmi doktrína

Ausztriában a kelet-közép-európai és a kelet-európai országokban bekövetkezett rendszerváltás után élénk vita bontakozott ki az ország lehetséges európai szerepvállalásáról, a semlegesség jövőjéről és a biztonsági környezet változásaira adható válaszokról. Az osztrák Nemzeti Tanács 2001. december 12-én elfogadta az új biztonsági és védelmi doktrínát (Sicherheits- und Verteidigungsdoktrin), melyben kijelöli az osztrák biztonságpolitika[1] és védelmi politika[2] jövőbeni irányait. A dokumentum elfogadása nagy jelentőséggel bír, mivel számos olyan lehetséges változatot nyitva tart, amiről korábban vita folyt, ugyanakkor minden eddiginél tovább ment a semlegesség esetleges feladásának kérdésében. Az új alapelvek vizsgálata előtt célszerű áttekinteni néhány olyan szempontot, amelyek érzékeltetik az elmúlt évtized osztrák biztonságpolitikai dilemmáit és értékeléseit.

Ausztria geopolitikai helyzetéről

Az osztrák politikai vezetést ugyanolyan váratlanul érte a szocialista országokban bekövetkező rendszerváltás, mint a többi nyugati kormányt. A külpolitika azonnal felismerte a kínálkozó lehetőséget és messzemenő támogatásban részesítette a megalakuló fiatal demokráciákat. Ausztria alapvető biztonsági érdekei fűződtek a térség stabilizálódásához. Az 1991-ben kitörő szlovéniai válság gyorsan ráébresztette nyugati szomszédunkat, hogy a semlegesség és az ország szuverenitásának védelme még mindig nem képzelhető el hatékony fegyveres erők nélkül.

Az osztrák biztonságpolitikai elemzők az 1990-es évek elejétől folyamatosan értékelték a térség geopolitikai helyzetét és megkísérelték előre jelezni a lehetséges új kihívásokat.

Ennek megfelelően a Szövetségi Kancellária Hivatalban megkezdődött a honvédelmi terv felülvizsgálata. A kijelölt munkacsoport megállapította, hogy a dokumen-

1 *Biztonságpolitika:* mindazon rendszabályok összessége, amelyek mindenekelőtt a külpolitika, a belső stabilitást megtartó politika, valamint a védelmi politika területén a lakosságnak és az állam alapértékeinek minden fenyegetéssel szembeni védelmét, örökös semlegességének fenntartását és védelmét biztosítják. Landesverteidigungsplan 51. old., Szövetségi Kancellária Hivatal, Bécs, 1985.

2 *Védelmi politika:* a biztonságpolitika részeként az átfogó honvédelmi rendszabályok összessége.

tum keletkezésekor a térségre a relatív stabilitás és a fegyverkezési verseny volt jellemző, míg a '90-es évek elején a regionális instabilitás és a fegyveres erők nagy arányú csökkentése volt megfigyelhető. A biztonság fogalma 1989-től jelentősen átértékelődött és a katonai tartalmát a katonai veszélyeket meghaladó, civil eredetű veszélyek váltották fel.[3] Az elemzők megállapították, hogy a honvédelmi terv idejét múlta, így következtetései a mai osztrák biztonságpolitikának már nem felelnek meg, ezért a teljes átdolgozása indokolt.

A '90-es években alapvetően megváltozott az ország biztonsági környezete. Ausztrián olyan közlekedési irányok vezetnek keresztül, amelyek stratégiai jelentőségűek Európa számára. Az észak–déli közlekedési folyosók esetleges kiesése megbénítaná és jelentősen lassítaná az európai gazdaság egy részét. Ugyancsak növelik az ország stratégiai fontosságát az észak-olaszországi, svájci és dél-németországi csatlakozást biztosító, nagy áteresztőképességű közúti és vasúti pályák.

A földrajzi elhelyezkedés egyben azt is jelenti, hogy Ausztria elválasztja egymástól a NATO északi és déli szárnyát. Számos osztrák elemző és katonai szakértő ezért is gondolta, hogy a NATO-bővítés első körébe csak akkor kerülhet be Magyarország, ha Szlovénia vagy Ausztria is a szövetség tagjává válik, mivel csak így biztosítható a tagállamok közötti szárazföldi összeköttetés.

Az osztrákok az ország biztonsága szempontjából egyértelműen pozitívan ítélték meg a kelet-európai országokban bekövetkezett rendszerváltást, a Varsói Szerződés felbomlását és a Szovjetunió szétesését, mindig hangsúlyozták azonban, hogy a korábbi egyértelmű, jól definiálható, előre jelezhető fenyegetések helyére számos, gyorsan kialakuló, nehezen prognosztizálható, alacsonyabb intenzitású, de az állam alapvető érdekeit veszélyeztető, fegyveres erők alkalmazását is megkövetelő veszélyhelyzet lépett.

A két volt szomszédos szocialista szövetségi állam felbomlásával a korábbi hétről nyolcra nőtt szomszédai száma. A Csehszlovákiát felváltó Csehország és Szlovákia, valamint a Jugoszláviából kiváló Szlovénia már nem rendelkezik megközelítőleg sem olyan katonai potenciállal, mint korábban, ugyanakkor valamennyi reformországból hiányzik a konfrontációra törekvő politikai akarat.

Az osztrák elemzők a '90-es évek elejétől folyamatosan értékelték a közelebbi és a távolabbi térségek biztonságpolitikai helyzetét és a lezajló, vagy prognosztizálható folyamatok Ausztriára gyakorolt hatását. Egyértelműen pozitív fejleményként értékelték, hogy fokozatosan csökkent és mára minimalizálódott az államok létét és fennmaradását veszélyeztető nagy kiterjedésű háború valószínűsége. A szovjet csapatok kivonulásával és a szomszédos volt szocialista országok haderőcsökkentései következtében a térségből eltűntek a korábbi, nyomasztó erőfölényt jelentő hadműveleti képességek. Az orosz fegyveres erők nagy része nem csupán több ezer kilométeres távolságra került Ausztriától, hanem a hagyományos erők elvesztették korábbi kapacitásaik jelentős részét is.

Az osztrák álláspont szerint egy nagy háború bekövetkezése csupán hosszú távon képzelhető el, így adott esetben elegendő lehetőség áll rendelkezésre a véde-

3 vö: 10 Jahre Landesverteidigungsplan 6. old., Bundeskanzleramt, Abteilung Koordination der Krisenvorsorgen und der sicherheitspolitischen Grundlagen, Bécs, 1993.

lemhez szükséges képességek kialakítására.[4] Jól tükrözi az osztrák gondolkodásmódot, hogy a konfliktus ebben az esetben is elsősorban a NATO-t érinteni és csak utána a többi államot.

Az osztrák katonai vezetés értékelése szerint a gépesített magasabbegységekkel vívott ütközet és a hadműveleti manővercsoportok alkalmazása történelmi kategóriává vált. Az *új veszélyek főként Európa peremterületein, alacsony haditechnikai színvonalon bontakoznak ki.*[5]

Ma a legnagyobb valószínűséggel bekövetkező *veszélyforrásként értékelik a tömegpusztító fegyverek elterjedését* és az ún. „haramiaállamok" által, az állami terrorizmus szintjén vagy akár ellenőrizhetetlen, öntörvényű terrorista csoportok által való esetleges felhasználásának lehetőségét. Ez utóbbi elleni védekezésre kevés lehetőség van, ezért a fenyegetések ilyen fajtáit tekintik a legveszélyesebbnek.

Különös kihívást jelent a szervezett bűnözés, amely a kábítószer-kereskedelemből, az embercsempészetből és a fegyverkereskedelemből szerzett jövedelmei által mára világgazdasági tényezővé vált.

A lehetséges veszélyforrások osztrák értékelésénél előkelő helyen van a fejlett államok informatikai és kommunikációs rendszereinek veszélyeztetettsége, ami az elektronikai hadviselésre való képességek fokozását követeli meg.

A különböző biztonságpolitikai elemzésekben minden esetben találkozhatunk a túlnépesedés, a migráció, a környezeti és természeti katasztrófák veszélypotenciáljának értékelésével. Mindezek mellett azonban továbbra is a *legvalószínűbb veszélyforrásként számolnak a nemzetközi terrorizmussal,* ami már számtalan esetben megmutatta az állam részére rendelkezésre álló eszközök korlátozottságát.

Ausztriában a '90-es évek elejétől élénk vita alakult ki a semlegesség további sorsáról. Érdekes módon a NATO-csatlakozás mellett a médiában nyíltan foglalnak állást a legfelső katonai vezetők, ugyanakkor a politikusok jelentős része – főleg a legnagyobb ellenzéki párt, az Osztrák Szocialista Párt (SPÖ) – erről hallani sem akar. Az Európai Unióhoz 1995-ben bekövetkezett csatlakozás még élesebben vetette fel a semlegesség jövőjét. Mivel az osztrákok feltétel nélkül csatlakoztak az EU-hoz, így elfogadják s közös kül- és biztonságpolitikát. Ebből ismét egy sor kérdés adódik tekintettel arra, hogy mint teljes jogú tag részt kell venni a petersbergi megállapodásból fakadó béketámogató műveletekben.

Az Osztrák Köztársaság új biztonsági és védelmi doktrínája

Az új biztonsági és védelmi doktrína az osztrák biztonságpolitika alapvető irányvonalait hozzáigazította az 1989 után megváltozott biztonsági környezethez. Az 1975. június 10-én elfogadott védelmi doktrína (Átfogó honvédelem) még a két világrendszer szembenállásából indult ki és nem adott választ az új kihívásokra. Az elmúlt

4 vö: Die sicherheitspolitische Lage Österreichs 5. old., a szövetségi kancellár 1991. február 5-i jelentése a Honvédelmi Tanácsnak.

5 vö: Horst Pleiner vezérezredes: Eine veränderte Welt – Herausforderung für das österreichische Bundesheer? (Az Osztrák Honvédelmi és Biztonságpolitikai Társaságban 2001. november 15-én megtartott előadás 4. old., Közlemények XLVIII. sz.)

évtizedben történtek ugyan kísérletek új doktrína kidolgozására, de ezek a politikai konszenzus hiányában kudarcot vallottak. Ezt elkerülendő határozott úgy Herbert Scheibner, a jelenlegi honvédelmi miniszter, hogy a helyzetet értékelő, az alapelvek kiindulópontját képező jelentést egy szakértői csoporttal dolgoztatja ki. A biztonsági és védelmi doktrína másik része a Nemzeti Tanács határozata azokról az alapelvekről és irányvonalakról, amelyeket a kormánynak a biztonságpolitika alakításakor figyelembe kell vennie.

A minisztertanács elé terjesztő dokumentumban *az alábbiak szerint foglalták össze a meghatározó alapelveket:*

1. „Az osztrák biztonságpolitika alapját az átfogó biztonság képezi, amely egyaránt jelentőséget tulajdonít a biztonság katonai és nem katonai aspektusainak.
2. A preventív biztonság elve felváltja a fenyegetésre reagáló koncepciót. A nemzetközi konfliktusmegelőzési és válságkezelési tevékenységekben való aktív részvétel Ausztria biztonságpolitikájának fontos részét képezi.
3. Az európai szolidaritás elve felváltja az autonóm biztonságpolitika elvét. Ausztria és az EU elválaszthatatlanul kötődik egymáshoz. Az új biztonságpolitikai kihívások és kockázatok egyedül nem, csak a nemzetközi szolidaritáson alapuló együttműködésben kezelhetőek."[6]

A fenti alapelvek néhány jelentős biztonságpolitikai változást foglalnak magukban. A biztonság fogalmát a korabeli doktrínákhoz képest szélesebben értelmezték, mivel a katonai biztonságot szavatolni hivatott katonai honvédelmen túl ide tartozott még a tudati, a polgári és a gazdasági honvédelem is. Ez az értelmezés az új koncepcióban tovább szélesedett és hangsúlyt kap, hogy a biztonságpolitikának a biztonság valamennyi összetevőjével kell foglalkoznia, tehát *feladatrendszere messze túlmutat a katonai biztonságon.*

Fontos új eleme az osztrák biztonságpolitikának, hogy ezentúl nem csupán a bekövetkező eseményekre való reagálást tartják szem előtt, hanem kinyilvánítják részvételi szándékukat a biztonság megőrzésére irányuló nemzetközi erőfeszítésekben. Ausztria mindig is aktívan részt vett az ENSZ különböző misszióiban. A békemissziókban való aktív osztrák szerepvállalást mutatja, hogy 1960–2000 között mintegy 43 000 katona teljesített a különböző kontingensekben szolgálatot.[7]

Ausztria magára nézve egyértelmű biztonsági kockázatnak tekintette a délszláv válságot, ezért annak rendezéséből is aktívan kiveszi részét. Osztrák alegységek megtalálhatók az SFOR és a KFOR kötelékekben is. A Bundesheer katonái részt vettek az albániai béketámogató műveletben és az ISAF keretében szolgálatot teljesítenek Afganisztánban is.

Az Európai Unió tagállamai az 1997. október 2-án elfogadott amszterdami szerződésbe beemelték a Nyugat-európai Unió külügy- és védelmi miniszterei által 1992. június 12-én elfogadott petersbergi nyilatkozatot. Az ún. petersbergi feladatok-

6 Entschlieung des Nationalrates über eine neue österreichische Sicherheits- und Verteidigungsdoktrin, Vortrag in den Ministerrat, Szövetségi Kancellári Hivatal, Bécs, 2002.

7 ErgC/Berthold; LegB/Lang, 21. old.

hoz tartozik a humanitárius segítségnyújtás, a békefenntartó feladatok és a válságkezelés, ami akár béketeremtő harci alkalmazás is lehet.

Ausztria komolyan vette az EU-tagságból ráháruló feladatokat, ezért az amszterdami szerződés ratifikálásával egy időben alkotmánymódosítással biztosították, hogy részt vehessenek valamennyi petersbergi feladat végrehajtásában. Ezzel elhárultak azok a jogi akadályok, amelyek a semlegességre hivatkozva nem tették lehetővé a béketámogató műveletekben való részvételt. Ugyanakkor arra is lehetőség nyílt, hogy Ausztria ENSZ-mandátum nélküli, csupán az Európai Unió döntésén alapuló feladatokban is szerepet vállaljon.

A biztonsági és védelmi doktrína határozati részében a Nemzeti Tanács felkérte a kormányt a biztonságpolitika által érintett területek – külpolitika, védelmi politika, belbiztonság, gazdaság-, mezőgazdasági, közlekedés-, pénzügy-, oktatás- és tájékoztatáspolitika számára a vonatkozó alapdokumentumok kidolgozására. Az érintett minisztériumoknak 2002 szeptemberére kell elkészíteniük a saját területükre vonatkozó alapelveket, amelyekből 2002 decemberére kell összeállnia a teljes stratégiai koncepciónak.

A 2001. november 16-án elfogadott 122. törvényben létrehozták a Nemzetbiztonsági Tanácsot, amelynek feladata a biztonsági és védelmi doktrína megvalósítása, valamint évente egyszer a kormány részére jelentést készíteni a megvalósítás helyzetéről.

Az új doktrína határozati részének alapját a szakértői munkacsoport által elkészített el*emzés képezi.* Ebben megállapítják, hogy a biztonság a jogállami demokrácia működésének alapját képezi. A biztonságpolitika elsőrendű állami feladat és a mai helyzetben „átfogó biztonságpolitikaként" kell felfogni. A biztonsági és védelmi doktrína határozza meg Ausztria biztonságpolitikájának irányait.

A dokumentum kimondja, hogy az új biztonságpolitikai kihívásokat és kockázatokat már nem lehet egyedül kezelni, ezeket csak a nemzetközi szolidaritáson alapuló együttműködés keretében lehet megoldani. *A semlegesség korábbi felfogásától való egyértelmű eltérést jelent annak kinyilatkoztatása, hogy Ausztria és az Európai Unió biztonsága oszthatatlan.*

Az elemzés az európai biztonságpolitikában 1989 után bekövetkezett változásokat egyértelműen pozitívan ítéli meg. A katonai erőegyensúlyon és elrettentésen alapuló helyzetet az átfogó, kooperatív biztonság megteremtése váltotta fel. Az áttekinthető bipoláris rend helyébe a nemzetközi életnek számos, nem elfogadott jogi normák között tevékenykedő szereplője lépett, ami egyre áttekinthetetlenebbé teszi a helyzetet.

Az osztrák elemzők kimondják, hogy ma Európában nem léteznek olyan katonai potenciálok, amelyek egy hadászati méretű támadásra képesek. Az előrelátó biztonságpolitika Európa olyan rendjének kialakítására törekszik, amelyben a különböző fenyegetések megelőzése a cél.

A mai helyzetből kiindulva egy európai háború belátható időn belüli kitörése kizárható, számolni kell azonban az Európát határoló térségek konfliktusai átterjedésével. Globális biztonsági kockázatként értékelték a tömegpusztító fegyverek elterjedését és a nemzetközi terrorizmust. Új kihívást jelent még a szervezett bűnözés, az etnikai konfliktusok megjelenése, a túlnépesedés, a migráció, a természeti erőforrások kimerülése, az éhezés és a környezeti veszélyek sora.

A válságövezetektől való viszonylagos földrajzi távolság már nem jelent egyértelmű védelmet. A lehetséges fenyegetések között vették számba a nukleáris hordozóeszközök Európán kívüli államokban való lehetséges kifejlesztését, ami egyértelmű veszélyforrás. A honvédelmi tervben foglaltakhoz hasonlóan az új doktrína is számol a társadalmi békét, a belső stabilitást és a politikai vezetés cselekvési szabadságát korlátozó állami vagy nem állami irányítás alatt álló idegen felforgató erők tevékenységével. A korábbi elvekben felforgató-forradalmi háborúként jellemzett tevékenységet felváltotta az ország politikai függetlenségét korlátozni célzó tevékenységek sora, amelyek közé tartozhatnak terrortámadások, a lakosság életminőségének romlása előidézésével annak szembefordítása a kormánnyal, vagy mindezekkel való fenyegetés. Az osztrák hadsereg kiképzési rendszerében a sorkatonai kiképzéstől a vezérkari képzésig szerepel az ezen fenyegetések katonai eszközökkel – együttműködve a polgári és a fegyveres társszervekkel – való kezelése.

A dokumentum külön kitér a természeti, az ipari és a környezeti katasztrófák veszélyére. Az osztrák közvélemény szemében különösen veszélyesnek beállított atomerőművek balesetei szintén a veszélyek között szerepelnek. Ausztriában ezt a fajta veszélyforrást rendkívül komolyan veszik. Ezt igazolja, hogy a temelini atomerőmű miatt akár a jószomszédi viszonyok rovására is képes vitába szállni az osztrák kormány.

Ausztria biztonságpolitikájának fontos része a nemzetközi szervezetek munkájába való aktív bekapcsolódás. Mérföldkövet jelentett az osztrák nemzetközi katonai szerepvállalásban, hogy 1999 óta harcoló csapatokkal is részt vesznek a béketámogató műveletekben.

Az ország EU-csatlakozása mellett az egyik legfontosabb érv biztonságpolitikai jellegű volt: csatlakozás az európai stabilitás övezetéhez. Ausztria semlegességi fenntartások nélkül csatlakozott az EU-hoz, így részt vesz a közös kül- és biztonságpolitika alakításában is.

Az osztrák álláspont szerint a NATO világszerte hozzájárul a béke és a stabilitás fenntartásához, tehát már nem egy klasszikus katonai szövetségről van szó, hanem demokratikus alapelveken nyugvó, biztonsági közösségről. A szakértői értékelésben egyértelműen szorgalmazzák a NATO és az EU közötti együttműködést.

Ausztria 1995-ben csatlakozott a Partnerség a Békéért programhoz. A részvétel célja a béketámogató műveletek teljes vertikumára vonatkozó interoperabilitás elérése.

A biztonsági és védelmi doktrína helyzetelemző része külön foglalkozik a semlegességgel. Ausztria semlegessége svájci típusú semlegességként indult, ettől azonban már az 1955-ös ENSZ-tagsággal eltértek. 1990-ig abból indultak ki, hogy az ország konfliktusba való bevonásának megakadályozása az ENSZ kötelessége. Az Öböl-háború idején kemény belpolitikai viták után győzött az az álláspont, amely szerint a semlegességnél magasabb rendű a világszervezet alapokmányában szereplő elvek érvényesülése.

A semlegességi törvény további korlátozását jelentette az EU-csatlakozás, amikor Ausztria a közös kül- és biztonságpolitikát is beleértve átvette a joganyagot.

A biztonsági és védelmi doktrína határozati része öt részből áll: általános ajánlások; a biztonságpolitika külpolitikai aspektusai; a védelmi politika; a belső biztonság; és a részdoktrínák.

Az általános ajánlások kimondják, hogy az ország közvéleményét a belső és a külső biztonság kérdéseiről folyamatosan tájékoztatni kell annak érdekében, hogy tudatosodjék a biztonsági kérdések szükségessége. Ez tulajdonképpen nem jelent mást, mint a tudati honvédelem fenntartását. Az információk biztosításával kell elfogadtatni az adófizető polgárral, hogy a honvédelmi rendszer és a rendvédelmi szervek hatékony működésének biztosítása miért szükséges és ez milyen hozzájárulást igényel a társadalomtól. A probléma nem egyszerű. Az osztrák lakosság jelentős része úgy gondolja, hogy mivel valamennyi szomszédos ország vagy semleges vagy NATO-tag, illetve NATO- és EU-tagjelölt, továbbá egyikükkel sincsenek fegyveres erővel megoldható vitás kérdések, inkább a jóléti kiadások növelésére kellene a költségvetési forrásokat fordítani.

A határozat szorgalmazza a nemzetközi hírszerzési együttműködés erősítését, ugyanakkor a magánélet védelme érdekében szükségesnek tarja a hatékony parlamenti ellenőrzés biztosítását. Az új doktrína nem hatálytalanítja az átfogó honvédelmet, hanem annak átfogó biztonsági előkészületekké való továbbfejlesztését tűzi ki célul.

A katasztrófavédelem Ausztria számára nemzetközi elismerést hozott, ezért ennek a területnek a továbbfejlesztése egyértelműen indokolt. A határozat a különböző katonai, rendvédelmi és polgári segélyszervezetek közötti hatékonyabb együttműködés elősegítése érdekében egy egységes felkészítési program kidolgozásáról és végrehajtásáról szóló döntést is tartalmaz. Megfogalmazódott a biztonságpolitikai kutatások intézményrendszere kiépítésének szükségessége.

A megfelelő szakértelem kialakítása érdekében a politikai, a gazdasági, az államigazgatási és a katonai vezetők részére egy egységes stratégiai vezetői tanfolyam megrendezésére kerül sor. A dokumentum ezen része még előírja a szomszédos államokkal való biztonságpolitikai együttműködés lehetőségeinek kihasználását, továbbá a létfontosságú nyersanyagok és infrastruktúra védelmét.

A biztonságpolitika külpolitikai aspektusait tárgyaló rész kimondja, hogy Ausztria következetesen fellép az emberi jogok és a nemzetközi jog világszerte való betartása érdekében. Az osztrák biztonságpolitikai szakértők egyetértenek abban, hogy korunk egyik alapvető veszélyforrása az atomfegyverek elterjedése vagy illetéktelen kézbe kerülése, ezért ennek megakadályozásáért Ausztria is aktívan fellép.

A külpolitikai alapelvek közül fontos még kiemelni, hogy továbbra is előtérben marad az ország nemzetközi szervezetekben való eddigi szerepvállalásának folytatása és az EU reformjának, közös kül- és biztonságpolitikájának támogatása. A dokumentumban egyértelműen megfogalmazódik, hogy Ausztria az EU-ban, a regionális és a bilaterális kapcsolatok terén a saját nemzeti érdekeit kívánja képviselni.

Rendkívüli jelentősége van a NATO-hoz fűződő osztrák viszony alapelveit rögzítő résznek. Ausztria következetesen továbbfejleszti a kapcsolatokat, aminek keretét képezik a PfP által nyújtott lehetőségek, valamint a NATO és az EU stratégiai partnersége. A NATO-bővítés megfelel az osztrák biztonsági igényeknek, mivel a stabil Európa határait keletebbre tolja és így végre megszűnhet az a nyomasztó teher, amit az esetlegesen instabillá váló régiók közvetlen közelsége jelent. A biztonsági és védelmi doktrína eddig a legmesszebb ment a NATO-belépéshez való viszony meghatározásában. Ausztria már nem zárja ki egyértelműen a csatlakozást, hanem folyamatosan értékeli

az esetleges belépés biztonság- és védelempolitikai előnyeit. A végleges döntést csak egy népszavazás hozhatja meg.

A biztonsági és védelmi doktrínáról szóló parlamenti határozat a *védelempolitikával is* foglalkozik. Ebben kimondják, hogy az ország létét fenyegető agresszió veszélye nem áll fenn, olyan katonai képességeket kell azonban fenntartani, amelyek lehetőséget adnak a kisebb támadások elhárítására, a légtér ellenőrzésére és védelmére, továbbá a nemzetközi helyzet kedvezőtlen változása esetén a mozgósítás végrehajtására.

A doktrínában meghatározták azokat a konkrét katonai szervezeti kereteket, amelyekkel hozzájárulnak a közös védelemhez. *Az Osztrák Szövetségi Hadseregnek ennek megfelelően a közös védelemre egy hadosztály erővel, a petersbergi feladatokra egy dandár erővel kell felkészülnie. Követelményként előírják, hogy az interoperabilitást mind a béketámogató műveletek, mind az országvédelem területén el kell érni.*

Ausztriában sokoldalúan vizsgálták a hadsereg személyi összetételének az új feladatokhoz való hozzáigazításának lehetőségét. A hivatásos hadsereg megteremtése egyelőre nincs napirenden, mivel a dokumentumban egyértelműen a kötelező sorkatonai szolgálat mellett foglaltak állást.

A Bundesheer alaprendeltetéséhez hozzátartozik a katasztrófák elhárítása, terrortámadások esetén a Szövetségi Belügyminisztérium támogatása, a határ őrzésében való részvétel, valamint a fontosabb objektumok védelme.

A határozatban kimondják, hogy a haderő rendeltetésének való megfeleléshez szükséges pénzügyi, személyi és infrastrukturális támogatást biztosítani kell. A parlamenti határozat kötelezte a Szövetségi Honvédelmi Minisztériumot, hogy kétévente készítse el a tízéves távlatot átfogó Fehér könyvet, amely értékeli a hadsereg helyzetét és meghatározza a haderőfejlesztés irányait.

A biztonsági és védelmi doktrína a kormány részére *belbiztonsági alapelveket is meghatároz.* A Második Köztársaságban mindig is büszkék voltak az alapértékekre, amelyek védelme természetesen szerepel az alapelvek között.

A terrorizmus elleni nemzetközi harc keretében intenzívebbé kívánják tenni az információk cseréjét. A nemzetközi bűnözés elleni küzdelmet a kelet-európai országokkal és Oroszországgal folytatott együttműködés fejlesztésével erősítik. Ausztria egyértelműen felel a területét érintő schengeni határok védelméért, így az EU biztonságának szavatolásáért.

Az ország aktív nemzetközi szerepvállalása a doktrína belügyi feladatokat meghatározó részében is jól megfigyelhető. Ausztria részt vesz az EU nem katonai válságkezelő képességeinek fejlesztésében. Ennek érdekében biztosítja a személyi állomány hazai és külföldi felkészülését nemzetközi feladatokra. Az EU egységes migrációs politikájának kialakítása és az ebből fakadó köztehervisel és megvalósítása alapvető osztrák érdek.

A doktrínáról szóló határozat végül arra kéri a kormányt, hogy valamennyi érintett terület – külügy, belügy, honvédelem, gazdaság, mezőgazdaság, közlekedés, pénzügy – minisztériumával dolgoztassa ki a részdoktrínákat, amelyeket folyamatosan a helyzet változásaihoz kell igazítani.

Ausztria helyzete és biztonsági környezete a kelet-közép-európai országokban bekövetkezett rendszerváltás, a szovjet csapatok térségből való kivonása és az országnak az Európai Unióba belépése következtében alapvetően megváltozott. Az

osztrák politikai közéletben egyre többen vetették fel a semlegesség jövőjének kérdését. A dilemmát az jelenti, hogy mennyire felel meg az ország érdekeinek az esetleges távolságtartás vagy a fokozott szerepvállalás. Az elmúlt évtized tendenciáit vizsgálva megállapítható, hogy Ausztria egyre növekvő öntudattal kívánja kivenni részét azokból a kötelezettségekből, amelyek egy fejlett európai országra hárulnak. Az EU közös kül- és biztonságpolitikájának alakításában való részvétel egybeesik a nemzeti érdekekkel, aminek képviselete érdekében Ausztria intenzívebbé tette nemzetközi katonai szerepvállalását. Az új biztonsági és védelmi doktrína az 1975-ben elfogadott átfogó honvédelem óta először foglalja komplex rendszerbe a biztonság valamennyi összetevőjét és az azokat biztosító eszközrendszert.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Crowe, Brian: Die Umsetzung des Vertrages von Maastricht im Bereich der GASP. Konsequenzen für die intregouvernementale Konferenz 1996; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 2/1996, 24. old.

Die sicherheitspolitische Lage Österreichs, kancellári jelentés a Honvédelmi Tanács részére; Szövetségi Kancellári Hivatal 1991. február 5.

Eder, Erich: Verteidigung und Sicherheit im neuen sicherheitspolitischen Umfeld; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 2/1996, 132. old.

Dr. Fasslabend, Werner: Die Interessen und Ziele Österreichs in Europa; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 2/1996, 155. old.

Greindl, Günther: Das europäische Sicherheitsumfeld aus österreichischer Sicht; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 2/1996, 124. old.

Landesverteidigungsplan; Szövetségi Kancellári Hivatal, Bécs, 1985

10 Jahre Landesverteidigungsplan, Bundeskanzleramt; Abteilung Koordination der Krisenvorsorgen und der sicherheitspolitischen Grundlagen, Bécs, 1993

Dr. Magenheimer, Heinz: Politik, Strategie und die Osterweiterung der NATO; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 2/1997

Pleiner, Horst: Heeresreform 1991/92; ÖMZ, 1991/3. szám

Portisch, Hugo: Österreich II.; Kremayer & Sheriau Kiadó, Bécs, 1996

Poullet, Edmond: Das neue Umfeld der europäischen Sicherheitspolitik; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 2/1996, 1. old.

Reiter Erich: Österreich und die NATO; Styria Kiadó, 1998, Graz, Bécs, Köln

Reiter, Erich: NATO-Beitritt Österreichs?; Schriftenreihe der Landesverteidigungs-akademie 6/1995

Seidl, Conrad – Vogel, Roland: Wehrhaftes Österreich; A.F. Koska Kiadó, Bécs

Katona Magda

A talibok és Pakisztán katonai együttműködése

A térségben sokan érdekeltek az afgán rendezésben: Irán és Pakisztán mellett, amelyek etnikai, vallási, nyelvi és kulturális kapcsolatokat ápolnak Afganisztán különböző népeivel, a többi szomszédnak (Tádzsikisztán, Üzbegisztán) is alapvető biztonságpolitikai érdeke Afganisztán stabilitása, de a tágabb régiónak is fontos az olyan, a közvetlen szomszédságon túlmutató kérdések miatt, mint például a Kaszpi-tenger olajának kitermelése és elszállítása.

A szerző, aki több mint tíz évig szolgált a térségben, Közép-Ázsia- és Afganisztán-szakértő. Jelen tanulmányban áttekintő képbe helyezve bemutatja a talib mozgalmat létrehozó szociális tényezők koordinálásában, ideológiájuk közvetítésében, a mozgalmat erősítő katonai háttér kialakításában, a gazdasági kötődéseik megteremtésében a külső segítséget Pakisztán játszotta, játssza a főszerepet, így: a talib mozgalom megszervezésében, a katonai erők, a hadműveletek támogatásában és az Al-Kaida újjászervezésének kísérleteiben.

A 2001. szeptember 11-i eseményeket követően a talib mozgalmat a terrorizmus fogalmával és az Al-Kaida szervezetével asszociálják. Akik igyekeznek ennél mélyebben foglalkozni a kérdéssel, uralmukat tekintve sem látják többnek a talibokat, mint szélsőséges iszlám fundamentalista, ide nem illő európai terminológiával élve: „kvázifasiszta" diktatúra képviselőinek.

Mindenekelőtt meg kell vizsgálni, hogyan jött létre az állami funkciók elhalásával a nemzetközi nagyhatalmi és regionális vetélkedés törésvonalán olyan politikai vákuum, amely azon körülményeket is létrehozta, amelyekre alapozva bekövetkezett Afganisztán de facto széthullása, olyan vérzivataros káosz és anarchia, amely nagyhatalmi geostratégiai érdekeket veszélyeztetett.

Az Egyesült Államok és szövetségesei a Szovjetunió széthullásával a közép-ázsiai nyersanyagkészleteket kívánta kijuttatni az iránival alternatív vezetékeken és útvonalakon a világpiacra.

Ehhez újraegyesített és centralizált afgán államra volt szüksége. Nem érdekelte, hogy ez mi áron jön létre és ennek milyen emberjogi vagy egyéb következménye van. Mivel a taliboknak nem sikerült betölteni ezt a vákuumot és e vákuumba be tudott szivárogni az Al-Kaida, a szeptember 11-i eseményeknek kellett bekövetkezni hozzá, hogy a talibok eredeti létrehozói megsemmisítésükre megtegyék a szükséges lépéseket.

Pakisztán szerepe a talib mozgalom megszervezésében

A talib mozgalom megszervezésének feladata Pakisztánra hárult. Noha Pakisztán a posztszovjet Közép-Ázsiába való gazdasági- és politikai behatolásban ugyancsak érdekelt volt, ám ennek kivitelezését máshogy képzelte el, mint az Egyesült Államok. Neki is területileg és politikailag egyesített afgán államra volt szüksége, olyanra, amelynek révén semlegesítheti a nagy regionális vetélytárs, Irán, valamint Oroszország befolyását a térségben, ám nem független és erős, hanem gazdasági, politikai és kulturális tekintetben tőle függő aligországra, kváziföderatív tartományra, mintsem független szomszédra. Míg Pakisztán a régió feletti politikai hegemóniáért, Szaúd-Arábia az ideológiai befolyás megszerzéséért vetélkedik Iránnal a térségben. A szaudi segítségnek vallási-ideológiai szervezeti, de főleg financiális természete volt, míg a pakisztáni együttműködés a hadviselés, a politika, a társadalom, valamint az élet minden területére kiterjedt, beleértve a személyi kérdéseket is. A talibok külvilághoz fűződő kapcsolatainak kulcsa nem az Egyesült Államok, nem Szaúd-Arábia, sem Irán és nem is az Al-Kaida, hanem Pakisztán. Az Al-Kaida megjelenése csak későbbi fejlemény, annak következménye, hogy az állami funkciókat nem sikerült helyreállítani, sem a kérdést katonai eszközökkel eldönteni, s megmaradt a politikai és a katonai vákuum.

Mind a talib mozgalmat létrehozó, különféle szociális tényezők koordinálásában, ideológiájuk elemeinek közvetítésében és szintézisében, mind a talibok katonai erejének kialakításában, mind gazdasági kötődéseik megteremtésében Pakisztán játszott kulcsszerepet. Még a pakisztáni politikai intézményrendszertől idegen struktúrák is pakisztáni közvetítéssel hatottak a talibokra, mintahogy a szaúdi vagy más, mindenekelőtt a hadviselésre fordított pénzügyi támogatás is többnyire pakisztáni támogatással érte el célját.

Az új erő megszervezése irányuló kezdeményezés az Egyesült Államoktól indult ki, a kivitelezés pedig Benazir Bhutto miniszterelnöksége alatt Pakisztánra hárult, amelyhez szaúdi anyagi forrásokat is igénybe vettek. Az új stratégiai tényezőt mindenekelőtt katonai erőnek szánták, mintsem politikai szervezetnek. A talibok szervezésében kezdetben mindenekelőtt a pakisztáni titkosszolgálatok, az ISI és a belügyminisztérium vett részt. A tárgyidőszakban, 1994-ben mindkettő élén egy-egy pastu, Hamid Gul dandártábornok és Naszrullah Babar vezérőrnagy álltak.

Pakisztánnak nyugati határai mentén úgynevezett stratégiai mélységre volt szüksége, vagyis az afgán helyzet tegye lehetővé a pakisztáni erőknek, hogy az indiai határnál kocentrálódjanak, és Pakisztán gazdasági előnyöket élvezzen erősebb politikai és gazdasági kapcsolatok kiépítése révén Közép-Ázsiában; kasmiri céljaik megvalósításához afganisztáni bázisokat is igénybe vehessenek. A különböző afgán szervezeteknek nyújtott támogatás segített megszilárdítani a pastuk pozícióját a pakisztáni katonai elitek körében.

Pakisztán korábban is támogatott különféle afganisztáni erőket, az iszlám ellenállást már az 1970-es évek elejétől. A szovjet megszállás alatt a CIA és az ISI együtt munkálkodott az afgán ellenállás támogatásán, amelynek keretében különböző fedett műveletek során mintegy 80 000 afgán évi 2–3 milliárd dollárban részesült. Ezt a baloldali rezsim bukása után is folytatták pakisztáni katonai tanácsadók és kiképzőtisztek révén.

Pakisztán olyan kormányzatot kívánt hatalomra segíteni Afganisztánban, amely nem használja ki Pakisztán sérülékenységét, a pastu törzsek függetlenségi, sőt szeparatista ambíciót nem támogatja. Óvakodott olyan pastu nacionalista csoportok felfegyverzésétől, akik Pastunisztánért szállnának síkra, ezért támogatott mindig a nacionalizmust az iszlám nevében elutasító, fundamentalista afgán erőket. A pesavari afgán mudzsahed tanzimok közül a Pakisztánon keresztül realizálódó támogatások mintegy 75%-át Hekmatiar szervezete kapta. Miután Maszud foglalta el Kabult, Hekmatiar hamarosan feladta miniszterelnöki pozícióját és otthagyta a Rabbani-kormányt és a fővárostól délre elhelyezkedve rakéták tízezreit zúdította Kabulra, mégsem tudott oda bejutni. 1993–94-ben a pakisztániak ezt veszteség gyanánt élték meg és új partner után néztek. Hekmatiar támogatása 1994-ig jellemezte a pakisztáni politikát.

Hekmatiartól Benazir Bhutto kormányzata azután fordult el, hogy az Egyesült Államok Pakisztánt terrortámogató országnak bélyegezte. Miután Pakisztánban több merényletet követtek el amerikai hivatalos személyek ellen, az indiai Kasmirban nyugati turistákat rabolt el egy korábban ismeretlen, Al-Faran nevű csoport, feltehetően a Harakat Ul-Anszar, jelenlegi nevét Harakat Ul-Mudzsahidin egyik csoportja, amely Kasmir felsabadításáért harcol az indiai fennhatóság alól. Terrorista államnak nyilvánítása Pakisztán számára a nemzetközi pénzügyi segélyek befagyását jelentette, amely létfontosságú olyan ország számára, amelynek költségvetése kétharmadát hitelek és segélyek finanszírozzák. Mindez a pakisztáni gazdaság csaknem teljes összeomlásához vezetett. 1993-ban, miután megválasztották miniszterelnöknek, Benazir Bhutto elfordult Hekmatiartól és új afgán partner után nézett és új utakat keresett, hogy megnyissa a Közép-Ázsiába vezető kereskedelmi útvonalakat. A kasmiri merényletet követően a pakisztáni kormányzat úgy gondolta: távolabb tartja magát az afganisztáni belharcoktól. Mielőtt a pakisztáni hatóságok letettek Hekmatiar Hezb-i Iszlami szervezetének támogatásáról, még igénybe vették annak közvetítő szerepét az új erő egyes elemeinek megszervezésénél.

A talibok katonai erői és támogatóik

A talibok katonai ereje igen heterogén, egymástól merőben különböző katonai komponensekből alakult ki, amelyek a következők voltak:

Azok mögé a khalqi tisztek mögé, akik Sahnawaz Tanai honvédelmi miniszter vezetésével az 1990-es sikertelen puccs után Pakisztánba menekültek, felsorakoztak a Taraki, Hafizullah Amin, az AGSA, a KAM szervezetei, a mudzsahed káosz alatt a börtönökből kiengedett khalqi tisztek, sokan közülük Nabi Mohammadi, Dzsalaluddin Hakkani, Hekmatiar vagy más mudzsahed szervezetekben töltöttek el néhány évet, mielőtt csatlakoztak az új erőhöz. Sokan vettek részt a talib mozgalom megalakulásában a törzsi határőrség volt tagjai közül is. Kizárólag közülük kerültek ki a talibok pilótái. (A pakisztáni légierő nyújtott ugyan légi támogatást a taliboknak, pakisztáni pilóták azonban a szovjet gyártmányú repülőgépeket nem tudták kezelni). A légvédelem erői és a harckocsizók zöme is közülük került ki.

1990 márciusa, Sahnawaz Tanai honvédelmi miniszter vezetésével a dr. Nadzsibullah ellen végrehajtott sikertelen puccs után az ANDP-kormányzat hadseregének számos tagja menekült Pakisztánba, közöttük pilóták és harckocsizók. Őket részben a csaklalai és szergodhai bázisokon őrizték (itt őrizték a Pakisztánba menekí-

tett afgán repülőgépeket is), illetve Pesavarban, Quettában és a törzsi sávon a Hezb-i Iszlami fogságában tartották. Annak érdekében, hogy részt vegyenek az új erő megszervezésében, az ISI és a Pakisztánba menekült khalqi tisztek és politikusok között a Hekmatiar-féle Hezb-i Iszlami közvetített.[1] Ezek az Afganisztáni Népi Demokratikus Párt Khalq szárnyához tartozó tisztek annak idején baloldali puccsot kíséreltek meg a párt- és állami vezetésen belül a Maszudékkal kollaboráló karmalisták eltávolítására. Az afgán államiság létét látták veszélyeztetve és gyűlölték a politizált iszlám képviselőit, a mudzsahedeket, mindenekelőtt Maszudékat. Az együttműködésre történelmi kényszerpályán pragmatikus szükségszerűség vezette őket. (Nem az intenzív amerikai bombázások, de az ő harcra motiváltságuk hiánya miatt omlott össze oly gyorsan, alig egy hónap alatt a talib légvédelem.)

A másik közvetítő Maulana Fazlur Rahman volt, a Dzsamiat-i Ulama Pakisztán szervezet, a pakisztáni deobandi irányzat vezetője, akivel Benazir Bhutto akkori miniszterelnök és Naszrullah Babar belügyminiszter személyes, jó kapcsolatban állott. Az ő segítségével szervezték meg azt az erőt, amely a mozgalom megalakulásakor a köztalibok zömét alkotta. A köztálibok derékhadát alkották a menekülttáborokban vagy muszlim iskolákban, madraszákban katonai kiképzést kapott fiatal puritanista fanatikus Korán-tanulók, talibok, puritanista és purifikátor iszlámiskolák, többnyire a szunnita iszlámon belül a deobandi vagy a wakhabita iskola követői. A deobandi irányzathoz, amelynek szemináriuma a független törzsi sávon, Akora Khattakban a Haqqania madrasza, s annak vezetője Maulana Szami' Ul-Haq volt, az afganisztáni tanzimok közül mindenekelőtt Nabi Mohammadi Harakat-i Inqilab-i Iszlami szervezete kötődött. Brit-Indiában Ahmad Baralvi (1786–1831) hozta létre az ahmadia szektát, amely a vallási tudatot a törzsi tudat fölé helyezi, ez az irányzat vezette be a mecsetekhez kötődő dzsamaat, iszlám közösség, társaságok fogalmát.

A madrasza eredetileg vallási iskola, amely a radikalizálódó iszlám szervezetek kezében olyan csatornává vált, amelyeken keresztül toboroznak harcosokat a legszegényebb családokból Pakisztánban, az afgán menekülttáborokban és külföldön, az arab országokban, de Csecsenföldön, Boszniában, a közép-ázsiai köztársaságokban, Indonéziában és a Fülöp-szigeteken, sőt a világ minden tájáról. Az afganisztáni talibok soraiban még amerikai, kanadai, brit és francia állampolgárokat is találtak, és hasonlókat tapasztalnak Kasmirban is az indiai hatóságok.

Pakisztánban mintegy hatezer madrasza működik összesen 604 421 tanulóval. Ebből 4345 madrasza rendelkezik negyvennél több tanulóval, közülük 586 604 belföldi és 17 817 külföldi, ebből 2001. december 31-én 16 598 volt afgán. A 4345 nagyobb madrasza közül 2333 a deobandi irányzat híve,1625 a wakhabta befolyás alatt álló brelvi szektához tartozik, 224 az Ahl-e Hadith követője, 163 pedig síita. Az előbbi három szigorúan puritanista szunnita szekta.

A legtöbb madrasza a FATA, a központilag irányított, hét politikai ügynökségre osztott, ún. Független Törzsi Sáv területén működik, a senki földjén Afganisztán és

1 Deldar Naraiwal magyarországi státuszos menekült közlése. Az Afgán Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkára volt, részt vett a Tanai puccsban, Pakisztánba menekült. Tanaiékkal együtt élt hosszú ideig a Hezb-i Iszlami házi őrizetében.

Pakisztán között, valamint az Északnyugati Határtartomány és Beludzsisztán területén. A legnagyobb a Haqqania madrasza az Északnyugati Határtartományban, Akora Khattakban több mint háromezer tanulóval. Thal és Hango körzetében az Orakzai politikai ügynökségen több száz nagyobb vallási iskola található, mindegyik kb. ezer tanulóval rendelkezik. Miran Sah, Pesavar, Quetta városokban található a legtöbb madrasza. Karacsiban is vannak madraszák, de azok főleg síiták. A törzsi területeken működő madraszákból kerülnek ki főként a harcosok.

Csatlakoztak a megalakuló mozgalomhoz pastu törzsi harcosok a pastunisztáni oldalról is, valamint a „pastu szállítmányozó maffia" is aktívan toborzott és részt vett a harcosok és az ellátmány, munició szállításában, amelynek érdeke volt a Pakisztánból a közép-ázsiai köztársaságokba tartó konvojok biztonsága. A 20. század első felében tevékenykedő pastunisztáni antikolonialista, nemzeti függetlenségi mozgalomra is erősen hatott annak idején a deobandi mozgalom. A talib mozgalom is etnikai alapon szerveződött, szinte kizárólag pastukból a már említett külföldi (főleg arab) zsoldosokat és pandzsábi és egyéb, nem-pastu nemzetiségű pakisztáni fanatikusokat leszámítva. Mint már említettük, leginkább Maududi, a pakisztáni Dzsamiat-i Iszlami alapítójának fundamentalizmusa (aki a nyugati iskolázottságú Dzsinnah ellenlábasa volt) és a deobandi iskola, Maulana Fazlur Rahman szervezetének eszméi hatottak rájuk elsősorban. Mi nem tekintjük külföldieknek a pastunisztáni pastukat, hiszen egyazon pastu törzsek politikailag megosztottak, a Durand vonal mindkét oldalán élnek (Sinwari, Mohmand stb.). A legtöbb talib a legszegényebb, legiskolázatlanabb családokból kerül ki, akiknek korábban semmiféle társadalmi presztízse nem volt.

Azok, akik Pakisztánban befolyást gyakoroltak a talib mozgalomra, pastu törzsi tradicionalizmusuk nacionalista vonásaival szemben a pániszlamista vonásokat erősítették, azt sem bánva, ha az 'umma, a hívők közösségének internacionalizmusa expanzionalizmussá változik (akkor még nem érezték veszélyesnek a fennálló pakisztáni államrendre), mintsem pastu nacionalizmusuk a pastunisztáni pastukkal való szűkebb és szorosabb összefogássá váljon, amely esetleg felveti a Durand-vonal revízóját. Ennek megakadályozása révén szivárgott egyre több pakisztáni, akkori ISI-tag (aki később iszlám alapon szembefordult a pakisztáni államrenddel) a talib struktúrákba, főleg a politikai vezetésbe. 2001-ben már a Kandahari Súra mintegy 65%-a, a Kabuli Súra tagjainak mintegy 35%-a volt már pakisztáni, köztük Abdul Razzak belügyminiszter és az egylábú Turabi igazságügyminiszter.[2] Nem Maududi, emberek fotózását is tiltó szigorú hitértelmezése, hanem a szignifikáns pakisztáni jelenlét miatt övezte titokzatoság a talib vezetők személyazonosságát, nem szerepeltek nyilvánosság előtt és nem engedték képmásuk rögzítését.

Felkészülés a hadműveletekre – látványos sikerek

1996. szeptember 27-ére virradó hajnalon, miután a kormánycsapatokat a főváros feladására, s menekülésre kényszerítették, a fővárost főleg pakisztániakból álló talib csoport foglalta el, a későbbi talib belügyminiszter, Abdul Razzaq vezetésével. Az ak-

2 Ahmad Rashid: Pakistan's Dilemmas „Frontier Post"; 2001. november 12.

cióban részt vettek reguláris pakisztáni egységek is, sőt, maga Hamid Gul tábornok, az ISI akkori parancsnoka, személyesen irányította az akciót. Azért vezetett első útja e csoportnak a négy és fél esztendeje a kabuli ENSZ-képviseleten raboskodó dr. Nadzsibullahhoz, mert visszadátumozva megkísérelték aláíratni vele az 1993-ban lejárt Durand-szerződést. Mikor ő ezt megtagadta, kegyetlenül felkoncolták.

Kabul elfoglalását követően Pakisztán sietett elsőként diplomáciai elismerésben részesíteni a talib kormányzatot. Ezt Pakisztánon kívül csak Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emirátus kormánya tette meg.

A talibok 1994 nyarától, futótűzként terjedő, gyors sikereik, az utonálló bandák, egymással hadakozó mudzsahed tanzimok lefegyverzése során sem juthattak annyi fegyverzethez, amennyivel már feltűnésük kezdetein is rendelkeztek. Állítólag 1994 augusztusában fellépésük bölcsőjénél, a Kandahar tartománybeli Szpin Boldaknál, valamint októberben a paktiai Szpina Saga barlangrendszerében a kezükre kerültek Hekmatiar Hezb-i Iszlami szervezetének fegyverraktárai. Egyedül Szpina Sagából nyolcszáz teherautó szállította el a fegyvert és lőszert. Annak azonban, hogy mikor, hogyan találták meg a talibok ezeket a titkos raktárakat, nincsenek tanúi és annak sem, amikor kipakolták őket. Igen nagy a valószínűsége, hogy már a kezdet kezdetén Pakisztán katonai segítségéről volt szó.

A pakisztáni kormányzat ismétlődően tagadta, hogy afganisztáni extenzív diplomáciai műveletekhez katonai segítséget is nyújtana, közben azonban folytatta a talibok anyagi támogatását, banki ügyleteik biztosítását. Diplomáciai támogatást nyújtott a talib külképviseleteknek külföldön. Talib harcosok kiképzését tette lehetővé területén, valamint szakképzett és szakképzetlen erők toborzását a talib seregekbe. Pakisztáni tisztek talib offenzívák tervezését és irányítását látták el. A lezárhatatlan és ellenőrizhetetlen határon, a szövetségi irányítású törzsi ügynökségeken a közös etnikai identitás és a névleges közigazgatás lehetővé tesz mindenféle csempésztevékenységet. Itt az ENSZ-szankciók megsértésével akadálytalanul áramlott a fegyver Afganisztánba. Pakisztáni aknákat is találtak talib hadműveleti övezetekben. A pakisztáni fegyveres erők, különösen az ISI, igen hatékony katonai erőt faragott a talibokból.

A talibok fő támogatója az ugyancsak pastu Naszrullah Babar vezette belügyminisztérium volt. A minisztérium kereskedelemfejlesztési munkacsoportja feladata volt az ázsiai kereskedelmi utak biztosítása, valamint a talibok anyagi támogatása. Az állami telekommunikációs vállalat telefonhálózatot létesített a talibok számára. Pakisztáni állami segítséggel javították utakat és állították helyre az áramszolgáltatást, a belügyminisztériumhoz tartozó határőség készítette a talib parancsnokok rádiós összeköttetését, a pakisztáni állami polgári légiközlekedési vállalat állította helyre a kandahari repülőteret, pakisztáni szakemberek javították a talibok vadászgépeit, a pakisztáni rádió nyújtott műszaki segítséget a talibok állami rádiója, a Radio Sariat működéséhez.

A pakisztáni, quettai és csamani szállítmányozási kartellek támogatását gyorsan elnyerték a talibok 1994. októberi, első nagyobb szabású katonai műveletükhöz. A magánkereskedők, főleg pastuk, úgy látták: az új rendcsináló erő támogatásával biztosítják az utakat a ragadozó, útonálló és sarcot szedő hadurakkal szemben. Az 1950-ben kötött afgán–pakisztáni kereskedelmi egyezmény (ATTA) értelmében –

Karacsi kikötőjéből afgán árukat szállító lepecsételt járművek vámmentesen áthaladhatnak Pakisztán területén. Ezek a járművek fordulnak egyet Afganisztánban, majd hamarosan feltűnnek a pakisztáni csempészpiacokon. Ezekre a kamionokra kivetett védelmi illeték, illetve a Közép-Ázsiába tartó pakisztáni tranzitkereskedelem biztosította a talibok egyik fő bevételi forrását. Ez a csempésztevékenység 1992-ben Pakisztánnak 800 millió dolláros vámbevétel-kiesést okozott. Ráadásul az Afganisztánba csempészett pakisztáni áruk aránya drasztikusan növekedett, s ezek a teherautók ópiumot és fegyvereket is szállítottak. 1997-ben ezekből a vámokból a talibok 75 millió dollár bevételre tettek szert. A pakisztáni gazdaságra gyakorolt rendkívül negatív hatása ellenére a hatóságok nem tettek számottevő lépéseket e csempésztevékenység megakadályozására, amelyből a határőrség és a vámosok is profitáltak. A pakisztáni kereskedőknek hozzá kellett járulniuk a talibok kiképzéséhez. Fizetniük kellett a madraszáknak, ahol a talibokat kiképezték és azoknak a pártoknak, szervezeteknek, amelyek fenntartották a madraszákat. A kereskedők Beludzsisztán és az Északnyugati Határtartomány hatóságait is megvesztegették, hogy húnyjanak szemet a csempészpiacok működése felett. Ezeknek a tartományoknak a hatóságai hasznot húztak a talib területekre irányuló élelmiszer- és üzemanyagexportból is. A taliboknak kiterjedt kapcsolataik voltak pakisztáni katonai, politikai és társadalmi intézményekkel.

Pakisztán részvétele a hadműveletek támogatásában

Az ISI nemcsak az 1990-ben és azután Pakisztánba menekült afgán tisztek szakértelmét használta fel, de közvetlen pakisztáni katonai támogatásnak is számos jele volt tapasztalható:

Az ISI és a hadsereg tanácsadói tervezték a talib hadműveleteket. A talibok katonai hadműveleteit közvetlenül támogatta a pakisztáni légierő. Ezért, ellentétben a kezdeti talib harcmodortól, a legtöbb támadás éjszaka történt. Korábban ilyen intenzív előkészítő tüzérségi tűz sem volt jellemző olyan hadműveleteknél, mint pl. 2000 szeptemberében Taloqan ostroma. Ez a feladat nyilvánvalóan meghaladta a talibok kapacitását. A talibok azon szándéka, hogy súlyos vereségeket okozzanak, merőben eltért az addig ismert talib harcmodortól. Korábban kímélni igyekeztek az elfoglalandó területet, a helyi, ellenséges parancsnokok megvesztegetése vagy meggyőzése útján harc nélküli feladásra törekedtek. Új vonás volt az a fegyelmezettség is, ahogyan a város elestét követően azonnal leállították az offenzívát. Ez a professzionális pakisztáni hadi támogatás azonban erősítette a taliboknak azt a gyenge pontját, hogy hajlamosak voltak a túlterjeszkedésre, így az Egyesült Front (Északi Szövetség) erőinek sikerült kimanőverezniük őket. Az Egyesült Államok aggódott és 2000 végén biztosítékot kért Pakisztántól, hogy nem avatkozik katonailag az eseményekbe.

Ez nem az első alkalom, amikor a talibok új katonai jobbulást, újítást mutattak. A talibok katonai képessége 1995 és 1999 között számos alkalommal, különösen sarkalatos csaták éjjelén legyengült, súlyos veszteségeket szenvedtek majd hirtelen mégis győztek. Nyilvánvaló, hogy ezekben az esetekben váratlan győzelmüket külső erők beavatkozásának köszönhették. 1995-ben Herat és 1996-ban Kabul elleni offenzíváik során például a talibok súlyos veszteségeket szenvedtek veterán kormányerők ellen indított támadásaik következtében. A kezdeti vereségeket új támadások követték,

amelyek során olyan kapacitást vonultattak fel, amely korábban ismeretlen volt. 1995 áprilisában Heratnál egy hatezer fős talib sereg vereséget szenvedett a kormányerőktől, kifogytak a munícióból és a logisztikai támogatásból oly módon, hogy sokan a talib jelenség végét jósolták. Ehelyett 1995 augusztusában a talib csapatok hátrálva a kormánycsapatok offenzívája elől, hirtelen ellentámadásba lendültek, lest vetettek az előrenyomuló kormányerőknek, míg mobil egységek csapathordozó terepjárókkal, légvédelmi lövegekkel és rakétavetőkkel felfegyverezve, az aszfaltútról letérve új pozíciókat foglaltak el és hátulról támadtak, nyílt terepen, hegyes, hepehupás terepen elhelyezkedve. A csapatszállító dzsipek révén, amelyekkel Pakisztán látta el őket, újfajta mobil hadviselés vált lehetővé, amely korábban nem volt tapasztalható, mely merőben különbözött a mudzsahedeknek a szovjetek elleni gerillahadviselésétől.

A talibok hasonlóképp 1995 során hiába kísérelték meg több ízben Kabul elfoglalását, jelentős vereséget szenvedtek mind emberek, mind felszerelés tekintetében, később a talibok felújították támadásaikat a főváros ellen, amelyek során technikai kapacitásuk jelentős mértékben megnövekedett. Szeptember 11-én mindenki délről várta őket, de a talibok mégis északról ütöttek rajta Szarobi városán, amely a főváros körül elhelyezett védelmi rendszer legérzékenyebb pontja. Itt a talibok ugyanazt a taktikát alkalmazták, mint 1995 augusztusában Heratnál. 4 x 4 es alakzatban elhelyezett csapatszállító dzsipekkel sikerült elállniuk az utakat és rátámadniuk a kormányerők csapatszárnyaira. A hátráló kormánycsapatokat elvágták a talibok gyors támadásai.

A hadműveletek során a talib erők olyan gyorsaságról és technikai tökéletességről tettek tanúbizonyságot, amely merőben különbözött az alacsony szintű mudzsahed rajtaütésektől és hirtelen visszavonulásoktól, csetepatéktól. Szpin Boldaknál, majd azt követően Heratnál, Kabulnál és Mazar-i Sarifnél a talib erők kitűnő parancs- és ellenőrző kapacitásról tettek tanúbizonyságot, gyorsan és szakszerűen aknázták ki a hadiszerencsét. Manővereik során olyan szervezett és hatékony mozgékonyságot tanusítottak, amely professzionális hadsereg sajátsága, s amelyet csak hivatásos tisztek tudnak vezényelni és végrehajtani.

1998 augusztusában, Mazar-i Sarif bevétele során a talib erők keleti irányból közelítették meg a várost, legyűrve a Dzsamiat-i Iszlami, a hazara Hezb-i Wahdat és az üzbeg Dosztum Dzsombes-i Milli szervezete erőinek ellenállását, és megbénítva hirtelen a Dzsombes erőit. Az iráni diplomaták eltűnése válságot teremtett Iránnal, amelyre Irán igen élesen reagált. 250 000 fős hadgyakorlat, igen intenzív csapatmozgás volt tapasztalható az iráni határtérségben. Az iráni kormány nyíltan Pakisztánt vádolta beavatkozással. A talib erők hatékonyságának hirtelen csökkenése a pakisztáni tanácsadók visszavonása következtében állott be.

Ilyen, magas szintű professzionalizmus volt tapasztalható 1999 júliusában a Dara-i Szuf offenzíva során is, amikor a 2000 fős talib erő látványosan koordinálni volt képes a tüzérségi, gyalogsági támadásokat a páncélosok előrenyomulásával.

Pakisztán nemcsak a hadműveletek tervezése és kivitelezése, de a talibokhoz csatlakozó önkéntesek toborzása és kiképzése terén is oroszlánrészt vállalt. 1996 szeptemberét követően, miután a talibok elfoglalták Kabult, pakisztáni tanácsadók egy csoportja elhelyezkedett Kabul melletti risikori, korábbi afgán katonai bázison. Innen történt a talibok ellátása önfinanszírozó harcoló egységekkel, amelyek azonban nem a

talibok, hanem az őket küldő és felügyelő pakisztáni politikai szervezetek parancsnoksága alatt álltak. A talibok 30%-a hamarosan olyan pakisztániakból állt, akik pakisztáni politikai pártok által szervezett egységekben szolgáltak. További 8–10%-ukat alkották az idegenek, főleg arabok az Öböl országaiból és Észak-Afrikából. Egy 1997-es ENSZ-jelentés beszámol róla, hogy „be nem azonosított külföldi kiképzés folyik Kabul közelében néhány száz külföldi személy részvételével"[3] Hamarosan hat táborban folyt a kiképzés. A risikori még a királyság idejéből való, a két khoszti bázist még a szovjetek létesítették, majd Dzsalauddin Hakkani kezébe kerültek, a talibok Hakkanitól örökölték. A Hekmatiar-féle Hezb-i Iszlami korábbi paktiai bázisa is ezen hat között volt. A másik kettő a nangarhari Farm-i Hadda, 1996 augusztusi visszatérését követően Bin Laden első afganisztáni otthona, valamint a Dzsalalabad melletti Darunta volt. Daruntában a duzzasztógát szigetére telepedtek, Pakisztánt is fenyegetve, hiszen mindenféle ellenük végrehajtandó művelet olyan gátszakadással járt volna, amelynek következtében a Kabul folyó olyan áradása idézhető elő, amelynek következtében a pakisztáni Csarszaddát és Pesavart is elöntheti a víz.

A pakisztániak által támogatott hadműveletek során pakisztáni erők gyilkoltak meg olyan, különleges jogállású személyeket, akiknek likvidálása a talibok még szignifikánsabb nemzetközi elszigeteléséhez vezetett. 1996 szeptemberében pakisztániak gyilkolták meg dr. Nadzsibullah volt elnököt, 1998 augusztusában Mazar-i Sarifban az iráni diplomaták meggyilkolása, később Kabulban egy olasz ENSZ tiszt meggyilkolása és ugyancsak Kabulban egy francia diplomata megsebesítése, ugyanabban a hónapban valamivel később, olyan pakisztáni harcosok által végrehajtott akciók voltak, akiket a zsawari khoszti bázison képeztek ki. Ezek a Szepah-i Szahaba tagjai voltak. Ez egy fundamentalista szunnita csoport, amely az afganisztáni harcok egyik szponzora. Az olasz tiszt meggyilkolásért két pakisztánit letartóztattak, ám semmiféle vádat nem emeltek ellenük.

A risikori helyőrség maradt az Afganisztánba hozott pakisztáni önkéntesek fő kiképzőbázisa, ahol pakisztáni kiképzőtisztek és hírszerzők éltek, akik igen aktiív tevékenységet folytattak. Mintegy harminc kiképző nyolc-tíz osztályban osztályonként több mint tíz hallgatót képzett ki. A kiképzés nyelve pastu volt. A tantárgyak között kiképzés, fegyverfenntartás, fegyverhasználat Kalasnyikov automata könnyű gépfegyverek, ZU légvédelmi üteg, 82 mm-es és 120 mm-es ágyúk és rakéták használata és vallási tárgyak szerepeltek. Nehézvontató által szállított BM 21/22 és Uragan többhordozós rakétavetők, kínai gyártmányú 107 mm-es egy- és többhordozós rakétavetők használatát sajátították el, amelyek könnyű súlyuk miatt közkedveltté váltak a szovjet megszállás alatt. Az alapkiképzés mintegy negyven napig tartott, ezt esetleg más táborban sepciális kiképzés követte.

Bár 1995-ben a tüzérségi tűzerő hirtelen javulása még a khalqi tiszteknek volt köszönhető[4] és a talibok 122 mm-es szovjet gyártmányú sorozatvetőket, 220 mm-es

3 Human Rights Watch Crisis of Impunity: III. Pakistan's Support of the Taliban p. 3.–4. http://www.hrw.org/reports/2001/afghan2/Afghan0701.htm

4 Anthony Davis: How the Taliban Became a Military Force? In: Maley, William ed.: Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban; New York, New York University Press, 1998. p. 43.–65. p. 54.

Uragan többszörös rakétavető rendszereket és MI–17-es szállító helikoptert szereztek a volt khalqi tisztek révén, később azonban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a pakisztáni kiképzés és fegyverbeszerzés.[5] Kandaharban képezték ki a harckocsizókat és a kommandósokat, míg a tömegeket bevetették a frontvonalakon. Húszas-harmincas csoportokba osztották őket, amelyek parancsnoka egy-egy idősebb férfi volt. A pakisztáni kiképzők általában a negyvenes éveikben jártak, katonás viselkedésűek voltak, angolul és pastuul beszéltek, emellett általában urduul, sőt sok esetben arabul is. A harcoló egységek parancsnokai fiatalabbak voltak, általában harmincasok, nyítan bevallottan pakisztáni tisztek. A fiúk átlagéletkora nem volt több tizennyolcnál.

A különböző pakisztáni pártok falusi és városi mecsetekben is toboroztak, azt állítván, hogy szent háborús kötelesség Afganisztánban harcolni az Egyesült Front ellen. A legismertebb toborzó szervezet a már említett deobandi párt, a Dzsamiat-i Ulema-i Iszlam (JUI), amely az általa üzemeltetett madraszákon kívül különböző szociális szolgáltatásokat lát el Beludzsisztánban és az Északnyugati Határtartományban. Erősen síitaellens és erősen egalitáriánus. A JUI a talibok legkorábbi patrónusai közül való, amelynek vezetője, Maulana Fazl Ul-Rahman 1994-ben a Bhutto-kormányzat idején a szövetségi parlament külügyi bizottságának elnöke volt. Kihasználta pozícióját, hogy lobbizzon a talibok érdekében Pakisztánon belül és a Közel-Keleten egyaránt. A Harakat Ul-Anszar (később Harakat Ul-Mudzsahidin) és Laskar-i Dzsangvi (később Laskar-i Tajjiba) szervezetek,amelyek India ellen harcolnak Kasmírban is a tálibok aktív toborzói voltak. A toborzás nyíltan és igen agresszíven folyt. Az önkéntesek a torkhami reguláris határátkelőhelyen léptek afganisztáni területre buszokon és teherautókon, nyíltan hirdetve, hogy az Egyesült Front ellen indulnak hadba, akiket Oroszország támogatottjának tartottak, hitetleneknek, háborújukat pedig a szovjetek ellen folytatott dzsihád folytatásának. Quettából a csamani határátkelőhelyre ugyanígy érkeztek rendszeresen.

Pakisztáni magáncégek is ellátták a talibokat municióval, fegyverzettel, amelyeket kínai gyártóktól Hong Kongban vettek és Dubai, valamint az Egyesült Arab Emirátus-beli közvetítőkön keresztül juttaták célba. Főleg a már említett 122 mm-es sorozatvetőket szerezték be ezen az úton. Az ISI rendszere nem tette lehetővé közvetlenül a tömeges utánpótlást. Számos magáncég a pakisztáni hadsereg fedőcégeként funkcionált ezekben az ügyletekben.

1994-ben az Al-Faran emberrablási krízist követően a Bhutto kormányzat olyan ISI tisztek százait bocsátotta el, akik kapcsolatban álltak a talibokkal, vagy a Hekmatiar-féle Hezb-i Iszlamival. Ezek a tisztek saját export-import vállalatokat alapítottak vagy már meglévő cégekhez csatlakoztak, tőkét kovácsoltak új üzleti és régi hivatali kapcsolataikból, közvetítői tevékenységet folytattak a taliboknak a szükséges

5 Lehet, hogy a talibok fegyverellátása már a kezdetektől sem a régi ANDP-s hadsereg maradványa vagy a mudzsahedektől zsákmányolt haditechnika révén történt. 1994 augusztusában állítólag Szpin Buldakban tettek szert nagyobb mennyiségű fegyverre, októberben pedig a paktiai Szpina Saga barlangrendszerében ütöttek rajta a Hezb-i Iszlami titkos fegyverraktán, ahonnan nyolcszáz teherautónyi lőszert (!) és fegyvert hordtak ki. Azt azonban senki sem látta, amikor ezeket megtalálták, így nem lehetetlen, hogy közvetlenül a pakisztáni hadseregtől származott, mivel az ISI is csak áttételesen tudott beszerezni és nem ilyen nagy mennyiséget.

utánpótlás beszerzésében és Afganisztánba szállításában. A pakisztáni cégeknek Hong Kongban és Dubaiban beszerzőcsoportjaik voltak, amelyek új technológiák után kutattak. Az ATTA egyezmény értelmében a lepecsételt ládák Karacsiból háborítatlanul, vám- és ellenőrzésmentesen jutottak el Afganisztánba.

Közben a pakisztáni vezetésben is számottevő változások következtek be. Benazir Bhutto néppárti kormányát felváltotta Nawaz Sarif vezetésével a Muzulmán Liga kormányzata. Ez a szervezet közelebb állt Maulana Fazlul Rahman szervezetéhez. Változott a koncepció, a talibok egyre inkább a pakisztáni érdekeknek megfelelően működtek.

Később – ahogyan a terrorizmus nem más, mint a háború privatizációja – a talibok pakisztáni és szaúdi támogatottsága is privatizálódott. Pakisztánban bekapcsolódtak mindennemű szekularizált kormányzatot Pakisztánban megdönteni készülő, helyi iszlám szervezetek a talibok struktúrájának kifejlesztésébe.

Pakisztán dilemmái és az Al-Kaida újjászerveződési kisérletei

Köztudott, hogy Pakisztán ad otthont olyan szélsőséges iszlám militáns szervezeteknek, amelyek akíivan részt vettek az afganisztáni talib mozgalom megalakulásában, amely pakisztáni iszlám vallási iskolákban, madraszákban pakisztáni területen bontakozott ki. A talib gondolat sem afgán földön fogalmazódott meg, hanem ezekben a madraszákban. Éppen ezért, Musarraf elnök kormányzatának a háború elkerülése végett hozott legjelentősebb intézkedése nem e két szervezet mintegy hatvan vezetőjének letartóztatása és bankbetétjeiknek befagyasztása és FBI ügynökök vizsgálódásának lehetővé tétele volt, hanem az ország területén működő militáns vallási iskolák tevékenységének megrendszabályozása.

Decemberben indiai nyomásra házi őrizetbe vették, majd január elsején letartóztatták Maszud Azhart, a Dzsais-i Mohammadi, valamint Hafez Mohammad Szaidot, a Laskar-i Tajjiba szélsőséges, militáns iszlám szervezetek vezetőit. Azért térítettek iszlám szélsőségesek két éve egy indiai repülőt az afganisztáni talibok központjába, Kandaharba hogy kiharcolják az Indiában bebörtönzött Mauana Maszud Azhar szabadon bocsátását. Akkor az indiai külügyminiszter kanadahari tárgyalásai eredménye gyanánt Maszud Azhart szabadon engedték. Ezúttal vele egyetemben mintegy hatvan vezetőt őrizetbe vettek e két szervezetből és a Laskar számláit befagyasztották. India kozmetikának nevezte ezen lépéseket.

Musarraf elnöknek, úgy tűnik, nem sikerült beváltania a 2002. január 12-i beszédében megígérteket, a kétezer letartóztatott iszlám militáns mindegyikét szabadon engedték anélkül, hogy bármivel is megvádolták volna őket. Musarraf elnök, úgy tűnik, az Egyesült Államok egyszemélyes szövetségese Pakisztánban. Aktív és nyugalmazott titkosszolgálati, katona- és rendőrtisztek titkos hálózatot hoztak létre és kapcsolatban állnak különböző iszlám szervezetekkel.

2001 december 31-én Musarraf elnök elnökletével összeült a nemzetbiztonsági tanács, meghallgatva dr. Mahmud Qazi, a vallási ügyek miniszterének jelentését a szélsőséges, militáns iszlám szervezeteknek hitéleti és katonai kiképzést is nyújtó vallási iskolák, a madraszák tevékenységének megregulázásáról. Ezek az iszlám szervezetek Pakisztánban is igen agressziven törekednek Musharraf elnök rendszerének megdön-

tésére, az afganisztáni talibokéhoz hasonlatos, szélsőséges iszlám állam megteremtésére. Népszerűségük ellenére sem bírják a társadalom 35–40%-ánál többnek a támogatását. Igen nagy a befolyásuk ellenben a pakisztáni titkosszolgálatokban.

Az év elejétől bevezetett intézkedési csomag új iskolák nyitásának tilalmát, régi madraszák működésének szabályozását, államilag ellenőrzött tantervet, amely csak közismereti és vallási tárgyakat tartalmazhat, a katonai kiképzés tilalmát, a madraszák nyilvántartásba vételét (amelyik nincs nyilvántartásba véve, azt bezárják), állami felügyeletet, jogharmonizációt, a tanulók nyilvántartásba vételét tartalmazza. Külföldiek csak tartózkodási vízum birtokában, előzetes engedéllyel tanulhatnak bennük. Az intézkedések a regisztrálatlan, illetve tartózkodási engedély nélküli külföldiek kitoloncolását rendelik el az országból, az illegális afgán hallgatókat pedig menekülttáborokba szállítják.

Az Al-Kaida megalakulása óta folyamatosan jelen volt Pakisztánban és a talib rezsim összeomlását követően megnőtt számuk. Al-Kaida-tagok pakisztáni Kasmírben is megnövekedett arányban tevékenykednek. Afganisztánból sokan átmentek Pakisztánba, mivel ez az ország a törvényen kívüli, senki földje törzsi övezeteivel, instabilitásával, a fegyveres erőkben is nagy befolyással bíró, virulens iszlám szervezetekkel, társadalmi, gazdasági ellentmondásaival igen alkalmas terepnek bizonyul műveleteik számára.

Kunduzból légihídon több ezer Al-Kaida-harcos menekült Pakisztánba. Jelentős részük Kasmírba ment, egy részük onnan Jemenbe, Szomáliába vagy a Fülöp-szigetekre távozott. Pakisztánban ujjászerveződnek Dzsamiat Khadimin Al-Furqan néven. Mullah Obaidullah volt hadügyminiszter, Mullah Abdul Razzaq talib belügyminiszter, Mullah Mohammad Haszan Akhund miniszterelnök-helyettes és Amir Khan Muttaqi volt talib szóvivő irányításával. Kapcsolatban állnak a Dzsais-i Mohammad és a Harakat ul-Mudzsahidin vezetőivel, Azhar Mahmuddal, a Dzsais bebörtönzött vezetőjével.

Pakisztánban a helyzetet bonyolítja, hogy az országban lelt menedéket számos afganisztáni talib vezető, Amir Khan Muttaqi volt kulturális miniszter, Nur Mohammad Saqib és Turabi, a legfelsőbb talib kormányzótanács tagjai, Aminullah Amin, a talib titkosszolgálat vezetője, valamint Abdul Razzaq volt belügyminiszter (az ő emberei koncolták fel 1996. szeptember 27-ére virradóra Kabulban dr. Nadzsibullah volt afgán elnököt). Sőt, egyes talib vezetőkről kiderült, hogy valójában pakisztáni állampolgárok. Annak az öttagú talib vallási tanácsnak tagjai közül, akik tavaly márciusban a bamiani óriás Buddha-szobrok megsemmisítéséről döntöttek, legalább ketten pakisztáni állampolgárnak bizonyultak, köztük Turabi. Egyes talib vezetők pakisztáni okmányokkal, legálisan lépték át az államhatárt, míg mások, mint Abdul Szalam Zaif izlamabádi talib nagykövet, Pakisztánban politikai menedékjogot kértek (közben egy New York-i bíróság már kérte Zaif kiadatását).

Uszama bin Laden hollétéről is olyan találgatások láttak napvilágot, hogy esetleg Pakisztánban talált menedéket. Ezt Musharraf elnök igyekezett gyorsan cáfolni, „ám száz százalékkal semmit sem lehet tudni" – tette hozzá. Nem véletlen, hogy pakisztáni ujságok felröppentették Uszama halálhírét is.

A talibok pakisztáni területen nemcsak katonai, de politikai téren is megkísérlik az ujjászerveződést. Sajátos helyzet,hogy volt afganisztáni talib vezetők is feltűntek a

Khidamul Furqan Dzsamiat (KFJ) (A Korán Szolgái Társasága) pakisztáni szervezetben a fővárosban. Abdul Wakil Mutawakil talib külügyminiszter, Abdul Hakim Mudzsahed, a talibok ENSZ-képviselője, Maulavi Arszala Rahmani és Abdul Rahman Hotak miniszterek, Obaidullah Ahkam volt honvédelmi miniszter, Fazel Ahmad Mazlum talib vezérkari főnök, Rahmatullah Wahedjar menekültügyi miniszterhelyettes tartozik közéjük. A pakisztáni beludzsisztáni Quetta városában pedig az új, ideiglenes afgán kormányzóhatóság hírszerzése szerint új talib bázis szerveződik.

Musarraf elnök súlyos dilemmával küzd. Míg a Harakat-i Mudzsahedint és a Szepah-i Szahabát és a Laskar-i Dzsangvit, miután a terrorszervezetek nemzetközi listájára kerültek, kénytelen volt betiltani és kétezer emberüket őrizetbe vették, ám, belpolitikai válságtól tartva, hamarosan legtöbbjüket anélkül engedték szabadon, hogy vádat emeltek volna ellenük és még Szaid kiadatását is megtagadták, a március végi, iszlamabadi templomi merényletet követően, amelyben öten, köztük amerikai diplomaták feleségei és gyermekei, életüket vesztették. Maszud Azhart és több vezetőt ismét házi őrizetbe helyeztek és kénytelenek voltak a pakisztáni hatóságok a lahorei és faiszalabadi razziákon FBI-ügynökök részvételét is eltűrni és az elfogott Abu Zubaidát, az Al-Kaida második emberét az amerikai hatóságoknak átadni.

Az IFAR erők ellen intézett rakétatámadásokra válaszul április közepén Kabulban tartott razziákon az afgán ideiglenes kormányzat szervei olyan kínai gyártmányú, 107 mm-es, hordozható rakéta-sorozatvetőket találtak, amelyek nyilvánvalóan a pakisztáni fegyveres erők révén kerültek az Al-Kaida tagjainak birtokába.

Az Al-Kaida külföldi ujjászerveződéseihez hasonlóan a talibok ujjászerveződhetnek a Pakisztánnal határos délkelet-afganisztáni társégekben. Paktiában a talibok ujjászerveződését Dzsalaluddin Hakkani irányítja, aki jelenleg Dél-Wazirisztánban tartózkodik. Katonai felszámolásuk sem olyan gyors és könnyű feladat, mint a háború gyors befejezését idő előtt ünneplő amerikai hadvezetés decemberben gondolta. Ma már hosszabb háborúval számolnak olyan ellenséggel szemben, amely nagy tapasztalatokkal rendelkezik a gerillaháború terén.

Hajma Lajos

A váratlanság szerepe az USA hadművészetében

A váratlanság tényezője és a meglepés kihasználása a háborúkban, a fegyveres harc sikereiben mindig igen fontos szerepet játszott, de a korszerű haderők hadművészetében is jelentős szerepet tölt be. A szerző jelen tanulmányában – amely egy nagyobb terjedelmű szerződéses pályázat rövidített, cikkesített változata –, ezt a fontos, nálunk eddig részleteiben kellően fel nem dolgozott kérdést vizsgálja az Egyesült Államok fegyveres erői első és második világháborúban vívott hadműveletei néhány eseményének felvillantásaival, valamint a háború utáni évek néhány helyi háborúja, illetve az Irak és a Jugoszlávia elleni hadjáratok – légi hadműveletek – tapasztalatai alapján.

A háborús tapasztalatok bizonysága szerint a *váratlanság és a meglepés ideiglenesen ható tényezők.* A meglepés sikere egyfelől a meglepés során elért eredmények hozzáértő kihasználásától, másfelől pedig attól függ, hogy mennyire képes a váratlan csapással meglepett fél késedelem nélkül megtalálni a reálisan kialakult hadműveleti-harcászati helyzettel összhangban álló ellentevékenységhez szükséges eszközöket és módszereket. A fegyveres küzdelemben tehát végső soron az a fél jut előnyhöz, amely az anyagi eszközök, csapatai erkölcsi és lélektani tartaléka, képzettségi szintje tekintetében egyaránt fölényben van.

A váratlanság előre tervezett rendszabályok betartásával érhető el. Ezek közül a jelentősebbek: az ellenség megtévesztése valós szándékainkról; hadműveleti elgondolásaink titokban tartása; a harctevékenységeink rejtett előkészítése; az időtényezők titokban tartása; a gyors és váratlan manőverek alkalmazása; a színlelt és megtévesztő műveletek széles körű alkalmazása; az álcázás és a rejtés mesteri művelése stb.

A váratlanság, mint a hadművészet egyik elve, a fegyveres küzdelem eszközeinek és módszereinek fejlődésével egyre tökéletesebbé válik. A váratlanság – a harctevékenység méretétől és az elért eredménytől függően – lehet hadászati, hadműveleti vagy harcászati.

A *hadászati váratlanságot* – a háború elején és annak menetében – abból a célból alkalmazzák, hogy döntő eredményt érjenek el az ellenséggel vívott fegyveres küzdelemben, esetleg a háborúból való kilépésre kényszerítsék. A hadászati váratlanság politikai, diplomáciai, és katonai lépések kombinált alkalmazásával érhető el.

A *hadműveleti és harcászati* meglepés célja lehet: az ellenség magasabbegységei és egységei szétbontakozásának megelőzése, a hadművelet vagy harc váratlan megindítása stb. A hadműveleti és harcászati meglepések rendszerint számottevően csökkenthetik az ellenség lehetőségeit, megváltoztathatják az erőviszonyokat, dezorganizálhatják az ellenséget, megzavarhatják a vezetésüket.

Az Egyesült Államok haderejében érvényben lévő *háború alapelvei*[1] (principles of war) között a *meglepés* (surprise) a következők szerint került megfogalmazásra:

„Olyan időben, helyen és módon kell csapást mérni az ellenségre, ahol és amire a legkevésbé van felkészülve. A meglepés döntően módosíthatja az erőegyensúlyt. Meglepéssel a csapatok a kifejtett erőfeszítést jóval meghaladó arányú sikert érhetnek el. A korszerű felderítőeszközök gyors fejlődése, valamint a fejlett híradó eszközök tömeges alkalmazása megnehezíti a rejtést és az álcázást. Éppen ezért a cél nem is az lehet, hogy teljesen meglepjük az ellenséget, hanem az, hogy elkésve reagáljon tevékenységeinkre. A meglepést elősegíti a gyorsaság, a hatékony felderítés, a megtévesztés, az erők váratlan alkalmazása, a biztosítás, valamint a harcászati és hadműveleti eljárások változtatása. Meglephetjük az ellenséget tevékenységünk ütemével, az alkalmazott erők méretével, a fő erőkifejtés irányával, helyével vagy idejével. A megtévesztés jelentősen növelheti a meglepés sikerének valószínűségét."

A *szovjet hadtudomány* is a hadművészet egyik legfontosabb elvének tekintette a váratlanságot. A Szovjet Katonai Enciklopédia[2] szerint: „A váratlanság nem egyéb, mint a haditevékenység időpontjának, eljárásainak és módszereinek olyan megválasztása, amely lehetővé teszi, hogy akkor mérjünk csapást az ellenségre, amikor az a legkevésbé várja. A váratlanság elősegíti, hogy a legkisebb erő, eszköz és idő felhasználásával legnagyobb eredményt érjük el."

A váratlanság és a meglepés tényezői a második világháború előtt és alatt

Az Egyesült Államok hadművészetében a váratlansági és meglepés tényezőinek a háborúban betöltött szerepével és helyével kapcsolatos nézetek az első világháborút követő évtizedben a nyugat-európai katonai teoretikusoknak és az Egyesült Államoknak a haditevékenységek folyamán szerzett tapasztalatai hatására alakultak ki. Ezen tapasztalatok összegzése alapján 1921-ben kiadták *A csapatok harckiképzési utasítását*, amelyben a váratlanságot első ízben sorolták a hadviselés fő elvei közé.

Később a 30-as években – az első világháború tapasztalatainak elmélyültebb tanulmányozásának hatására, valamint a haditechnikai eszközök fokozódó lehetőségeinek nyomán – az amerikai szakértők már kissé túl is értékelték a váratlanság és a meglepés szerepét egy jövőbeli háborúban.

Az 1936-ban megjelent *A hadászat elvei*[3] című tanulmányban már az volt olvasható, hogy: „a váratlanság halálos fegyver és ennek elérése minden parancsnok érde-

1 FM 100–5 Hadműveletek (Tábori kézikönyv); Budapest, 1997. MHVK kiadvány. 32.old.

2 Szovjetszkája Vojennája Enciklopédia, Moszkva 1986.

3 Willoughby, Ch.: Manoeuvre in War; Harrisburg, 1939.

ke... A váratlanság tevékenységünk meglepő voltával és olyan helyzet kialakításával érhető el, amelyre az ellenség nem készült fel."

A *légierő* háborús alkalmazására vonatkozó amerikai nézetek szintén nagy figyelmet fordítottak a váratlanság tényezőjének. Ezek a nézetek zömmel Douhet olasz tábornok elméletén alapultak, amelyeket azután W. Mitchell amerikai katonai teoretikus egészített ki és így az USA-ban Douhet–Mitchell elméletként emlegették. Ezen elmélet lényege: a háborús célok elérésének legdöntőbb eszköze a váratlanul mért tömeges légicsapás.

A második világháború kezdeti szakasza, amelyet zömmel a német haderő, a Wehrmacht villámháborús hadászati sikerei fémjeleztek, arra késztették az amerikai katonai teoretikusokat, hogy alaposan értékeljék a váratlanság és meglepés szerepét. A. Reily katonai teoretikus azt írta a háború kezdeti időszakáról a *Villámháború* c. cikkében (Foreign Affairs, 1940. January): „A villámháború technikája a váratlanság elvén alapul: Gyökeresen eltér attól, amikor az ellenséget az előerőben és technikában élvezett elsöprő fölény eszközével zúzzák szét... A villámgyors támadásnak még egy bátor, jól felfegyverzett, jól felszerelt és kiképzett hadsereg sem tudott ellenállni."

Az amerikai katonai vezetés már ekkor megkezdte az európai háborús események tapasztalatainak – különös tekintettel a váratlansági tényezőnek – intenzív, mélyreható elemzését, hogy azokat fegyveres erői szervezésében és kiképzésében felhasználhassák.

A váratlansági tényezőre vonatkozó és az egyre nagyobb erőkkel vívott háború tapasztalatai már megjelentek az 1941-ben kiadott *Tábori Szabályzatban*[4] is. „A váratlanságra a haditevékenység során mindig, valamennyi eszközzel és minden vezetési szinten törekedni kell. A váratlanság tűzzel és manőverezéssel érhető el." A szabályzat szerint a támadás sikere négy alapvető tényezőtől függ: „a légi fölénytől, a váratlanságtól, a terep jó kiválasztásától és az ellenség védelmének semlegesítésétől."

Az Egyesült Államokban a 30-as évek végén, a 40-es évek elején – más országokéhoz képest némi késéssel – fejlődésnek indult a katonai elmélet és igyekeztek minden lemaradást felszámolni. 1939–40-ben nagy példányszámban kiadták Szun Ce, Napoleon, Jomini, Clausewitz, valamint Liddel Hart, J. Fuller és Guderian műveit. Angolra fordítva kiadták W. Erfurt német tábornok *Váratlanság* c. könyvét. A könyvhöz S. Possony amerikai katonai teoretikus írt terjedelmes előszót és kommentárt, amelyben a váratlanságnak a fegyveres küzdelemben betöltött helyével és szerepével kapcsolatos amerikai nézeteket foglalta össze. Szerinte: „A váratlanság valóban a győzelem egyik legfontosabb tényezőjévé vált... Ez a háború a váratlanság háborúja, amelyben az győz, aki gyors és meglepő csapásokat mér."

Az Egyesült Államokban a háború vége felé már szinte minden katonai szabályzat és utasítás foglalkozott valamilyen formában a váratlanság kérdésével (pl. FM 17–100. A páncélos hadosztály, 1944.; FM 31–50. Támadás előkészített védelem ellen; FM 70–10. Hadműveletek hegyes terepen, 1944. stb)

4 FM 100–5 Operations; Washington, 1941. p.23.

A második világháború tapasztalatai lényegesen átalakították a váratlanságnak a fegyveres küzdelemben elfoglalt helyével és szerepével kapcsolatos nézeteket.

Vázlatosan tekintsük át az amerikai és más szövetséges erők azon második világháborús hadműveleteit, amelyekben kiemelt szerep jutott a váratlanság és meglepés tényezőjének.

Az Egyesült Államok a második világháború folyamán alapvetően két hadászati tevékenységi módot alkalmazott: a hadászati védelmet és a hadászati támadást. A háború első éveiben a fegyveres erők valamennyi hadszíntéren hadászati védelmet folytattak. Ezek az első védelmi hadműveletek azonban súlyos vereségekkel végződtek. Ebben fontos szerepet játszott az is, hogy az ellenség a harctevékenységek során gyakran alkalmazta a váratlanság és a meglepés tényezőit. Hadászati támadást később az amerikai fegyveres erők rendszerint a szövetségesekkel együtt hajtottak végre, melyek során általában egy irányban mérték a főcsapást, amelyet követően több, egymás utáni hadműveletet is folytattak. A támadó hadművelet végrehajtásakor az amerikai hadvezetés a támadás helyének és idejének kijelölésével igyekezett biztosítani a meglepést és a váratlanságot.

A háború folyamán az USA hadművészetének egyik fő alapelve volt a váratlanság és a meglepetés tényezőinek maximális kihasználására való törekvés. Ennek alkalmazása számos körülménytől függött: a hadszíntér jellegétől; az erők állományától, képzettségétől és harci tapasztalataitól; a rendelkezésre álló időtől, valamint a vezető törzsek és parancsnokságok ilyen irányú tapasztalataitól. A háború folyamán a váratlanságot és a meglepést valamennyi haderőnem tevékenysége során alkalmazták, de főleg a nagymértékű kombinált tengeri deszantműveletekben kaptak ezek nagy szerepet.

Tekintettel arra, hogy az USA és a szövetségeseinek a nagyméretű hadászati támadásai Afrikában, Olaszországban, Franciaországban vagy a Csendes-óceán térségében tenger felőli behatolással kezdődtek, a nagy létszámú és erejű csapatok támadó hadműveletei erős tengeri deszantcsapatok partraszállásával indultak, amelyek hatalmas tervező és szervező tevékenységeket igényeltek. Így e nagy deszanthadműveletek – a hadászati tevékenység egyik sajátos formájaként – a különböző haderőnemek: a légi-, a haditengerészeti és a szárazföldi erők önálló és egységes terv szerinti közös hadműveleteit és harccselekményeit foglalták magukba.

Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia a háború folyamán mintegy 600 (köztük 6 hadászati méretű) tengeri deszantot szállított partra a különböző hadműveletekben. A váratlanság tényezőjét az észak-afrikai, a szicíliai, és normandiai partraszállásoknál aknázták ki a legjobban.

A második világháborút követő helyzet

A váratlanságnak és a meglepésnek a fegyveres küzdelemben betöltött szerepével és helyével kapcsolatos amerikai nézet szerint a *második világháború utáni fejlődést* több szakaszra lehet osztani.

Az első szakasz 1945–1953 közé esik, amikor az Egyesült Államokban a légi atomhatalom, illetve a légi és nukleáris háború stratégiai koncepciója volt az uralkodó nézet. Ezzel függött össze a preventív háborús nézet is. Ebben az időszakban az USA

hadműveletei zömmel a második világháború tapasztalati összegzése talaján fejlődtek. Nagy figyelmet fordítottak pl. a német Wehrmacht meglepetésszerű hadműveleteinek elemzésére elsősorban a szovjet–német fronton.

A nukleáris fegyverek megjelenését követően a fentebb említett koncepció kibővült a légi és nukleáris fenyegetés/fenyegetettség kombinációjával. A negyvenes-ötvenes évek amerikai katonai teoretikusai között a kitűzött politikai célok eléréséhez, kivívásához szükséges módszerek megítélésében voltak nézetkülönbségek.

A legtöbb és egyben legbefolyásosabb csoporthoz sorolhatók azok a teoretikusok (O. Andersen, W. Borden, A. Kahn, S. Pozsony, A. Seversky, T. Wright stb.), akik azt az álláspontot képviselték, hogy a háborúban a politikai célok elérésének legfőbb és döntő eszköze egy váratlanul végrehajtott nukleáris légitámadás. A Douhet–Mitchell-doktrína hívei azt a nézetet képviselték, hogy a jövőben a főszerepet a légierő fogja játszani.

Seversky pl. azt írta[5] hogy a légierő fő feladata a teljes légifölény kivívása lesz, mégpedig olyan olyan „kezdeményező hadászattal", amely a különböző irányokból az ellenségre mért tömeges váratlan csapásokat tartalmaz – az ellenséges légierő megsemmisítése céljából.

A nukleáris fegyverek megjelenésével az effajta nézetek híveinek száma megnőtt. Bár a szárazföldi hadműveletek fontosságát nem tagadták, de a döntést a nukleáris csapások mérésében tudták elképzelni.

Egy másik csoport képviselői – B. Brodie, M. Gavin, R. Osgood, M. Taylor és mások – a második világháború tapasztalataira hivatkozva tagadták annak valószínűségét, hogy egy eljövendő háborúban lényegében egyetlen haderőnem – a hadászati légierő képezhetné a döntő tényezőt. Elképzelésük szerint a háború – még ha azt váratlan atomtámadásokkal kezdik is – elhúzódó, „sokfázisú háború" lesz, amelyben szükségessé válik valamennyi haderőnem – a szárazföldi, a haditengerészeti és a légi – bekapcsolása. Éppen ezért a haderő kiegyensúlyozott fejlesztését javasolták.

Gavin tábornok pl. azt javasolta, hogy a légierőt főleg a többi haderőnem tevékenységének váratlansága érdekében kellene alkalmazni. Ha tehát azt elemezzük, hogy a váratlansággal kapcsolatos amerikai nézetek, doktrinális tételek hogyan fejlődtek tovább a második világháború tapasztalatainak összegzéseképpen, valamint a légi és a nukleáris háború koncepciójának hatására, akkor eléggé jól körvonalazható irányzatot nyerhetünk arról, hogy mennyire fontos hadművészeti elemnek tekintették a váratlanság tényezőjét.

Az USA-nézetek fejlődésének következő szakasza kb. 1953-tól a hatvanas évek elejéig tartott s megközelítőleg egybeesett az ún. „tömeges megtorlás" stratégiai koncepciójával. Itt már a váratlanság és a meglepés tényezőit még nagyobb jelentőségűnek tartották, mivel a jövő háborúját „egy váratlanul végrehajtott atomcsapással" el lehet dönteni. Ezekben az években merült fel komolyabban a „megelőző atomcsapások" (preemtive strike) gondolata, ami a preventív háború egyik formáját jelentette. Ennek a legfőbb katonai teoretikusa B. Brodie volt. Azt írta:[6] ...az a fél, amelyik már elsőként mér csapást

5 Seversky A.: Air Power: Key to Survival; New York, 1950.

6 B. Brodie: Strategy and nuelear Weapons; Nev York, 1954.

– feltéve, hogy kellőképen megfontolta, megtervezte és előkészítette –, egész jó lehetőséghez jut az ellenség válaszcsapást mérő képességének kikapcsolása terén...

Ugyanakkor az a tény, hogy az Egyesült Államok a hatvanas évek elejére a szovjet interkontinentális rakéták által elérhető zónákba került, újabb átértékeléseket tett szükségessé és a „tömeges megtorlás" stratégia elvesztette az alapját, vagyis a nukleáris fegyverek monopóliumát. Így az USA katonai elméletében egy újabb keletű problémával kellett foglalkozni. Ez pedig a lehetséges válaszcsapás semlegesítése volt. Számos új elgondolás látott napvilágot, mint például az amerikai rakétakomplexumok széttagolása és álcázása, új mozgékony támaszpontok létesítése stb.

Mindezek és további más szempontok indokolttá tették, hogy az amerikai nézetek fejlődésében egy *új szakasz alakuljon ki. Ezt a szakaszt a „rugalmas reagálás"* (Flexible Response) *stratégiájának nevezték.* Ezek szerint az Egyesült Államok fegyveres erőinek helyt kellett állniuk bármilyen – világ-, helyi, nukleáris vagy hagyományos háború megvívására.

A váratlanságot és a meglepő első csapás kérdését az új stratégia és a hadi események sikeres kibontakozásának legfőbb tényezőjeként tekintették.

A „rugalmas reagálás" stratégiájának lényeges új eleme volt a helyi háborúk (local wars) előtérbe kerülése. Ezzel a kérdéssel ismét számos katonai teoretikus, hadtörténész kezdett el foglakozni (pl. M. Halperin, H. Kahn, M. MacCloskey és mások). Megállapításuk szerint a helyi háborúk elhúzódása a támadó fél számára nemkívánatos irányba terelhette az események alakulását. Az agresszió áldozata időt nyerhet ahhoz, hogy felocsúdjon a kezdeti csapás hatása alól. Halperin pl. kihangsúlyozta: „A legfontosabbnak az első váratlan csapást kell tekinteni."[7] A csapást követő hadműveleteket gyorsan kell végrehajtani, mielőtt a megtámadott fél összegyűjthetné ellenálló erőit. Tulajdonképpen ezeket az elveket a későbbi, a 60-as évek helyi háborúiban gyakorlattá is tették.

Az Egyesült Államok közel másfél évtizedig tartó vietnami háborúja külön fejezetet jelentett az amerikai hadtörténelemben. Hatalmas mennyiségű cikk, könyv, tanulmány és értékelés jelent meg, amelyek a vietnami hadműveletek tapasztalatait elemezték és következtetéseket vontak le az USA hadművészetének fejlődési útjaival és irányaival, s ezeken belül a váratlanság biztosításának fontosságával kapcsolatosan.

Az 1962. évi FM–100–5 jelű Hadműveletek című szabályzat szerint „a harctevékenységek minden fajtájában törekedni kell a váratlanságra és a meglepésre. A váratlanság eléréséhez viszont a nagy mozgékonyságú (légideszant és páncélos) egységekre, magasabbegységekre lesz szükség. Ezek a csapatok minden lehetőséget ragadjanak meg ahhoz, hogy az ellenséget már a kezdet kezdetén sokkolják."[8]

Az újonnan felállított légimozgékonyságú (Airmobile) alakulatok Vietnamban széles körű bevetésre kerültek. A szerzett tapasztalatok alapján adták ki 1963-ban az FM 57–35 jelű Légimozgékony hadműveletek[9] című szabályzatot, amely leszögezte, hogy a váratlanság a légimozgékony hadműveletek elengedhetetlen feltétele. A csa-

7 Holperin, M.: Limited War in the Nuclear Age; New York, 1963.

8 FM 100–5 Operation; Washington, 1962.

9 FM 57–35 Airmobile Operations; Washington, 1963.

patok légi szállítóeszközökkel történő gyors, az ellenség számára meglepésszerű átcsoportosítása lehetővé teszi az ellenség meglepését, és kényszerű, előre nem számított tevékenységekre készteti. A harctevékenységek végrehajtásához messzemenően ki kell használni az éjjeleket, a rossz látási, kedvezőtlen időjárási és terepviszonyokat és mindent el kell követni a harctevékenységek előkészítésének a rejtésére és az ellenség megtévesztésére.

Az ellenség megtévesztését és a váratlanság biztosítását szolgáló eljárásokat – az alkalmazott technikai eszközöktől függően – az alábbi főbb kategóriákba sorolták:

- *vizuálisak* (a csapatok és a technikai eszközök színlelt vagy valós összpontosítása, átcsoportosítása az ellenség megtévesztésére kijelölt körletekben; a légierő és a haditengerészeti flotta fokozott aktivitása; színlelt rakétaindító állások, harckocsi-tüzelőállások, tüzérségi állások, szállítójármű parkok, raktárak, repülőterek; intenzív javítási és építési munkálatok végzése; különféle hadműveleti-harcászati álcázások a csapatok valós összpontosítási körletének fedése céljából;)
- *rádióelektronikaiak* (rádióhálók és irányok munkarendjének szándékos megváltoztatása vagy beszüntetése, esetleg intenzitásuk fokozása, új színlelt rádióhálók telepítése, különféle aktív és passzív rádiózavarok keltése; rádiótilalom elrendelése; színlelt radarállomás-rendszer telepítése; infravörös és lézeres berendezések fokozott aktivitásának a színlelése);
- *vegyiek és bakteriológiaiak* (kisebb mennyiségű vegyi és bakteriológiai fegyver alkalmazása azokban a körzetekben, ahol ezt az ellenség megtévesztése érdekében szükségesnek tartják; füstfüggöny fejlesztése álcázás céjából; különféle mesterséges szagok keltése, hogy megtévesszék az ellenség érzékelő berendezéseit stb);
- *akusztikusak* (mesterséges zajok keltése, melyekkel csapatok, illetve haditechnikai eszközök összevonását vagy átcsoportosítását, szállító gépjárművek mozgását, repülőgépek tevékenységét, repülőterek üzemeltetését, intenzív tüzérségi és aknavető-, rakéta- és géppuskatüzet tudnak színlelni).

Az amerikai katonai szakértők véleménye szerint a váratlanság biztosítását célzó aktív és passzív módszerek alkalmazásának mértéke különböző lehet. A hadászati váratlanság érdekében végzett teendőket hosszabb vagy rövidebb időre kell tervezni, azoknak nagy térségekre kell kiterjedniük.

A hadműveleti-harcászati meglepés biztosításának eszközeit a hely, az időpont és a rendelkezésre álló, bevetésre kerülő erők és eszközök szerint határozzák meg. Változatlanul a váratlanság elérése fontos eszközének tekintik a csapatok mozgékonyságát, rugalmas manőverezését, azt, hogy ott bukkanjanak fel és mérjenek csapást, ahol az ellenség nem várja azt.

Az amerikaiak a váratlanság tényezőjével kapcsolatban kialakult nézeteiket a második világháború után – harci körülmények között – a legnagyobb mértékben a *vietnami háború* során próbálták ki. Az Indokínában harcoló amerikai és szövetséges csapatok hadműveleti előkészítésének és végrehajtásának tapasztalatait alaposan tanulmányozták a törzsekben és a tudományos intézetekben. Az amerikai katonai szakértők a vietnami haditevékenységekről szóló műveikben szintén nagy figyelmet fordítottak a váratlanság és a meglepés kérdéseinek a tanulmányozására.

Az amerikaiak sikertelenségeik okai között első helyen említették, hogy „sutba dobták a háború azon alapelvét, amely a váratlanság és az erők és eszközök összpontosított alkalmazását írja elő".

Az amerikai (és más nyugati) katonai teoretikusok egybehangzó nézetei szerint a váratlanság és a meglepés elérésének módszerei és eszközei a jövőben egyre változatosabbak lesznek és a katonai szférán túl a politika, a gazdaság és az ideológia területeire is kiterjednek. Ezeket támasztják alá a múlt század 90-es éveiben lezajlott *Öböl-háború*, valamint pl. a *Jugoszlávia elleni légi hadműveletek* tapasztalatai is.

Az Irak és Jugoszlávia elleni hadműveletek

Az Egyesült Államok jelenkori hadművészetében is különösen kiemelt fontosságot tulajdonítanak a váratlanságnak és a meglepésnek. Az 1991/92-es *Perzsa-öböl-háború*, amelyet Desert Storm (Sivatagi Vihar) fedőnévvel jelöltek, jól tükrözi a meglepés és váratlanság alkalmazásának sikerét a többnemzetiségű haderők vonatkozásában is.

A hadjárat 1991. január 17-én indult, amikor is az Egyesült Államok és szövetségeseinek légi- és haditengerészeti erői megkezdték Irak kulcsfontosságú stratégiai és hadműveleti jellegű objektumainak váratlan rombolását. Már a második nap végén a légierő általános fölényt ért el és 21-ére az iraki légierő működésképtelenné vált. Ennek ellenére a légi hadműveletek tovább folytak, ezek során csapásokat mértek Irak szívében lévő kulcsfontosságú objektumokra, a Köztársasági Gárdára, valamint az arcvonalban levő erőkre. A tengerészgyalogság partraszállásra készült és a különleges erők is bevetésre kerültek.

Kialakultak a szárazföldi támadás előfeltételei. Az amerikai 7. hadtestet, valamint a 18. légi szállítású hadtestet is átcsoportosították megindulási körleteikbe, Kuvaittól nyugatra 800 km-re. Eközben erőteljes légi lefogó és megtévesztő műveleteket folytattak a földi támadás megindításának leplezésére.

A fő szárazföldi hadműveletet február 24-én kora hajnali órákban indították meg abból a célból, hogy az irakiakat kiverjék Kuvaitból és szétverjék Irak elit erejét, a Köztársasági Gárdát. A hadművelet terve megtévesztést is magában foglalt. Ennek a célja az volt, hogy lekösse az iraki erőket, mialatt a 7. amerikai hadtest és a 18. légi szállítású hadtest erőit átcsoportosítják, hogy az iraki állásokat nyugatról átkarolják, majd mélyen betörjenek Irakba, bekerítéssel veszélyeztetve a fronton levő iraki erőket.

A koalíciós erők támadása a szárnyakon indított lekötőtámadással és közepén színlelt támadással indult igen sikeresen. Ennek hatására az USA Központi Parancsnokság a fő támadás megindítását 14 órával előbbre tette. Február 28-án 08.00-kor, miután a koalíciós erők elérték a hadjárat célját, Bush elnök parancsára beszüntették a támadást.

A *Jugoszlávia ellen* 1999-ben végrehajtott *Szövetséges Erő* – Allied Force fedőnevű USA–NATO-hadművelet legfőbb tapasztalata a váratlanság és meglepés tényezőinek messzemenő kihasználását mutatta a koalíciós hadviselés körülményei között. Bebizonyosodott továbbá, hogy a sikerhez jelentősen hozzájárul a magasan fejlett új technológia alkalmazása is.

A Jugoszlávia elleni hadjárat során számos olyan technológiai fejlesztést is használtak, amelyek az USA Védelmi Minisztérium új programjai alapján láttak napvilágot és addig másutt, „éles" körülmények között nem kerültek kipróbálásra.

A Szövetséges Erő hadművelet katonai szempontból különösen jelentős volt. Ez volt az USA–NATO-vezette eddigi legnagyobb hadjárat, amelyet a bátorság, a siker és nem utolsó-sorban a lehető legkisebb járulékos veszteség jellemzett a szövetség részéről.

A koszovói légi hadjárat során nagyon lényeges *követelmény volt a gyorsaság.* Annak érdekében, hogy véget vessenek a jugoszláv hadsereg, a szerb rendőrség és a félkatonai szervezetek által folytatott terrorhadjáratnak, az USA–NATO-erőknek mindennekelőtt felderítést kellett folytatni és csapásokat kellett mérni a belgrádi rezsim katonai gépezetére, mielőtt azok működésbe léphettek volna.

Az amerikai csúcstechnológia számos új vívmányát sikerrel alkalmazták az ellenség elleni hadjárat során. Az egyik ilyen eszköz a *Predator* elnevezésű robot-felderítő repülőgép volt. A több száz kilométerről is irányítható, pilóta nélküli repülőgép, amelyen videókamerák és más érzékelők vannak felszerelve, több mint 40 óra repülési időre képes. Koszovóban a Predatorok gyakran repültek olyan területek fölött, amelyek egyébként nagy veszélyt jelentettek volna a pilóta vezette gépek számára. Ezekkel a felderítőgépekkel szinte folyamatosan megfigyelés alatt tudták tartani a nyílt terepen tevékenykedő ellenséges erőket, a menekülők mozgását, valamint a keletkezett katonai veszteségeket is.

Egy másik csúcstechnológiai eszközt a *precíziós célpont-azonosító* jelentette, amely nagyobb távolságról volt képes felderíteni a lehetséges célpontokat, mint a korábbi felderítő- és megfigyelő-rendszerek. Az infravörös érzékelők megtalálták a célpontokat és egy lézerradar azonosította azokat. A rendszer előnye az volt, hogy a sűrűn lakott területeken, például a parti régiókban is felderíthették az ellenséges célpontokat.

Miután a célpontokat azonosították, az információkat gyorsan el kellett juttatni a csapásmérő erőkhöz, amelyet egy széles hullámú átjátszó rendszer tett lehetővé. Az egész koszovói hadjárat során ez a rendszer – kulcsfontosságú képeket közvetítve a felbukkanó célpontokról – jelentősen lerövidítette a célpont felderítése és a csapásmérés közötti időt.

A gyorsaság azonban önmagában nem volt elegendő, mivel az USA és NATO vezetésnek minimalizálni kellett a civil áldozatok számát. Ez nemcsak jelentős mennyiségű precíziós fegyver használatát tette szükségessé, hanem azok hatásának pontos előrejelzését és megbecsülését is.

Az USA- és a NATO-légicsapások intenzívebbé válását követően a jugoszláv katonai vezetés a harceszközöket gyakran barlangokba, alagutakba vagy megerődített létesítményekbe igyekezett elrejteni. Ezek megsemmisítéséhez a fedezéken áthatoló (penetrator) lövedékekre volt szükség. E lövedékek átütőképessége kétszerese a korábbi hasonló rendeltetésűeknél, mivel képesek felmérni a szerkezeti rétegeket és üregeket, a távolságot és így az előre meghatározott mélységben robbannak.

A légi hadjárat alatt a mobil célok elleni támadások kevésbé voltak sikeresek, mint az állók (rögzített) elleniek. Az ellenséges légvédelmi rendszerben gyakran kikapcsolták a felderítőradarokat, hogy így megakadályozzák a radarbemérő amerikai rakétáknak, hogy azok megtalálják őket. Ezekre a feladatokra alkalmazták ezután a Gyors villám (Quick Bolt) nevű eszközt, számos egyéb irányítási technológiát integrált a radarkereső rakétákba, amelyek eredményeképpen lehetővé vált, hogy az ilyen

rakéták azt követően is a célokon maradhattak, ami után az ellenség kikapcsolta a saját radarjait.

Az amerikai légierő bebizonyította: hadászati bombázói honi bázisokról is képesek meglepetésszerű, váratlan csapásokat mérni a földgolyó távoli területein lévő célokra.

A Jugoszlávia elleni légi hadjárat során került sor a *B–2 típusú ún. „lopakodó hadászati bombázó"* repülőgépek első harci (éles) bevetésére. Ez az akció nemcsak a jugoszláv légvédelem számára bizonyította be a „lopakodó" technológia alkalmazásának hatékonyságát, de bizonyságul szolgált a kétkedő saját kritikusok számára is.

Az USA honi területén lévő Whiteman légi támaszponton állomásozó 509. hadászati bombázó wing B–2 típusú gépei a Szövetséges Erő hadművelet során végrehajtott összes bevetésnek kevesebb, mint 1%-át teljesítették, ugyanakkor a bombák 11%-át juttatták célba. A bombázók ún. nagy pontosságú egyesített támadó lőszert (Joint Direct Attack Munition) alkalmaztak. A B–2-es bombázókkal meglepetésszerűen elsősorban a integrált jugoszláv légvédelmi rendszer elemeit, az irányítási és vezetési pontokat, a híradó rendszert, a légi támaszpontokat, a hidakat és más infrastrukturális létesítményeket támadták, vagyis az olyan álló célpontokat, amelyek többségének a koordinátáit a felkészülési időszakban előre meghatározták.

A B–2-es bombázók mindig éjjel érkeztek Jugoszlávia légterébe és rendszerint csak egyesével repültek. A bevetéseknél igyekeztek elkerülni, hogy más NATO légi kötelékek közelébe kerüljenek. Erre valószínűleg azért volt szükség, hogy a hagyományosan gyártott, és így az új légvédelmi radarok által jobban felderíthető gépek ellen indított rakéták véletlenül se találják el őket.

A bombázók egyenként 16 darab bombát hordoztak és így képesek voltak akár 16 cél ellen is csapást mérni. A pilóták tapasztalatai alapján a jugoszláv légvédelem lokátorai egyszer sem észlelték a „lopakodó" bombázók közeledését s így a váratlanság és a meglepés teljes volt.

Összefoglalás, a jövő kilátásai

A második világháborúban és a háború utáni korlátozott háborúkban az amerikai fegyveres erők által vívott hadműveletek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy az USA katonai vezetése a hadászati hadműveleti és harcászati szintű tevékenységek során kiemelt fontosságot tulajdonított a váratlanság és a meglepés tényezőinek.

Az amerikai harcászati szabályzatok és utasítások a második világháború tapasztalatai alapján egyértelműen azokat a méreteket tükrözték, amelyek szerint a haditevékenységekben alkalmazott váratlanság a siker elérésének döntő tényezője lehet a parancsnokok kezében. Ugyanakkor – főleg a második világháború tapasztalatai alapján – az amerikaiak nemutolsó sorban az erő- és eszközfölényt tekintik a váratlanság elérése döntő feltételének.

Az amerikai katonai vezetés a második világháborúban és az azt követő helyi háborúkban igyekezett mind előerőben, mind a harceszközökben olyan (többszörös) fölényt kialakítani, amellyel eleve már sikerre számíthatott. Ám ezek ellenére – amint azt a koreai, de főleg a vietnami háború tapasztalatai is mutatták – nem min-

den esetben tudtak kellő eredményt elérni. Gyakran csak átmeneti és korlátozott sikerek születtek.

A váratlanság és meglepés biztosítására nagy súlyt helyeztek. Ezt a tevékenységet hadászati szinten már a második világháború idején a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága dolgozta ki tervek formájában. Az ilyen terveket általában mind az egyes hadműveletekre, mind pedig a hadjáratokra is kidolgozták. Az ilyen tervek kettős funkciót töltöttek be: egyrészt összehangolták a különböző hadszíntereken és időszakokban alkalmazandó megtévesztő akciókat; másrészt alapul szolgáltak a váratlanságot biztosító intézkedések megtételéhez. A megtévesztési tervek végrehajtásához külön vezetési szerveket hoztak létre és megfelelő erőket, eszközöket bocsátottak a rendelkezésükre.

Az USA hadműveletek tapasztalatai azt mutatták – egészen a Jugoszlávia elleni Szövetséges Erő légi hadjáratig –, hogy a váratlanság elérésének különböző módjait széles körben párosították az új harceljárásokkal és új harceszközök (pl. B–2-es bombázó) alkalmazásával.

Ugyancsak nagy súlyt helyeztek az elterelő, megtévesztő műveletekre és a színlelt akciókra. Mindezek célja az ellenségnek a hadműveleti elgondolásokkal és tervekkel, az amerikai erők összetételével és csoportosításával, támadási irányaival kapcsolatos megtévesztése volt. Az 1944. évi normandiai partraszállás folyamán pl. az elterelő, színlelt tevékenységeken kívül átfogó rádiómegtévesztést alkalmaztak. Az „éterben vívott" harcot a koreai és indokínai korlátozott háborúkban is aktívan felhasználták.

A jelen körülmények között a jelentősen fejlődött eszközök és módszerek következtében nagy figyelmet szentelnek az ún. „információs hadviselésnek". A váratlansági tényező szerepe tehát folyamatosan növekedett, napjainkban pedig már szinte uralkodó helyet foglal el az amerikai hadművészetben. Ezen megállapítások alátámasztására szolgálhatnak pl. az amerikai szárazföldi csapatok doktrínájául szolgáló FM 100–5 Hadműveletek (Tábori kézikönyv) című szabályzat legújabb kiadásából (1998. június) származó idézetek, amelyek a megtévesztésre, valamint a meglepésre vonatkozó nézeteket tartalmazzák.

A jelen ismeretek és a jövő analízise alapján az USA katonai szakirodalom szerint[10] a 21. században a hadviselésre az lesz a jellemző, hogy az minden dimenzióban egy időben folytatódik. A lakott területek – a jelenleginél nagyobb méretűek és számban is jelentősen megnövekedve – jelenthetik a fő ellenállási központokat. A hadjáratok vertikális kiterjedései elérhetik az elképzelhető legnagyobb magasságokat és mélységeket is, s azokat nagy hatótávolságú és rövid hatótávolságú, nagy pontosságú, terület tűz, légi és földi csapásmérő rendszerek, mesterséges holdak, pilóta nélküli repülő eszközök stb. támogatják. Ezek képezik a XXI. század pusztítóeszközeit.

Ideális körülmények között megfelelő regionális előkészületeknek kell történniük ahhoz, hogy elősegítsék az USA honi területéről kiindult, a váratlanság és meglepés tényezőit kihasználó, nagy erejű csapásmérő erők beérkezését és tevékenységét

10 Military Review 1998. march–april Strategie Preemption című cikk alapján

a kijelölt körzetekbe. A már ott lévő, előre tolt és különleges erők (special forces) feladata: a főerők beérkezése előtt lekötni az ellenséget. A főerőknek a váratlanságát kihasználva arra kell törekedniük, hogy csapásmérő erőikkel gyorsan betörjenek azokra a kulcsfontosságú területekre, amelyeket az ellenség főerői tartanak megszállva.

A megelőző csapást minden erővel – a területeket megszálló, légimozgékony és nem utolsósorban a 21. századi típusú hadosztály (-ok) erőivel – kell végrehajtani – más haderőnemek (légierő, haditengerészet) együttműködésével. Fő feladat – a váratlanság tényezőjének kihasználásával – a hadműveleti és hadászati jellegű célok meglepetésszerű megsemmisítése. Kiemelt jelentősége lesz a második és harmadik lépcsőkben levő ellenséges erők megsemmisítésének, a már korábbról ismert FOFA koncepció alapján.

Meglepés érhető el a támadás irányával, idejével, merészségével, és erejével. A meglepés késlelteti az ellenség válaszait, megterheli és összezavarja a vezetési és irányítási rendszerét, lelkileg megrázza katonáit, vezetőit és gyengíti védelmének összefüggéseit. Mivel a meglepés az ellenség harci erejét a támadó számára meggyengíti, elérheti, hogy kevesebb erővel érjen el sikert, mint amivel azt más körülmények között tehetné.

Miután a haditevékenységek megkezdődtek, már teljes fokú meglepetést elérni nehéz. A korszerű figyelő és riasztó rendszerek elterjedése következtében, valamint a globális kereskedelmi távközlési rendszerek megléte miatt a teljes meglepés valószínűsége kisebb. Mindazonáltal még ilyen körülmények között is meglephetjük az ellenséget, ha általa nem várt módon tevékenykedünk. Az ellenség számíthat támadásunkra, de annak idejét, helyét és erejét illetően is meglephetjük. A kedvezőtlen időjárás, a látszólag járhatatlan terep, a cselek, a demonstrációk és a megtévesztő híradás mind tévedésbe ejtheti az ellenséget. A hirtelen, nagy erejű, váratlan irányból indított támadásnak szinte bénító a hatása. Ejtőernyős, légi roham és különleges hadviselési erők támadása mélyen az ellenség mögöttes területén lélektanilag zavaróan hatnak rá és kibillenthetik egyensúlyából.

A második világháborúban és a háború utáni korszakban, az ún. hidegháborús korszakban is az Egyesült Államok politikai és katonai vezetése folyamatosan nagy figyelmet fordított a váratlanság és meglepés tényezőinek. Ez a folyamat napjainkban is tapasztalható, sőt előretekintve már a jövő haderejének kialakítása során is döntő tényezőként veszik figyelembe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Peter Darman: Surprise Attack. Barnes and Noble, New York, 1993.

Military Review 1998 march–april; Strategic Preemption.

NATO Review 2000. summer/ autumn. Coalition warfare in Kosovo.

FM 100–5 Hadműveletek; HVK kiadás, 1997.

FM 31–40 Cover and Deception; Washington, 1977.

Collins, J.: Grand Strategy; Annapolis, 1973.

Páwel Zahradnicek

Atomerőművekben keletkezett károk, rombolások hatásai a harcoló csapatok tevékenységére*

Az atomerőművekben bekövetkezett balesetek vagy azok háború esetén történő szándékos rombolásaik hosszan tartó hatással vannak a csapatok alkalmazására. A cikk jellemzi az ilyen esetekben bekövetkező hatásokat, grafikonok és táblázatok formájában megfelelő ismereti alapot nyújt a parancsnokok számára a csapatok felkészítésére, harc közben a helyzet megítélésére és hasonló esetek bekövetkezése esetén az alkalmazási eljárásokra vonatkozóan.

A katonai kötelékek, egységek parancsnokai jelenleg a legtöbb európai országban semmilyen információval nem rendelkeznek arról, hogyan magyarázzák meg csapataiknak, hogy milyen hatások éri őket, mennyiben befolyásolnák tevékenységüket az atomerőművekben bekövetkezett zavarok, balesetek, szándékos merényletek vagy háborúban az atomerőműveket ért rombolások. A katonai szakirodalomban megjelent tanulmányok általában csak az atomerőművekben békében bekövetkezett katasztrófákkal s azoknak a polgári lakosságra kifejtett hatásaival, mindenekelőtt ökológiai és egészségügyi hatásaival foglalkoznak. Tekintettel arra, hogy a Cseh Köztársaság területén is vannak üzemelő atomerőművek, elengedhetetlen ennek a problémának az alapos vizsgálata, és új ismeretanyagként a parancsnokok és a törzsek felkészítésében, kiképzésébe történő felvétele. A hozzájuk csatolható, hozzáfűzhető előírások is megkövetelnek egy bizonyosfajta specifikus kiigazítást.

A cél az, hogy adott esetben a parancsnokok képesek legyenek az atomerőművekben bekövetkezett zavarok, rombolások hatásait, befolyását a harcoló csapatok tevékenységére jellemezni és abból a szennyezett terepszakaszon folytatott harc eljárásaira, megvívására vonatkozó következtetéseket levonni.

---

* A cikk forrásanyagaként Dr. Pawel Zahradnicek vegyészmérnök ezredesnek, az ABV védelem cseh katonai szakértőjének az osztrák Truppendienstben megjelent kitűnő írása szolgál. Miután tágabb környezetünkön kívül, Magyarország közvetlen közelében – a szlovákiai Muhi körzetében, hazánk uralkodó Ény-i szélirányának tengelyében – és hazánk területén is van üzemelő atomerőmű, az írásban felvetett gondolatok egy az egyben adaptálhatók a magyarországi viszonyokra, az MH feladataira. A cikket fordította és szerkesztette: Dr. Lits Gábor nyá. alezredes.

Az atomerőművekben keletkezett károk, rombolások okai és következményei

Az atomerőmű általánosan jellemezve olyan ipari üzem, amelyben atommag-hasadási folyamat segítségével hőenergiát termelnek és ezt, lépésenként, turbógenerátorokkal elektromos energiává alakítják át. Az atomerőmű funkcionális működése szempontjából egy atomreaktorból, egy vagy több fő és néhány segédáramkörből (munkafolyamat-rendszerből), valamint további bonyolult rendszerekből áll, beleértve a biztonsági berendezéseket is.

Egy VVER típusú atomerőmű primér körében radioaktív hűtőfolyadék kering (cirkulál), míg a szekunder körben és a többi más körökben nem radioaktív vízgőz cirkulál. Ezeket a köröket egy gőzgenerátorral egymástól elválasztják.

Az írás ilyen, illetve ehhez hasonló típusú atomerőművet mutat be, amelyben békében is előfordulhatnak balesetek, ilyen típusú atomerőművek vannak hazánk környezetében és ilyen van hazánk területén is. Ellentétben az atombomba működésénél bekövetkező maghasadási folyamattal, a hűtőrendszer megakadályozza a tüzelőanyag szintézisét, az alkalmazási technológia pedig a reaktor robbanását. Tisztán elméleti számvetések, elgondolások alapján, a reaktor magjának nem megfelelő (elégtelen) hűtése következményeként ellenőrizhetetlen (nagy) mennyiségű radioaktív anyag szabadulhat el.

A nem megfelelő hűtés bekövetkezhet: a primer körben bekövetkezett zavar, hiba (károkozás) vagy a hűtőanyag áramlásának leállása (pl. falsszelep-fuvókaállás) esetén.

Az atomerőművek korszerű építési módja és a többoldalú biztonsági berendezések eredményeképpen meghibásodás csak elméletileg és főként csak akkor léphet fel, ha egyidejűleg több jelentős hibaforrás keletkezik, incidens következik be. Gyakorlati példák bizonyítják, hogy milyen *reális veszélyt rejtenek azok az anyagok, amelyek az atomerőművekből hiba, rongálás stb. esetén kijuthatnak.*

A továbbiakban szükséges azon tényeknek a figyelembevétele is, hogy az *atomreaktorok működésénél nagy tömegű radioaktív hulladék képződik.*

Balesetek (rombolások) következményeiként fellépő sugárzások közül, radiológiai és ökológiai szempontból az 1. táblázatban feltüntetett radioizotópok a legfontosabbak. (Az adatok 1GW[1]) – gigawattos – VVER típusú, 3 évnél idősebb reaktorra vonatkoznak.)

Egy megtörtént és folyamatában nyomon követett, különösen súlyos a hűtőrendszer kiesése (megszűnése) miatt bekövetkezett baleset részleges értékelését az *1. számú ábra* mutatja be. Ehhez fontos tudni, hogy az élő emberre vonatkozó, ún. halálos dózis (LD_{50})[2] a 2,5–4 Gy[3] tartományba esik. Más források szerint a halálos dózist már a 0,9–4 Gy tartomány tartalmazza.

---

1 1 GW- 10^9 W

2 LD = letaldozis = halálos dózis (LD_{50} = a sérültek 50%-a meghal)

3 1 Gy/Gray/ = 100 R /Röntgen/ = 1 Sv/Sievert/

Radiológiai és ökológiai következményeik szempontjából legfontosabb rádióizotópok *1. táblázat*

Rádióizotópok	*Felezési idő évben (J), napban (T)*	*Sugárzás fajtája*	*%-os részesedésük a teljes bomlásnál*
Crypton 85	10,7 J	Beta, gamma	0,2
Strontium 89	50 T	Beta	2,9
Strontium 90	28,8 J	Beta	3,2
Yttrium 91	53,5 T	Beta, gamma	5,8
Zirconium 93	1,5 Mio. J.	Beta	6,4
Zirconium 95	64 T	Beta, gamma	6,3
Technetium 99	210 000 J	Beta	6,3
Ruthenium 103	39,4 T	Beta, gamma	6,6
Ruthenium 106	367 T	Beta	2,7
Jód 129	16 Mio. J.	Beta, gamma	0,9
Jód 131	8,04 T	Beta, gamma	3,2
Xenon 133	5,25 T	Beta, gamma	5,5
Casium 134	2,06 J	Beta, gamma	6,6
Casium 135	3 Mio. J	Beta	6,0
Casium 137	30,2 J	Beta, gamma	6,2
Barium 140	12,8 T	Beta, gamma	5,7
Cerium 144	284 T	Beta, gamma	4,9
Oromethium 147	2,6 J	Beta, gamma	2,4
Samarium 151	90 J	Beta, gamma	0,5

Az atomerőművek rombolása támadás következményeként, illetve háború esetén

Az atomerőművek háborúban a támadó potenciális célobjektumait képezik. Ezek rombolása esetén – az energiaellátás kiesése mellett – nagy területek válnak sugárszennyezetté, ami a csapatok harctevékenységét tartósan és jelentősen befolyásolja. Mind biológiailag, mind fizikailag jelentős károsodást okoz a lakosságnak és a csapatoknak egyaránt. Jellemző: példa erre az izraeli légierő 1981. június 7-én végrehajtott támadása – és annak következményei – Bagdadtól DNy-ra Tuwaithaban a „Tamuz" atomerőmű ellen.

Az atomerőművek ellen – hagyományos eszközökkel – *intézett támadások* egyidejűleg különböző hibaforrások keletkezéséhez, kombinációjához és azok következményeihez vezetnek. Ilyen esetekben az atomreaktor hűtőrendszere kiesik, ennek következtében a reaktor magja megolvad és hatalmas mennyiségű radioaktív anyag szabadul el, borítja be a környezetet. Egy atombomba esetén az atomrobbanás kezdő aktivitása 100-szor nagyobb, mint egy reaktor aktivitása. A kiegyenlítődés a 4. napon következik be, ezt követően azonban a reaktor aktivitása lényegében túllépi azt az aktivitást, ami egy magrobbanásnál (atombomba) létrejön.

1. ábra.

A sugármennyiség nagyságának ábrázolása a reaktor távolságának függvényében

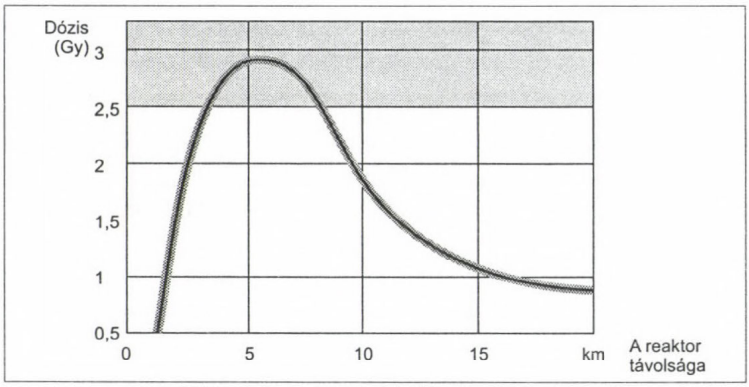

A reaktorban bekövetkezett baleset következményeként kialakult sugárdózis nagysága mindekkor függ a reaktor távolságától. Ebből a szempontból döntő az emberre halálos dózis (LD), amelyek az ábrán 0,9 illetve 2,5 Gy-től értelmezhetők.

Egy reaktor sérülése esetén a kiáramló (elszabaduló) radioaktív anyag mennyisége igen különböző nagyságú lehet. Ez függ a reaktor típusától, fajtájától a károsodás nagyságától, a berendezés helyreállíthatóságától stb. Kétségtelen tény azonban, hogy ettől a radiológiai következmények általános jellemzői nem változnak.

Hagyományos eszközökkel történő rombolás esetén a terep jellegétől függően előfordulhat, hogy a radioaktív felhő túlnyomórészt magasra (néhány száz méterig) felemelkedik, és ezért szélirányban, a radioaktív szennyezett terep kisebb lesz, mint atombomba robbanása esetén. A szabaddá vált radoaktív szennyeződés és az abból eredő dózis nagysága azonban a szennyezett területeken igen magas értékeket érhet el.

Atomerőművek atomfegyverekkel történő támadása különösen súlyos következményekkel járhat. Ez esetben a rombolás mértéke összehasonlíthatatlanul nagyobb lenne, vagy totális, és egyidejűleg hatnának az atombomba robbanásából és a reaktor rombolásából felszabaduló radioaktív sugárzások.

Ehhez jönne még a reaktor anyagának elpárolgása is azáltal, hogy a reaktor radioaktív agyagát az atombomba-robbanás tűzgömbje magába szívja és a közepes magassági szél irányának megfelelően a terepre teríti. Ilyen tartalmú lenne az ún. radioaktív eső, közösen az atombomba hasadási termekével, ami az atombomba robbanásakor szabadul fel. A radioaktív anyaggal szennyezett terület nagysága kb. ugyanolyan nagy lenne, mint egyetlen atombomba-robbanásakor. A felszabadult, szabaddá vált radioaktivitás és az abból eredő dózis mértéke viszont lényegesen nagyobb lenne, függően az időtől, az alkalmazott atomfegyver nagyságától, fajtájától és a reaktor radioaktív tartalmától.

Miután az atomenergia a legtöbb, gazdaságilag magasan fejlett európai nemzet számára nélkülözhetetlen energiaforrást jelent, elvárható lenne továbbfejlesztésük, mindenekelőtt minőségi és biztonságtechnikai vonatkozásban. Éppen így várható azonban az is, hogy válság, krízishelyzetben vagy háborúban az atomerőművek jelentőségüknél fogva kiemelt célpontjaivá válnak az ellenség támadásának, amely ellen igen nehezen védhetők meg.

Mindezekből adódóan alapvetően szükséges egy atomerőműben bekövetkezett baleset vagy annak rombolásakor kialakuló és várható sugárhelyzet megértése és értékelése. Csak ezek ismeretéből lehet a csapatoknak az atomfegyver alkalmazásának viszonyai között folytatott harctevékenységére megfelelő gyakorlati következtetéseket levonni, és ennek megfelelően új alkalmazási elveket kialakítani.

Baleset (rombolás) után kialakult sugárhelyzet főbb jellemzői

A sugárhelyzet általában a radioaktív sugárzás nagyságának és kiterjedésének értelmezésére szolgáló kifejezés. A sugárhelyzet jelentősen befolyásolja a csapatok harcképességét és harctevékenységét, az ipari üzemek munkáját, a polgári lakosság életét, életfeltételeit.

A radioaktív sugárzás terjedelme (kiterjedése és nagysága) mindenekelőtt az atomerőmű típusától, a zavar, baleset (rombolás) mértékétől, a meteorológiai helyzettől, a terep jellegétől és fedettségétől függ.

Ahhoz, hogy egy atomerőműben bekövetkezett balesetnek (rombolásnak) a csapatok harctevékenységére gyakorolt hatásait megvizsgálhassunk (elemezhessük), *egy adott sugárzási viszonyokhoz kifejlesztett tudományos modellt és az arra gyakorolt hatásokat kell megvizsgálni és értelmezni.* Ezek alapján lehet és kell levonni a megfelelő következtetéseket a csapatok harctevékenységére vonatkozóan. A matematikai modell bázisára alkalmazott és felhasznált adatokat egy olyan pont alakú forrásból kalkulálták ki, amelynél a szabaddá vált radioaktív anyagok a sérült reaktor aktív zónája felett maximális magasságban terültek szét (vagyis a valóságos helyzetet legjobban megközelítő feltételezés alapján).

A matematikai, számítási modell fő célja a radioaktív sugárzási zónák megértése és feldolgozása. Ezen zónák főbb jellemzőit *2. és 3. táblázat* tartalmazza és mutatja be. A zónák megnevezése és az arra kiszámított értékek összhangban vannak a csapatok tevékenységére vonatkozó, ún. háborús normákkal.

A számítások az alábbi fő területekre vonatkozóan jellemzik:

- a sugárzás zónájának kiterjedését,
- az egyes zónákban várható sugárdózis nagyságát,
- a sugárdózis nagyságát a kiterjedés tengelyének hosszában, egy órával a baleset (rombolás) után,
- a sugárdózis nagyságát a zóna külső határánál,
- a nyomvonal kialakulása kezdetének idejét az atomerőmű sérülése (rombolása) után.

Egy atomerőmű sérülése (rombolása) után kialakult sugárhelyzet grafikai modelljének elemzésénél a legfontosabb adatok, jellemzők az alábbiak:

- a *D*, *C* és *B* zónák hossza, szélessége és területnagysága relatíve kicsi, a legnagyobb kiterjedést az *A* és *M* zónák mutatják;
- a legnagyobb nyomvonali kiterjedés légáramlásnál (stabil időjárási helyzetben) következik be, amely esetben a nyomvonal formája összeszűkül és megnyúlik;
- a várható dózis a vizsgált 15 napos időtartomány során csaknem lineárisan emelkedik;

A radioaktív szennyeződés jellemzői egy atomerőműben bekövetkezett baleset (rombolás) során 2. táblázat

Zóna	Dózis értéke 1 évvel a baleset (rombolás) után (cGy-ben)		Dózis értéke 1 órával a baleset (rombolás) után (cGy/h-ban)	
	A zóna külső határánál	A zóna belső határánál	A zóna külső határánál	A zóna belső határánál
M	5	50	0,014	0,140
A	50	500	0,140	0,400
B	500	1 500	1,400	4,200
C	1 500	5 000	4,200	14,000
D	5 000	> 5 000	14,000	> 14,000

M zónában igen csekély szennyeződés
A zónában közepes szennyeződés
B zónában erős szennyeződés
C zónában veszélyes szennyeződés
D zónában nagyon veszélyes (életveszélyes) szennyeződés

- olyan dózisértékek, amelyek az erők harcképességét nem befolyásolják, csak az *M* és *A* zónában várhatók;
- a rombolást követően minél később érkeznek az erők a szennyezett területre, annál alacsonyabb értékű dózist vesznek fel, ugyanannyi ideig tartó tartózkodás alatt;
- a maximális dózisérték a nyomvonal tengelyében – az atmoszféra vertikális stabilitásától függően – az atomerőműtől mintegy 20 km-ig várható;
- a dózis mennyisége, amely elérheti a 0,5 $cGy.h^{-1}$ = (0,5 centi Gray[4] óránként) az atomerőműtől 20 km-nél nagyobb távolságra már igen jelentősen csökken;
- 0,5 $cGy.h^{-1}$ dózis és ennél magasabb érték a *B, C, D* zónákban való tartózkodáskor érheti az erőket;
- a zónák nyomvonalainak kialakulási sebessége az áramlás fő irányában a legnagyobb;
- a nyomvonal kialakulásának eredője az atomerőmű helyétől és távolságától függően lineáris a konvenció irányába.

Általánosságban a rajzi modellből *(2. ábra)* levezetett és kialakított végkövetkeztetések alapján *az alábbi főbb ajánlásokat lehet formába önteni:*

- A csapatok alkalmazása (tartózkodás) számára kiterjedés és dózis szempontjából kedvező az *M* és *A* zóna és teljességgel alkalmatlan a *D* zóna.
- Az *M* és *A* zónában történő 24 órás kényszerű tartózkodás a sugárdózis tekintetében alapvetően még nem befolyásolja a csapatok harcképességét. A *B* zónában tartózkodás azonban már befolyásolhatja. A *C* és *D* zónában tartózkodás alapvetően befolyásolja, illetve teljességgel lehetetlenné teszi a csapatok alkalmazását.

4 c Gray = centiGray = 1 R

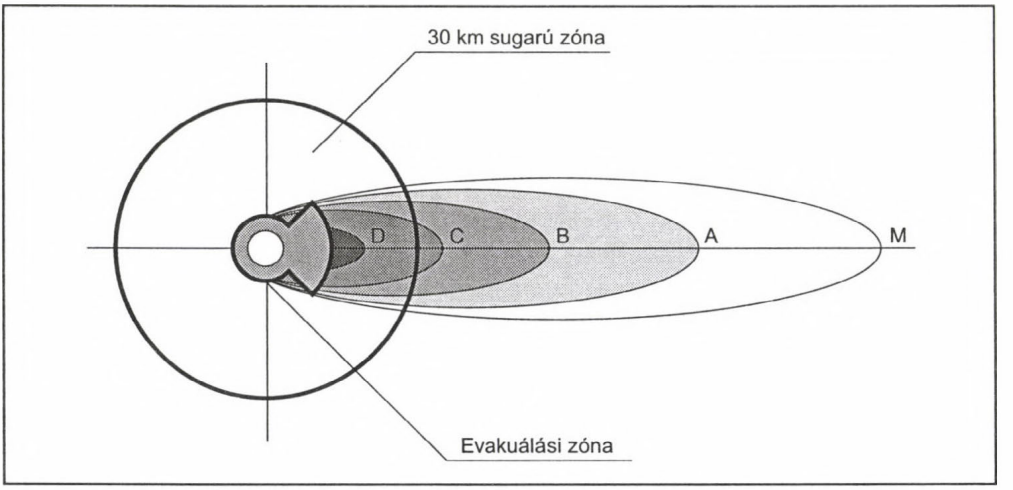

A radioaktív szennyeződés zónái *2. ábra*

Az ábra radioaktív sugárzás kiterjedését mutatja egy 1GW-os reaktorban bekövetkezett rombolást követően (Az ilyen szabályos, szivar alakú szennyeződés azonban csak az atomrobbanásokra jellemző.)

- Egy atomerőműben bekövetkezett károsodás (rombolás) után a szennyezett terepen való tartózkodás, tevékenység során az ún. „idővédelem" (időtényező) igen fontos szerepet játszik.
- Az atomerőmű körül 30 km sugarú zónának katonai jelentősége van. Ebben a zónában derítik fel a csapatok sugárfelderítő erői a sugárszennyezett terep kiterjedését és a sugárzás nagyságát.

Az atomerőművek sérülései következtében a folyamatosan áramló és hosszabb ideig tartó sugárszennyeződések teljes körben veszélyeztetik (szennyezik) a területet. Csernobil esetében a különösen veszélyes terület sugara 30–35 km volt, a kiáramlás helyétől 1000 km-re is műszerrel mérhető volt a sugárzó anyag. A hasadási termékek egyenetlenül szóródnak ki, egyes területek teljesen tisztának számítanak, másoknak igen magas a sugárszintje, vagyis a terep sugárzása éles határokkal elválaszthatóan, gócszerűen alakul ki.

A radioaktív szennyeződés zónáinak kiterjedése *3. táblázat*

Zóna	*Hossza (km-ben)*	*Szélessége (km-ben)*	*Terület (km^2)*	*A terület nagyságának megfelelő körletnagyság*
M	438	111	38 400	Egy hadtest
A	123	25	2380	Egy hadosztály
B	20	4	60	Egy dandár
C	9	1	8	Egy zászlóalj
D	az atomerőmű közvetlen környezete			Egy század
A méretek szabályos atmoszferikus áramlás feltételei között érvényesek				

A sugárzás befolyása a csapatok harctevékenységére

Egy atomerőműben bekövetkezett baleset (rombolás) következményeinek a csapatok harcvezetésére gyakorolt hatása (befolyásának) megítélésénél mindenekelőtt az alábbi adatokból kell kiindulni:

- a csapatok minőségi jellemzése, mindenekelőtt harcképessége és lehetősége, az ABV védelemre és a vegyibiztosítás ellátására, végrehajtására;
- a csapatoknál lévő harcjárművek főbb típusainak és a speciális felszerelések védőparaméterei, a radioaktív sugárzás ellen.

A fenti figyelembevételével történhet a csapatok sugárviszonyok közötti harcképességének megítélése, hogy ezek:

- harcban minden tekintetben bevethetők-e;
- atomerőművekben bekövetkezett balesetek esetén is teljesíthetik-e az atomerőmű körzetében, a számukra meghatározott harcfeladatot;
- alkalmasak-e a meghatározott harcászati cél elérésére a megnehezített körülmények között;
- szükség esetén képesek-e az ABV védelem módosított feladatait és a vegyi biztosítást módszeresen, teljes terjedelemben és rendszeresen végrehajtani.

A speciális felszerelések és harcjárművek védő paraméterei olyan összességet képeznek, amelyek harc során jelentős mértékben csökkentik a radioaktív sugárzás káros hatásait. Egy atomerőműben bekövetkezett rombolás esetén a sugárszennyezett terep a harcvezetés feltételeit mértékadóan befolyásolja. A kialakult helyzet (sugárhelyzet) szükségessé teszi a harc bonyolult viszonyok közötti szervezését és vezetését.

A bekövetkezett baleset (rombolás) során keletkezett *sugárszennyezett térség alapvetően befolyásolja a harc módját, a harcrendet, a minden oldalú biztosítás szervezését és a tevékenység időbeni végrehajtását, a csapatok morális állapotát.*

Sugárszennyezett terepen a harcászati alapelvek (a harcvezetés elvei) *az alábbiak szerint foglalhatók össze:*

- a harcvezetésre csak tiszta terület vagy csak minimálisan sugárszennyezett terep használható fel;
- valamennyi meglévő, elérhető, hozzáférhető védőfelszerelés védőképességét és azok lehetőségeit, amennyire csak lehetséges, fel (ki) kell használni;
- a csapatok ABV képességét és mozgékonyságát a sugárszennyezett terepen a harcvezetés feltételeinek optimalizálására kell fordítani, hasznosítani.

Az ún. *idővédelmet (időtényező) az erők védelme érdekében az alábbiak szerint lehet és kell hasznosítani:*

A sugárhelyzetre vonatkozó adatokat folyamatosan kell gyűjteni, feldolgozni és továbbítani. A feladat teljesítését mindig több változatban kell tervezni.

A parancsnokok és törzseik tevékenységét a sugárzó terepszakaszok lényegesen befolyásolják (zavarják), az elhatározások kevésbé lesznek pontosak, a döntés meghozatalához szükséges idő jelentősen megnövekszik.

A sugárhelyzet lényegesen befolyásolja a csapatok morális állapotát, a jól kiképzett csapatok morális ellenálló képessége és ebből adódóan a sugárzó terepen való alkalmazhatósága azonban lényegesen jobb.

Azon erők ellátását minden körülmények között szavatolni (biztosítani) kell, amelyek a legkevésbé védettek és ezért a sugárszennyezett terepen legjobban sebezhetőek. Ezen ellátási, feltöltési feladatokat célszerű – ha a helyzet megengedi – a szennyezett területen kívül vagy kevésbé szennyezett területen végrehajtani.

A csapatok harcképességét (harcértékét), *amelyek sugárhatásnak voltak kitéve, mindenekelőtt a személyi veszteség révén kell pontosítani.*

A radioaktív sugárzás emberre hatásának megítélése a mindenkor elfogadott sugárdózis adataira támaszkodik. A háborúra elfogadott érvényes határértékeket (háborús normákat) a *4. táblázat* foglalja össze.

A háborús normák túllépése akut sugárbetegséget okoz, ami jelentősen hat a harcképességre (a harcképesség csökkenéséhez vezet, *ld. az 5. táblázatot*).

Ezek a következmények (harcképesség csökkenése) nem képezik, képezhetik az alapját a harctevékenység befejezésének, mégis a harcvezetés alapvető megváltozásához vezetnek.

A háborúban megengedhető sugárdózis mennyisége *4. táblázat*

Sugárhatás tartossága		*Dózis (R-ben = cGy)*
Egyszeri elszenvedett sugáradat (dózis), rombolást követő első négy napon belül		50
Tartós vagy több alkalommal elszenvedett sugáradag	10 és 30 nap között 3 hónap alatt 1 év alatt	100 200 300

A táblázat csak a háborúra érvényes határértékek dózisadatait tartalmazza

Harcképesség csökkenése és annak befolyása a parancsnokok elhatározására *5. táblázat*

Fellépő sugárbetegség	*Jelentkező szimptóma és annak tartossága*	*Hatása a harcra, illetve egyéb tevékenységekre*
Könnyű	Rövid ideig, 2–4 óráig tartó károsodás, ami a sugárzást követően mintegy 2 óra múlva következik be	A harcképesség 3–4 hétig tartható fenn
Közepes	Komolyabb egészségkárosodáshoz vezet, ami a sugárzás után 1 órával következik be és kb. 1 napig tart	A harcképesség 2 hétig tartható fenn
Súlyos	Tartós egészségkárosodáshoz vezet, ami 2–3 napig tart, és a sugárzást követően 30 perc múlva lép fel	Csak részleges (nem harci) tevékenység végezhető az első hét végéig
Nagyon súlyos	A harcképesség igen gyorsan bekövetkező részleges vagy teljes elvesztéséhez vezet	A teljes állománynak azonnali orvosi ellátásra van szüksége

A „háborús normák" túllépése akut sugárbetegséget okoz, amely a harcképesség alapvető csökkenéséhez vezet.

A különböző tapasztalati elemzések a személyi állomány által elszenvedett sugáradagra, ezáltal a harcképességre vonatkoztatott hatásával kapcsolatban az *alábbi értékrendet mutatják:*

- 0,5 Gy-ig a harcképességet nem befolyásolják,
- 2 Gy-ig az egység még harcképes,
- 4 Gy-ig zavarják az egység harcképességét,
- 4 Gy fölött az egység harcképtelen.

A gépesített csapatok, egységek harcképességét a *B* zóna, mindenekelőtt azonban a *C* és *D* zónák jelentősen (illetve alapvetően) befolyásolják. *Ld. a 6., 7. és 8. Táblázatokat.*

Fertőzött zónák befolyása az erők harcképességére
(védtelen erőket figyelembe véve) *6. táblázat*

Harcképességre gyakorolt hatás	*A szennyezett zóna dózis értéke (cGy-ben) (veszteség%-ban)*			
	50 R-ig (0%)	*200 R-ig (30%)*	*400 R-ig (30–50%)*	*400 R (50%)*
Nem befolyásolja	*A* 1 hónapig *B* 10 hónapig *C* 4 napig *D* 2 óráig			
Fenn-tartható		*A* 4 hónapig *B* 1,5 hónapig *C* 15 napig *D* 8 óráig		
Megszakítja			*A* 8 hónapig *B* 3 hónapig *C* 1 hónapig *D* 16 óráig	
Elveszti több mint				*A* 8 hónapig *B* 3 hónapig *C* 1 hónapig *D* 16 óráig
Az *M* zóna szennyezettségi szintje a csapatok harcképességére nem gyakorol hatást.				

Tartalmazza a parancsnokok és parancsnokságok számára a várható veszteségeket és a harctevékenységre gyakorolt hatásokat.

A gépesített csapatok harcképességének megtartása, a személyi veszteség függvényében *7. táblázat*

Személyi veszteség 24 órán belül	*Harcképesség értékelése (becslése)*
30%-ig	harcképes
30%–50% között	részben (csökkentett) harcképes
50% felett	harcképtelen

A táblázatban jelölt veszteségi adatok, amelyek a sugárzás bekövetkezése után várhatók, jelzik, hogy milyen mértékben teszik lehetővé a harcképesség fentartását.

Felületi szennyeződés megengedett értékei *8. táblázat*

Objektum	*Megengedett szennyezettség millió R/h-ban*
Fegyverzet és felszerelés	50
Főzőfelszerelés és élelmiszer	50
Nem páncélozott harcjárművek	200
Páncélozott harcjárművek	400
Megjegyzés: Ha a szennyeződés radioaktív csapadék formájában következik be, ami 12 óránál nem régebben történt, a jelzett normaértékek megnégyszereződnek. Ha 12–24 óra között következett be az értékek megduplázódnak. Ha 24 óránál régebben történt, az értékek a táblázat szerint érvényesek.	

Ez a táblázat a sugárszennyezett terepen való tartózkodás, az ún. „idővédelem" maximális értékeit tartalmazza.

Az erők sugárzó terepen való tartózkodása tekintetében általánosan rögzíthető, hogy védtelen (védőfelszerelés nélküli) személyek(ek)

- a *D* zónában néhány óra alatt,
- a *C* zónában néhány nap alatt,
- a *B* zónában néhány hét alatt,
- az *A* zónában hónapok alatt veszíti(k) el a harcképességet.

Az *M* zónában szinte zavartalanul, minimális befolyással folytathatják a harctevékenységet.

A harcképesség megtartását a balesetet (rombolást) követően az alábbi intézkedésekkel lehet javítani:

- a szennyezett területen való tartózkodás lerövidítésével,
- a harcitechnika védőképességének kihasználásával, műszaki munkákkal, a terep védőképességének kihasználásával,
- az elszenvedett sugáradag különböző anyagok alkalmazásával történő csökkentésével.

Az ABV védelem és a vegyibiztosítás céljai az atomerőművek rombolása esetén előállt helyzetben változatlanok. Ezek a célok az intézkedések olyan célirányos kombinációjával érhetők el, amelyek sugárzó terep esetén számolnak a specifikus törvényszerűségekkel.

Az eddigi érvényben lévő elveket módosítani, alakítani kell, mindenekelőtt:

- a felderítés szervezetének és szervezésének részbeni átalakításával,
- a felderítő szervek munkamódszerének részbeni módosításával,
- a radioaktív sugárzás és ennek az egységek harctevékenységére vonatkozó adatainak összegyűjtése, átadása, feldolgozási és szétosztási rendszerének fejlesztésével,
- a felderítésre és a sugáradag megállapítására (ellenőrzésére) alkalmas új eszközök alkalmazásával,

- zászlóalj- és századszinten a mentesítés új eszközeinek rendszeresítésével, valamint
- profilaktikus preparátumok (sugárvédelmi készítmények) előkészítésével és alkalmazásával.

* * *

Az atomerőművek mindenkor igen jelentős érzékeny (kényes) és aktuális céljai a támadásnak, rombolásuk (károk keletkezése) bonyolult sugárhelyzet kialakulásához vezet, amely tartósan befolyásolja a gépesített csapatok harctevékenységét.

A kialakult helyzet helyes értékelése és az erők optimális tevékenysége érdekében a parancsnokoknak: már békében ismertetni kell az alárendelt erőkkel az atomerőművek zavarainak (rombolásának) következményeként kialakuló lehetséges helyzetet és annak folyamatát; hatékony védőmódszereket kell alkalmazni és azokban megbízni; az ilyen és ehhez hasonló helyzetekre vonatkozó elveket az elhatározás pontos megfogalmazásában alkalmazni kell.

Az ehhez szükséges (megkívánt) ismereteket parancsnoki továbbképzések keretében, egység- és alegységszinten oktatni kell.

Szabó Miklós

A Honvéd Törzstanfolyam története

(1949. 07. 22 – 1950. 09. 25.)

Az 1947 őszén létrehozott legmagasabb szintű katonai tanintézet, a Honvéd Hadiakadémia „csak" de facto szűnt meg működésének 1949. január 17-i felfüggesztésével,[1] hiszen az 1949. április 22-ével vezérezredessé előléptetett Farkas Mihály honvédelmi miniszter a 26 032/eln. szü. – 1949 (07. 07.) számú iratában – június 1-jei hatállyal – áthelyezte a Honvéd Vezérkar állományából a Hadiakadémiára Kozma István altábornagyot, és megbízta a parancsnoki teendők ellátásával.[2] Az viszont valószínűleg a volt magyar királyi honvéd tábornoknak szóló „fricska" volt, hogy eggyel korábbi iratszámú levelében[3] áthelyezte az akadémiára – az 1949. február 19-én létrehozott Honvéd Politikai Tiszti Intézménnyel, s az ezzel egyidejűleg bevezetett „társparancsnoki" rendszerrel[4] összhangban – politikai tisztnek Dr. Szeremley Gyula orvos alezredest. Így több éven át minden iraton két aláírás – a parancsnoké és a politikai tiszté – szerepelt.

Azonban a fent idézett miniszteri megbízás is „utólagos szentesítése a helyzetnek", mivel Kozma altábornagy már 1949. május 17-én kérte Farkas Mihály vezérezredestől – az akadémia május 9-én jóváhagyott szervezési és állománytáblája alapján – a személyi szükséglet biztosítását.[5] Ezt is „két lépcsőben" javasolta végrehajtani: 6 tiszt – köztük önmaga és segédtisztje –, 7 tiszthelyettes, 8 polgári alkalmazott, 40 legénységi állományú, továbbá a törzsparancsnok, a tanulmányi vezető és a gh. (gazdasági hivatal) főnök *azonnali,* a többinek pedig *1949. augusztus 1-jei* bevonultatásával. A teljes személyi szükséglet 58 tiszt, 33 tiszthelyettes, 47 legénységi állományú és 84 polgári, összesen 222 fő volt. Talán érdekes, hogy külön kitértek a kimutatásban arra, hogy – a fenti sorrendben – 55; 28; 47; 8 illetve 138 főt „A jelenleg szolgálók és a

1 Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Levéltár (a továbbiakban HM HL) 1352/eln. kfcs. 1.csf. – 1949 (01. 17.).

2 HM HL Hadiakadémia (a továbbiakban HAKAD) 195/eln. – 1949 (07. 14.).

3 HM HL HAKAD 185/eln. – 1949 (07. 12.),

4 Csendes László–Gellért Tibor: Kronológia a honvédség történetéből 1945–1990. HVK; Tudományos Munkaszervezési Osztály, Bp. 1993. 79. o.

5 HM HL HAKAD 205/Hakad.pk. – 1949 (05. 17.).

régi hadsereg tisztjeinek ténylegesítésével", a hiányzó 3; 5; 0; 76; 84 főt pedig a polgári életből behívottakkal kell megoldani.

Ami a fontosabb beosztásúak rendszeresített rendfokozatát illeti: a parancsnok altábornagy; a törzsparancsnok vezérőrnagy–ezredes; a tanulmányi vezető, a tanszékvezetők, valamint az anyagi szolgálat vezető ezredes; a kiképzési osztályvezető és a hallgatói részleg vezetője ezredes–alezredes; a tanárok és a vezető orvos ezredes–őrnagy besorolásúak voltak.

A fenti létszámban, illetve rendfokozati besorolásban nem szerepelt a 19 politikai tiszt. A parancsnok mellé rendelt – zárójelben: „idősebb" –, illetve a politikai tanszék vezetője ezredesi; a törzsparancsnok, a tanfolyamvezető, a tanulmányi vezető, az általános katonai tanszék, illetve a fegyvernemi tanszék parancsnoka mellett működő politikai tisztek, továbbá a politikai tanszék előadója százados–őrnagy, míg a 10 osztályhoz rendeltek főhadnagy–százados besorolásúak voltak.

Ennek az előterjesztésnek külön érdekessége, hogy bár néhány esetben a Hadiakadémia létszámszükségletéről szól, a Honvéd Vezérkar részéről olyan bejegyzés is található 1949. május 21-i dátummal, hogy „A Hakad. Szervezési Táblázata V. 25-ig kiadásra kerül.", de a mellékletek többsége „a felállításra kerülő *magasabbtiszti tanfolyam* (kiemelés tőlem – Sz. M.) személyi szükségletéről" beszél.

Különben e felterjesztésnek volt foganata a fent jelzetteken túl is, hiszen voltak, akiket az „azonnal" kérteken túl augusztus 1-je előtt áthelyeztek a tanintézetbe. Ezt bizonyítja Kozma altábornagynak a Politikai Főcsoportfőnökségre küldött július 14-i jelentése a bevonult 13 politikai tisztről.[6]

A Honvéd Hadiakadémia struktúráját a HM 19 097/eln. – 1949 számú rendeletével módosították, mely szerint az parancsnokságra, tanulmányi vezetőre, törzsparancsnokságra, politikai csoportra, valamint anyagi szolgálatra tagolódott.[7]

Ami a tanintézet nevével kapcsolatos – három bekezdéssel korábban jelzett – bizonytalanságot illeti, ez kihatott a később publikálókra is. A témával foglalkozó több munkában[8] az olvasható, hogy 1949. augusztus 6-ával „Megszűnik a Honvéd Hadiakadémia.", illetve, hogy „az alig két éve megalakított Honvéd Hadiakadémia tevékenységét a vezérkar főnöke 1949. augusztus 6-i hatállyal beszüntette". Ennek viszont ellentmondani látszik az az irat,[9] mely szerint az 1949. szeptember 1-jei tiszti, tiszthelyettesi állományhelyzetet (71 fő) a 8/1. Bizalmas *Hadiakadémiai* (kiemelés tőlem – Sz. M.) parancsban rögzítették. Ugyanakkor az Emlékeztetőben azt szerepeltették tárgyként, hogy „A Törzs Tanf. átszervezésével kapcsolatban szükségessé vált a tanf.ság. áll-ba tartozó ti. és thts-ek létszámának újbóli rendezése."

Az sem segíti a pontos tájékozódást, hogy e parancsban az 1. folyószám alatt szerepel Kozma István altábornagy, másutt viszont azt olvashatjuk, hogy „Kozma altábornagy kinevezését elsősorban Pálffy altábornagy szorgalmazta. Az ő letartóz-

6 Uo. 259/eln. – 1949 (07. 14.)

7 A Magyar állam szervei 1944–1950 N–Z; Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1985. 651. o.

8 Csendes–Gellért: Kronológia...i.m. 86. o. ; Parancsnokság és az akadémiavezető szerveinek története; Akadémiai Közlemények, 120/I. ZMKA, Bp., 1986. 12. o.

9 HM HL HAKAD 545/Eln. tpk. – 1949 (09. 03.)

tatása és kivégzése az új akadémiaparancsnok sorsát is megpecsételte. (1949 augusztusában nyugdíjazták, később háborús bűnökre hivatkozva, kivégezték.)"[10] A valóság – sajnos csak az időpont vonatkozásában! – az, hogy Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszter az 1949. szeptember 21-én kelt 38 697/eln. szü. 3. – 1949. számú átiratában helyezte nyugállományba 1949. október 1-jével Kozma altábornagyot.[11]

A fegyveres erők mind egyértelműbb politikai átformálását jelzi, hogy 1949. szeptember 14-én a tanintézet 107 tisztje, tiszthelyettese és sorkatonája tette le – a HM 4100 – 32 800/ Eln. – 1949 (08. 23.) számú rendelete alapján – az új honvédesküt illetve a politikai főcsoportfőnök a 35870/eln. pol. fcsf. – 1949 (09. 21.) számú iratában – az új alkotmányra hivatkozva – elrendelte a csapatzászlók cseréjét.[12]

1949 kora őszén végre tisztázódott a Hungária körúti bázison – a volt Pálffy János tüzérlaktanyában, majd rövidesen Vorosilov laktanyában,[13] a mai Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem területén – települt tanintézet elnevezése. Szeptember közepétől már a Honvéd Törzstanfolyam elnevezés *majdnem* kizárólagos lett. Egy szeptember 15-én kelt helyzetjelentés,[14] a tanfolyam előkészítésének helyzetéről számolt be, méghozzá meglehetősen kritikusan. Úgy vélték, hogy a rendkívül alacsony létszámú segédszemélyzet megnehezíti majd a hallgatók kiképzését, illetve kevésnek ítélték a rendelkezésre álló szabályzatokat, segédleteket és utasításokat, miközben alig akadt az előadások elbírálására alkalmas személy. Ennek ellenére reálisnak ítélték a tanév 1949. október 17-i beindítását.

Ennek megfelelően a az illetékesek a 36 713/Eln. H. V. K. 1./b. o. 1949. számú iratban intézkedtek a törzstanfolyam hallgatóinak elosztására és tanfolyamra való beosztására. A tervezett 110 főt 40 gyalogsági, 25 tüzér, 11 légvédelmi tüzér, 10 repülő, 2 folyamőr, 6–6 műszaki és híradó, valamint 10 páncélos alkotta. A hallgatók egy részét magasabbparancsnoki, illetve magasabbparancsnoksági törzsparancsnoki, más részét ezredparancsnoki, illetve ezred-törzsparancsnoki kiképzésben kívánták részesíteni.[15]

Az 1949. október 1-jétől érvényben lévő HM 35 000/eln. H.V.K. 5. a. – 1949 számú rendeletnek megfelelően a Honvéd Hadiakadémia bázisán szerveződött – a Honvéd Vezérkar főnöke alárendeltségében – a Honvéd Törzstanfolyam. Felépítésének lényege az volt, hogy a tanfolyamparancsnok alá rendelték a törzsparancsnokot és az anyagi parancsnokot, míg a tanfolyamparancsnok mellett működő politikai tiszt alá a politikai tanszéket és a könyvtárat. A törzsparancsnok a tanszékeket, míg az anyagi parancsnok az ellátó szervezeteket irányította. A Honvéd Törzstanfolyam parancsnoki teendőit Kerekes Béla vezérőrnagy – Tildy Zoltán köztársasági elnök egykori

10 Dr. Móricz Lajos: A magasabbtisztképzés magyarországi történetének elvi, szervezeti és vezetési kérdései; Akadémiai Közlemények, ZMKA 1991/178. sz. 15. o.

11 HM HL HAKAD 779/eln. szü. – 1949 (09. 28.).

12 Uo. 713/Eln. szü. – 1949 (09. 23.) és 755/eln. pol. – 1949 (09. 26.).

13 Uo. 080/htp. – 1950 (01. 22.).

14 Uo. 1/24/T. Tö. tanf. – 1949 (09. 15.).

15 Uo. 1/27/T. Tö. tanf. – 1949 (09. 27.).

szárnysegédje – látta el, akit azonban csak 1949. október 25-én bízott meg Farkas Mihály a 43 529/eln. szü. – 1949 számú iratban e beosztás ellátásával.[16]

A politikai főcsoportfőnök – elfogadva a törzstanfolyam parancsnokának javaslatát, de a *Honvéd Hadiakadémia Parancsnokságnak címezve!* – az 1949. október 10-én kelt 39.729./pol. fcsf. – 1949 számú iratában beosztásba helyezte a tanintézet 12 politikai tisztjét, köztük Dr. Szeremley Gyula alezredest a *Hakad. pk.* politikai tisztjévé, Stráhl Sándor főhadnagyot pedig a törzsparancsnok politikai tisztjévé.[17]

Ezek a napok mások számára tragikusak voltak: letartóztatták Kozma István altábornagyot, illetve október 24-én kivégezték Pálffy György altábornagyot.[18]

A hidegháborús feszültség fokozódását jelzi, hogy ezektől a napoktól kezdve még a tanintézetek is fedőszámot kaptak. Így lett a Honvéd Törzstanfolyam-parancsnokság a Honv.10. PF. 8985.[19]

Alig indult be az oktatás, rövidesen jelentkeztek az első gondok is. Így Vizi-Makkay Ákos alezredes, törzsparancsnok úgy foglalt állást, hogy a repülőkiképzésre kijelölt 9 fő gyalogsági előképzettsége, valamint nem megfelelő fizikai felkészültsége következtében nem alkalmas magasabb szintű repülőkiképzésre. Ezért Kerekes vezérőrnagy azt javasolta a honvédelmi miniszternek – a vezérkari főnök útján –, hogy döntsék el: repülőparancsnokká, vagy magasabb-repülőkötelék törzsbeosztottá, esetleg repülő-földicsapat parancsnokává képezzék ki őket. A körülményekre való tekintettel javasolta a kiképzési idő felemelését 1-ről 2 évre. Miközben gyors állásfoglalást kért, azt is jelentette, hogy repülőszaktárgyak oktatását a legelemibb fokon kezdi majd meg.[20]

Emellett az ünneplésről sem volt szabad megfeledkezni! A korábban már említett csapatzászlócsere ekkorra aktualizálódott. Nógrádi Sándor altábornagy, honvédelmi miniszterhelyettes levélben szabályozta, hogy miként történjék a telefongyári ünnepség december 19-én –közvetlenül Sztálin születésnapja előtt – és 20-án *az akadémián (!)*. A honvédelmi minisztert képviselő Sólyom László altábornagy csak ez utóbbi rendezvényen vett részt. Némi késéssel megérkezett Nógrádi altábornagy azon – 52 567/ Elns. B – 1949 számú – levele is, melyben engedélyezte, hogy a Telefongyár Rt. dolgozói adományozzanak csapatzászlót a *Hadiakadémiának(!)*.[21]

1949 decembere amúgy is kiemelkedő jelentőségű volt a Honvéd Vezérkarfőnökség (H.V.K.F.) I/b. osztály útján a honvédelmi miniszter számára felterjesztett e havi „Helyzetjelentés" szerint.[22] Ebből megtudható, hogy a december 21-ig lefolyt

---

16 A Magyar állam...i.m. 651. o.; Csendes–Gellért: Kronológia... i.m. 89. o.; Dr. Oroszi Antal: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia történetének összefoglalása (1947–1996) A magyar katonai vezető- és tisztképzés története; tanulmánygyűjtemény; HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Bp. 1996. 251. o.; Dr. Móricz: A magasabb tisztképzés... i.m. 15. o.; HM HL HAKAD 1058/eln. szü. – 1949 (10. 27.); Dr. Balogh Gyula: A hadiakadémiai képzéstől a szervezett doktori (PhD) képzésig; tanulmány. Bp. 2001. 9. o.

17 HM HL HAKAD 902/Eln. tpk. + Szü. – 1949 (10. 12.)

18 Dr. Oroszi Antal: Ötven évvel ezelőtt...; Új Honvédségi Szemle 1997/12. sz. 65. o.; Csendes–Gellért: Kronológia... i.m. 89. o.

19 HM HL HAKAD 1172/Eln./ HONV. 10. PF. 8985 – 1949 (11. 03.).

20 Uo. 1/64/T. – 1949 (11. 10.).

21 Uo. 1495/Eln. tpk. – 1949 (12. 19.) és 1524/Eln. tpk. – 1949 (12. 22.).

22 Uo. 035/PK. – 1950 (01. 09.) 11–12. folio (f.).

„sztálini-munkaverseny hallgatóink tudásának emelésére igen jó hatással volt."*(11. f.)* Így az e havi tanfolyam tanulmányi átlaga 3,66-ról 4-re emelkedett, de több hallgatónál 2,8-ról, vagy 3,5-ről 5-re(!!!). Azonban ez sem oldhatott meg minden problémát! Mint a jelentésből megtudható, gondot okozott, hogy bár végrehajtották a tananyag „revideálását", aminek következtében az teljesen átvehetővé, megérthetővé vált, ennek ellenére – mert a begyakorlásra kevés volt az idő – a megszerzett tudás nem válhatott tartóssá. Ebből arra a következtetésre jutottak, hogy több időt kell fordítani egyéni tanulásra. Az amúgy is rendkívül zsúfolt napirend mellett ez csak úgy volt biztosítható, ha a tanórákat 45 percesekre redukálják. Ennek köszönhetően naponta egyéni tanulásra 3 helyett 4,5 óra jutott.

Gondolom, a mai hallgatók nem irigylik elődeik napirendjét:

08.00 – 13.20-ig 6x45 perces tanóra, 10 perces óraközi szünetekkel;
13.20 – 15.20-ig ebéd;
15.20 – 17.00-ig 2x45 perces tanóra;
17.15 – 19.45-ig egyéni tanulás;
19.45 – 20.30-ig vacsora;
20.30 – 22.30-ig egyéni tanulás.

A tanulmányi helyzet, a tanulmányi fegyelem azáltal is javult, hogy a hallgatókat próbaszolgálatból átvették hívatásos állományba, így az oktatók is jobban mertek követelni.

Kerekes Béla vezérőrnagy, tanfolyamparancsnok és Szeremley Gyula alezredes, politikai tiszt 1950. január 5-én jelentést terjesztett fel – az 5.a. osztály útján – a Honvéd Vezérkar főnökének a törzstanfolyam szervezetéről.[23]

Ebből kitűnik az elmúlt hónapok bonyolultsága, hiszen a Honvéd Törzstanfolyam megalapításáról szóló H.M. 30 972/eln. H.V.K.5.a. – 1949 számú rendeletet e rövid 5 hónap alatt ötször kellett helyesbíteni, illetve kiegészíteni (a H.M. 38.240/; a 302.378/ és a 302.990/eln.H.V.K.5.a. – 1949, valamint a 1226SZT.H.V.K.1.d. – 1949/ :303.325/eln.H.V.K.5. a. – 1949 :/ számú rendeletekkel). Most, az ezek „eredőjeként" létrejött és érvényben lévő szervezési és állománytáblázatáról jelentettek.

Az *iskolaparancsnoknak* közvetlenül alárendelték a törzsparancsnokot, és a hadtápparancsnokot, valamint a kettős alárendeltségű – a törzsparancsnoknak is alárendelt – személyügyi alosztályt. A „D" (elhárító) osztály, részben a parancsnok, részben szakmai elöljárója alá tartozott. Érdekes viszont, hogy a Honvéd Törzstanfolyam párttitkára *kizárólag* elöljáró pártszervének tartozott elszámolással.

Az „iskola politikai tisztje" a Politikai tanszéknek s az annak alárendelt klubnak és könyvtárnak volt elöljárója.

A törzsparancsnok elöljárója volt a tanulmányi vezetőnek (+ a Harcászati, az Általános katonai, valamint a Fegyvernemi tanszékeknek és a Kiképzési osztálynak), a tanfolyamszázad-parancsnoknak és a hallgatói századnak.

A törzstanfolyam létszáma ebben az időben (rendszeresített/meglevő) 57/63 – ebből 13/13 politikai – tiszt, 13/14 tiszthelyettes, 3/3 továbbszolgáló tisztes, 19/19 sortisztes, 64/60 honvéd, *116/116 tiszthallgató,* 82/82 polgári alkalmazott, összesen 354/357

23 Uo.93/SzT. Pk. – 1949 (1950. 01. 05.).

volt.[24] Tehát mindössze a sorállománynál volt minimális hiány, míg egy helyen némi létszámfölötti állomány.

Az 1950. január havi tanfolyam tanulmányi átlaga 3,8-ra csökkent, amit Kerekes Béla vezérőrnagyék a karácsonyi szünet kizökkentő szerepével magyaráztak, ugyanakkor úgy ítélték meg, hogy bevált a 45 perces tanórákra való áttérés. Ismételten felpanaszolták az alacsony tanári létszámot, s örömmel jelentettek arról, hogy a hónap folyamán meglátogatta a tanfolyamot Király Béla ezredes a Honvéd Gyalogság parancsnoka és Pórffy György vezérőrnagy, a Honvéd Tüzércsapatok parancsnoka.[25]

1950 februárjában Somogyi Imre vezérőrnagy, pénzügyi csoportfőnök megpróbálta „súlyozni" a tantárgyakat, megkülönböztetve fő- és melléktantárgyakat, hogy ennek alapján számfejthessék a tanári pótlékot. Így az összfegyvernemi hallgatók oktatása esetében főtantárgynak minősült a politika (történelem, politikai gazdaságtan és a marxizmus-leninizmus kérdései), az általános harcászat, a harcászati kiképzés módszertana, a hadseregszervezés, a hadtörténelem, a gyalogsági lő- és fegyvertan, a tereptan, az orosz nyelv és a mozgósítás. Melléktantárgyi besorolást kapott az anyagi szolgálat, a testnevelés, az alapkiképzés, a Szolgálati Szabályzat-ismeret, a T-ügyvitel, a hadi közlekedési kérdések, valamint a fegyvernemi ismeretek. Ezen kívül az egyes fegyvernemi (tábori tüzér, légvédelmi tüzér, páncélos, műszaki, híradó, repülő, folyamőr) hallgatók számára még külön meghatároztak a fő- és melléktantárgyakat.[26]

A tisztképzés továbbfejlesztése szempontjából fontos értekezletet tartott a Honvéd Vezérkar főnöke 1950. február 27-én, ahol ismertették az 1950–51. évi tisztképzési és tiszti továbbképzési tervet. Az erről kiadott 0783/HVK.1,b. – 1950 (02. 28.) számú ügyirat[27] szerint

„A terv lényege:

1. A jelenlegi törzstanfolyam továbbfejlesztésével lerakjuk az alapjait egy *általános harcászati vezetőképző* akadémiának, ahol a fn-ek (fegyvernemek – Sz. M.) rátermett ti-jeiből kiképezzük a harcászati és hadműveleti vezetőket /:e. csop. pk., hop., hdt. pk., tpk-ok (ezredcsoport-, hadosztály-, hadtest-, törzsparancsnokok – Sz. M.), valamint a fn-i magasabb pk-okat /: hdt. fn-i pk-ok, fn-i seregtest pk-ok, stb.:/.
2. A jelenlegi fn-i iskolákat továbbfejlesztve, azokban folytatjuk a fn-i tisztképzést /:szak.pk-ok, alo.pk-ok, oszt.pk-ok, epk-ok, ho.fn-i pk-ok:/."

Ennek megfelelően a Honvéd Törzstanfolyamon 1950 őszén kétféle képzést terveztek indítani, mégpedig egy 1 éveset és egy 2 éveset.

„1 éves tanfolyam: alapul véve az 1951. őszi szükségletet, figyelembevéve (sic!) a jelenleg meglévő, s addig az időpontig a klgs. tanfolyamokról és a törzstanfolyamról kikerülő létszámot, kiképezzük a fent részletezett pk-okban 1951 őszén mutatkozó szükségletet.

---

24 Uo. 03/T.Szü. – 1950 (01. 09.) 5. f.

25 Uo. 0166/Tö.tanf.pk. – 1950 (02.10.)

26 Uo. 0193/K. – 1950 (02. 17.) 63–64. f.

27 HM HL Honvéd Gyalogság parancsnoka (a továbbiakban: HGyPk) 0977/Pk. – 1950 (03. 01.) Dr. Oroszi Antal kutatása.

2 éves tanfolyam: figyelembevéve (sic!) az 1952 őszéig várható természetes kiesést, a központi szervek várható szükségletét, 2 éves tanfolyamon képezzük ki az 1951. ősz és 1952. ősz közötti többletszükségletet." – tudható meg az iratból.

Ami a „várható természetes kiesést" illeti, nem tudható, hogy ez bölcs előrelátás volt-e, vagy már készen voltak a nagy tisztogatási tervek – inkább ez utóbbi! –, hiszen, mint később kiderült, 1950. január 15. és június 12. között politikai okból 9 tábornokot, 115 főtisztet és 110 beosztott tisztet, összesen 234 főt távolítottak el a hadseregből. Ez azonban „csak a kezdet" volt, hiszen a második félévben további 10 000 fő követte az előbb említetteket. Természetesen e politikai tisztogatáson túl szerepe lehetett ebben az egyre vadabbá váló hidegháborús pszichózisnak is, aminek következtében a hadsereg létszáma szintén gyors növekedésnek indult: 1949-ben 30 000; az 1950. március 1-jén életbe lépett „Bem" hadrend már 45 ezres haderőt irányzott elő, de az év végére ez 114 896 főre szökött, s ezen belül 13 361 tiszt szolgált.[28]

Visszatérve a február 27-i értekezlet anyagára, ebben megfogalmazódott, hogy bár a tanfolyamhallgatókat „elvileg" a fegyvernemektől vezénylik, „minthogy azonban a törzstanfolyam elsősorban általános harcászati és hadműveleti ismereteket ad, mód nyílik arra, hogy a fn-ek rátermett ti-jei fn-üktől függetlenül magasabb pk-i /:ho., hdt.pk.:/ beosztásba kerüljenek a tanfolyam elvégzése után. Ezért a felvételnél nem vonunk szoros határt az egyes fn-ek között, fn-től függetlenül azok kerülnek felvételre, akik rátermettek, magasabb katonai kik-re önként jelentkeznek, s a felvételi vizsgán megfelelnek." Részben ezen elvek, részben bizonyos számvetések alapján a gyalogsági fegyvernemtől 60 főt terveztek beiskolázni az 1 éves és 45 főt a 2 éves tanfolyamra, bár március 10-ig észrevételt tehettek a számvetéssel kapcsolatban a fegyvernemi parancsnokok.[29]

A hadseregfejlesztési törekvések érzékelhetőekké váltak a törzstanfolyam létszámában is, hiszen a rendszeresített/meglévő állomány 1950. március 1-jén a következő képet mutatta: 2/3 tábornok, 398/380 tiszt, 92/84 tiszthelyettes és tisztes, valamint 205/210 polgári alkalmazott. A hallgatói létszám – ekkor még természetesen – változatlanul 116/116 volt. Ennek némileg ellentmond egy másnapi jelentés, mely szerint a törzstanfolyam március 1-jei létszáma 75/65 tiszt (ebből 13/13 politikai), 20/16 tiszthelyettes,17/17 tisztes, 51/48 honvéd,118/113 tiszt hallgató, 82/75 polgári alkalmazott.[30] (Egy későbbi hivatalos irat is a118 fős rendszeresített létszámról beszél.)

A február havi helyzetjelentésből kitűnik, hogy ekkor a tanfolyam tanulmányi átlag 0,1-del – 3,9-re – emelkedett (a 7-es osztályzati rendszerben!); a 9 tiszti, 4 tiszthelyettesi és 6 polgári létszámhiány a képzés menetét „igen hátrányosan befolyásolja", illetve, hogy február 23-án látogatást tett a tanintézetben a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök. *(46. és 46/a. f.)* Az is kiderült a társadalomtudományi szakkör jelentéséből, hogy – a későbbi Magyar Néphadsereg vezető személyiségei közül – mindhárom tantárgyból kiválóan vizsgázott Fazekas László hadnagy, Imre

28 Csendes–Gellért: Kronológia...i.m. 90. o.

29 HM HL HGyPk 0977/Pk – 1950 (03. 01.).

30 HM HL HAKAD 0252/4./Techn. szolg. – 1950 (1951. 02. 28.) ;0217/Sz. – 1950 (03. 01.) és 01422/Tö.tanf.P. – 1950 (10. 04.) 8. f.

Gábor főhadnagy, Lantódi József főhadnagy, Stock János főhadnagy és Tóth Lajos százados. *(60. f.)*[31]

Minden bizonnyal politikai jellegű változtatás történt 1950. március 6-án, amikor is a HM 04000/HVK 5.a rendelettel törölték a katonai tanintézetek – így a Honvéd Törzsakadémia esetében is – elnevezéséből a „Honvéd" jelzőt.[32] (Az igazság viszont az, hogy ez nem valósult meg, hiszen még 1950. szeptemberi összefoglaló jelentésében is a Honvéd Törzsakadémia tapasztalatairól jelentettek az illetékesek.

A honvédelmi miniszter a 0363/H.V.K.F.I. Csf. – 1950 (03. 09.) számon[33] intézkedett a törzstanfolyam negyedévi tapasztalatai kapcsán. Ennek lényege az, hogy az elméleti napokon az előadásokat 7 órára kell csökkenteni, de azokat 50 percesekre emelni, így 8–15, vagy 7–14 óráig kell tartani az elméleti előadásokat. Ezt kétórás déli pihenő kövesse, majd a 22 órás takarodóig egyéni tanulás, pártnap, klubfoglalkozás, vacsora. „Ehhez azonban...a tananyag lényeges megrövidítése szükséges" – szólt a figyelmeztetés. *(78. f.)* Megoldásként a kevésbé fontos tárgyak elhagyását, súlyképzést javasoltak. A hétvégi szünet szombaton 14-től hétfőn 07 óráig tartott. Erre az ügyiratban foglalt javaslatcsokorra jelentettek a törzstanfolyam illetékesei, aminek lényege az, hogy már március 6-ával – előzetes szóbeli intézkedés következtében – átálltak a 7x50 perces tanórákra. Így 8–15-ig folytak a tanórák (12 órakor 20 perces szünettel), 15–17 óráig ebédszünet, pihenő, majd 17–22 óráig a miniszteri javaslat szerinti ténykedés.

A törzstanfolyam vezetése 1950 márciusában megpróbált kialakítani egy egységes hallgatói értékelési rendszert,[34] amelyet már az első félév zárásakor alkalmazni kellett. Ennek alapvető célja az volt, hogy: „a hallgatók tanulmányi előmenetelének elbírálásához a legfontosabb katonai tárgyak értékelése kidomborodjék", s ezért *osztályzási szorzószámokat* vezettek be. Ezt megelőzően bevezették az 1–7 osztályzási rendszer helyett az 1–5-ös rendszert, s – az egyének elbírálásánál – definiálták az osztályzatokhoz kapcsolódó követelményrendszert.

Az oktatás-kiképzés tökéletesítésén túl egyéb gondok is nyomasztották ezekben a hetekben a tanfolyam vezetését. Egyetlen „pozitívum" az volt a tanfolyam számára, hogy – ekkor még – nem tiszti hallgató renitenskedett, hanem sorállományú. Különben „ép ésszel" felfoghatatlan, hogy ebben a vérgőzös, koncepciós peres, nagy leszámolásos időszakban, hogy nem tudtak egyesek parancsolni a szájuknak. Az irat[35] szerint „Varga Elemér tizedes 1950. január 23-án a legénységi szobában az újságból címeket és vastagbetűs (sic!) feliratokat olvasott fel. Amikor azt olvasta, hogy »az ünnepélyen megjelent a magyar nép szeretett vezére Rákosi Mátyás,« – hozzátette – »na de, hogy szeretem! Mint kecske a kést.«. Még ezt az időpontot megelőzően... Sztálin elvtársat »vén postarabló«-nak nevezte... 1950. február 21-én, amikor Szilágyi János őrvezető egy rajzot készített, Varga tizedes ezt mondotta: »Mi az Istennek csú-

31 Uo. 0270/Tö.tanf.P. – 1950 (03. 09.)

32 Csendes–Gellért: Kronológia...i.m.96. o., valamint A Magyar Állam...i.m. 651. o.

33 HM HL HAKAD 0284/Tö.tanf.P. – 1950 (03. 14.).

34 Uo. 466/K. –1950. (03. 21.).

35 Uo. 504/T. – 1950 (03. 25.).

fítod el azt a képet azzal a politikai tiszttel? Egészen csúffá tetted! Miért a főtörm. kezébe adod a zászlót, majd baszik az elől menni a harcban. Legfeljebb, ha hátrafelé kell menni.«. 1950. március 9-én Rákosi Mátyás születésnapjával kapcsolatos röpgyűlés után a legénységi szobában megkérdezte Mihályi János honvédtől, hogy »hány éves is Rákosi?«, majd a válasz után kijelentette: »Nem is tudtam, hogy a szar ilyen sokáig eláll!«. 1950. január közepén a körlet dekorálása közben Lenin elvtársra a következő kijelentést tette: »Ennek a vén szarnak a kedvéért mennyit kell dolgozni.« ...amikor egyik bajtárs Sztálin elvtárs kivilágított arcképének láttára Sztálin elvtársat éltette, Varga tizedes azt a kijelentést tette: »Éljen, de csak ezen a koszton.«"

Az ügy kivizsgálói súlyosbító körülményként ítélték meg, hogy eme destruktív magatartást munkás származású emberként követte el, s hogy jó szellemi képességei mellett fel sem tételezhető, hogy kijelentéseit nem bomlasztási szándékkal tette volna meg. Mindezek következtében Varga tizedest 1950. március 24-én 20 órakor előzetes letartóztatásba helyezték és szükségesnek tartották ellene a bűnvádi eljárás megindítását.

Volt, aki éppen ellenkező előjellel igyekezett magára felhívni a figyelmet. Kurilla Pál főhadnagy egy tanulmányt írt Szuvorov marsallról. Maga a mű nem ismert, csak az ezzel kapcsolatban a szerzőnek írt levél,[36] amit Vizi-Makkay Ákos alezredes, törzsparancsnok és Stráhl Sándor százados, törzsparancsnok politikai tiszt írt alá. Ebben megdicsérték vállalkozó kedvéért, azért az igen helyes törekvéséért, hogy meg akarja ismertetni másokkal egy orosz hadvezér életét, de jelen formájában nem tartották alkalmasnak a tanulmányt honvédségi folyóiratban való megjelentetésre. Szükségesnek tartották rámutatni arra, hogy „A tanulmány alapgondolata nem helyes, Szuvorovot mint nagy hadvezért anélkül tárgyalja, hogy rámutatna... Szuvorov kiváló hadvezér volt. Hatalmas érdemeket szerzett az Orosz cári Birodalom megszilárdítása terén, a hadművészet mestere volt... de mind hadművészetét, mind hadvezéri képességeit a cári uralom megszilárdítására, az európai haladó szellemű szabadság-mozgalmak leverésére kellett felhasználnia. Szuvorov bírálatánál tehát feltétlenül külön kell választani a cár hadvezérét a katonák hadvezérétől. Elsősorban, mint katonáinak vezére vívta ki magának azt a helyet, amelyet ma a szovjet hadtörténelemben betölt."

Bár az utolsó bekezdés biztató volt: „Fenti észrevételek értelmében és szellemében átdolgozva előadása minden bizonnyal közlésre érdemessé válik.", nem leltem nyomát annak, hogy Kurilla főhadnagy életében még egyszer tollat ragadott volna!

A március hónapról szerkesztett helyzetjelentés[37] már érzékeltette a mintegy 2 hete hozott miniszteri döntés (lásd: 34 lábjegyzetet!), valamint az április 4-i díszszemlére való felkészülés következtében felmerült gondokat: elmaradtak a hadtörténelem-, a hadseregszervezés- és a szolgálati szabályzatórák, de másutt is vannak némi – pótolható – lemaradások. Ugyanakkor a márciusban lezárult félév vizsgaeredménye elérte a 4.00-t, főként azért, mert a korábban gyengébben szerepeltek nagyot fejlődtek.

---

36 Uo. 540/T. – 1950 (03. 28.).

37 Uo. 0386/Tö.tanf.P. – 1950 (04. 12.).

Időközben tovább folytak az oktatás korszerűsítésével kapcsolatos munkálatok. Ennek megfelelően Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszter az 1950. április 22-én kiadott 001397/HVK.1.b. – 1950 számú iratában[38] rögzítette – a törzstanfolyam által márciusban elkészített rendszerrel (lásd: a 31. lábjegyzetet) részben azonosan, részben attól eltérően – a szemlék és a katonai tanintézeti vizsgák lefolytatásának és osztályozásának rendszerét. Ennek lényege a tanintézetek vonatkozásában:

- bevezette az ötös osztályzási rendszert;
- minden tanintézetben és tanfolyamon záróvizsgát kell tenni politikai, alaki és sportkiképzésből; az adott fegyvernem szabályzatából, valamint az „Általános alapismeretek a Honvédség tisztjei számára" című segédletből (a továbbiakban az iratokban ez röviden, csak mint „Technikai minimum" szerepel – Sz. M.), illetve az iskola, vagy tanfolyam fegyvernemét, szakát képező 5–6 főtantárgyból;
- záróvizsgára csak azok bocsáthatók, akik minimum megfelelő eredményt mutattak fel a tanév folyamán;
- a záróvizsgát albizottság előtt kell letenni tételhúzás (egyszer visszaadható) és 15–20 perces felkészülés után. Az albizottság tagjai önállóan értékelnek;
- írásos feladatra maximum 2–3 óra fordítható;
- a végleges osztályzatról a bizottság dönt szavazással;
- a minősítés fokozatai:
  „kiváló", ha a főtantárgyakból „kiváló", a többiből legalább „jó";
  „jó", ha az összes tantárgyból „jó";
  „megfelelő", ha mindenből legalább megfelelő;
- az elért eredmények alapján és az elöljárói vélemények alapján a honvédelmi miniszter dönt a fegyvernemi tiszti iskolások tisztté vagy tiszthelyettessé történő kinevezéséről. A *tiszti továbbképző tanfolyamok hallgatói* az elért eredmények alapján kapnak beosztást. Akik bármely tantárgyból megbuknak, azokat vissza kell vezényelni csapatukhoz, s 6 hónap múltán ismét vizsgázhatnak.

Kerekes Béla vezérőrnagy, tanfolyamparancsnok és Horváth Zoltán őrnagy, politikai tiszt 1950. április 26-án jelentést[39] terjesztettek fel – a VKF I.b. útján – a vezérkari főnökhöz a törzstanfolyam első félévének tapasztalatairól. Ennek lényege:

- kezdetben túl terjedelmesek és túlzottan magas színvonalúak voltak az előadások; *(102. f.)*
- többször változott a tanórák időtartama;
- alapvető tanulság az, hogy a jövőben csak a leglényegesebb, legfontosabb anyagrészeket szabad oktatni, s csak azokat a tantárgyakat, amelyek alapvető jelentőségük miatt a katonai kiképzésben nélkülözhetetlenek;
- maximális volt a tanulni vágyás, a szorgalom és az akaraterő; *(102/a. f.)*
- a tanulmányi átlag 3,6-ről 4,00-ra emelkedett;

38 Uo. 0499/T. – 1950 (04. 26.).

39 Uo. 0487/Tö.tanf.P. – 1950 (04. 26.).

- meglehetősen nagy problémát jelentett a *„nagymérvű szórtság"*: 22–44 év, 3 elemitől a főiskolai végzettségig, 5 hónapos katonai szolgálattól a sokéves csapatszolgálatig, nőtlentől az ötgyermekes családapáig stb...
- a tanfolyamhallgatók 71,55%-a- volt eredetileg ipari munkás, 12,07%-a mezőgazdasági munkás és 16,38%-a értelmiségi; *(103. f.)*
- a tanfolyam tiszti-tiszthelyettesi *keretállománya* részére az első hónapokban hetente 1 napos (8 órás) továbbképzést szerveztek, ami nagy megterhelést jelentett számukra, ezért a későbbiekben a tanárok részére 2 hetente 3 órás továbbképzés szervezésére tértek át, ami hatékonyabbnak bizonyult. A továbbképzést egyéni tanulással egészítették ki, így teljesítve azon tudnivalók elsajátítását, amelyeket a honvédelmi miniszter írt elő; *(103/b. f.)*
- a parancsnokság igyekezett megkövetelni, hogy a félév kezdetére az összes előadás elkészüljön, de a rendelkezésre álló 10 hét alatt ez csak 80%-ban sikerült; *(104. f.)*
- az első félév során kiemelkedő tanulmányi eredményt értek el – a később magasabb beosztásokban ismertté vált – Imre Gábor, Lantódi József, Stock János és Z. Fekete Sándor főhadnagyok, valamint Hoffmann Pál alhadnagy. *(107–110. f.)*

Az illetékesek időközben felterjesztették a tanfolyam áprilisi tevékenységéről szóló helyzetjelentést,[40] melyben rámutatnak arra a tapasztalatra, mely szerint – újszerűsége miatt – feltétlenül több időt kellene fordítani a nagyobb kötelékek harctevékenységére. Hasonlóan kezdett egyértelművé válni, hogy bár egyik oldalról igen értékeseknek bizonyultak a 2–3 napos kihelyezésekkel egybekötött harcászati foglalkozások, de a másik oldalon nőnek a gondok, ugyanis ennek következtében csökkennek a többi napok egyéni tanulásai, illetve a többi tantárgy összezsúfolódik. Javaslatot tettek a szolgálati szabályzat, a lőkiképzés, az ügyviteli kiképzés, valamint a számtan, a mértan, továbbá a földrajz tantárgyak elhagyására. Indoklás csak az első kettőre született: a szolgálati szabályzat úgyis csak ismétlés lenne, a lőkiképzésnek pedig csak az elméleti részét hagynák el. Ezt a törekvést nem nagyon támasztotta alá az e havi lőgyakorlat eredménye, ahol pl. a pisztoly 2. lőgyakorlaton csak 20 fő felelt meg a 107-ből. Rámutattak arra is, hogy az *április 15-ével életbe lépett új szervezési rendelet* szerint a 12 tiszt, 6 tiszthelyettes, 11 legénységi és 12 polgári alkalmazott hiánya nagymértékben akadályozza a munkát.

Időközben negatív irányban változhatott a törzstanfolyam hadseregen belüli megbecsültsége is, mivel Janza Károly vezérőrnagy, pénzügyi csoportfőnök a 01484/pü.csf.1. – 1950 (04. 20) számú ügyiratában[41] arról tájékoztatta a tanfolyam vezetését, hogy a parancsnoki és a tanfolyam politikai tiszti beosztási illetmény a 3-ból ötösre *csökkent*, amit azzal az ígérettel próbáltak „sztaniolba csomagolni", hogy Kerekes vezérőrnagy és Dr. Szeremley orvos alezredes – amíg beosztásukat betöltik – a korábbi illetményt kapják.

A május hónapról készült helyzetjelentés[42] feltűnően sok problémát vetett fel:

40 Uo. 0544/T. – 1950 (05. 04.).

41 Uo. 0530/H. – 1950 (05. 02.).

- továbbra is nagy gondot okozott a nagyobb kötelékekkel való foglalkozás;
- a politikai vizsgákon javulás tapasztalható, különösen a gyengébb hallgatóknál;
- a tanulmányi fegyelem némileg visszaesett, főként a jobbak váltak elbizakodottakká;
- a hallgatók kérésére növelték az egyéni tanulásra fordított időt, de „a hallgatók közül néhány kevésbé öntudatos bajtárs, pl. a szabad délutánokat nem tanulásra, hanem egyéni érdekek és célok érdekében kívánja felhasználni /:pl. kimenőre:/" – szól a lesújtó elöljárói vélemény; *(178. f.)*
- a megismételt pisztoly 2. lőgyakorlat ismét meg nem felelő lett;
- az előadások időbeni elkészítése érdekében a tanárok havi továbbképzését – a H.V.K. I. csoportfőnöke engedélyével – beszüntették (a politikai és az orosz nyelvi foglalkozások kivételével), ugyanakkor a fegyvernemi parancsnoki továbbképzéseken részt kellett venniük;
- lazult a fegyelmi helyzet is: „A hallgatók egy része mindent elsősorban saját kényelme és érdeke szempontjából ítél meg, aminek következménye pl. az, hogy a »harcszerűség« alatt az öltözeti könnyítéseket, felszerelés, kiképzési eszközök eldobálását látják... Természetes következmény ez akkor, ha a parancsnok ahelyett, hogy parancsolna, megbeszélésre szólítja fel egységét."; *(178.b. f.)*;
- a munkát továbbra is nagyon hátráltatta a létszámhiány: 10 tiszt, 5 tiszthelyettes, 1 legénységi és 3 polgári alkalmazott;
- az őrszolgálat ellátását nehezítette a tanfolyamra helyezett hét NB I–II. játékos, akik soha nem voltak beoszthatók, ezért kérték mások vezénylését helyettük;
- mivel bizonyos lemaradás volt a június havi előadások elkészítése terén – figyelembe akarták venni a magasabbparancsnoki tanfolyam tapasztalatait –, ezért a tanfolyamparancsnok elrendelte, hogy az előadások elkészültéig a harcászattanárok – vasárnap kivételével – *kötelesek 23 óráig a laktanyában dolgozni* a pótláson;
- sokat fejlődött a tanári módszertani munka.

Székely László vezérőrnagy és Horváth ezredes, a H.V.K. I. és VI. csoportfőnökei májusban meglátogatták a laktanyát.

Némelyest pozitívabbra sikerült a júniusi tevékenység mérlege,[43] hiszen a teljes kiképzési anyagot sikerült átvenni; a harcászati alkalmazómegbeszélésekbe bedolgozott fegyvernemi alkalmazómegbeszélések és a végrehajtott vezetési gyakorlatok igen jó eredményt hoztak, ezért a következő kiképzési évre több vezetési gyakorlatot állítottak be. A hó elején bizonyos visszaesés volt tanulmányi téren, mert „a hallgatóknál az anyag helyességét, szakszerűségét illetően némi bizalmatlanság mutatkozott, a honvédségen belüli kémbanda (itt valószínűleg Sólyom László és Illy Gusztáv altábornagyok, Révay Kálmán, Beleznay István, Porffy György és Merényi Gusztáv vezérőrnagyok, valamint Lőrincz Sándor ezredes elleni – mint később kiderült: koncepciós – eljárás megindulásáról lehetett szó – Sz. M.) leleplezésének hatására." S

42 Uo. 0716/P. – 1950 (06. 03.).
43 Uo. 0925/P. – 1950 (07. 04.)

mert a (katona-) diák az 50-es években is diák volt, kaptak az alkalmon, s akár „ideológia gyártására" is készek voltak, miszerint: „A hallgatók részéről olyan megnyilvánulások is hangzottak el (sic!), hogy nem érdemes tanulni, mert ki tudja, hogy helyes-e az az anyag, amit számukra előadnak." *(221. f.)* Ennek némileg ellentmondani látszik a tanárok azon véleménye, mely szerint a hallgatók zöme már elérte azt a szintet, hogy az elsajátított anyagot megfelelően tudja alkalmazni a gyakorlatban; a beszámolók során a hallgatók több mint fele „igen jó" megoldást produkált és csak egy kapott „megfelelő" osztályzatot.

A törzstanfolyam parancsnoksága 1950. július 21-én egy terjedelmes, alapvetően a februári vezérkari főnöki értekezleten megfogalmazottaknak – lásd: a 26. lábjegyzetet! – megfelelő intézkedést adott ki az 1950/51. tanév kiképzési tervezete tárgykörben.[44] Ebben rögzítették, hogy az ősztől egy 1 és egy 2 éves tanfolyam indul. Ez utóbbi hallgatói 1951 őszén nem fejezik be tanulmányaikat, hanem tovább folytatják azt, mint másodévesek.

A tanfolyamvezetés azt javasolta a honvédelmi miniszternek, hogy mindkét képzési formára csak olyan tisztek kerülhessenek be, akik legalább egyéves osztályparancsnoki vagy ennél magasabb beosztásban teljesített szolgálati tapasztalattal rendelkeznek. Ezt volt ugyanis az előfeltétele annak, hogy a tanfolyam elvégzése után képesek legyenek a csapatkiképzés megszervezésére; az egységek, magasabbegységek és seregtestek vezetésére mind békében, mind háborúban.

Az új tanévben tovább kell szilárdítani „a legtökéletesebb vasfegyelmet" a belrend, a belszolgálat, az anyagkarbantartás, a tisztaság, az öltözködés, a magatartás, s leginkább a parancsteljesítés terén. Még magasabb szintre emelendő a tanulmányi fegyelem, hogy tanulmányaik befejeztével a *Néphadsereg* (az iratokban itt találkoztam először ezzel e terminológiával – Sz. M.) kemény, fegyelmezett parancsnokaivá váljanak, akik csapataikat is hasonló szellemben nevelik. Ki kell fejleszteni a harcászati érzéket, „el kell a hallgatókkal sajátíttatni (a) szovjet harcászati és hadászati elveket, hogy kellő tárgyi tudás birtokában új, korszerű harcelveinket megfelelően, jól és helyesen tudják alkalmazni a gyakorlatban is."*(2. o.)*

A kiképzés célja:

- az *1 éves tanfolyam* hallgatóit jó fegyvernemi csapattest-parancsnokokká képezni, akik seregtest-törzsparancsnoki, vagy seregtest fegyvernemi parancsnoki beosztásokra is alkalmasak.
- A 2 *éves tanfolyamon* jó általános katonai tudással rendelkező hadműveleti tisztek képzése, akik szakismeretük alapján alkalmasak lövész[45] csapatparancsnoki, illetve seregtesten belüli bármely hadműveleti tiszti beosztás ellátására.

Mint e felsorolásból egyértelműen kitűnik, az előbbi tanfolyamon kimondottan *fegyvernemi szakkiképzést*, míg az utóbbin *egységes, általános hadműveleti tiszti képzést* kívántak folytatni.

---

44 Uo. 0905/Tö.tanf.P. – 1950 (07. 21.).

45 1950. április 15-ével a „gyalogos" alakulatok elnevezése „lövész"-re változott. Lásd: Csendes–Gellért: Kronológia...i.m. 97. o.

A tanévet 1950. október 15-től 1951. szeptember 15-ig tervezték, melynek utolsó hónapját harcászatra és csapatgyakorlaton való részvételre szánták. Mindkét képzési formában az első félévben (március 1-ig) napi 8, szombatonként 5 tanórával számoltak, ami a második félévben 7 illetve 5 tanórára módosult, továbbá a 2 éves tanfolyamon a teljes szerdai napot egyéni tanulásra fordíthatták. Így az 1 éves tanfolyam esetében 1464, míg a 2 évesen 2900 órával tervezhettek. A tanórák az október–márciusi időszakban 8, míg az április–szeptemberben 7 órakor kezdődtek a tervezet szerint.*(2–3. o.)*

A képzés egyik alapvető feladataként fogalmazták meg, miszerint „Becsületes, igazságos, bátor, áldozatkész és felelősséget vállaló parancsnokokat kell nevelnünk, akik népünkért életüket készek feláldozni, akik a nép fiaiból meggyőződéses, hazájukért harcra kész harcosokat tudnak nevelni, és ezeket győzelemre tudják vezetni." *(3. o.)*

A kiképzés során a hallgatókkal el kívánták sajátíttatni:

- a marxizmus-leninizmus elméleti alapjait;
- a korszerű harc alapjait, mindazokat a képességeket, amelyek a megalapozott elhatározáshozatalhoz és a fegyvernemek sikeres együttműködése megszervezéséhez szükségesek;
- a lőkiképzés módszertani szabályait, a harc közbeni tökéletes tűzvezetést;
- a honvédség kiképzési és nevelési módszereinek elveit;
- a szabályzatok és utasítások elveinek helyes gyakorlati alkalmazását.

Általános harcászatból a gyalogsági/páncélos, tüzér, műszaki/repülő, híradó, folyamőr fegyvernem esetében az alábbi óraszámokkal számoltak:

- bevezető előadások 21/15/15,
- lövészszakasz, -század harca 40/38/38,
- lövészzászlóalj harca 95/61/59,
- lövészezred harca 188/62/48,
- lövészhadosztály harca 104/62/78,
- tartalék 2/2/2,
- összesen 450/240/240 óra.

Mint e kivonatos bemutatásából is megállapítható, igyekeztek a kor színvonalának megfelelően felkészíteni a hallgatóikat elkövetkező magasabb beosztásuk ellátására.

Ami az 1950. júliusi tevékenység lényegét illeti[46], a kiképzési faladatokat teljesítették a hídépítés tantárgy kivételével, ahol nem rendelkeztek tananyaggal; a hallgatók tanulmányi előmenetele „kimondottan jónak mondható" *(244. f.)*, az elveket jól alkalmazzák a gyakorlatban; ugyanakkor gond, hogy a repülőfegyvernemi hallgatóknál lazul a fegyelem. Ebből a helyzetjelentésből kitűnik, hogy július 24-én HM szemlebizottságot kaptak – „eredmény" még nincs –, illetve sürgetik: mihamarabb kapják meg a következő tanfolyam célkitűzéseit, követelményeit és létszámadatait. Az augusztus havi helyzetjelentés[47] már a „tanévvégi hajrát" tükrözte. E szerint a kétnapos vezetési gyakorlat eredményes volt; a tanfolyamzáró vizsgát a honvédelmi miniszter rendeletére – úgy látszik, „biztosra akart menni", elkerülendő minden malőr lehetőségét – augusztus 04–14-ről szeptemberre tették át, s az így felszabadult

46 HM HL HAKAD 01155/P. – 1950 (08. 02.)
47 Uo. 01378/P. – 1950 (09. 02.)

időt vizsgafelkészülésre fordították, majd augusztus 14-én „próbavizsgákat" tartottak. Augusztus 16-a és 31-e között harcászati utat tettek a Budapest–Kecskemét–Baja–Pécs–Kaposvár–Nagykanizsa–Lispe–Körmend–Vasvár–Ivánc–Zalaegerszeg–Keszthely–Balatonkenese–Veszprém–Veszprémvarsány–Győr–Budapest–Hatvan–Eger–Sirok–Ózd–Aggtelek–Sajószentpéter–Miskolc–Budapest útvonalon.

Ennek ellenére az eredetileg szeptember 02–08. közötti időszakra javasolt[48] államvizsga-időszakot ekkor tartották meg. Így a tanfolyamzáró ünnepséget szeptember 25-ére tervezték, melyen csapatzászlót adományozott a Telefongyár.

A szeptemberi helyzetjelentés[49] megerősíti, hogy a záróvizsgák rendben lezajlottak a 02–08. közötti időszakban; a tanárok zöme illetve a hallgatók 09-e és 24-e között hadgyakorlaton vettek részt; 25-én rendben lezajlott a tanévzáró a vezérkari főnök jelenlétében; a kibocsátott hallgatók 26-ától 5 nap szabadságot kaptak. Mégis a legfontosabb tartalommal a következő mondatok bírtak: *„III. Személyi helyzet; IV. Szervezés:* Mindkét pontra vonatkozólag, *tekintettel az egész Törzstanfolyam IX. 25-i megszűnésére* (kiemelés tőlem – Sz. M.) jelentést nem teszek." Illetve: *„VII. Kiképzést előkészítő munka:* A következő kiképzési év előkészítésének irányítását *a IX. hó 25-én felállított Honvéd Akadémia parancsnokság* (kiemelés tőlem – Sz. M.) vette át."*(295. f.)* Tehát *az eddigi* törzstanfolyam e nappal befejezte működését.

Szerencsére azonban elkészült még egy terjedelmes – 25 oldalas –, nagyon értékes anyag „Összefoglaló kiértékelés és helyzetjelentés a Honvéd Törzstanfolyam 1949. VII. 22. – 1950. IX. 15-ig terjedő munkájáról"[50] címmel, amit Kerekes Béla vezérőrnagy, tanfolyamparancsnok és Kránitz Béla százados, politikai tiszt terjesztett fel – a H. V. K. hadműveleti csoportfőnöke útján – a honvédelmi miniszterhez.

Az Összefoglaló kiértékelés és helyzetjelentés... – amely keresztmetszetet ad a tanfolyam egyéves tevékenységéből –, hozzáférható, illetve kivonatosan megtekintehető a szerkesztőségben. A jelentés az alábbi mondatokkal fejeződik be: A tanfolyam – minden gond, probléma ellenére is – elérte az eléje állított célkitűzéseket, bár óhatatlanul kísérleti jellegűnek kell tekinteni ezt a tevékenységet. Kevés tapasztalattal, kiforratlan módszerekkel indultak. „Azonban a hallgatóink mintaszerű tanulniakarása és fegyelmezettsége, valamint a kerethez beosztott tisztek, tiszthelyettesek és legénység lelkiismeretes szorgalmas munkája, a polgári alkalmazottak odaadó támogatása, a tanárok kiváló érzéke és szaktudása, páratlan igyekezete, bajtársias, önzetlen, odaadó, fáradságot nem ismerő munkája a tanfolyamot eredményessé tette. Eredményeinket – nem utolsó sorban – a pártszervezet komoly, alapos és az iskola célkitűzéseit mindenkor szem előtt tartó szervező munkájával és támogatásával érhettük csak el." (288. f.) – fejeződött be a jelentés.

Ezzel a Honvéd Törzstanfolyam valamivel több, mint egyéves önálló működése befejeződött, hogy a felálló Honvéd Akadémia keretében folytassa tovább munkáját.

48 Uo. 01197/Tö.tanf.K. – 1950 (08. 10.)

49 Uo. 086/T. – 1950 (10. 03.)

50 Uo. 01422/Tö.tanf.P. 1950 (10. 04.)

Ruttai László–Krajnc Zoltán

Gondolatok a légierő vezetéséről

A vezetés a szolgálati rendből fakadó funkció, jog és hatalom, ami felöleli a parancsnokok és a vezető szervek – alárendeltek felé irányuló – tervező, feltételteremtő, összehangoló, befolyásoló és ellenőrző tevékenységét. A szerzők a vezetés és az irányítás, a katonai légtérmenedzsment és szervezés néhány általános, de a légierőre is vonatkoztatott fogalmát definiálják.

A *vezetés* és az *irányítás* fogalmak nem cserélhetők fel egymással, még akkor sem, ha a magyar nyelvben szinonim fogalomként is értelmezhetők. A szövetségi rendszerben alkalmazott megközelítés szerint is különbséget kell tenni a szervezetnek, mint önálló rendszernek a szerveként működő *vezetés* (command) és a rendszerre kívülről ható *irányítás* (control) kifejezések között. Ebben a megközelítésben *vezetés* a katonai szervezet egészének hatékony működéséért felelős, míg az *irányítás* a befolyásolt tevékenység és a vezetés szerveinek közvetlenebb, direktebb kapcsolatát jelenti. Ennek megfelelően a nagyfokú szellemi kapacitást és minőséget, valamint morált igénylő vezetés elsősorban a döntést hozó parancsnokhoz, míg az irányítás inkább a törzsekhez, vezetési pontokhoz köthető. E hierarchikus jellegű értelmezés szerint a vezetési folyamat – az alkalmazás szintjét is figyelembe véve – alapvetően négy fázisra bontható: hadműveleti vezetés; hadműveleti irányítás; harcászati vezetés és harcászati irányítás.

Hadműveleti vezetés. Az a tevékenység, amit a parancsnok az engedélyezett hatalmi jogköre alapján végez az alárendelt parancsnokságok irányában azok céljainak kitűzése, feladatainak meghatározása, a csapatok bevetése, az erők és eszközök átszervezésére, illetve a hadműveleti és/vagy harcászati irányítás szükség szerinti megtartása vagy leadása céljából.

Hadműveleti irányítás. Az a tevékenység, amit a parancsnok az engedélyezett hatalmi jogköre alapján közvetlenül az alárendeltek irányában végez meghatározott célok elérése, illetve feladatok végrehajtása, az érintett csapatok egységszintű bevetése, valamint a bevetett csapatok harcászati szintű irányításának megtartása vagy átutalása céljából.

Harcászati vezetés. Az a tevékenység, amit a parancsnok az engedélyezett hatalmi jogköre alapján végez, és ami az alárendelt csapatok feladatainak meghatározására irányul, az elöljáró parancsnok által kitűzött célok megvalósítása érdekében.

Harcászati irányítás. A saját csapatok mozgásának és manővereinek részletes és rendszerint helyi irányítása és ellenőrzése a kitűzött célok megvalósítása, illetve a meghatározott feladatok végrehajtása érdekében.

A koalíciós jellegű tevékenységek koordinálását illetően feltétlenül szólni kell még két, a vezetési jogkörökkel kapcsolatos funkcióról, illetve hatáskörről: a teljes vezetésről és a koordináló felhatalmazásról.

Teljes vezetés. A parancsnoknak a katonai szervezet feletti rendelkezés korlátozás nélküli hatalmi jogkörét jelenti. A szövetséges nemzetek azonban a teljes vezetés jogát rendszerint nem delegálják a szövetség integrált katonai szervezetébe, az *adminisztratív, és a logisztikai vezetés* jogát és felelősségét többnyire megtartják.

Koordináló felhatalmazás. A kijelölt parancsnok vagy polgári személy részére biztosított különleges jogkör, ami alapján a felhatalmazott személy koordinátori jogokkal és kötelességekkel rendelkezik különböző speciális funkciók és tevékenységek végrehajtásával kapcsolatban, a feladatban érintett különböző nemzetekhez, haderőnemekhez vagy parancsnokságokhoz és intézményekhez tartozó felek között. A hatáskör nem terjed ki az estleges egyezmények, szerződések megkötésére, csak a felek közötti viták útján történő kompromisszum elősegítésére.

A légierőcsapatok műveleteit illetően a vezetési és az irányítási funkció szerves egységet alkot. A mindennapos gyakorlatban – a vezetés egységes egészkénti funkcionálásának eredményeként – a vezetési és az irányítási tevékenységek közötti határok összemosódtak, ezért a többnyire már *vezetési és irányítási* (command and control), azaz C^2 tevékenységekről és rendszerekről célszerű beszélnünk.

A vezetés és irányítás alapelvei

Minden katonai szervezetben, így a légierő szervezetében is – alapvetően a vezetési és az irányítási funkciók határozzák meg a rendszer saját környezetéhez való alkalmazkodóképességét, működésének hatékonyságát és eredményességét. E szempontot figyelembe véve, a rendelkezésre álló erőforrásokban rejlő lehetőségek mind teljesebb kihasználása érdekében a légierőcsapatok parancsnokainak és vezető szerveinek munkájában célszerűen alkalmazni kell a vezetés és az irányítás egységére, folyamatosságára, integrációjára és decentralizálására vonatkozó alapelveket.

Egység. A légierő célkitűzéseinek megvalósítása szempontjából meghatározó jelentősége van az erőfeszítések összehangolásának. E feladat végrehajtásának lehetősége a vezetési szintek hierarchiában elfoglalt helyének megfelelően eltérő lehet. Mivel a követelményekre és az azok teljesítése érdekében végzett tevékenységekre való rálátás legjobban a legmagasabb működő vezetési szinten van biztosítva, ezért az erőfeszítések összehangolására is elsősorban ezen a szinten van lehetőség. Ebből következően, *a hadműveletek eredményes, az elvárások viszonylagos prioritásait is kielégítő végrehajtása csak a vezetés egysége, vagyis a legfelső szintű akarat alsóbb vezetési szintek által is képviselt lebontása révén biztosítható.* A vezetés egységének alapfeltétele a tervezés centralizáltságának biztosítása. A centralizált tervezés eleve kizárja a légierőcsapatok koordinálatlan, a műveletek eredményességét nem befolyásoló célpontok elleni tevékenységét.

A vezetés egységének megteremtése, a vezető szervek feltétlen összhangját igényli. Hiánya az erőforrások szétforgácsolásához, a rugalmas reagálás képességének elvesztéséhez vezet, ami lehetetlenné teszi az erőkifejtés gyors összpontosítását. Különösen meghatározó lehet ez az alapelv összhaderőnemi műveletek esetén, amikor a légierőcsapatok parancsnokának döntéseit a felsőbb szintű, összhaderőnemi elvárások motiválják. Vagyis *a vezetés egysége, az összhaderőnemi műveletek centralizált tervezésére alapozottan feltétlenül hozzájárul a pozitív szinergiahatások erősítéséhez, és biztosítja, hogy a légierő által végrehajtott integrált műveletek megfeleljenek az összhaderőnemi parancsnok elgondolásának.*

Folyamatosság. A vezetést tervező, stratégiaalkotó, az irányítást pedig az alárendeltek tevékenységét az elgondolásnak megfelelően napról napra, illetve műveletről műveletre befolyásoló funkciónak tekintve a folyamatosság meghatározó jelentőséggel bír a légierő műveleteinek célirányos végrehajtását illetően. Folyamatosság nélkül nem biztosítható a vezetés és az irányítás egysége, illetve a harcfeladatokat végrehajtók tevékenységének érdemleges összehangolása. A vezetés és az irányítás folyamatossága teszi tulajdonképpen lehetővé azt, hogy a légierőcsapatok részére meghatározott harcfeladat, illetve annak végrehajtása megfeleljen a legfelső szintű elgondolásnak. A folyamatosság fenntartása érdekében a parancsnokoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a technikai előkészítés megszervezésére, és a szükséges rendszabályok bevezetésére.

Integráció. A légierő vezetésének és irányításának feladatát – a végrehajtók képességeinek mind teljesebb kihasználása érdekében – a hadműveletekben részt vevő valamennyi vezető és irányító szervezet egységes rendszerbe integrálásával célszerű megvalósítani. Ez az integráció lényegesen megkönnyítheti a vezetés és irányítás egységére és folyamatosságára vonatkozó elvárások kielégítését, és még szövetségi keretek között is lehetővé teszi a hatékony együttműködést a különböző nemzeti kötelékek, haderőnemek és fegyvernemek között. A hierarchikus jelleget megtartó integrált vezetési és irányítási rendszer kialakításának igénye mellett *hangsúlyozni kell a rendelkezésre álló információk integrálásának szükségességét.* Az integrált és ebből következően valamennyi vezetési szinten azonosan biztosított információk megteremtik a helyzet azonos „látásának" és értelmezésének lehetőségét, ami parancsnoki döntések megalapozottságán túl, a légierő eredményes tevékenységének és a saját veszteségek elkerülésének alapfeltételét is jelenti.

Decentralizáció. A vezetés és az irányítás decentralizációja a feladatok és az azok végrehajtásával kapcsolatos jogkörök megosztásával, alacsonyabb vezetési szintekre átadásával biztosítható. A decentralizálás révén – ami semmiképpen sem jelentheti a felsőbb szintű vezetők felelősség alóli felmentését – az alacsonyabb vezetési szintek parancsnokai önálló jogkörrel rendelkeznek arra vonatkozóan, hogy erőik tevékenységét a felső vezetés által meghatározott célok elérése érdekében önállóan irányíthassák. Megvalósításának alapvető feltétele, hogy a különböző vezetési szinteken a parancsnokok megfelelő helyzetfelismerő és kezdeményezőkészséggel rendelkezzenek, és képesek legyenek önállóan is dönteni. A légierőcsapatok vezetésének és irányításának decentralizált végrehajtásával biztosítható a gyorsan változó hadműveleti helyzethez való alkalmazkodás és a megfelelő szintű rugalmasság.

A katonai légtérmenedzsment alapjai, a légierő szervezése

A hadviselés korszerű felfogása szerint a légtér olyan erőforrás, amivel a hatékony felhasználás érdekében gazdálkodni kell. Ezt a vezetéshez és az irányításhoz egyaránt szorosan kapcsolódó, menedzsment jellegű tevékenységet – vagyis a légtér katonai célú felhasználásának koordinálását – a *katonai légtérmenedzsment* végzi.

A katonai légtérmenedzsment alapvető funkcióját az úgynevezett légtérirányítás jelenti, ami a légtér felhasználását tervező, szervező eljárások és módszerek olyan kombinációjaként értelmezhető, melyek alkalmazása maximalizálja a hadműveletek hatékonyságát és minimalizálja a saját repülők bevetési kockázatát. Azzal hogy valamennyi légtérhasználó harcmező feletti tevékenységének tér- és időbeli összehangolásával csökkenti a saját erők egymásra kölcsönösen káros hatásait. A légtérirányítás tehát olyan komplex folyamatként fogható fel, ahol a legtöbbször egymásnak ellentmondó igényeket és szükségleteket kell összeegyeztetni.

A légtérirányításnak két, egymást kiegészítő módszere, a pozitív és az eljárásos légtérirányítás alkalmazható. A *pozitív légtérirányítás* esetén az adott légtérben az irányítási jogkört gyakorló szervezet elsődlegesen rádiólokációs eszközökkel, valósidejű légihelyzet-információkkal *azonosítja, követi* és *irányítja* a repülő eszközöket. Ekkor az irányítás a különböző vezetési pontokról a polgári és a katonai radarok, valamint az azokhoz tartozó kommunikációs rendszerek felhasználásával realizálódik.

Az *eljárásos légtérirányítás* akkor kerül alkalmazásra, ha az előzőek szerinti pozitív módszer valamilyen okból (elektronikai lefogás, szabotázs, rombolás stb.) nem valósítható meg. Ebben az esetben, a légtérben folyó tevékenységek irányítását az előzetesen kidolgozott, ismertetett és begyakorolt eljárásokkal illetve közvetlen parancsok segítségével valósítják meg oly módon, hogy a légteret *útvonalakra, zónákra* és a felhasználást engedélyező vagy tiltó *időintervallumokra* osztják fel.

A légtérirányítás feladatainak végrehajtása során törekedni kell az alkalmazott eljárások és rendszabályok egyszerűségére, valamint az önvédelemhez való jog biztosítására. A hatékonyság növelése céljából egy közös rendszerbe kell integrálni az alkalmazott fegyverrendszereket és a légtér egyéb felhasználóit. E fontos követelmények mellett sem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a szabályok minimális szigorának elve mellett, a légtérfelhasználók részére a kockázatokkal összhangban álló maximális szabadságfokot kell biztosítani. Mindezeken túl nagy szerepe van az irányítás és a felhasználók közötti kommunikációnak, valamint a légtérfelhasználók körében a jelek, jelzések, szabályok, fogalmak, földrajzi hivatkozások azonos értelmezésének.

A szervezés – mint a vezetési folyamat egyik funkciója a szervezet számára előre meghatározott célok elérése érdekében – összehangolja az adott szervezet személyi és tárgyi erőforrásait, létrehozza azok optimális kombinációját. Egyik legfontosabb eleme a szervezettervezés, minek végrehajtása eredményeként megjelennek a feladatok mind hatékonyabb teljesítését célzó új szervezeti struktúrák, illetve átalakulnak a már meglévő szervezeti keretek.

A légierő erőforrásai, a békevezetés és az általános kiképzés, felkészítés érdekében, katonai szervezetekre – középszintű vezetőszervre és csapatokra – tagozódik. Ez a felosztás a légierő csapatait alegységekbe, egységekbe és magasabbegységekbe

szervezi, amiknek egyes részei mind a vezetési, mind a végrehajtási alrendszer egy-egy elemét képezhetik.

A *légierőcsapatok* különböző rendeltetésű dandárokból, ezredekből, zászlóaljakból és századokból állnak. Speciális szervezeti egységei az osztályok illetve az ütegek. A *vezetőszerv* a légierőcsapatok működési feltételeinek biztosításáért; a haderőtervezés légierőt érintő részeinek a tervezéséért; a kiképzés és felkészítés tervezéséért és végrehajtatásáért; a harckészültség fenntartásáért; valamint a szövetségi tagságból fakadó követelmények megjelenítéséért felelős. Az erőforrások ilyen csoportosítása alapvetően a légierő hierarchikus struktúráját tükrözi, megjeleníti az alá- és fölérendeltségi viszonyokat.

A tradicionális felfogás szerint a Magyar Honvédség egyik haderőnemét jelentő légierő erőforrásai, csapatai, alegységei, egységei és magasabbegységei *fegyvernemekre és szakcsapatokra oszthatók. A szervezés feladatainak végrehajtásával a vezető szerv, a fegyvernemek és a szakcsapatok meghatározott elemeinek olyan kombinációját, szervezeti keretét alakítja ki, ami a legnagyobb hatékonysággal biztosíthatja a kitűzött célok elérését.*

A Magyar Köztársaság légtér-szuverenitásának, légi felségjogának biztosításáért; a lakosság, az anyagi javak és az ország működőképessége szempontjából fontosabb objektumok, valamint a fegyveres erők légvédelméért; a szárazföldi csapatok műveleteinek légi támogatásáért, biztosításáért; és a szövetségi keretek között végrehajtott légi műveletekben való eredményes részvételért felelős légierő fő ütőerejét a fegyvernemeinek tűz- és manőverezőképessége határozza meg.

A magyar légierő fegyvernemei az azonos funkcióval, alapfegyverzettel és harceszközökkel felszerelt, azonos fegyverzeti kultúrával, valamint harcászattal rendelkező alegységeket, egységeket és magasabbegységeket szervesen integráló repülőcsapatok és légvédelmi rakéta- és tüzércsapatok. A repülőfegyvernem – az állományában levő repülőtechnikai eszközök és az ebből fakadóan kiszabható feladatok függvényében – harcászati repülőcsapatokra, szállítórepülő (helikopter) -csapatokra, valamint harcihelikopter-csapatokra tagozódik.

A *légierő szakcsapatait* a sajátos technikai eszközeikkel és szaktevékenységükkel, a harcot folytató fegyvernemek manőverét, vezetését és logisztikai ellátását biztosító és segítő *vezetési és légtérellenőrző-csapatok valamint logisztikai csapatok* jelentik. Az alegységekbe, egységekbe és szükség szerint magasabbegységekbe szervezett szakcsapatok önállóan vagy fegyvernemi egységek, magasabbegységek szerves részeként fejtik ki a tevékenységüket.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

AAP 6 (U) NATO-szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye; Budapest, Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Ideiglenes Munkacsoport, 1997,

Air Force Basic Doctrine, Air Force Doctrine Document 1.; Alabama, Headquarters Air Force Doctrine Center, Maxwell AFB, 1997

Leadership and Command, Air Force Doctrine Document 1–3. (first draft), Alabama; Headquarters Air Force Doctrine Center, Maxwell AFB, 1999

Schleicher Imre: Vezetés és menedzsment, In.: Vezetéstudomány, 1995/7. sz.; BKE Vezetőképző Intézet

Ruttai László–Krajnc Zoltán: A légierő doktrinális alapjai, 2001; ZMNE,egyetemi jegyzet

Padányi József – Harai László

Az Essential Harvest hadművelet műszaki támogatása, a magyar fegyvermegsemmisítő csoport tevékenysége

A macedón[1] kormány, amely baráti viszonyt ápol a NATO-val és komoly segítséget nyújtott a koszovói válság idején, 2001. június 14-én levélben kérte a NATO főtitkárát, hogy segítsen a polgárháborúval fenyegető konfliktus rendezésében[2]. A NATO elfogadta a felkérést, mivel érdekelt volt a balkáni helyzet normalizálásában. A NATO Tanács 2001. június 29-én hagyta jóvá a helyzet normalizálására kidolgozott tervet, a szervezet szerepvállalására vonatkozó elképzelést. Az Operation Essential Harvest néven futó misszió feladata az albán gerillák fegyvereinek összegyűjtése és megsemmisítése volt. A szerzők a misszió keretében részt vett magyar csoport tevékenységét mutatják be.

A misszió végrehajtására *Task Force Harvest* (TFH) néven négy zászlóaljharccsoportból és támogató erőkből álló többnemzetiségű, dandár erejű katonai szervezetet hoztak létre. A dandár nehézfegyverekkel nem rendelkezett, tűztámogatására a KFOR erőit jelölték ki. A tervek szerint a műveleteket három részre bontották. Az első mozzanat az előkészítés és az erők felvonulása, a második a fegyverek és lőszerek összegyűjtése, hatástalanítása és megsemmisítése, a végül a műveletben részt vevő erők kivonása volt.

A csapatok felvonulását megelőzően a macedón parlamenti pártok szándéknyilatkozatot fogadtak el, amelyben politikai támogatásukról biztosították a műveletet. Ezt követte a csapatok jogállásáról szóló egyezmény kidolgozása és elfogadása, majd a fegyverek begyűjtésére és megsemmisítésére vonatkozó tervek véglegesítése. A NATO ragaszkodott ahhoz, hogy csak akkor kezdődhet a csapatok telepítése, ha létrejönnek a tartós tűzszünet feltételei. Az albán felkelők elfogadták a fegyverek és lőszerek begyűjtésére és megsemmisítésére vonatkozó elgondolást, és vállalták azok beszolgáltatását. A lázadók és a macedón kormány megállapodása szólt arról

1 FYROM – Former Yugoslav Republik of Macedonia = Macedónia hivatalos neve. Törökország a Macedonia nevet fogadta el.

2 www.nato.int/docu/update/2001/0618/e0620a.htm

is, hogy a felkelők a titkos fegyverraktárakból is beszállítják a fegyvereket a gyűjtőpontokra.

2001. augusztus 15-én a nemzetközi erők parancsnokságának első elemei megérkeztek Macedóniába és megkezdték a művelet helyszíni előkészítését. 48 órán belül az országba érkezett az első, 400 főből álló alakulat az Egyesült Királyságból, Csehországból és Franciaországból. A misszió gyakorlatilag 2001. augusztus 27-én kezdődött. Szeptember 25-én a NATO főtitkára, 26-án Gunner Lange vezérőrnagy, a műveletet irányító parancsnok bejelentette a misszió sikerét, a fegyverek begyűjtésének és megsemmisítésének befejezését.

A műveletben részt vevő 3800 katona elsődleges feladata az volt, hogy begyűjtse és megsemmisítse a fegyvereket.[3] Ehhez teremtse meg a feltételeket, garantálja a begyűjtőpontok és lerakatok, valamint a megsemmisítőhelyek biztonságát, védje a műveletekben érintett erőket.

A hadműveletben részt vevő erők és azok feladatai

Az *Operation Harvest* műveletben tizenöt nemzet – köztük Magyarország –képviseltette magát, a következő erőkkel:[4]

Belgium:	egy szállítószázad,
Kanada:	egy lövészszázad,
Csehország:	egy lövészszázad,
Franciaország:	egy zászlóaljharccsoport (idegenlégió),
Németország:	két páncélgránátos század,
Görögország:	egy zászlóaljharccsoport (ZHCS),
Olaszország:	egy zászlóaljharccsoport,
Hollandia:	egy lövészszázad,
Spanyolország:	egy lövészszázad,
Törökország:	egy lövészszázad,
Egyesült Királyság:	dandárparancsnokság, egy zászlóaljharccsoport, és zászlóalj erejű műszaki kötelék.

A dandárt *norvég* és *portugál* tűzszerészcsoportok, *amerikai, olasz* egészségügyi erők és szállító helikopterek, *olasz* katonai rendőrök és egyéb nemzeti elemek támogatták. *Magyarországot* a HM Currus Harcjármű-technikai Rt., a HM Elektronikai Igazgatóság Rt. Logisztikai Igazgatóság, továbbá a Máltai Mentőszolgálat polgári, valamint rendelkezési és nyugállományban lévő katonai szakembereiből álló 34 fős csoport képviselte. Mint a műveletet végrehajtó NATO-csoportosítás polgári állományú szervezeti egységét[5], a többnemzetiségű műszaki csoport – a továbbiakban műszaki zászlóalj – harcászati alárendeltségébe utalták. Mint minden katonai műveletben, itt is komoly

3 Gunnar Lange vezérőrnagy sajtótájékoztatója Szkopje 2001. szeptember 26. www.nato.int/fyrom/tfh/2001/t010926a.htm

4 www.afsouth.nato.int/operations/skopje/harvest.htm

5 1999 évi CXVII törvény az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erőik jogállásáról szóló Megállapodáshoz (NATO SOFA) történő csatlakozásról: a Megállapodás I. Cikk, 1/b pontja határozza meg a polgári állomány fogalmát.

szerepet kapott a műszaki támogatás. E támogatás sikeres végrehajtása érdekében:[6] többnemzetiségű műszaki szervezetet hoztak létre a 36. műszaki ezredre (Egyesült Királyság UK) alapozva (1. sz. ábra). Az ezred feladataként határozták meg: a műszaki támogatással kapcsolatos fő feladatokat; a műszaki erők vezetésének, irányításának; a műszaki információk folyamatos gyűjtésének és értékelésének rendjét; a műszaki felderítés feladatait vezetési szintenként; a zászlóaljharccsoportok műszaki feladatait; a dandár műszaki erőinek feladatát; az akna- és lőszermentesítés rendjét; a műszaki logisztikai és katonaföldrajzi feladatokat.

Fő veszélyforrásként az aknákat értékelték, az aknamentesítést a tűzszerész erők feladatául szabták.

A Task Force Harvest műszaki szervezetei *1. sz. ábra*

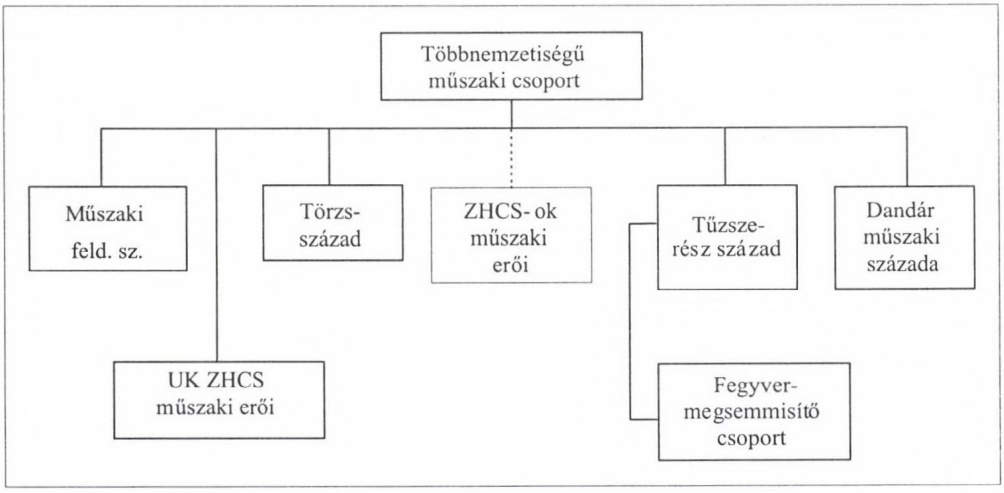

A műszaki támogatás fő feladatait a dandár parancsnoka az alábbiakban határozta meg:

- *aknák elleni védelem, mely magában foglalta:*
  = aknák és aknamezők felismerésére, valamint az aknásított területeken betartandó rendszabályokra való kiképzést;
  = az aknák meghatározását, jelölését és bekerítését;
  = az utak és területek aknamentesítését;
  = az aknásított területekre vonatkozó tájékoztatást;
- *lőszer- és robbanóanyag-mentesítés:*
  = a veszélyeztetettség fajtájának és helyének meghatározása;
  = a fel nem robbant lőszerek, robbanótestek megjelölése, hatástalanítása, megsemmisítése;

6 TFH OPORD Chapter 9 Eng/EOD (Hadműveleti utasítás a TFH részére; 9. fejezet: műszaki támogatás, akna- és lőszermentesítés, fegyvermegsemmisítés);

= a harccsoportot veszélyeztető robbanószerkezetek azonosítása, ellenrendszabályok kidolgozása;
= információk cseréje;

- *műszaki felderítés*, melyet zászlóalj- és dandárharccsoport, valamint hadszíntér-szinten kell folytatni. A műszaki felderítési adatokat a műszaki értékelő részleg dolgozza fel;
- *a fegyverbegyűjtő és megsemmisítő helyek műszaki berendezése:*
  = oda- és elvezető utak felderítése, mentesítése;
  = nem robbanó akadályok és föld feletti erődítési építmények létesítése a személyi állomány védelmére;
  = a fegyverbegyűjtő és megsemmisítőhelyek berendezése;
  = tűzszerész-kapacitás biztosítása a nem kezelésbiztos fegyverek és lőszerek megsemmisítésére;
- *mozgásbiztosítás:* a földi és légi mozgás támogatása a TFH felelősségi körzetében;
- *részvétel az infrastruktúra berendezésében és fenntartásában.*

A műszaki erők vezetésének, irányításának rendje és fontosabb feladataik

A művelet során a műszaki főnöki teendőket a 36. műszaki ezred parancsnoka látta el. Ebben a szerepben felelős volt a műszaki erők harcászati vezetéséért, irányításáért, a műszaki támogatási elvek kialakításáért, a műszaki erők tevékenységének összehangolásáért. Teljes jogú parancsnoki jogkörrel rendelkezett az Egyesült Királyságból kirendelt műszaki erők felett. (2. sz. ábra)

A műszaki főnök irányítása alá tartozó szervek és szervezetek *2. sz. ábra*

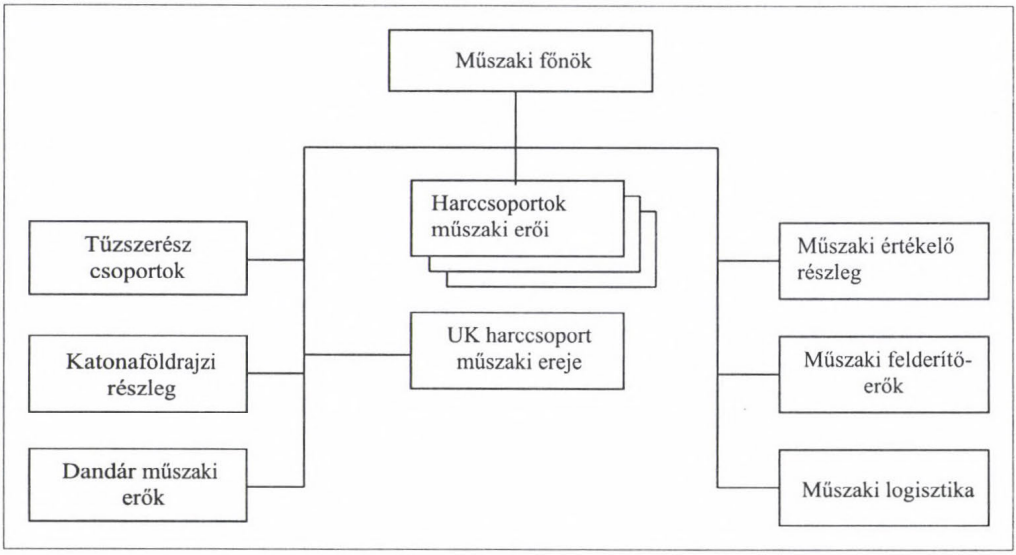

A műszaki erőket a műszaki főnök híradócsatornáin vezették, de a nem minősített információk továbbítására a rádiótelefonokat is nagy hatékonysággal alkalmazták. A határidős jelentéseket a szokásos rend szerint állították össze és továbbították a műszaki hadműveleti, illetve a műszaki logisztikai részlegnek a dandárparancsnokságra. Ezen kívül a harccsoportok a parancsnoki rendszerben is küldhettek jelentéseket a műszaki főnök részére.

A határidős jelentések táblázata *1. sz. táblázat*

Fsz.	*Jelentés tartalma*	*Kinek*	*Hány órás helyzet*	*Mikorra*	*Formátum*	*Megjegyzés*
(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)
1.	*ENGREP* (feladatok és harcérték)	műszaki hadművelet	1200Z	1700Z	LCH 63	
2.	*ENGDATAREP* (eszközök, anyagi készletek, hadrafoghatóság)	műszaki logisztika	1800Z	2000Z	LCH 60	
3.	*LOCSTAT* (körletfoglalás)	műszaki hadművelet és logisztika	érkezéskor		LCH 110	2 órán belül
4.	*PERSREP* (létszám)	műszaki hadművelet	1600Z	1700Z		
5.	*MAINTREP* (javítások)	műszaki logisztika	0600 1800	0700 1900		

A műszaki szolgálat a lehető legkorábbi időponttól részt vett a hadműveleti tervezésben. Képviselői a vezetés minden szintjén jelen voltak a művelet tervezésében és irányításában (2. sz. táblázat)

A műszaki felderítés valamint az információk gyűjtése és értékelése

A műszaki információkat a műszaki értékelő tiszthelyettes gyűjtötte, értékelte, együttműködve a tűzszerész és a katonaföldrajzi részleggel. Folyamatosan tájékoztatta a törzset és a műszaki kötelékeket.

Az értékelés fő területei:

- a terepértékelés (a hadműveleti területre vonatkozó – a műveleteket befolyásoló – információk feldolgozása és tájékoztatás);
- az infrastruktúra értékelése (a hadműveleti területen található utak, hidak, alagutak értékelése a katonai terhelési osztályozásoknak[7] megfelelően, egyrészt a műveletben résztvevő erők mozgatása, másrészt a hidak esetleges megerősítése érdekében. A műveletek szempontjából legalább ilyen fontos a helikopterek leszállására alkalmas helyek, az elektromos energia, víz, üzemanyag vételezésére, a településre és pihentetésre alkalmas objektumok helyének és állapotának, valamint a műszaki anyaglelőhelyeknek az ismerete);

- műszaki felderítés (a műszaki felderítést dandárszinten az eje. műszaki század, valamint a zászlóaljharccsoportok felderítő szerveibe beosztott műszaki erők végezték. A dandár műszaki felderítési feladatokat határozott meg a harccsoportok részére is. A jelentéseket a műszaki felderítő részleghez továbbították. Fontosabb feladataik: utak felderítése, beleértve a hidak teherbírási osztályba sorolását; tűzszerészbalesetek értékelése; meglévő létesítmények – köztük vízvételezési helyek – felderítése és adatainak meghatározása; egyszerű konstrukciós feladatok meghatározása. Bonyolultabb építési, helyreállítási feladatok tervezésére a TFH mérnöki irodája készült fel).

A zászlóaljharccsoportok műszaki erőinek feladatai

Valamennyi harccsoport rendelkezett megerősített szakasz-század erejű műszaki erővel. A műszaki alegység parancsnoka egyben a harccsoport műszaki főnöki teendőit is ellátta.

A harccsoport műszaki főnök:
- műszaki kérdésekben állást foglalt, segítette a parancsnok és a törzs munkáját;
- elkészítette a harccsoport alkalmazási terveinek műszaki mellékletét;
- tervezte a harccsoport műszaki erőinek alkalmazását;
- összehangolta valamennyi műszaki erő tevékenységét a harccsoport felelősségi körzetében.

A harccsoportok műszaki erői:
- felderítették az utakat és részt vettek más felderítési feladatokban;
- azonosították és megjelölték a felfedett robbanótesteket, aknákat;
- aknamentesítették a harccsoport által használt utakat, körleteket;
- berendezték a fegyverbegyűjtő helyeket;
- elvégezték a szükséges erődítési és álcázási munkálatokat;
- biztosították a mozgási feltételeket a harccsoport felelősségi körzetében;
- részt vettek a harccsoport összpontosítási (elhelyezési) körlete berendezésében és annak fenntartási munkálataiban.

A műszaki erőkkel való összeköttetés megszervezéséért és fenntartásáért az adott harccsoport volt felelős.

A dandárközvetlen műszaki erejét a páncélos műszaki század képezte, páncélozott eszközei nélkül. Feladata a műveletekben részt vevő csapatok általános műszaki támogatása volt. Felelőssége kiterjedt:
- a TFH felelősségi körzetében a mozgásszabadság (légi, földi) fenntartására;
- a szakfeladatokat végrehajtó erők közvetlen biztosítására (erődítés, álcázás);

---

7 Military Load Classification (MLC) – Olyan szabványrendszer, amelyben egy utat, hidat vagy kompot a teherbírásukat jelentő számmal (számokkal) látnak el. A gépjárműveket is számokkal jelölik aszerint, hogy melyik az a legalacsonyabb osztályú út, híd vagy komp, amit még igénybe vehetnek. = AAP–06(V) STANAG 3680 NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French); AAP–19(C) STANAG 2997 NATO Combat Engineer Glosssary (English and French); Szabó–Padányi: Angol nyelvű műszaki szakkifejezések gyűjteménye; ZMNE 2001 Budapest.

- a táborok berendezésére és fenntartására;
- műszaki tartalékként szakfeladatok végrehajtására.

A dandárközvetlen műszaki század feladatai:

- aknák és aknamezők felismerésére valamint az aknásított területeken betartandó rendszabályokra való kiképzés;
- az aknák azonosítása, megjelölése és bekerítése;
- utak felderítése, akna- és lőszermentesítése;
- utak fenntartása, beleértve a helyreállítást és kisebb műtárgyak építését;
- erődítési és műszaki zárási feladatok a kitelepült erők megóvása érdekében;
- a vízellátás, beleértve a víz elosztását;
- katonai táborok berendezése és elektromos energiaellátása.

A századdal az összeköttetést a műszaki főnök híradócsatornáin, valamint a zászlóaljharccsoportok harcálláspontjain keresztül szervezték meg.

A vezetés-irányítás műszaki támogatása 2. sz. *táblázat*

Fsz.	*Összfegyvernemi csoportosítás*	*Műszaki támogatás*	*Megjegyzés*
1	TFH harcvezetési központ	36. műszaki ezred parancsnok	
2	TFH Fő harcálláspont	dd. tervezőcsoport hadműveleti részleg műszaki értékelés műszaki felderítés dd. tűzszerészek műszaki logisztika katonaföldrajzi szakértő	műszaki tervezőtiszt műszaki ezred hadműveleti tiszt műszaki ezred értékelő tiszthelyettes eje. műszaki század felderítő (járőr) tiszt dd. tűzszerész részleg műszaki ezred technikai helyettes
3	TFH támogató csoport	műszaki logisztikai tiszt	
4	Dandár műszaki erők	páncélos műszaki század parancsnoka	
5	Dandár felderítőerők	eje. műszaki szakasz	
6	ZHCS-ok felderítőerői	felderítőtiszt vagy tiszthelyettes	
7	ZHCS-ok harcálláspont	műszaki század parancsnoka	
8	Századtörzsek	műszaki szakasz vagy raj parancsnoka	

Tűzszerész erők

A tűzszerészerők szakmai irányítását a műszaki főnök, a fő harcállásponton működő tűzszerészrészlegen keresztül végezte. Ez a részleg gyűjtötte és értékelte a hadszíntér egészéről az aknákkal és a fel nem robbant lőszerekkel kapcsolatos, mind a katonai, mind a polgári szervektől beérkező információkat és tájékoztatta az érintett szerveket, szervezeteket, riasztotta és indította a ügyeletes tűzszerész járőrt.

A tűzszerészfeladatok magukban foglalták:
- a fegyverek összegyűjtését és ellenőrzését;
- hagyományos aknamentesítést (felderítés, kitűzés, felszedés, illetve megsemmisítés);
- meglepő aknák hatástalanítását;
- a feladat szempontjából fontos utak és területek (csapatok települési helye, uralgó pontok) folyamatos ellenőrzését és mentesítését;
- hagyományos lőszerek megsemmisítését, balesetet szenvedett légi járművek lőszermentesítését;
- biológiai és vegyi töltetű eszközök felderítését;
- azonnali beavatkozásra kész tűzszerészcsoport készenlétét és alkalmazását;
- J2, J3 és sajtóösszekötők kiküldését;
- adatszolgáltatást az akna és lőszer adattárak – IMSMA – karbantartása céljából.

A tűzszerészerők szervezeti felépítése:
- a fő harcállásponton szolgálatot teljesítő tűzszerészrészleg:
  = 1–1 fő tűzszerésztiszt a szárazföldi erőktől és a haditengerészettől;
  = 1 fő összekötő az aknaközponttól;
  = 1 fő lőszertechnikus;
  = készenléti járőr;
- a dandárközvetlen tűzszerészerejét a műszaki ezred tűzszerészszázada – megerősítve norvég és portugál tűzszerészekkel, valamint a magyar fegyvermegsemmisítő csoporttal – képezte;
- a harccsoportok többnemzetiségű tűzszerészerővel rendelkeztek, melyek a fegyverbegyűjtő helyeken végezték feladatukat.

A tűzszerészfeladatok balesetmentes végrehajtása érdekében:
- meghatározták a fegyverek és lőszerek átvételének, valamint a robbanási balesetek kivizsgálásánál követendő eljárásnak a szabályait;
- biztonsági ajánlásokat dolgoztak ki a polgári lakosság számára, melyet szórólapokon és a sajtóban is közzétettek;
- emlékeztetőt adtak ki a műveletben részt vevő állomány részére az akna- és lőszer veszélyeztetettségről és azok kategóriáiról, a mentesítési eljárásokról, biztonsági rendszabályokról, a felderítést és a mentesítést irányító parancsnokok feladatairól és felelősségéről, a jelentések rendjéről;
- meghatározták az egyes robbanószerkezetek megsemmisítésének, a bejelentések kivizsgálásának és az intézkedések foganatosításának határidejét.

A műszaki logisztikai támogatás

A hadművelet műszaki logisztikai támogatása magában foglalta:
- a hadműveletre biztosított anyagi készleteket;
- az állomány és az eszközök elhelyezésére, valamint a feladat végrehajtásához szükséges bérelt állandó, valamint tábori létesítményeket;
- a nemzeti támogató elemeket;
- a mérnöki irodát (utak, elhelyezési létesítmények, hidak tervezése);
- a pénzügyi tervezést és ellenőrzést (J8).

A felmerülő műszaki logisztikai igények gyors kielégítése érdekében szoros együttműködést szerveztek a hadműveletben részt vevő műszaki erők és a logisztikai szervek között. Külön figyelmet fordítottak a nemzeti támogató elemek tevékenységére.

A műszaki logisztikai szakemberek a vezetés minden szintjén – a harccsoportoknál, a TFH fő harcálláspontján és nemzeti támogató elemeknél (NTE) – részt vettek a logisztikai támogatás megszervezésében. Vezetésük rendje szorosan illeszkedett a 2. sz. ábrán bemutatott rendszerbe. A műszaki logisztikai rendszer működését a 3. sz. ábra szemlélteti.

Az anyagi készleteket több forrásból biztosították:

- a feladat megkezdéséhez szükséges, a felderítés során meghatározott indulókészleteket a kitelepülés előtt megrendelték és kiszállították a helyszínre;
- az első ellátási lépcsőbe tartozó anyagokat a műszaki kötelékek kitelepüléskor magukkal szállították;
- kiérkezés után a TFH mérnöki irodája és beszerzőtisztje útján helyi beszerzéssel elégítették ki a szükségleteket. A TFH pénzügyi részlegében – a magyarokat kivéve – minden résztvevő nemzet képviseltette magát;
- egyes kötelékek a KFOR-ban részt vevő nemzeti műszaki kontingensek segítségét is igénybe vették (például németek, kanadaiak, hollandok).

A műszaki logisztikai rendszer működési vázlata *3. sz. ábra*

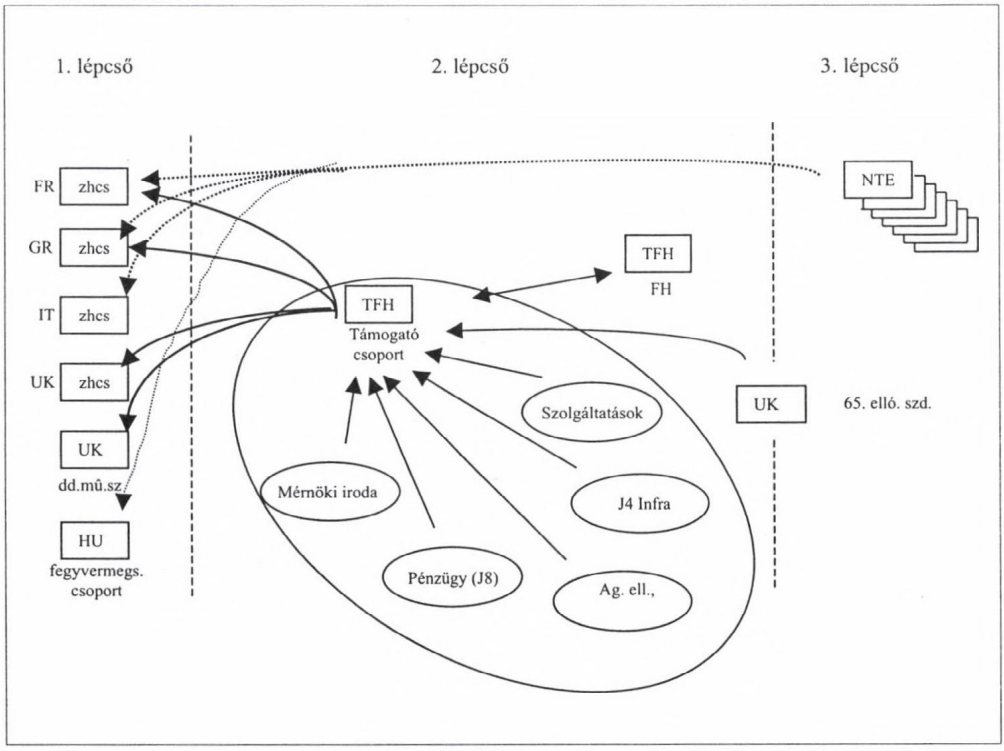

Az első lépcsőben szükséges műszaki anyagok beszerzése és tárolása a harccsoportok feladata és felelőssége volt. A második lépcsős anyagokat a TFH támogató csoportja kezelte, a harmadik lépcsőbe tartozókat a nemzeti támogató elemek biztosították.

A beszerzés és kiutalás rendjét a 4. sz. ábra szemlélteti. A költségeket egyrészt a nemzeti támogató elemek, másrészt a TFH pénzügyi részlege (J8) fedezte.

A nemzeti támogató elemek vagy összekötő tisztjeik a TFH támogató csoportjánál települtek.

A beszerzés és kiutalás rendje *4. sz. ábra*

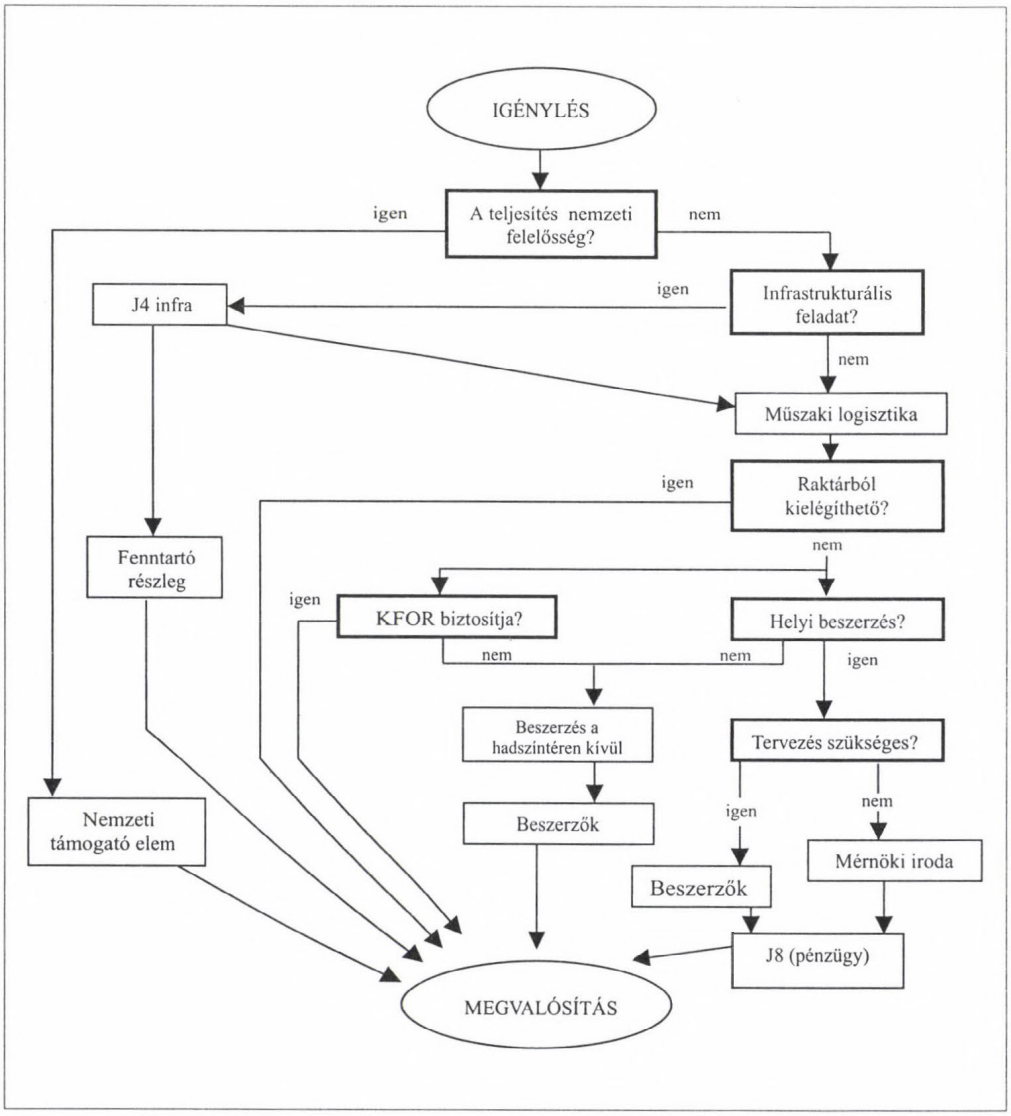

A mérnöki iroda személyzetét (építő-, gépész- és villamosmérnököket) az Egyesült Királyság biztosította.

Az igénybe vett infrastruktúra szükséges javítását, a mosatást, az élelmezési anyagok beszerzését szerződéssel biztosították, felhasználva a KFOR kiszolgálására kötött NATO-szerződéseket.

Katonaföldrajzi támogatás

A katonaföldrajzi támogatást – összhangban a felderítéssel és az információk értékelésével – a műveleteket vezető parancsnokság biztosította a J2 részleg útján.

A fegyverbegyűjtő helyek működése

A dandár harccsoportonként több fegyverbegyűjtő helyet rendezett be és működtetett, ahol az albán Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (UČK) tagjai a megállapodás szerint leadhatták fegyverüket, a lőszert és harcanyagaikat. (5. sz. ábra) A fegyverbegyűjtő helyeket olyan jól megközelíthető helyen rendezték be, ahonnan a környék belátható volt és a lehető legkevesebb ráfordítással biztosítani tudták a műveletben részt vevők és a környezet biztonságát.

Részletesen meghatározták a fegyverbegyűjtő helyek munkarendjét, a biztonsági rendszabályokat és távolságokat. Kidolgozták a nyilvántartó okmányokat.

A naponta várható fegyvermennyiséget a J2 előre jelezte. A fegyvereket és lőszereket, harcanyagot jó látási viszonyok között, kivilágosodástól sötétedésig vették át. Az eszközök ellenőrzésekor biztonsági okokból csak az átadó, a tűzszerész és a tolmács lehetett jelen.

A fegyverbegyűjtő helyeken az átvett fegyvert és lőszert konténerekbe helyezték és a munkanapot követő éjszaka folyamán szállították át a görög harccsoport felelősségi körzetében berendezett megsemmisítő helyre.

A fegyverbegyűjtő hely vázlatos felépítése *5. sz. ábra*

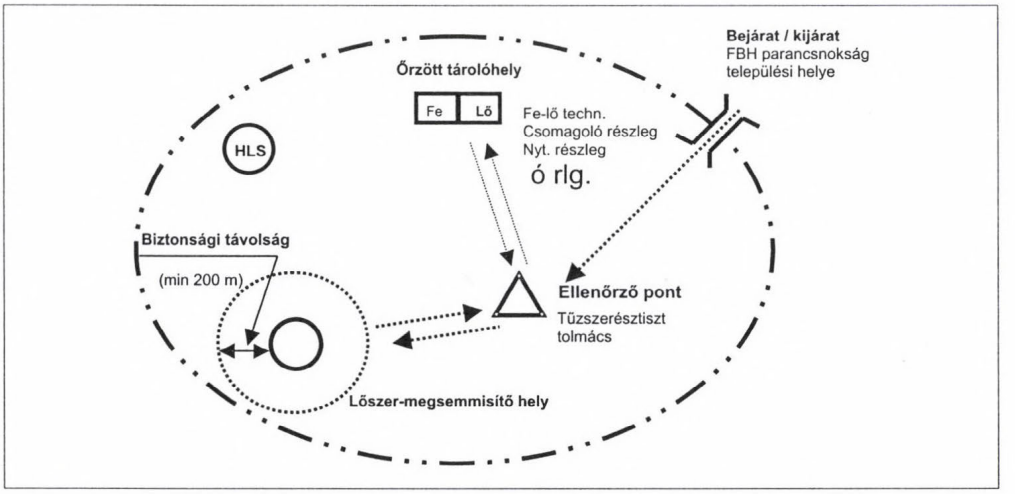

A biztonsággal nem kezelhető vagy szállítható fegyvereket és lőszert a begyűjtőhelyen naponta a nap végén robbantással semmisítették meg.

A fegyverbegyűjtő helyeket külső és belső kordonnal védték. A biztosító erők részére homokzsákokból föld feletti figyelőket és tüzelőállásokat rendeztek be, melyeket gyorsakadályokkal (szögesdrót-hengerekkel) erősítettek meg. Ellenőrző-áteresztő pontot állítottak fel a kordon bejáratánál, melyet szintén megerősítettek. E mellett jelölték ki a fegyverüket átadni szándékozók tartózkodási helyét és csak egyenként bocsátották be őket a fegyverellenőrző és -átadó helyre (Az UČK meghatározta: ki, milyen és hány fegyvert adjon le!).

A begyűjtőhelyeken ellenőrző pontot, lőszer- és fegyvermegsemmisítő helyet, valamint őrzött átadó – tároló –, csomagolóhelyet rendeztek be. Ügyeltek arra, hogy az egyes helyek között lehetőleg biztosítsák a láthatóságot. A mozgási irányokat (utakat) egyértelműen, jól láthatóan megjelölték.

A leadott és megsemmisítésre váró eszközöket, anyagokat nyilvántartásba vették, minden, azokkal végzett műveletet dokumentáltak és a folyamatról kétóránként szolgálati úton tettek jelentést a dandárharcálláspontra.

A megsemmisítés két lépcsőben történt:

1. a páncélozott szállító járműveket és a 100 mm űrméret alatti fegyvereket Macedóniában feldarabolták, majd Görögországban a fémhulladékot beolvasztották, a 12,7 mm kalibernél kisebb lőszereket erre a célra készített páncélkemencében elégették, az ennél nagyobb kaliberű lőszereket felrobbantották;
2. a 100 mm űrméret feletti fegyvereket – beleértve a harckocsikat – rendeltetésszerű használatra alkalmatlanná tették, Görögországba szállították, majd a kohóműben feldarabolták és beolvasztották.

Összefoglalás, tapasztalatok[8]

A műveletben részt vevő műszaki és tűzszerészerőket rendszeresített hadi felszerelésükkel, kombinált szállítással – vasúton, hajón és légi úton – juttatták ki a hadműveleti területre egyes nehéz – páncélozott – műszaki eszközeik nélkül. A kiegészítő személyi felszerelést, híradó eszközöket központi készletből biztosították. A felszerelés a célnak és a feladatoknak megfelelt.

Elhelyezésük részben bérelt létesítményekben, részben táborban történt.

A feladat végrehajtását mozzanatonként értékelték, melyet jelentésben rögzítettek.

Az 36. műszaki ezred jelentéséből kitűnik, hogy a feladat végrehajtását jó néhány – zömében szervezési – hiányosság nehezítette, amelyek következtében az állomány egy része a művelet első hetében jármű, lőszer, híradó eszközök, áramforrások és szakfelszerelés híján alkalmazhatatlan volt, vagy a szükséges műszaki támogatást nem kapta meg. A műszaki erők a kitelepülés után késve kapták meg az előzetes intézkedést és a harcparancsot. Az ENSZ és a NATO aknaközpontjával való összeköttetéshez szükséges eszközökhöz és szoftverhez csak tűzszerészeiknek az ENSZ ko-

8 36. Engineer Regiment Group Post Operational Report.

szovói aknaközpontjával való jó személyes kapcsolata révén, *kölcsön* útján jutottak hozzá; az igényelt számítógép október 1-jéig nem érkezett meg az Egyesült Királyságból. A nem brit tűzszerészerők késve érkeztek be, így kezdetben a brit tűzszerészekre hárult minden szakfeladat, valamint utólag kellet a hadszíntérre kiszállítani a kiskaliberű lőszerek megsemmisítésére szolgáló égetőkemencét. E hiányosságokat értékelték és kiküszöbölésükre az alábbi javaslatokat tették:

- A műveletet tervező törzsbe minden esetben döntésképes műszaki tisztet kell beosztani, aki a felmerülő igények alapján képes a műszaki feladatokat meghatározni, a műveleti utasítás műszaki mellékletét elkészíteni.
- Időben, hivatalosan tájékoztatni kell a csapatokat a műveletbe történő bevonásukról. Ezzel sok félreértés elkerülhető és a katonacsaládok is megtervezhetik teendőiket.
- Mindenképpen időt kell biztosítani a csapatok felkészítésére és ehhez a megfelelő ismeretekkel rendelkező kiképzőket rendelkezésükre kell bocsátani.
- A lehető legkorábban meg kell határozni a műszaki felderítés feladatait, megfelelő képzettségű műszaki és tűzszerész tisztet kell beosztani a szemrevételező csoportba. Ezzel jelentős költségek takaríthatók meg, továbbá pontosabban meghatározhatók a veszélyek.
- A folyamatos információcsere érdekében a műszaki kötelék összekötő tisztjét ki kell küldeni az összfegyvernemi törzsbe.
- A személyi állomány és az eszközök kombinált szállítását úgy kell megszervezni, hogy a műszaki eszközök, anyagok és szakfelszerelés – beleértve a robbanóanyagot, a nem robbanó műszaki zárak anyagait, a használható világító és víztároló eszközöket, híradó berendezéseket is – a személyi állomány beérkezésekor rendelkezésre álljanak. Ha szükséges, meghatározott mennyiségű műszaki felszerelést a személyi állománnyal együtt, légi úton kell kiszállítani.
- A szükséges tábori felszerelést, az adott hadszíntéren szükséges ruházatot, valamint a személyi egészségügyi (gyógy- és kötszer) csomagot a műveletre történő felkészüléskor ki kell adni a csapatoknak, illetve személyeknek. Ugyanez vonatkozik a lőszerre.
- A művelet tervezése és végrehajtása idejére a helyszínen folyamatosan biztosítani kell a műszaki anyagi ellátó szakembereket és szervezetet.
- A katonai híradás bármely okból történő kiesése esetére, nyílt közlemények továbbítására jól alkalmazhatók az állomány saját tulajdonú mobiltelefonjai. Ehhez csupán külön SIMM kártyát kell kiadni, ami költségtakarékos és operatív megoldás.
- A gyorsreagálású erők tábori életfeltételeinek biztosítása érdekében célszerű kerekes pótkocsi alvázra szerelt vizesblokk konténereket beszerezni, a közműcsatlakozásokhoz szükséges anyagokat készletezni, és az alkalmazás helyére kiszállítani.
- A speciális szakfeladatok – jelen esetben a fegyverek begyűjtése és megsemmisítése – adminisztrációs feladatait és a jelentéseket célszerű a lehetséges minimumra csökkenteni.

- A jövőbeni hasonló missziók sikeres végrehajtása és az erők megóvása érdekében biztosítani kell az aknaközpont adattárához való hozzáféréshez szükséges eszközöket és szoftvert.

Összességében: az Essential Harvest művelet a kitűzött célokat elérte. A csapatok az egyezményben meghatározott számú fegyvert összegyűjtötték és megsemmisítették, a 100 mm űrméret felettieket hadi alkalmazásra alkalmatlanná tették.

A műveletek során begyűjtöttek:

- 3875 db harci eszközt:
  = 4 db harckocsit és harcjárművet;
  = 17 db légvédelmi eszközt;
  = 161 db aknavetőt és páncéltörő eszközt;
  = 483 db géppuskát;
  = 3210 db kézi lőfegyvert;
- 397 625 db lőszert, aknát és robbanóanyagot.

A magyar fegyvermegsemmisítő csoport az alábbi eszközöket semmisítette meg:

1. ütemben: 1255 db fegyvert és fődarabot, valamint 1 PSZH-t;
2. ütemben: 1241 db fegyvert és fődarabot, valamint 1 PSZH-t és 1 db T–55 harckocsit harcképtelenné tett;
3. ütemben: 367 db fegyvert és fődarabot, ebből 2 db 120 mm aknavetőt.

Mindösszesen: 3875 db lőfegyvert;
2 db 120 mm aknavetőt;
2 db PSZH-t;
1 db T–55 harckocsit.

Azt, hogy a misszió mennyire volt sikeres, az idő fogja eldönteni. Az viszont tény, hogy a művelet alatt megsemmisített fegyverekkel már nem okoznak több bajt. Ha csak ennyi volt az eredmény, akkor is megérte.

Varga Mihály

Konferencia az etikai kódexről

Minden önállóan létező, működő szervezet létre szokta hozni saját „alkotmányát", amelyet szervezeti és működési szabályzatnak, alapszabályzatnak stb. neveznek. Ebbe azokat a normákat, normatívákat foglalják bele, amelyek keretjelleggel vagy akár tételesen is tartalmazzák az adott intézmény tevékenységének a rendjét. Már ilyen okmányban is megjelennek a konkrét entitást létrehozók, működtetők magatartására, viselkedésére vonatkozó előírások. Ezekkel különböztetik meg magukat másoktól, illetve ezekbe foglaltan nyilvánítják ki a tagjaikkal, tisztségviselőikkel szembeni – a társadalomban érvényes viselkedési normáktól őket elválasztó – többletelvárásokat. Ez a dolgok természetes rendjéből következik S akkor joggal vetődik fel: *miért van mégis szükség külön etikai kódex megalkotására?*

Az MHTT, az SVKH és a ZMNE – mint rendező szervek – 2002. május 5-én e célból tartott konferenciáján kiderült, hogy a hadtudományi társaság működésének 12 éve során sok és hasznos, további felhasználásra, alkalmazásra érdemes tapasztalat halmozódott fel, hogy azok egységes normaszövegbe rendezése immár tovább nem halogatható feladat. S ugyanez vonatkozik az olyan nagy társadalmi szervezetekre is, mint a fegyveres erők és fegyveres testületek.

A konferencián különféle elképzelések és óhajok együttesét tartalmazó változatokat, nem pedig a kész kódexeket ismerhettük meg (a végleges szövegek elfogadására még több hónap áll rendelkezésre).

A bevezető előadást tartók – *professzor Szabó János*, az SVKH vezetője, illetve *dr. Szilágyi. Tivadar* ezredes, a ZMNE tudományos rektorhelyettese –, továbbá a korreferátumot tartók – dr. Fejes Antal. ezredes, *dr. Horváth József* r. dandártábornok, *Erdélyi Lajos* dandártábornok és *Luncner Károly* hőr. ezredes – eltérő tartalommal vázolták fel az általuk jellemzett etikai kódex célját.

A Magyar Hadtudományi Társaságra vonatkozóan úgy fogalmazunk, hogy ezen közhasznú társadalmi szervezet etikai kódexének a célja: *a demokratikus közélet, a szabadságjogok és a jogállam keretei között elősegíteni a már kialakult etikus, tisztességes alkotói, publikálói és más megnyilvánulási tevékenység és magatartás megőrzését, megerősítését és általános normává válását.*

Az előbbiek elérését szolgálja a közös etikai alapelvek megalkotása, a közös szakmai normák kidolgozása és etikai kódex létrehozása.

A tisztánlátás és a tévedés elkerülése megkívánja, hogy a tennivalókat megkülönböztessük egymástól. Az *alapelvek* olyan, önmagukban nyilvánvaló tételek, normaszövegek, sarkalatos megállapítások lehetnek csak, amelyek (átfogó jellegük miatt) a kódexek kívánalmainak, követelményeinek, mint normatíváknak a rögzítéséhez alapot nyújtanak, kiindulásként szolgálnak. A közös szakmai normák azt a minőséget foglalják egységbe, amelyek a hadtudomány művelésében érintett társaságok, intézmények stb. részére megszívlelendők, elfogadhatók.

Mint az az eddigiekből jól kivehető, mindezek okán sorolta előkelő helyre az MHTT a 2002. évi tervében *„Az etikai kódexek előkészítésének helyzete, az etikai magatartás lehetséges szabályozása a fegyveres erőknél és testületeknél"* nevet viselő rendezvényt. S visszautalunk azokra a gondolatokra is, amelyeket megnyitójában *dr. Szabó József*, a társaság elnöke hangoztatott: veszélyeket rejt magában a szabályozatlanság. Ha viszont a sokszínűségben megtaláljuk vagy megteremtjük az egységet, eddigi elért eredményeinket őrizhetjük meg és gyarapíthatjuk, miközben tovább növelhetjük a hadtudomány presztízsét, a társaság pozícióit pedig még inkább szélesíthetjük, szilárdíthatjuk.

Ebbe a logikai rendbe és keretbe illeszkedett a bevezető előadást, majd az expozékat tartó előadók fejtegetései is.

A kódex maga – többek között – szabályok, irányelvek foglalata, gyűjteménye. Latin jövevényszó, amely használatos lehet jegyzőkönyv vagy törvénykönyv értelemben is, amely *legáltalánosabb értelemben valamely hivatás gyakorlása során érvényre jutó, uralkodó – a társadalmi viszonyok és a tudat sajátos formáját megnyilvánulását kifejező – erkölcsi és magatartásbeli szabályok összességét jelenti.*

A konferencián elhangzott kijelentések, észrevételek, megállapítások révén egy sor általánosításhoz vagy következtetéshez jutottunk el. Hiszen a rendező szervek – MHTT, SVKH, ZMNE – képviselői által tartott megnyitó vagy bevezető előadás, a négy önálló expozé s a négy felszólaló mondanivalójából jól kiviláglott, hogy a fegyveres erőknél és a fegyveres testületeknél régóta napirenden levő és hosszú kidolgozói munkát igénybe vevő téma került a konferencián napirendre avégett, hogy képet nyerjünk arról, hol is tartunk, s milyen munkákat kell még elvégezni az etikai kódex(ek) megteremtése érdekében.

Az itt következő észrevételeinket, megállapításainkat a kidolgozói munka hátteréül szánjuk. Ráadásul ezeket arra hegyezzük ki, ami a társaság tevékenységére jellemző: a tudományos kutatás és egyéb úton nyert eredmények nyilvánosságra hozása, közlései publikálása, s az ezenközben tanúsítandó magatartás.

Mikről van tehát szó? A *szabály* például olyan irányelv, rendelkezés, amely a követendő magatartást, cselekvést, illetve ennek módját, rendjét szabja meg. Másként úgy is fogalmazhatunk, hogy a szabály valaminek a rendjében és folyamatában vagy menetében érvényesülő tapasztalati úton felismert törvényszerűség. Ez ugyanis tartalmazza a társadalmi és egyéni magatartás és viselkedés írott és íratlan szabályait, mint azt a jelenséget is, hogy azonos körülmények között valami nemcsak mindig bekövetkezik, hanem nagyjából mindig ugyanúgy következik be.

De vessünk egy pillantást a *magatartásra* is! Ez a fogalom azt a módot jelenti, ahogy környezetünkkel, az élet, a társadalom jelenségeivel kapcsolatban állást foglalunk Ahogy tehát viselkedünk, állásfoglalásunkat kinyilvánítjuk – vagy

ahogy az megnyilvánul –, az tehát a magatartás. Az *állásfoglalás* valamivel kapcsolatban, véleményalkotás, véleménynyilvánítás. A *vélemény* pedig valakiről vagy valamiről alkotott nézet, ítélet, felfogás.

S milyen legyen magának az alkotónak a hozzáállása a választott témához? Az erre vonatkozó szabályt, elvárást Platón – Pais István fordításában – így foglalta össze: „aki belátással akar ítélni, bármilyen ábrázolás [esemény, alkotás] felől – akár a festészet, akár a múzsai művészet terén vagy bárhol –, a következő három tulajdonsággal kell rendelkeznie: először is fel kell ismernie, mi az, amit ábrázol; az után, hogy helyesen ábrázolja-e; továbbá, hogy jól van-e kidolgozva az illető „képmása" szöveget, melódiát és ritmust illetőleg."

Ezen sokféle megközelítést mutató fogalomszemle elvezet bennünket a *közmegegyezéshez*. Ez utóbbi ugyanis azon alapszik, hogy eldöntöttük vagy eldöntjük – azaz közösen elhatároztuk vagy elhatározzuk –, hogy mi illő és mi nem. Annak eldöntéséhez, hogy valami „jól van-e kidolgozva", Lukiánosz ókori szerző a történetírásra vonatkoztatva – amit általánosabb értelemben az összes írásművekre rávetíthetünk – azt írta: annak egyetlen hivatása az igazság feltárása. A feltárás célját több tudós így foglalta össze: az eseményeket vagy az egykori szereplőket azért kell megörökíteni, hogy az elődök nagy, hősi tettei feledésbe ne merüljenek, illetve felhasználhassuk azokat a kortársak és az utódok neveléséhez, helytállásuk kialakításához vagy annak erősítéséhez.

Az események megörökítésének mikéntjét *Tacitus* római szerző így foglalta össze: sine ira et studio, azaz harag és részrehajlás né1kül dolgozzuk fel és publikáljuk a különféle eseteket, epizódokat. *Thuküdidész* és az író, hadvezér, államférfi *Churchill* pedig ehhez még hozzátette, hogy minden okmányt fel kell kutatni, hogy a maguk valóságának megfelelően dolgozzuk–dolgozhassuk fel az eseményeket, mert csak így tudjuk hitelesen, hűen bemutatni az abban szereplők cselekedeteit, tulajdonságait.

Gondoljunk arra az emberi társadalom életének lefolyása, zajlása közepette számtalan jelentős vagy kevésbé jelentős esemény, cselekvés történik. Ugyanezeket számtalan beszámoló, közlemény, tudósítás, elaborátum tárgyalja, magyarázza, értékeli, minősíti. *Az események megtörténtéről szóló híradásokat, a minősítésüket tartalmazó közléseket az indikálja, az váltja ki, hogy tájékoztasson, kielégítse – vagy csillapítsa – a kíváncsiságot, i1letve eloszlassa a keletkezett bizonytalanságérzetet.* Különösen, ha a közlés – tehát a nyilvánosságra kerülő anyag – objektív, azaz tárgyilagos, tisztességes, valósághű.

Mivel ezek a közlések ismereteket tartalmaznak (s ez a lényeg, nem a közlés megjelenési formája), eleget kell tenniük az objektív ismeretközlésnek, vagyis annak hogy a szép, jó dolgok, vonások mellett ki kell térniük a csúf, rossz dolgokra, vonásokra is. Vagyis ugyanannak a ténynek, cselekménynek, személynek a fény- és árnyoldalait kell ismertetni, nem pedig az egyikről csak a szépet, a másikról pedig csak a rosszat.

E rövid írással az volt a célunk, hogy ez úton is jelezzük: az etika vagy etikus magatartás sem nem kor, sem nem rendszerfüggő. Olyan – évezredeken átnyúló, ható – értékeket tartalmaz, amelyek ma is változtatás nélkül alkalmazhatók, érvényesíthetők. Egyúttal a felidézéssel (a konferencián elhangzott s önállóan megjelenő nézetek ismételgetése helyett) fogódzót és támaszt igyekeztünk nyújtani vagy teremteni azok számára, akikre a társaság etikai kódexének a kidolgozása, megalkotása hárul.

Frigyesi Ferenc–Lévai Zoltán–Rónaky József–Solymosi József

Radioaktív hulladékok biztonságos hazai elhelyezése

Ez a közlemény Solymosi József és szerzőtársai által a Hadtudomány 1999/2. sz. hasábjain korábban közzétett beszámoló szerves folytatása a radioaktív hulladékok biztonságos hazai elhelyezésének műszaki és gazdasági problémáiról, a tárolók létesítésének és fejlesztésének legújabb fejleményeiről. A szerzők jelen írásukban összefoglalják a Püspökszilágyi Radioaktív Hulladékfeldolgozó és -tároló fejlesztési eredményeit, valamint a kis- és közepes aktivitású radioaktív hulladéktároló létesítésének előkészítő műveleteit.

A radioaktív hulladékok biztonságos és végleges elhelyezését célzó műszaki eljárások és megoldások joggal kerültek napjainkban a környezetbiztonság, mint a globális biztonság szerves része iránt érdeklődő szakemberek figyelmének a középpontjába.

A ZMNE újonnan akkreditált Katonai Műszaki Doktori Iskolája – az elméleti kérdések mellett – kiemelt figyelmet szentel a környezetbiztonság tudományszakon belül a cikkben bemutatott jelentős gyakorlati problémák feltárására. Reményeink szerint a cikk megnyugtató válasszal szolgál a jövő generációk sorsáért aggódó valamennyi olvasóban felmerülő legtöbb kérdésre az adott témában.

Az Országos Atomenergia Bizottság (OAB) 1992-ben kezdeményezte a kis és közepes aktivitású hulladékok végleges elhelyezésének megoldását. Az ország teljes területének átvizsgálása után a lakossági vélemények, a geológiai alkalmasság, a gazdaságossági és biztonsági értékelések figyelembevételével az OAB az 1997. február 17-i ülésén határozatot hozott a telephely kijelölését és alkalmasságát bizonyító földtani kutatások megkezdésére Üveghuta (Bátaapáti) térségében és az előzetes környezeti hatástanulmány előkészítésére.

1997–1998 között megtörténtek a határozat alapján az elsődleges földtani kutatások, melyekről a Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI) javaslatot tett arra, hogy az üveghutai kutatási területen kezdődjenek meg az engedélyezést és a létesítést megalapozó részletes geológiai és telephely-jellemzési munkák.

A kutatási eredményeket megvitatták az illetékes szakmai fórumok, azokat a széles körű szakmai közvélemény is megismerhette. Néhány szakértő által felvetett, az addigi kutatási munkák teljességére vonatkozó vélemény után az Országos Atomenergia Hivatal (OAH) által felkért Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) hulladékkezelés-érté-

kesítési és technikai felülvizsgálati programjának (WATRP) szakértői felülvizsgálták az eredményeket.

A WATRP szakértői felülvizsgálatával párhuzamosan a Radioaktív Hulladékokat Kezelő Közhasznú Társaság (RHK Kht.) megbízásából a Magyar Geológiai Szolgálat Dél-dunántúli Területi Hivatala (MGSZ DDTH), külső szakértők bevonásával véleményezte a földtani kutatások elkészült jelentéseit.

A WATRP szakértői felülvizsgálat megállapításai és ajánlásai összhangban voltak az MGSZ DDTH szakvéleményével. Ezek figyelembevételével a MÁFI elkészítette az 1999. évi állapotnak megfelelő, a földtudományi ismeretek szintézisét tartalmazó földtani összefoglalót. Ennek a dokumentumnak a felhasználásával készítette el az ETV-ERŐTERV Rt. annak az előzetes biztonsági elemzésnek az új változatát, melyet korábban finn és belga szakemberekkel együttműködve, PHARE program keretében dolgozott ki.

A biztonsági értékelésben mind a műszaki, mind a természetes gátakat figyelembe vették. A potenciális sugárterhelést a meghatározó besugárzási útvonalakra – azaz a patakon, a talajon és a víztermelő kúton keresztüli felvételre – számították ki. Az elemzés során vizsgálták az OECD/NEA keretében a vizsgálandó telephely független eseményekre összeállított listából a normál fejlődéstörténeti forgatókönyveket, az esetleges klímaváltozás miatt bekövetkezhető csökkentett és megnövekvő szivárgást, valamint a szándékolatlan emberi behatolás lehetséges következményeit. Ez utóbbi kapcsán azt vizsgálták, hogy milyen hatásai lehetnek a tárolót elérő geológiai vagy vízkutató fúrás lemélyítésének. A számításoknál az elhelyezendő hulladékok radioaktív izotóptartalmát a WATRP ajánlásainak megfelelően igen konzervatívan vették figyelembe. A legveszélyesebbnek tartott hosszú élettartamú alfa-sugárzók esetében azok várható mennyiségének 100-szorosával, míg a többi összetevő esetében 10-szeresével számoltak. Részletes vizsgálat tárgya volt a beépített műszaki gátak részleges meghibásodása, valamint az esetleges kivitelezési hibák miatt bekövetkező radioaktívanyag-kikerülés hatásának elemzése.

Az előzetes biztonsági elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy az alkalmazott metodikai és kiinduló adat konzervativizmus mellett is a kritikus csoport egyedeit 0,001 mSv/év nagyságrendű maximális sugárterhelés érheti. Ezt az értéket kell szembeállítani a jelenleg megengedett 0,25 mSv/év hatósági korláttal vagy a természetes háttérsugárzásból adódó – minden magyar állampolgárt érő – 2,5 mSv/év értékkel. Ennek alapján megállapítható, hogy a választott elhelyezési technológia a vizsgált telephelyen a biztonsági kritériumokat jelentős tartalékokkal kielégíti.

A fentiek figyelembevételével az RHK Kht. elkészítette a 2001–2004. közötti feladatokat tartalmazó kutatási programot, amely részletesen tartalmazza az előzetes környezeti hatástanulmány (EKHT) elfogadásáig terjedő időszak munkáit. A földtani kutatások további szakaszainál a telephelyjellemzés fázisához tartozó kutatásokat végzik el, figyelembe véve a WATRP jelentés és az MGSZ DDTH szakvéleményének kitételeit. A kutatásokról összefoglaló integrált jelentések készülnek, melyek adatot szolgáltatnak a biztonsági értékelés elkészítéséhez. A blokk és egy felszín alatti földtani kutatási blokk; a felszíni földtani kutatások során elvégzett vizsgálatok a helykijelölés pontosítását célozzák, a fel-

szín alatti földtani kutatások pedig alapot szolgáltatnak a leendő tároló kivitelezési munkáihoz szükséges feszültségviszonyok és bányahajtási körülmények pontosítására, valamint az egységes földtani kép kialakítására.

A kialakítandó tároló alkalmasságát részleteiben az összegző biztonsági értékelés alapján lehet megítélni. A földtani kutatások eredményei alapján az eddigi földtudományi értékeléseknek megfelelően a tervezett műszaki megoldások és a mesterséges korlátok figyelembevételével készül a biztonsági elemzés. Az elemzés kitér a radioaktív izotópok esetleges kiszabadulásának és terjedésének vizsgálatára, a műszaki védelem tartósságára, megbízhatóságára, a lehetséges következmények prognosztizálására. Az elemzésbe beépülnek a tároló és a műszaki gátak tervei, a tömedékelési rendszer és az eltömedékelés technológiája.

2001-ben a földtani kutatási tervhez szükséges elővizsgálatok fejeződtek be, továbbá megtörtént a kutatási infrastruktúra első ütemének kialakítása.

Tovább folytatódtak a kutatási területen a korábban megkezdett monitorozási munkák, melyek során a biztonsági értékeléshez szükséges geológiai adatok folyamatos gyűjtése történt meg. Tovább folytatódott a mikroszeizmikus megfigyelő rendszer működtetése is.

A radioaktív hulladékfeldolgozó és -tároló (RHFT) fejlesztési munkái

Az RHFT létesítményt a 1960-as évek nemzetközi és az akkor érvényes magyar, ill. KGST szabványok szerint telepítették (1971), tervezték és helyezték üzembe (1976). A létesítmény feladata az intézményi eredetű radioaktív hulladékok átvétele és elhelyezése volt.

Az RHFT az ország egyetlen működő radioaktívhulladék-tárolója, mely az egész országra kiterjedően nyújtja szolgáltatásait. A tároló több mint 20 év óta biztonságosan üzemel. Mivel korábban nem készült átfogó biztonsági értékelés, ezért a hosszú távú hatásokra vonatkozóan nem voltak megalapozott ismeretek.

A radioaktív hulladékok RHFT-n belüli elhelyezésére vasbeton tárolómedencék („A" típusú tároló), szénacél és rozsdamentes acél csőkutak („D" és „B" típusú tárolók) és sekély mélységű vasbeton kazetták („C" típusú tároló) szolgálnak. AZ RHFT alapkiépítésében 48 db 70 m^3-es „A" típusú és 8 db „C" típusú tárolómedence, továbbá 4 db „D" típusú és 32 db „B" típusú csőkút került megvalósításra. Az 1980-as évek végén 6 db 140 m^3-es és 12 db 70 m^3-es medence kiépítésével az „A" típusú tárolómedencék teljes kapacitása 5040 m^3-re bővült.

A létesítmény alapkiépítésének engedélyezésekor az átvehető hulladékok típusára és formájára vonatozó kikötéseket az engedélyokmányok nem rögzítették, s az engedélyezés csak biztonsági megfontolások alapján történt, a létesítményre átfogó biztonsági elemzés 2000 decemberéig nem készült.

A püspökszilágyi telephelyen 1976. december 22-én kezdte meg működését a Radioaktív Hulladékfeldolgozó és -tároló létesítmény. A végleges üzemeltetési engedélyt 1980. július 28-án adta ki az Egészségügyi Minisztérium.

Az atomerőművi kis és közepes aktivitású radioaktív hulladék elhelyezésének biztosítására az RHFT engedélyezett kapacitását kibővítették. A bővítés engedélyezési eljárása során a szakhatóságként közreműködő Magyar Geológiai Szolgálat (MGSZ) a telephely alkalmasságának megítélése érdekében további

vizsgálatokat és egy korszerű módszerekkel végzett biztonsági elemzést tartott szükségesnek. Ezért az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) Országos Tisztifőorvosi Hivatala (OTH) csak ideiglenes üzemeltetési engedélyt adott ki a bővítésre, amely 2000. december 31-ig szólt. A 2000 decemberi állapotban rendelkezésre álló adatok, és a biztonsági jelentés alapján az ÁNTSZ OTH 2000. december 20-án kelt OTH 163–29/2000. sz. határozatában 2002. december 31-ig újabb ideiglenes üzemeltetési engedélyt adott ki. Az engedély kiadását teljes körű biztonsági értékelés alapozta meg.

Az RHFT biztonsági felülvizsgálatának eredményei, további teendők

1976-ban a lakosság egyedeire érvényes dóziskorlát 1,7 mSv/év volt, amit 2000-ig két alkalommal csökkentettek a nemzetközi (ICRP) ajánlások szigorodása miatt. Az üzemeltetőkre és a lakosság tagjaira vonatkozó dóziskorlátokat jelenleg a 16/2000 (VI.8.) EüM rendelet határozza meg. E szerint a foglalkozási sugárterhelésnek kitett munkavállaló külső és belső sugárterhelése együttesen egymást követő 5 naptári évre összegezve nem haladhatja meg a 100 mSv effektív dóziskorlátot. Az effektív dózis egyetlen naptári évre sem haladhatja meg az 50 mSv értéket. A akosság egyedeire 1 mSv az effektív dóziskorlát. Az ICRP 60. ajánlása alapján a dóziskorláton kívül bevezetésre került a dózismegszorítás követelménye is, amit a 7/1988 SzEM rendelet 0,25 mSv/év értékben határozott meg, melyet a jelenleg tervezett hulladékkezelési rendelet 0,1 mSv/év értékre csökkentene. Ezek az értékek a létesítmény biztonságának mérőszámai.

A telephely bővítése során az engedélyezésben részt vevő egyik szakhatóság az MGSz ellenezte a végleges üzemeltetési engedély kiadását a földtani alkalmasságra vonatkozó kételyekre hivatkozva. A végleges üzemeltetési engedély megszerzésének és a további üzemeltetés előfeltételének biztosítása érdekében átfogó biztonsági elemzést kellett elvégezni.

Mivel 2000. december 31-én az RHFT bővítési részének ideiglenes engedélye lejárt (meghosszabbítva 2002. december 31-ig), megújításához az RHFT-t üzemeltető RHK Kht. 1999-ben kezdeményezte egy teljes körű biztonsági értékelés elkészítéséhez szükséges adatgyűjtés lefolytatását, majd a biztonsági értékelés elkészítését.

Két biztonsági elemzés készült, az egyiket a ETV-ERŐTERV Rt. végezte, míg a másikat az Európai Unió által finanszírozott PHARE projekt keretében az angol AEA Technology készítette.

A biztonsági értékelések arra kérdésre keresték a választ, hogy a telephely biztonságos marad-e a jövőben, vagy pedig szükség lesz olyan javító jellegű intézkedésekre, amelyek révén a kellő biztonság garantálható.

Mindkét elemzés az Radioaktív Hulladékkezelő Közhasznú Társaság és Vállalkozói által összegyűjtött adatokra és az elvégzett kutatások eredményeire támaszkodott. A vizsgálat kiterjedt a tároló lezárása után intézményes ellenőrzés időszakára és az azt követő időre.

Az intézményi eredetű radioaktív hulladékok mennyisége az üzembe helyezéstől napjainkig fokozatosan csökkent, jelenleg évente 15–20 m^3 szilárd és 0,5–1 m^3 folyékony hulladék, illetve 800–1000 db elhasznált zárt sugárforrás elhelyezési igényével kell számolni. Az átvételi, szállítási, kezelési, tárolási és

elhelyezési műveletek az RHFT jelenlegi létszámával uralhatók az egyéni sugárterhelés kellően alacsony szintje mellett.

Az elvégzett biztonsági elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy a püspökszilágyi RHFT jelenlegi üzemeltetése és a környezetbiztonság a passzív intézményes ellenőrzési időszak végéig garantált. A telephely összességében (a befogadó geológiai környezet, a létező mesterséges korlátok és egyedi hulladékformák) alkalmas a kis és közepes aktivitású, rövid élettartamú hulladékok biztonságos végleges elhelyezésére.

A passzív intézményes ellenőrzést követően alapvetően a már elhelyezett hosszú élettartamú komponensek jelentős mennyisége miatt (^{14}C, ^{226}Ra, ^{232}Th, $^{234,235,238}U$, ^{239}Pu és ^{241}Am) a szándékolatlan emberi behatolás – vagy más olyan forgatókönyv, ami a hulladékok felszínre kerülését eredményezheti a betonvédelmek tönkremenetele után – mind a dózismegszorítás, mind a dóziskorlát túllépésével járhat.

A jelenlegi nemzetközi ajánlások alapján a dóziskorlát tízszeresét meghaladó következmények esetén a következménycsökkentő beavatkozás mértékét optimálni kell, figyelembe véve az elérhető potenciális „dózis-megtakarítást" és a beavatkozás során felmerülő valós sugárterhelés mértékét. A dóziskorlát százszoros túllépése esetén azonnali beavatkozás indokolt. *A püspökszilágyi RHFT biztonsági elemzésének eredményei az optimális sávban helyezkednek el, így a következménycsökkentő beavatkozás lehetőségeit és mértékét kell aktuális feladatként előkészíteni.* A problémát okozó ^{225}Ra, ^{232}Th és U-izotópok, valamint a ^{241}Am források *részbeni*, vagy *teljes körű* visszanyerése olyan műszaki probléma, amely megfelelő tervezés, engedélyeztetés, hulladékminősítő és csomagoló rendszerek alkalmazása után egy középtávon végrehajtandó program megvalósítását jelenti.

A létesítmény jelenlegi műszaki állapota megfelel az eredeti tervekben feltételezett 40–60 éves időtartamú üzemeltetési fázis vonatkozó metszetének. A hosszú távú környezetbiztonság szempontjából problémát jelentő hulladékformák visszanyerésével párhuzamosan célszerű sort keríteni a már kiemelt hulladékok átcsomagolására és hordóba tömörítésére is.

Valamennyi fontosabb várható tevékenység (egyes hulladékformák visszanyerése, lezárás, hulladékkezelés és átcsomagolás stb.) nagy valószínűséggel környezetvédelmi-engedélyköteles lesz, főként az Európai Uniós jogszabályok és irányelvek 2004-ig történő fokozatos bevezetésével. Így a létesítményre a legalapvetőbb előzetes és részletes környezeti hatásvizsgálat elvégzésének kezdeményezését kell javasolnunk. A biztonsági elemzésből megállapítható, hogy az RHFT esetén a mesterséges védelmek jelentős – több izotóp esetén domináns – szerepet játszanak a környezetbiztonság szavatolásában a geológiai-hidrogeológiai rendszer védőhatása mellett. A hatályos magyar jogszabályok (62/1997 IKIM rendelet) a földtani környezet ismertségi fokára és paramétereire is tartalmaznak előírásokat. E követelmények teljes körű kielégítése a jelenlegi szinten nem teljesíthető, így célszerű a földtani dokumentáltsághoz szükséges munkákat a környezeti hatásvizsgálati feladatokkal párhuzamosan elvégezni.

A biztonsági elemzés szándékolatlan emberi behatolás forgatókönyvének eredményei alapján, a hosszú élettartamú komponensek további elhelyezésére az RHFT-ben csak az üzemi épületben kialakítandó átmeneti tárolóban kerülhet sor.

A biztonsági értékelés eredményei alapján egyértelmű, hogy a „B" és „D" csőkutakban elhelyezett zárt sugárforrások egy része (elsősorban a hosszú életű radionuklidokat tartalmazók) jelentős sugárterhelést okozhatnak az intézményes ellenőrzést követően. A felszínközeli tárolókra több országban is elfogadott 100–300 éves aktív intézményes ellenőrzés ideje alatt az elhelyezett radioaktív hulladék többségének aktivitása jelentősen lecsökken. A püspökszilágyi tárolóban elhelyezett sugárforrások egy részének azonban igen hosszú a felezési ideje. Ezek közül jó néhány nagyon súlyos radiológiai következményeket okozhat, ha idő előtt kapcsolatba kerülne a *bioszféra* elemeivel. Ebből következően a „B" és „D" csőkutakban tárolt egyes elhasznált, zárt sugárforrásokat el kell távolítani, még a létesítmény lezárása előtt. Az „A" típusú tárolómedencében elhelyezett néhány nagy aktivitású sugárforrás (pl. ^{14}C, ^{90}Sr, ^{137}Cs), valamint a nagy mennyiségben elhelyezett Ra és Th tartalmú különböző hulladékok jelenléte a telephely hosszú távú biztonságának szempontjából nem megfelelő.

Jelenleg már csak két tárolómedence, összesen mintegy 120 m^3 szabad tárolókapacitással (hulladék elhelyezésre szolgáló térfogat) áll rendelkezésre. Figyelembe véve, hogy jelenleg évente közel 20 m^3 hulladékképződéssel és átvétellel kell számolni, ez a tárolókapacitás optimális esetben hat évre biztosít elhelyezési lehetőséget. Hirtelen felmerülő jelentős hulladékátvételi igény esetén rövidebb idő alatt is kimerülhet a szabad tárolókapacitás. A jelenlegi állapot konzerválása a szükséges minimális korszerűsítések és beruházások elvégzése nélkül már rövid távon is veszélyeztetné az RHFT biztonságos üzemét.

A tároló folyamatos üzemeltetése elképzelhetetlen a nagy aktivitású ^{60}Co sugárforrások elhelyezésére szolgáló új csőkutak létesítése nélkül, a jelenleg rendelkezésre álló tárolókapacitás ugyanis nagyon korlátozott, és az elkövetkező években ezekből a forrásokból nagy mennyiség beszállítása várható.

Az RHFT 1998 óta csak átmeneti tárolásra (nem végleges elhelyezésre) vesz át hosszú felezési idejű izotópokat tartalmazó radioaktív anyagokat, melyek tárolására a „C" típusú tárolómedencéket jelölték ki. Mivel a deklarált átmeneti tárolás feltételei (pl. az üzemi épület pincéjében) jelenleg nem biztosítottak, így az ország intézményi radioaktív hulladékainak begyűjtése hosszú távon veszélybe kerülhet. Mivel a felhasználók többsége nincsen berendezkedve hosszú idejű átmeneti hulladéktárolásra, továbbá a megszűnő cégek le kell, hogy adják az elhasznált sugárforrásaikat és radioaktív hulladékaikat, az ebből adódó probléma rendezetlensége nemcsak adminisztratív, hanem biztonsági kérdéseket is felvet.

Rövid távon elvégzendő feladatok

Az előzőek alapján az RHFT-vel kapcsolatos döntések során a következő három szempontot kell figyelembe venni:

- *Mielőbb meg kell szerezni a végleges üzemeltetési engedélyt.*
- *Végre kell hajtani a biztonságnövelő intézkedéseket.*
- *Szabad helyet kell biztosítani a további hulladékok elhelyezésére.*

E szempontok figyelembevételével az elvégzendő munkák a következők:

- A biztonságnövelő intézkedések egy részének megvalósításához elengedhetetlen előfeltétel az *üzemi épület átalakítása,* átmeneti tároló kialakítása és mielőbbi üzembe helyezése, ahol a

hosszú felezési idejű és/vagy nagy aktivitású sugárforrások, ill. az ilyen típusú komponenseket tartalmazó radioaktív hulladékok ideiglenes tárolása megoldható. Ezen tárolóban elhelyezhető lesz közel 230 m^3 szilárd (hordóba csomagolt) hulladék.

- *Már megkezdett tevékenységek lezárása.* Laboratóriumi eszközök „A" és „B" típusú konténerek beszerzése, az RHFT-ben elhelyezett zárt sugárforrások mennyiségének, típusának pontosítása.
- Az elvégzett biztonsági értékelés alapján nincs elvi akadálya további hulladék elhelyezésének, mivel a telephelyen alkalmazott hulladékkezelési gyakorlat megfelelő. Ennek megfelelően a *végleges üzemeltetési engedély megszerzése reális cél.* Ennek érdekében a szakhatósági vélemények és követelmények figyelembevételével *kiegészítő földtani kutatási tervet kell kidolgozni,* melyet a hatóságokkal el kell fogadtatni. Ezt követően a kiegészítő vizsgálatokat el kell végezni.
- A végleges üzemeltetési engedély megszerzéséhez *el kell készíteni az RHFT aktualizált átfogó biztonsági jelentését,* a kiegészítő földtani vizsgálat során nyert adatok, valamint a pontosított hulladékleltár figyelembevételével. Csökkenteni kell a korábban elkészült biztonsági jelentés bizonytalanságait (az aktivitáskészlet és főként a tárolt aktivitás kémiai formájának pontosítása), valamint figyelembe kell venni a hidrogeológiai környezeti jellemzők részletesebb megismerése során nyert információkat is (cross-hole mérések a létező kutakban, fluoreszcens nyomjelzés a preferált terjedési irányba).
- A biztonságnövelő intézkedések tervezéséhez és végrehajtásához *megvalósíthatósági tanulmányt kell készíteni.* Ezen elemzések alapján lehet kiválasztani a beavatkozásra kijelölendő „A" típusú medencéket, a hulladék visszanyerhetőségének, átválogatásának módozatát. Az elemzés készítésénél figyelembe kell venni a hulladékfelszabadításra alkalmas medencéket, valamint az egész tevékenység végrehajtásának gazdaságossági feltételeit. Az „A" típusú medencékkel kapcsolatos intézkedések tervezésénél az alábbiakat kell figyelembe venni:
  = térfogatfelszabadítás lehetőségét, az elsősorban zsákos hulladékokkal feltöltött, térkitöltő betont és nagy aktivitású és/vagy hosszú felezési idejű sugárforrásokat nem (vagy csak nagyon kis mennyiségben) tartalmazó medencék feldolgozásával (6–10 erre alkalmas medence van);
  = biztonsági megfontolásból a nagy aktivitású és/vagy hosszú felezési idejű sugárforrásokat tartalmazó, leginkább kritikus tárolók feldolgozását.
- *Fontos feladat a figyelőkutakban megjelenő trícium eredetének vizsgálata és a szükséges intézkedések megtétele.*

Az eddigi vizsgálati eredményeket, és a folyamatban lévő vizsgálatok – talajminta-vételi és -mérési program – eredményeit felhasználva hipotézist szükséges felállítani a szennyeződés eredetéről, mértékéről és kiterjedtségéről. A feltevés(ek) igazolására (vagy cáfolására) módszertant kell kidolgozni.

Meg kell határozni – a talajvízbe már lejutott – szennyeződés horizontális szivárgási sebességét, irányát és az esetleges vízbázis vagy élő vízfolyás elérési idejét, helyét és várható koncentrációját különböző peremfeltételek mellett, pl. a forrás megszüntetése esetén, valamilyen időintervallumú utánpótlódás esetén stb. A feladat megoldása az RHFT területére felállítandó hidrológiai modell alkalmazásával képzelhető el.

El kell kezdeni a modell alkalmazásához szükséges input adatok mérését, illetve össze kell gyűjteni és rendszerezni kell a már meglévő adatokat.

Analitikai és radioanalitikai mérésekkel további adatokhoz kell jutni a tároló környezetében lévő talaj és talajvíz fizikai és kémiai tulajdonságairól, ionkoncentrációiról és aktivitás tartalmáról. Az összegyűjtött és mért adatok alapján fel kell állítani és adaptálni kell a hidrológiai modellt.

Műszaki intézkedésekkel be kell avatkozni a szennyeződés megszüntetésére, majd ellenőrző mérésekkel meg kell győződni a beavatkozás helyességéről.

A biztonsági értékelések megállapításai alapján az alábbi biztonságnövelő intézkedéseket kell megvalósítani:

- a biztonságnövelő intézkedések megtervezése, engedélyeztetése;
- a kiválasztott 4–6 db „A" típusú medencében a különböző csomagolású (többségében zsákos) hulladékok visszatermelése, átválogatása, térfogatának csökkentése, újracsomagolása és újra-elhelyezése, a kritikus zárt sugárforrások visszatermelése. A hosszú felezési idejű és/vagy nagy aktivitású sugárforrások, és a felszíni elhelyezésre nem alkalmas összetételű hulladékok átmeneti tárolóba való elhelyezése;
- a felnyitott és kiürített medencék műszaki állapotának felülvizsgálata, szükség szerint javítása;
- a felnyitott, kiürített, majd a kondicionált hulladékkal visszatöltött medencék szabad térfogatának betonnal, vagy agyaggal történő térkitöltése.

* * *

Rövid közleményünkben áttekintést adtunk a Bátaapáti (Üveghuta) térségében tervezett kis és közepes aktivitású radioaktív hulladéktároló létesítése előkészítő műveleteinek legújabb eredményeiről, továbbá a Püspökszilágyi Radioaktív Hulladékfeldolgozó és -tároló (RHFT) fejlesztési munkáiról.

Az előzetes biztonsági elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy a Bátaapáti térségében tervezett új telephely esetében a választott elhelyezési technológia a vizsgált telephelyen a biztonsági kritériumokat jelentős tartalékokkal kielégíti.

Bemutattuk a Püspökszilágyiban működő RHFT biztonsági felülvizsgálatának eredményeit, valamint a biztonság növelése érdekében szükséges további teendőket. Megállapítást nyert, hogy a Püspökszilágyi RHFT biztonsági elemzésének eredményei az optimális sávban helyezkednek el, így a következmény-csökkentő beavatkozás lehetőségeit és mértékét kell aktuális feladatként előkészíteni. A rövid távon elvégzendő feladatok közé kell sorolni a következőket: mielőbb meg kell szerezni a végleges üzemeltetési engedélyt; végre kell hajtani a biztonságnövelő intézkedéseket; szabad helyet kell biztosítani a további hulladékok elhelyezésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Solymosi József, Vincze Árpád, Frigyesi Ferenc, Ormai Péter: Radioaktív hulladékok kezelése és végleges elhelyezése; *Hadtudomány*, IX. évfolyam, 2. szám, 1999. június pp.: 96–103.

Az atomerőművi kis és közepes aktivitású radioaktív hulladékok végleges elhelyezésére irányuló munkák összefoglaló értékelése; RHK Kht. Tanulmány, 2002. febr.

Az RHFT biztonsági felülvizsgálatának eredményei, további teendők; RHK Kht. tanulmány, 2001. szept.

SZEMLE

A mezőkeresztesi csata, 1596*

A szakértő történészek véleménye szerint a Magyar Királyság területét – 1526-tól 1699-ig – érintő török háborúk legpusztítóbb szakasza az 1591–1606 közti években dúló, *tizenötéves* – vagy *Hosszú háború* volt. Sem az előtte-, sem az utána eltelt évtizedek hadakozásai nem okoztak annyi pusztulást, mint az említett másfél évtized katonai eseményei. A megszámlálhatatlan ostrom, kisebb-nagyobb csata és szakadatlan portyázások eseményei közül kiemelkedik az a több napon át tomboló csata, amely Egertől délkeletre mintegy 25 km-re zajlott le 1596. október 22–26-án Mezőkeresztes falu térségében.

A magyarországi török háborúk egyik legnagyobb ütközete volt ez a csata. Méreteiben nagyobb volt, mint a sorsdöntő mohácsi csata (1526. augusztus 29-én), csak jelentőségében tért el attól. Ebben az öt napon át tomboló véres összecsapásban az egyesült – a magyar királyi, az ausztriai császári, a cseh- és morvaországi, a német birodalmi, a németalföldi (vallon), sőt az akkor különálló erdélyi fejedelmi – hadak álltak szemben a török birodalmi seregekkel és az azokkal szövetséges krími tatár seregekkel, melyek soraiban ott volt személyesen III. Mehmed szultán is.

A szerző – a mezőkersztesi születésű Lénárt Sándor József – a magyarországi török háborúk hadtörténelmi irodalmában szinte páratlan alapossággal és részletességgel dolgozta fel a Mezőkeresztes (és más szomszédos falvak) térségében lezajlott ütközet hiteles történetét.

A könyv bevezető fejezetében alapos áttekintést ad a kor hadászati és harcászati viszonyairól (fegyverzet, hadi szokások stb.); a csatatér korabeli- és jelenlegi terepviszonyairól stb.

Mivel a mezőkeresztesi csata nemcsak a *hosszú háború*, de az 1596. évi hadakozások szerves részét is képezte, különös részletességgel tárgyalja az ütközet közvetlen katonai előzményeit: a császári és magyar királyi hadsereg 1596 júliusától megindított támadását (Vác, Hatvan ostroma); az erdélyi fejedelemség egyidejűleg megindított háborúját (Temesvár sikertelen ostroma); illetve a török fősereg június 22-én megindított

---

* *Lénárt Sándor József:* „Őszi ködben múló remények", Mezőkeresztes, 1596 című könyve a magyar millennium évében jelent meg a Mezőkeresztesi Nagyközségi Önkormányzat támogatásával. A könyv megvásárolható: Hadtörténeti Múzeumban (1014 Budapest, I. ker. Tóth Árpád sétány 40) és a Mezőkeresztesi Nagyközségi Könyvtárban (3441 Mezőkeresztes, Táncsics Mihály út 1. Tel: 06 49 331-685).

támadását, mely első csapását Eger várára mérte szeptember 20 – október 13. között. Eger ostroma és elfoglalása már közvetlen előzménye volt a mezőkeresztesi csatának. Ugyanis Eger bevétele után a török és a keresztény hadseregek a vártól délkeletre kb. 25 km-re csaptak össze. Ilyen körülmények között bontakozott ki a magyarországi török háborúk leghatalmasabb és legveszteségesebb ütközete.

A szerző hiteles részletességgel írja le a csata két döntő fázisát: a kezdeti keresztény győzelmet, majd a török ellentámadást, mely végül is elsöprő török katonai győzelmet eredményezett.

A szerző a könyvében átfogó képet vázol fel a tizenöt éves háború első szakaszának hadi eseményeiről, Eger elvesztéséről, a török és a nemzetközi szövetséges hadsereg Mezőkereszteshez való felvonulásáról. Bemutatja a kor hadászati és harcászati viszonyait, hadiszokásait (fegyverzetét, hadfelszerelését). *A kutatás értékének, újdonságának tekinthetjük:*

1. a korábbi tanulmányok újraolvasását, újrarendszerezését, ezáltal más feldolgozásokban elszórtan előforduló gondolatok továbbfejlesztését és újraértelmezését a korabeli metszetek, a terepbejárások, a helyi lakosok népi etimológiai helynevei, valamint különböző korú térképek és légifelvételek alapján;
2. az események új megvilágításba való helyezését a csata szemtanúi által adott leírások földrajzi szempontú újraértelmezésével;
3. a többnapos ütközet történéseinek részletes elemzését, a csatatér korabeli topográfiájának rekonstruálását, és minden korábbinál alaposabb bemutatását;
4. a csata elvesztése okainak és kihatásainak vizsgálatát a régióra, illetve Magyarországra;
5. több olyan információ szolgáltatását, melyeket a téma további kutatói, illetve szakértői a kutatásaikban nem hagyhatnak figyelmen kívül.

A szerző ismertetett tudományos eredményei által a mai magyar hadtörténelem-kutatás közelebb kerülhet e véres és méltatlanul feledésbe merült esemény minél jobb megértéséhez.

A könyv megjelentetésének – írja a szerző – egyik nem titkolt célja volt elősegíteni a csata esetleges tárgyi emlékeinek a feltárását is. A Miskolci Herman Ottó Múzeum illetékesei szerint ugyanis az itt elpusztult katonák sírjai eddig még nem kerültek elő, sőt a csatával összefüggésbe hozható régészeti lelet sem ismeretes. A valamikori Lator patak medrében például még napjainkban is megtalálhatók azoknak az elesett katonák tetemei, akik a menekülés alkalmával a mocsárba vesztek, noha a csata után valószínűleg sokat kihúztak a rajtuk, illetve a náluk található értékeik (páncélzat, fegyverzet stb.) miatt. Idézve egy erdélyi névtelen szemtanút: *„...én szépen az lovakon, testeken úgy jöttem által* (ti. menekülés közben a mocsáron), *hogy térdig sem érte a lovamat az sár, oly igen oda tapották vala egymást az sokaság".*

Minden – történelmet kedvelő – olvasónak ajánljuk e könyvet! Ilyen részletes alapossággal – az azóta feltárt források szinte teljes szintézisével – összeállított, szakszerűen és jól megírt könyvvel régen nem jelentkezett a magyar hadtörténetírás!

Veress D. Csaba

Figyelemre méltó kezdeményezés

A kitűnő egykori vicclap, a Ludas Matyi címlapján szereplő mottó fogalmazta meg, hogy Egy csecsemő számára minden vicc új". Valahogy így vagyok én is ezzel az írásommal. Olyat fedeztem fel önmagam számára – amely már társaságunk gyakorlatában is közel évtizedes múltra tekint vissza, elég a Hadtudományi Lexikonra utalnom –: a CD-ként is kiadott könyvre. Mint minden évben az idén is fölkerestem az immár kilencedik alkalommal megrendezett nemzetközi könyvfesztivált. Érdemes, mivel az ember áttekintő képet kap a teljes hazai katonai, szépirodalmi, tudományos stb. könyvkiadásról és bizonyos mértékig bepillanthat a nemzetközibe is. Legalábbis a német és a francia nyelvűbe, illetve a szomszéd országok magyar és anyanyelvű kiadványaiba. Sajnos eddig az angol nyelvű országok tökéletes érdektelenségről tettek tanúbizonyságot. Szinte csak különböző ismeretlen szekták vallásos kiadványait vonultatták fel. Kivétel mindössze tavaly a Dél-afrikai Köztársaság volt kiváló bemutatkozásával, ahol viszont egyetlen katonai kiadványt sem találtam. Mindenesetre érdemes évente legalább néhány órát rászánni e látogatásra.

E bevezető után rátérek a tárgyra. Jószerencsém úgy hozta, hogy beültem a részemről eddig teljesen ismeretlen Arcanum Kiadó, vagy ahogy önmagát nevezi „Tartalomszolgáltató" sajtótájékoztatójára és könyvbemutatójára. Hirtelenjében nem tudok jobb szót kitalálni az ott felvonultatott portékákra, CD-ROM és DVD-ROM sorozatokra. Tudom, komoly vita dúl napjainkban, hogy hagyományos könyveket olvassunk, használjunk, vagy üljünk a számítógép elé és tegyünk be egy CD-t, nyomjuk le a billentyűket és fogjunk bele a keresésébe. Eddigi – tízéves unokámhoz viszonyítva csigalassúságú – munkatempóm és a megszokás okán megjegyzem, a hagyományos, nyomtatott könyveket sokkal gyorsabban tudom használni és áttekinthetőbbnek tartom őket. Valószínűleg a hiba bennem van. De a CD-k előnyét is megértettem. Gondolok itt nemcsak a könnyebb tárolhatóságra, térigényre és életkori, használati tartósságra, hanem arra a könyvek által soha be nem hozható előnyükre, amit kissé hétköznapiasan legjobban így fogalmazhatok meg: sok jó kis helyen elfér.

Íme egy hadtörténeti-történeti példa az Arcanum kiadványai közül. Az 1848–49-es Magyar Szabadságharc eseményeit feldolgozó „kötet", akarom írni CD-ROM. Három, különböző korokban született és alapvető munkát fog össze egyetlen, kétlemezes kiadványban. A magyar szabadságharc története kiadvány indítóanyaga Gracza György: *Az 1848–49-iki szabadságharc története* eredetileg négy terjedelmes kötetes munkája. Alig négy és fél évtizeddel az események után látott napvilágot, és ha ehhez hoz-

zászámítjuk, hogy az első két évtizedben, az elnyomatás idején hazánkban hiteles történelmi munkát nem is lehetett a témáról írni, nyugodtan kijelenthető: rendkívül olvasmányos, érdekes alapműről van szó. A szerző feldolgozta az összes hozzáférhető okmányt, emellett számtalan szavahihető szemtanú beszámolójára is építve vezeti olvasóit az események során. A kortársak minden hitelessége és az egyedi látószögből szemlélt, az adott eseményekhez kapcsolódó, érzelmei által befolyásolt történész látásmódja teszi érdekessé e művet. Vitathatatlan alapmű. Megállapításai, leírásai napjainkig befolyásolják mind történészeinket, mind a közvéleményt. Szubjektivitása elsősorban a hazánkban élő nemzetiségek mozgalmainak, a magyar törekvések elleni harcainak bemutatására jellemző.

A kiadvány második része a kiegyezés és a millennium korába kalauzolja el az olvasót. Azzal, hogy Gracza művét szépirodalom követi, az érzelmeket és a magyar közhangulatot elsősorban befolyásoló írók alkotásait mutatja be. Egyrészt azokat a változásokat érzékelteti jól, ahogyan a kor előrehaladásával változott a szabadságharcról vallott felfogás, másrészt átköti az olvasót a jelenbe. A kört ismert hadtörténészünk, társaságunk tagja, Hermann Róbert és Katona Tamás *Forradalom és szabadságharc 1848–49* című kötete zárja. Remekül ellenpontozza a ma felfogásával, immár a tárgyilagossághoz nélkülözhetetlenül szükséges történelmi távlatból vizsgálva, és a legújabb kutatási eredményeket megfogalmazva az első rész közvetlen élményeiből fakadó szubjektivitását, a második rész romantikus látásmódját és történelmi túlzásait.

A kiadvány nagy értéke, hogy egyetlen műbe sűrítve adja az olvasó kezébe másfél száz esztendő történelemfelfogásait, bemutatva a tudomány és közfelfogás folyamatos alakulását és változását. Kézzelfogható bizonyítékot nyújtva arról, hogy milyen téves „örök eszmékről" beszélni.

Hasonló következtetésre jut az olvasó a kiadó másik kiadványa az *Országgyűlési Napló 1990–2002* olvasásakor. A napló az Országgyűlés plenáris ülései jegyzőkönyveinek teljes szöveghű anyagát tartalmazza. Roppant tanulságos az egyes képviselők 1990–91-es felszólalásait összevetni a 2001–2002. éviekkel. Óriási világnézeti és morális felfogásbeli változások követhetők nyomon közismert politikusaink megnyilvánulásaiban. A lista folytatható még a kitűnő népszerű történelmi folyóirat, a Rubicon 1900–2001-es évfolyamainak gyűjteményes kiadásával, illetve *A magyar nemzet története* című kiadvánnyal, amely négy, önmagában is hatalmas munkát összefogva mutatja be a magyar történetírást 1945-ig. E munkák: Hóman Bálint–Szekfü Gyula: Magyar Történet, Szalay–Baróti: A Magyar Nemzet története, Szilágyi: A Magyar Nemzet Története és végül Magyarország történeti emlékei az 1896. évi ezredéves országos kiállításon. Az eltérő szemléletű alkotásokat, összesen több mint 16 kötetet egy kiadványba sűrítő CD-ROM a magyar történelemtudomány tanulmányozásának valóban páratlan eszköztára.

És még egy megjegyzés ami fölkeltette figyelmemet. Amellett, hogy e könyvek nagy többsége vagy föl sem lelhető már napjainkban, vagy horribilis árat kérnek értük könyvaukciókon, a CD-ROM-ok árai még az egyszerű halandók által is elérhetőek, nem drágábbak egy megjelenő új jelentősebb történelmi mű áránál. Nem megvetendő szempont.

Dr. Pataky Iván

A TÁRSASÁG HÍREI

A küldötgyűlés tanulságai

A Magyar Hadtudományi Társaság *a hadtudományt elsősorban a valóságos életből származó és arra hatni is tudó önálló diszciplínának tekinti, akként is kezeli, gondozza, műveli, de a vele kapcsolatban levő tudományágakat – tágabb értelemben az egyetemes tudomány minden területét – is figyelemmel kíséri. Bizonyíték rá többek között a sokféle szakosztály és ezeknek messze kiható munkája, tevékenysége.*

De bizonyíték rá az a beszámoló is, amelyet az MHTT elnöksége készített a 2001. évben végzett munkáról. Arra természetesen sem hely, sem idő nem áll rendelkezésemre, hogy az április 5-i küldöttgyűlésre készült – a küldöttek és a meghívottak rendelkezésére bocsátott – dokumentumok megállapításaiból bőven merítsek (ezek és az elfogadott főbb határozatok az interneten és e szám társasági híreiben egyébként is elolvashatók), ámde az általánosnak minősülő értékelések közül néhányat felidézek és elemzek.

2001 tavaszán a társaság megújította vezető szerveit, s ezekbe a már sok éve helytálló és tapasztalatokat szerző vezetők mellett a fiatalabb korosztályok képviselői is bekerültek. Ennek révén e vezető szervek a hagyományoknak megfelelően végezték a társaság tevékenységének a szervezésével, irányításával kapcsolatos feladataikat, megtartva a helyesnek bizonyult módszereket és eljárásokat, de néhány új elemmel kibővítették és színesebbé is tették a munkát.

Magam, a társaság alapító tagja lévén, a kezdetektől nyomon követhettem ezt a tevékenységet, hogy újságíróként első kézből jussak hozzá a tudósításaimban elhelyezendő hiteles információkhoz. Hiszen valamennyi létrejött alkotásban ott vannak azok a feladatok, az eredményekre utaló részek, amelyek például a beszámolók irányultságát, valóságtartalmát fejezik ki, csak néha nem vesszük ezeket észre, vagy nem mindig értéküknek megfelelően kezeljük azokat.

Az MHTT az elmúlt évben is a hagyományoknak megfelelően tevékenykedett. S ebbe beletartozik elsősorban az a diszciplína, amelyet mi hadtudomány néven művelünk. Az pedig külön büszkeséggel tölthet el bennünket, hogy a hadtudomány művelését oly sok nehézség ellenére is szervező, irányító *MHTT már 12 éves múltra tekint vissza, életképes és továbbfejlődésre kész.*

A társasági élet egészére, benne a szakosztályok tevékenységére, a vezetésnek a társaság működéséhez szükséges keretek biztosítására irányuló erőfeszítéseiben, a Hadtudomány című folyóirat működésében-működtetésében, a társaság terveiben szereplő rendezvények tartalmas, színvonalas lebonyolításában a jobbításra, *a folyamatosságra való törekvés volt a jellemző.*

Az eredményekhez sorolható a társaság közhasznú jellege bírósági bejegyzésének az elérése; az új szakmai kezdeményezésként létrejött szabadegyetemi előadások sorozata vagy a kimondottan a fiatal szakemberek ösztönzésére alapított Korponay-díj. Ez utóbbi nemcsak a teljesítmény elismerését jelenti, hanem forrása az utánpótlás biztosításának is. Az egyik a megélhetési kilátások javulását, a'másik a szervezet továbbélésének, további létének nem lebecsülhető, nem lebecsülendő momentuma.

Ide tartozik az is, hogy a vonatkozó ismeretek nehézségi foka miatt a hadtudományt (benne a katonai-műszaki tudományokat) hobbiként nem lehet művelni. A tudomány ágai közül ez az egyik legnehezebben birtokba vehető terület, noha – lényegét tekintve – tapasztalati tudomány. (Szerintem a tudománynak az az ága, amely nem méreti meg magát a tapasztalattal, nem hitelesíti magát a gyakorlat által, csak féltudomány vagy áltudomány.) Igen szilárdnak kell lennie

azon személy elhatározásának vagy elhivatottságának, aki e területen el kíván mélyedni, új eredményeket akar elérni. A fiataloknak a Korponay-, az idősebbeknek a Tanárky-díj nyújt bátorítást, biztatást ehhez, miként a társaság életében való aktív részvételre is.

Természetesen nem hagyható figyelmen kívül a folyamatosság fenntartásában oly jelentős szerepet játszó *kölcsönviszony, amely egyrészt az oktatás, a tudományos munka és a kutatás egységében van jelen,* másrészt abban a támogatásban testesül meg, amely az MTA, a HM, a BM, az OPVP és más szervek, intézmények, továbbá a szponzorok részéről nyilvánul meg, döntő mértékben hozzájárulva ezzel a társaság fennmaradásához, működéséhez.

Szükség is volt, szükség is van erre a támogatásra, mert – mint megnyitójában az MHTT elnöke is kiemelte „...abban a bonyolult világban, amelyben élünk, a sikernek nagy ára van, hiszen az eredmények mellett problémák is adódnak, amelyek segítik és nehezítik a honvédelem, a hadügy kérdéseivel való foglalkozást. Feltétlenül előny számunkra, hogy – közhasznú társaság lévén – a pártoktól függetlenül tudunk dolgozni, tevékenykedni. Ugyancsak előrevivő momentum, hogy eddig még mindig meg tudtuk találni az együttműködést, a kooperálást segítő, az azt erősítő hangnemet és módszert."

A jövőre nézve az MHTT elnöke csak néhány megállapításhoz fűzött továbbgondolást segítő, kiegészítő magyarázatot. Az írásos beszámolóhoz és az elnök szóbeli kiegészítéséhez többen hozzászóltak. *Dr. Nagy György hőr. ezredes,* az FB elnöke beszámolójában kiemelte, hogy a társaság az alapszabály szellemében tevékenykedett.

Elégedettség és elismerés csendült ki az Etikai Bizottság elnökének, *dr. Várhegyi István nyá. ezredesnek* a beszámolójából is. Ennek nem mond ellent, hogy megjegyezte: jobban be kell kapcsolódni a tudásipar – az egyetemek – oktató és nevelő, sőt problémamegoldó munkájába. S mindez vonatkozik az innovációs iparra is. Hiszen ezáltal növekszik az MHTT ismertsége, elismertsége és tekintélye.

Dr. Csery Péter alezredes a vitában nehezményezte, hogy a nemzetőrségről tartott egyetemi konferenciáról, illetve a katonai stratégiáról szóló szakosztályi rendezvényről nem szólt a beszámoló.

Örömmel tapasztaltam, hogy felkeltette a figyelmet *dr. Opál Sándor filozófia- és történelemtanár,* egyetemi doktor, a hadtudomány kandidátusa azon fejtegetése, amelyben a különleges hadviselés alakulását elemezte. Az események jelentőségüknek megfelelő – önnön értéküket kifejező – kezelése és a megfelelő kontextusba helyezése mindenkor tiszteletre méltó törekvés. Herder, a nagy filológus, nyelvész, esztéta, teológus és irodalomkritikus szavaival élve: ahogy a mi korunk – Herder koráról a 18. századról van szó – görögjei „csak az időbeli egymásutániság folyamatában és egy bizonyos ok és hatássor következtében váltak azzá, amivé váltak", ugyanúgy meg kell vizsgálni a fejlődés, a folyamatosság epizódjait, összetevőit is avégett, hogy megállapíthassuk: miért és mivé vált a különleges hadviselés. *Dr. Bognár Károly nyá. ezredes,* az MTA doktora – mondanivalóját támogatólag helyeselte dr. Nagy György hőr. ezredes is – javasolta, hogy a társaság *A háború és a hadtudomány változása a 21. században* címmel rendezzen konferenciát. Mivel a javaslat visszhangot keltett, a 2002-ben tervezett három tudományos tanácskozás mellé ez a cím is odakerült.

A *további ötletekből még három bejelentést emelek ki:* dr. Opál Sándor nemcsak felajánlott 200 ezer forint szponzori összeget, hanem közölte: kész segítséget nyújtani a különböző pályázatokon való indulás szervezéséhez.

A társaság elnöke közölte, hogy *dr. Móricz Lajos nyá. ezredes,* az MTA doktora, az MHTT előző elnöke, a társaság első örökös tagja lett. S végül *dr. Nagy László nyá. ezredes,* a hadtudomány kandidátusa, a társaság alelnöke közölte, hogy a honvédelmi miniszter szorgalmazására 2001-ben a nemzetvédelmi egyetemről eltávolították ugyan, de a Munkaügyi Bíróság 2002 márciusában *jogerősen visszahelyezte a beosztásába* és így folytathatja oktatói tevékenységét.

Zárszavában dr. Szabó József, az MHTT elnöke hangsúlyozta: olyan programot sikerült megalkotni, amely kellő alapot képez és megfelelő körülményeket biztosít a pezsgő társasági élethez és a hadtudomány műveléséhez. Ehhez kapcsolódva mi magunk is kinyilváníthatjuk azt, hogy az előző évben végzett elméleti és gyakorlati tevékenység eredményes volt, az elkövetkező időszak tennivalóit tartalmazó munkaterv pedig dicsérendő, elismerésre méltó.

Varga Mihály

Az MHTT szabadegyetemi előadás-sorozatáról

A Magyar Hadtudományi Társaság feladatait – úgy gondolom – nem kell bemutatni, hiszen azok alapszabályában részletesen meg vannak határozva. Fő feladatként tartjuk számon a honvédelem kérdéseinek tisztázását, sokoldalú kutatását. E kérdések ma a korábbi – alapvetően a háborúra való felkészítés és a háború megvívását tartalmazó – témaköröknél szélesebb értelmezést kapnak, hiszen az MHTT szakosztályai között van belügyi, határőrségi, vám- és pénzügyőrségi is, amelyek nem a háború, hanem a mindennapi élet normális kerékvágásban tartásának kérdéseit kutatják. Nyilvánvaló, hogy a korábbi értelemben meghatározott háborús konfliktusok – főleg a világméretű háborúk – valószínűsége minimálisra csökkent, ugyanakkor felerősödtek olyan veszélyek, mint a helyi konfliktusok kirobbanásának a valószínűsége, a tömeges migráció, a nemzetközi méreteket öltő bűnözés terjedése. Ezek ma egyre nagyobb méreteket öltenek, s a védekezés ellenük nem elsősorban a haderő alkalmazását igényli. E veszélyek megelőzése elsősorban politikai feladat, de csak a politika eszközei e veszélyek elhárítására már nem elégségesek. Nos, ez magyarázza a fenti szakosztályok létét. Hogy azok az MHTT keretein belül tevékenykednek, az inkább formai, mint tartalmi kérdés. Mind a klasszikus hadtudományi kérdéseket kutató, mind az utóbbi említett szakosztályok – ha más-más formában is – a honvédelem, a biztonság és a védelem ügyét szolgálják.

A honvédelem bonyolult, összetett kérdés volt és az marad a jövőben is. Ha csak azt említem, hogy e témakörbe tartozik: Magyarország biztonságpolitikai helyzetének, veszélyeztetettsége mértékének elemzése és felmérése; továbbá a NATO-tagságunkkal járó feladatok meghatározása és az azok végrehajtására való felkészülés módszereinek kidolgozása; a veszélyeztetettség és a NATO-kötelezettségek mértékével arányos haderő kialakítása; a feladatok várható jellegével összhangban lévő fegyverzeti rendszerek kiválasztása; a felkészítés és harci alkalmazás begyakorlásának módszerei – máris látható a kérdéskör bonyolultsága. Ezt pedig tovább bonyolítják a rendvédelmi szervek tevékenységével kapcsolatos követelmények.

A honvédelem ügye a társadalom egészét érintő kérdéskör. Ha ezt elismerjük, akkor egyértelmű, hogy a honvédelem kérdéseiről, annak megoldási lehetőségeiről tájékoztatni kell a társadalom széles rétegeit. E gondolatból kiindulva döntött az MHTT elnöksége úgy, hogy a honvédelem legfontosabb kérdéseiről előadások formájában ad tájékoztatást az érdeklődőknek. *Így került sor 2001 nyarán az MHTT szabadegyetemi előadás-sorozatának megszervezésére.* A 36 előadásból álló sorozat utolsó, záró előadására, 2002. május 23-án került sor. Ez alkalmat nyújt arra, hogy – az előadás-sorozat megtartásával kapcsolatos tapasztalatokat összegezve – levonjuk a tanulságokat, s meghatározzuk a jövőre vonatkozó feladatokat.

Néhány szót az előadás-sorozatról. A sorozatot a haderőt közvetlenül érintő kérdésekkel kezdtük. Az évnyitót követően az első előadást *Lőrincz Kálmán nyá. vezds. tartotta: A honvédelem alapfogalmai, geopolitikai és geostratégiai változások és ezek hatása a válságkezelésre, különös tekintettel annak magyar vonatkozásaira* címmel. Az érdekes előadást a honvédelem alapkérdéseiről, annak jogi szabályozása szükségességéről *dr. Pekó József nyá. ezds.* előadása követte, amelyben bemutatta: mennyire hiányos a honvédelem jogi háttere, mennyi minden hiányzik ahhoz, hogy a biztonságpolitikai helyzetünk, valamint szövetségi kötelezettségeink diktálta követelményeket kielégítő szervezeti felépítésű és felszereltségű haderő jogi kereteit megteremtsük. Ezt követte *dr. Matus János Biztonságelméletek és a hadtudomány viszonya* című, számos értékes gondolatot tartalmazó előadása.

A továbbiakban *A haderőreform és a hadsereg szervezésének fejlesztésének humánpolitikai vetülete* címmel *dr. Farkas Tivadar*, a HM humánpolitikai helyettes államtitkára tartott érdekes, a haderő fejlesztéséhez szorosan kapcsolódó előadást. Az előadó felvázolta azt a bonyolult folyamatot, amelyet a HM vezetése végez a haderő szervezeti felépítésének és személyi feltételeinek megteremtése érdekében. A haderő kérdéseit taglalta még a továbbiakban *A fegyverkezés és a biztonság összefüggése* címmel *dr. Nagy Lászó*, az MHTT alelnöke, *Az információs korszak és az információs társada-*

lom biztonsági és védelmi kérdései problémáit bemutató *dr. Várhegyi István,* valamint *A digitális hadszíntér és az új típusú hadsereg* izgalmas kérdéseit bemutató *dr. Haig Zsolt* által megtartott előadás is.

A Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalását mutatta be előadásában *dr. Padányi József alez.*, az MHTT elnökhelyettese, majd következett az első félév utolsó, nagy érdeklődéssel várt előadása, *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe és feladatai a nemzetközi biztonságpolitikai alkalmazásban (elemzésében). Kapcsolatok és közreműködés a NATO keretein belül* címmel, amelyet *dr. Botz László nyá. altbgy.* tartott. Az érdekes, gondolatébresztő előadást csaknem egyórás vita követte, bizonyítva azt a nagy érdeklődést, amelyet a hallgatóság a téma iránt tanúsított.

A második félév nyitó és második előadása a *védelemgazdaság* bonyolult és izgalmas kérdéseit taglalta *dr. Király László* és *dr. Turák János* előadásaiban. Az előadások bizonyították, hogy a honvédelem gazdasági kérdései legalább olyan izgalmasak és sokrétűek, mint a biztonságpolitika vagy a hadászat, a hadművelet és a harcászat problémái. A továbbiakban a belügyi blokkban elhangzott: *Az etikai magatartás lehetséges szabályozása a fegyveres erőknél és a rendvédelmi szerveknél, különös tekintettel a rendőrségre,* valamint *A rendőrség területi stratégiájának, célja, szerepe a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájában* címmel két előadás *dr. Horváth József r. ddtbk.* előadásában. Az első előadás témája inspirálta az MHTT vezetését, hogy az etika kérdésével bővebben foglalkozó központi rendezvényt szervezzen a BM, a HM, a Határőrség és a VPOP képviselőinek meghívásával. A rendezvény nagy sikerrel zárult, anyaga különkiadásban a közeljövőben jelenik meg.

A belügyi blokkban a továbbiakban előadás hangzott el *A határrendészet helye és szerepe, jogi háttere, szervezeti rendszere néhány Európai Unión kívüli országban, dr. Fórizs Sándor hőr. ezds.* előadásában. A téma jól mutatta be azokat a változásokat, amelyek a határőrség, a határrendészet területén az elmúlt évtizedben történtek, valamint azt is, hogy a jövő követelményeinek milyen feltételek mellett lesz képes a magyar határőrizet megfelelni. *A teljesítményértékelés új rendszere a Magyar Rendőrség hivatásos állományú tagjainál* címmel *dr. Kopasz Árpád* tartott előadást; *A szervezett bűnözés európai gyökerei* témakörről pedig *dr. Dános Valér nyá. r. ddtbk.* vázolta a szervezett bűnözés megjelenésétől napjainkig terjedő történetét, annak globalizálódását, valamint az ellene való tevékenység szükségességét és fontosabb módszereit. *Biztonságpolitikai kérdések az Európai Unióban* címmel *dr. Sallai József alez.* tartott előadt; *A polgári repülőterek és a repülésvédelem* címmel pedig *Katanics Sándor r. alez.* előadásában ismerhették meg a hallgatók a légi közlekedés biztonsági problémáinak lényegét, s a védelem bonyolult, szerteágazó és nagy szakmai ismereteket, felkészültséget igénylő módszereit. A továbbiakban a polgári védelem kérdéseivel foglalkozott előadásában *dr. Pataky Iván* és *dr. Sztanek Endre nyá. ezds.* Az előadásokból a hallgatóság megismerhette a terület fejlődéstörténetét, majd a stagnálás és a visszafejlődés korszakának sajátos körülményeit. Az előadók felvetették azokat a problémákat, amelyek e terület további fejlődését gátolják, illetve amelyek megszüntetése javíthatná a helyzetet.

A vendégelőadások sorát zárta a vám- és pénzügyőrség kérdéseit bemutató három, izgalmas és sok tanulságot felvonultató előadás *dr. Bencze József vezérőrnagy* előadásában. Ezekből világossá vált a szakterület rendkívüli bonyolult volta, a nemzetközi bűnözés törekvése, s az a tevékenység, amellyet a VPOP által vezetett szervezet – végső soron az ország biztonságát is segítő – e bonyolut és sokrétű felkészültséget igénylő mindennapi munkája során végez.

A sorozat utolsó blokkjában a légierő kérdéseit taglaló két előadás hangzott el, majd a világűr és az ember bonyolult, de egyre szélesedő kapcsolatrendszerét taglaló három előadás következett *dr. Szabó József, majd dr. Almár Iván* csillagász és *dr. Both Előd* csillagász előadásában. Az előadások bemutatták a világűr sajátos dinamikai problémái mellett annak gazdasági és katonai felhasználási lehetőségeit, valamint a magyar űrkutatás múltját, jelenét és bizonyos elgondolások felvillantásával utaltak jövőjére is.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyen jellegű, a hon- és a rendvédelem kérdéseivel foglalkozó előadások iránt van érdeklődés. Meg kell ugyanakkor vizsgálni a PR munka szélesebb alapokra helyezésének lehetőségét, az előadások legcélszerűbb időpontjának meghatározását és az előadások szemléltetővé tételének lehetőségét. A tapasztalatok azt

mutatják, hogy a képpel, ábrákkal és grafikonokkal szemléltetett előadások alkalmasabbak voltak a témák iránti érdeklődés felkeltésére, ezért a jövőben az előadásokat ebben a formában – számítógépes támogatással – fogjuk tartani.

Az MHTT vezetése elhatározta, hogy 2002 szeptemberétől beindítja az előadás-sorozat második évét, amely során havi két előadás megtartásával, összesen mintegy 18–20 előadásra kerül sor. A részletek kidolgozás alatt vannak, annak befejeztével tájékoztatást adunk tagságunknak és a társadalomnak a Hadtudomány című folyóirat, az internet, a sajtó, a rádió és a televízió útján. Szeretnénk, ha a honvédelem és a rendvédelem kérdéseivel, eredményeivel és problémáival – szabadegyetemünk előadásait meghallgatva – minél többen megismerkednének.

A szabadegyetem adta az ötletet arra, hogy a Szelidi-tavak mellett (Baja környékén) megrendezésre kerülő, az egyetemisták és főiskolások részére tervezett tábor idején nyári szabadegyetemi előadás-sorozatot tartsunk. Ennek keretében a biztonságpolitika, a honvédelem és a rendvédelem alapkérdései mellett bemutatnánk a Magyar Honvédséget, a BM-et, a Határőrséget és a VPOP-t, a táborozók megismerkedhetnének a ZMNE oktatási rendszerével, valamint az MHTT tevékenységével is. A több tízezer fiatal bizonyára érdeklődéssel fogja hallgatni az előadásokat, ha megtaláljuk annak módját, hogy az őket is érintő kérdéseket színvonalas tartalommal, a lehető legjobb formában és szemléltetően adjuk elő.

Dr. Szabó József,
az MHTT elnöke

Az Intézőbizottság üléséről

Május másodikán megtartotta soron következő ülését a Hadtudományi Társaság Intézőbizottsága (IB), amelyen a bizottság öt tagja valamint a Felügyelőbizottság és az Etikai Bizottság elnöke vett részt.

A napirendi pontok megtárgyalása során az IB jóváhagyta *Szabó József* elnök elképzelését, miszerint levélben fordul a szakosztályokhoz, hogy javaslatokat kérjen a Tanárky-, illetve a Korponay-díj ez évi kitüntetettjeinek személyére. A jelenlévők tudomásul vették az elnök tájékoztatását az előkészület alatt álló együttműködési megállapodásról a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnokságával.

Tájékoztatást hallgatott meg az IB a szabadegyetem eddig megtartott rendezvényeiről, illetve a szeptembertől folytatódó előadás-sorozat terveiről. Megállapodás született, hogy az előadások házigazdája mindig a témában érintett szakosztály lesz.

Héjja István elnökhelyettes tájékoztatást adott a pályázatok helyzetéről, a már beérkezett szerződéses pályázatokról. Az IB egyetértett azzal a javaslattal, hogy a szerződéses, de esetenként a jeligés pályázatok is egyrészt szolgáljanak a szakértői minősítések alapjául, másrészt képezzék egy-egy előadás témáját a szabadegyetem keretében. Héjja István feladatul kapta: fogalmazzon meg egy állásfoglalást a fenti összefüggések szabályozása céljából, beleértve a szakértői minősítések „gazdájának" tekinthető klubjaink kapcsolódó feladatait is.

Az IB döntött annak az elnökségtől kapott feladatnak az ütemezéséről, amely szerint üléseinek napirendjére kell tűznie az elbeszélgetést a szakosztályok vezetőivel. Eszerint a jövőben alkalmanként 2–2 szakosztály vezetőjével kerül sor informális beszélgetésre, általában egy jól és egy kevésbé jól működő szakosztály kerül „terítékre" egy időben. Első alkalommal viszont a Kiss Károly Hadtudományi és a Láhner György Haditechnikai Klub szerepel majd a napirenden.

Az ülésen tájékoztatás hangzott el a május 3-án megtartandó konferenciáról, amelynek napirendjén az etikai kódex kérdései szerepelnek

Dr. Nagy László alelnök

Az MHTT 2002. április 5-i küldöttgyűlésének határozatai

1/2002. sz *határozat:*
(Jegyzőkönyv 9. oldal negyedik bekezdés)
A küldöttgyűlés az elnökség 2001. évi beszámolóját az elhangzott szóbeli kiegészítésekkel együtt, továbbá a Felügyelőbizottság és az Etikai Bizottság beszámolóit ellenszavazat és tartózkodás nélkül, egyhangúlag elfogadta.

2/2002. sz. határozat:
(Jegyzőkönyv 10. oldal hatodik bekezdés)
A küldöttgyűlés a Magyar Hadtudományi Társaság 2001. évre vonatkozó Közhasznúsági Jelentését ellenszavazat és tartózkodás nélkül, egyhangúlag elfogadta.

3/2002. sz. határozat:
(Jegyzőkönyv 12. oldal negyedik bekezdés)
A küldöttgyűlés a társaság munkatervét a küldöttgyűlésen elhangzott kiegészítésekkel együtt ellenszavazat és tartózkodás nélkül, egyhangúlag elfogadta.

4/2002. sz. határozat:
(Jegyzőkönyv 13. oldal negyedik bekezdés)
A küldöttgyűlés egyhangúlag, ellenvélemény és tartózkodás nélkül fogadta el, hogy 2003. január 1-jétől a Magyar Hadtudományi Társaság tagdíja aktív dolgozók esetében 2000Ft/ év, nyugdíjasok és nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók esetében 1000 Ft/év összegű legyen.

5/2002. sz. határozat:
(Jegyzőkönyv 14. oldal második bekezdés)
A küldöttgyűlés ellenszavazat nélkül, egy tartózkodással fogadta el, hogy a társaság elnökének tiszteletdíja 2002. január 1-jétől 10%-os mértékben, 110 000 Ft/hó összegre emelkedjen. Ezzel azonos, 10%-os mértékben növekedjen a pénzügyi-számviteli, valamint az ügyviteli feladatokat ellátó munkatársak díjazása is.

6/2002. sz. határozat:
(Jegyzőkönyv 14. oldal negyedik bekezdés)
A küldöttgyűlés közfelkiáltással fogadta a társaság első örökös tagjává dr. Móricz Lajos urat.

A Magyar Hadtudományi Társaság 2002. évi beszámoló küldöttgyűlése jegyzőkönyvének teljes szövege a Titkárságon előzetesen egyeztetett időpontban megtekinthető.

Dr. Szabó József,
az MHTT elnöke

A MHTT közhasznúsági jelentése a 2001. évről

Mérleg

Eszközök	
A) Befektetett eszközök	58 e Ft
I. Immateriális javak	0
II. Tárgyi eszközök	58 e Ft
III. Befektetett pénzügyi eszközök	0
B) Forgóeszközök	4148 e Ft
I. Készletek	0
II. Követelések	0
III. Értékpapírok	0
IV. Pénzeszközök	4148 e Ft
Eszközök összesen	*4206 e Ft*
Források	
C) Saját tőke	3768 e Ft
I. Induló tőke	260 e Ft
II. Tőkeváltozás	4791 e Ft
III. Lekötött tartalék	*0*
IV. Tárgyévi eredmény	*-1283 e Ft*
D) Tartalék	*0*
E) Céltartalékok	0
F) Kötelezettségek	438 e Ft
I. Hosszú lejáratú kötelezettségek	0
II. Rövid lejáratú kötelezettségek	438 e Ft
Forások összesen	**4206 e Ft**

Eredménylevezetés

A) Összes közhasznú tevékenység bevétele	**10 225 e Ft**
I. Pénzügyileg rendezett bevételek	10 225 e Ft
1. Közhasznú célú működésre kapott támogatás	
a) alapítótól	1500 e Ft
b) központi költségvetéstől	5000 e Ft
c) egyéb, ebből 1% 301 e Ft	2010 e Ft
2. Pályázati úton elnyert támogatás	400 e Ft
3. Közhasznú tevékenységből származó bevétel	295 e Ft
4. Tagdíjból származó bevétel	641 e Ft
5. Egyéb bevétel	379 e Ft
II. Bevételt nem jelentő bevételek	0
B) Vállalkozási tevékenység bevétele	**0**
1. Pénzügyileg rendezett bevételek	0
2. Pénzbevételt nem jelentő bevételek	0
C) Tényleges bevételek	**10 225 e Ft**
D) Pénzbevételt nem jelentő bevételek	**0**
E) Közhasznú tevékenység ráfordításai	**11 296 e Ft**
1. Ráfordításként érvényesíthető kiadások	11 084 e Ft
2. Ráfordítást jelentő eszközváltozások	0
3. Ráfordítást jelentő elszámolások	212 e Ft
4. Ráfordításként nem érvényesíthető kiadások	0

A Honvédelmi Minisztériumtól, mint központi költségvetési szervtől 5 millió forintot kapott a társaság. A támogatás felhasználása a vonatkozó szerződés szerint a következő volt:

a) tudományos pályázatok, konferenciák meghirdetése	245 996 Ft
b) a társaság elnökének tiszteletdíja és járulékai	917 000 Ft
c) szakmai anyagok, technikai és nyomdai költségei	1 488 712 Ft
d) konferenciák és kiadványok tárgyi feltételeinek biztosítása	1 404 400 Ft
e) hadtudományi pályázatok díjazása	943 892 Ft

A Honvéd Vezérkar Hadtudományi Alapítványtól 1 500 000 Ft alapítványi támogatást kapott társaságunk, melynek felhasználása a következő volt:

Hadtudomány folyóirat kiadásaihoz	483 296 Ft
Ügyviteli kiadásokhoz	15 378 Ft
Szakosztályok tudományos tevékenységére	424 926 Ft
Tudományos életművek elismerésére	576 400 Ft

A Magyar Tudományos Akadémia Titkárságától 2001-ben az MTA Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság jóváhagyása szerint 1 009 000 Ft-ot utalt át, amelyet teljes egészében a Hadtudomány folyóirat megjelentetésére fordítottunk.

A társaság tisztségviselői közül a küldöttgyűlés határozata alapján 1 fő részesül tiszteletdíjban, ez a társaság elnöke. A küldötgyűlés felhatalmazása alapján a társaság Elnöksége 2001. évben 100 000 Ft tiszteletdíjat állapított meg június 1-jei hatállyal. Így a társaság elnöke 2001. évben 700 000 Ft tiszteletdíjban részesült.

A társaság tudományos tevékenységének, a kutatásainak elsődleges színtere a szakosztályok, valamint a két tudományos klub. E mellett a társaság aktívan részt vett az április 6-i az „MH átalakításával kapcsolatos politikai, szakmai és közigazgatási kérdések", valamint a november 29-i „A tömegpusztító fegyverekkel együtt járó veszélyek elleni védelem és a lakosság sebezhetősége" c. előadások előkészítésében és megtartásában. A hadtudomány

terén végzett kimagasló teljesítményeket a társaság a Tanárky-díjjal ismeri el.

A nevelés és oktatás terén, a képességfejlesztés és ismeretterjesztés érdekében szabadegyetemi előadássorozatot indítottunk. A sorozat 12, magas színvonalú, közérdeklődésre számot tartó előadást magában foglaló rendezvénysorozat.

Első ízben adhattuk át a táraság által újonnan alapított Korponay János-díjat, melyet kizárólag fiatal kutatók számára alapítottunk.

Hagyományos formájában funkcionál a társaság folyóirata, a HADTUDOMÁNY. A negyedévenként megjelenő folyóiratban, amely publikálási lehetőséget biztosít a társaság tagjainak, 86 írás, 52 cikk, tanulmány, 34 rövidebb tájékoztató és közlemény jelent meg.

A társaság a kutatási eredmények feltárása, közzététele érdekében, a gyakorlatban is hasznosítható tanulmányok készítése érdekében pályázati felhívásokat írt ki. 2001-ben 3 szerződéses és 7 jeligés pályamű készült.

A Magyar Hadtudományi Társaság elnökségének előterjesztésére jóváhagyta a társaság küldöttgyülése 2002. április 5-én

A szakosztályok rendezvényei

A Hadművészeti szakosztály vitafóruma

A 2002. április 24-én a Hadművészeti szakosztály vitafórumot rendezett *A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció alapkérdései* címmel. A rendezvény előadója dr. *Pekó József, nyá. ezredes, a szakosztály elnöke volt.*

Dr. Pekó József bevezetőjében megfogalmazta, hogy Magyarország biztonsági helyzetének és a honvédelem garanciális feltételeinek alapvető megváltozása stratégiaváltást és átfogó modernizációt követelt, illetve követel a honvédelem alapvető területein: a honvédelem stratégiai szabályozásában, a haza katonai védelmében, a katonai védelem haderő- és más stratégiai feltételeinek a biztosításában. Hangsúlyozta, hogy a haza katonai védelmének stratégiaváltása és reformja alapozhatja meg érdemben a haderőreform továbbvitelét és – a lehetséges katonai műveletek igényei szerinti – kibontakoztatását, összhangban az Országgyűlésnek a Magyar Honvédség hosszú távú átalakítási irányairól szóló határozatával és a vonatkozó tervekkel.

Ebben a modernizációs folyamatban a honvédelem stratégiai meghatározásának és szabályozásának kulcsszerepe van. A honvédelem szavatolása, szervezése és építése, valamint a nemzetközi védelmi feladatok ellátása megköveteli, hogy az állam általános katonastratégiai koncepcióját a nemzeti katonaistratégiai dokumentumában összegezze. Megalkotása, illetve az eddigi tervezetek szükség szerinti újragondolása feltételezi alkotmányi, törvényi és politika-stratégiai alapjainak korszerűségét, de tartalmát meghatározó, vagy azt változtató állami döntések időbeni meghozatalát is.

Az előadás fő részének fontosabb megállapításai az alábbiakban összegezhetők:

Az állam a honvédelmi politikai koncepcióját – mint „katonai akaratot" – a nemzeti katonai stratégiában részletezi. Dokumentumának meghatározása, illetve modernizációja feltételezi elvi alapkérdéseinek, mindenekelőtt fogalmának, szerep- és feladatkörének, valamint rendeltetésének a tisztázását. A viszonyainkra konkretizált nemzeti katonai stratégiát a Magyar Köztársaság általános katonastratégiai koncepciójaként célszerű értelmezni, amely a haza katonai védelmére, a szövetségi és nemzetközi katonai feladatok ellátására, valamint a katonai védelem haderő- és más stratégiai feltételeire vonatkozó célok, irányelvek és követelmények rendszert alkotó összességét jelenti. Arra ad választ, hogy a felső szintű katonai védelmi és haderőtervezés a honvédelem politikai stratégiáját „katonailag" hogyan juttassa érvényre a honvédelem és más katonai tevékenységek megszervezésekor. Az ily módon értelmezett katonai stratégia a honvédelem katonastratégiai szabályozójának szerep- és feladatkörét töltheti be. Következésképpen rendeltetése: érvényre juttatni az állam honvédelem-politikai koncepcióját a stratégiai szintű katonai védelmi és

haderőtervezés, a honvédelem építés és -szervezés gyakorlatában; kiindulási alapokat adni az összhaderőnemi doktrína meghatározásához. Ennek megfelelően *a nemzeti katonai stratégia dokumentumának tartalmát képezheti:*

a) az állam katonai biztonságstratégiai céljai és alapelvei;
b) Magyarország euroatlanti és térségi biztonsági környezete katonastratégiai megítélése;
c) a katonai védelem irányelvei és követelményei a haza katonai védelmére és a kollektív védelmi kötelezettségek teljesítésére, valamint a fegyveres konfliktusmegelőző és válságkezelő műveletekben való részvételre;
d) a Magyar Honvédséget – annak békés és hadiállományát, készenlétét és képességeit, védelmi alkalmazását biztosító katonai rendszereit, hosszabb távú haditechnikai fejlesztését, a stratégiai tartalékképzést, valamint a védelmi helyzetekre történő átállítását – meghatározó elvek és követelmények;
e) a haderő feladatrendszere;
f) a honvédelem rendszere védelmi felkészültségével és mozgósításával, valamint a haditechnikai eszközök beszerzésével és rendszeresítésével szemben támasztott stratégiai követelmények;
g) a nemzetközi katonai kapcsolatok elvei.

Az így meghatározott stratégiai koncepció alapfilozófiájának középpontjában a – honvédelem politikai stratégiája által meghatározott – katonai védelem, azon belül pedig a haza katonai védelme és az azt végrehajtó megújított haderő áll. A haza – fegyveres veszélyformákhoz adekvát – katonai védelme alapeseteiből kiindulva vezeti le a védelem haderő- és más feltételeit meghatározó elveket és követelményeket.

A nemzeti katonai stratégia minden fontos tartalmi kérdésének eldöntésekor abból célszerű kiindulni, hogy Magyarország a katonai biztonságát és védelmét a NATO-védelem keretei között, annak részeként és segítségével, egyidejűleg az ahhoz való hozzájárulással szavatolja. Ez a körülmény alapjaiban határozza meg egyrészt a haza katonai védelme szavatolásának, szervezésének és a haderő alkalmazásának módját, másrészt a védelem által megkövetelt haderő- és más stratégiai előfeltételeket.

A katonai stratégia a honvédelem politikai stratégiájából kiindulva, annak katonai lényegét adaptálva rögzíti biztonságstratégiai céljait és alapelveit. Ily módon létrejöhet a közvetlen kapcsolat a politikai és katonai stratégia között, érvényre juthat az állam politikastratégiai koncepciója a nemzeti katonai stratégiában és alkalmazása során. A katonai biztonságstratégiai céloknak és alapelveknek át kell fogniuk a nemzeti katonai stratégia – előzőekben vázolt – alapvető területeit, és ki kell jelölniük a katonai védelem és feltételrendszere állami stratégiai szavatolásának, működtetésének és alkalmazásának alapirányát.

Magyarország katonai biztonsági környezetének honvédelem-központú megítélése a katonai stratégia kulcskérdése. A katonai stratégiának a honvédelem katonai szabályozása és erre alapozott tervezése céljából szükséges megítélnie az ország katonai biztonságának – tágabb és szűkebb – környezetét és rögzítenie következtetéseit. A haza katonai védelmének lehetséges alapesetei közül a védelmi tervezés kiindulási alapjául szükséges venni a határ menti lehetséges katonai konfliktust. A védelmi intézkedések előkészítésekor jelentős időtartamú háborús veszély időszakával célszerű számolni.

A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció fő feladata: irányelvek és követelmények meghatározása a katonai védelem szavatolásának megszervezéséhez. Mivel stratégiaváltásra van szükség a haza katonai védelme szavatolásának megszervezésében, a katonastratégiai szabályozásnak is ezt a védelemstratégiai modernizációt kell alapoznia. Ez azt jelenti, hogy a védelem szavatolásának – korábbi – háborúközpontúságú elvekre épülő stratégiáját fel kell váltani a nemzeti katonai stratégiára épülő, az ország új biztonsági helyzetének megfelelő védelemszavatolási koncepcióval, illetve az azt alapozó elvekkel.

A Magyar Honvédség katonastratégiai szabályozása átalakításának és fejlesztésének meghatározásával alkot szoros egységet. Vele szemben alapkövetelmény: feleljen meg az alkotmányi, törvényi és politikai-stratégiai szabályozásnak, alapozza meg a katonai védelemhez szükséges, teljeskörűen megújított, NATO-követelményeknek is megfelelő honvédelmi szervezet kialakítását. Mivel a honvédség átalakítása folyamatban van, a katonai stratégiának a hangsúlyt a reformtervek – vál-

tozások miatti – korrekciójára és a fejlesztési döntések alapozására célszerű helyezni. A haderőnemeket úgy célszerű megszervezni és fejleszteni, hogy azok képességaránya 2:1-hez legyen a szárazföldi haderőnem javára. A haderő fegyvernemei harcképességét a határ menti térségben lehetséges fegyveres konfliktus szükségletének kell megfeleltetni, számolva ehhez mozgósítás útján történő kiegészítéssel is. A honvédség működtetését és alkalmazását biztosító katonai rendszereket a szervezeti-strukturális átalakítással és a haderő fejlesztésével összhangban szükséges megújítani.

A haditechnika megújítását egy hosszabb távra – 15–20 éves időtartamra – szóló állami haderő-fejlesztési stratégia szerint, középtávra bontott ütemezésben, elsődlegesen a haza szövetségben megvalósuló elégséges katonai védelme céljából kell, és csak a költségvetési finanszírozhatóság keretei között lehet tervezni és megvalósítani. A haderő haditechnikai fejlesztése anyagi-pénzügyi forrásainak garantálása céljából célszerű, ha a honvédelmi vezetés kezdeményezi a honvédelmi törvény 5. §. (1) c./ pontjának módosítását.

A vitaindító előadást rendkívül aktív vita és véleménycsere követte. A felszólalók megerősítették a katonastratégiai alaptételeit és kritikai észrevételeket fogalmaztak meg a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégia tervezeteivel és a stratégiák tervezett megalkotásával kapcsolatban. *Dr. Seebauer Imre* felszólalásában hangsúlyozta, hogy hazánk gazdasági ereje a honvédelem szavatolására nem elegendő, önálló honvédelmi rendszer létrehozására nem képes, ezért Magyarország védelme NATO-feladat. Ez utóbbit, a védelem szavatolására vonatkozó véleményét a kibontakozó vita során korrigálta. Külön kitért az információs biztonság és védelem szavatolására. *Háber Péter* nyá. dandártábornok – az előadással összhangban – hangsúlyozta, hogy a honvédelem szavatolása nemzeti és szövetségi feladat. Egyetértett az információs biztonság megszervezésével és annak a nemzeti katonai stratégiában történő megjelenítésével. Külön kitért a nemzeti biztonsági stratégiatervezet honvédelmi része továbbfejlesztésének szükségességére és ezzel kapcsolatban tisztázandó kérdéseket is megfogalmazott. *Dr. Deák János* nyá. vezérezredes felszólalásában részletesen kifejtette álláspontját: Az Országgyűlés (94/1998.) határozata honvédelmi tartalmával, a küszöbön álló NATO-bővítéssel és annak stratégiai hatásával, a lehetséges fegyveres fenyegetettségi helyzet időtartamával, a haderő felkészítésével és a haderő-átalakítás terveinek szükség szerinti korrekciójával kapcsolatosan. *Dr. Sztanek Endre* nyá. ezredes felszólalásában elemezte a tömegpusztító fegyverek elleni védelem és a hátországvédelem helyzetét és lehetőségeit. Hangsúlyozta, hogy a lakosság élet- és anyagi javainak védelme korántsem kielégítő. *Magyar István* alezredes hozzászólásában hangsúlyozta: a honvédelem szavatolása és szervezése – összhangban az alkotmánnyal és a törvényekkel – elsődlegesen nemzeti feladat. Fontosnak tartja számba venni a nemzeti katonai stratégiából, a NATO és az EU védelmi koncepciójából adódó katonai védelmi feladatokat és ezekhez megteremteni a haderő- és más stratégiai feltételeket. Kifejtette véleményét a kisebb katonai csapatcsoportosítások alkalmazásával kapcsolatosan, hangsúlyozva azok hadműveleti jelentőségét. *Szabó Miklós Gábor* felszólalásában a Magyar Honvédség megújításával, a haderő- és fegyvernemi arányok kialakításával foglalkozott, hangsúlyozva a katona védelemhez szükséges képességek megteremtését. *Für Gáspár* a katonai védelem hadszíntéri és katonaföldrajzi hátterét elemezte és ajánlásokat is megfogalmazott ezen szakterület továbbfejlesztésével kapcsolatban.

A vitát a szakosztályelnök összefoglalója zárta. A fórum, a folyamatban lévő nemzeti katonai stratégiaalkotáshoz és modernizációhoz való eredményes hozzájárulás volt.

Dr. Pekó József,
a szakosztály elnöke

A Védelemgazdasági szakosztály üléséről

A *Védelemgazdasági szakosztály* 2002. március 12-én ülést tartott, amelynek helyszíne a „Pro Patria" részvénytársaság újpesti telephelye volt, ahol *Wilhelm Péter elnök-vezérigazgató: Akik megindultak felfelé a lejtőn* címmel tartott ismertető és vitaindító előadást.

A védelemgazdasági kérdésekben érintett közvéleményt régóta foglalkoztatja a magyar hadiipar évtizedes hanyatlása, mely témakörrel már konferenciák sora foglalkozott, de általánosan használható receptet még senki nem tudott felmutatni.

Az elhangzott tájékoztató szerint a Pro Patria Rt. 1998-ban alakult 100%-ban magyar tulajdonú társaság, amely a korábban volt MIKI, MMG-AM profiljában kíván tevékenykedni. A társaság stratégiája, hitvallása szerint elsődleges fontosságú a több lábon állás, a legkorszerűbb technológiák felhasználása, a saját termékekben a magas hozzáadott szellemi érték. Ehhez munkatársaik többsége felsőfokú végzettségű, több nyelvet beszél és jó szakmai kooperációs kapcsolatot tart a hazai tudományos intézetekkel, köztük a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel is. Az igényes hadiipar piacon való működéséhez a vállalat megszerezte a „Minősített NATO-beszállító", az ISO 14001, AQAP 110 címeket és bizonyítványokat. Hadiipari profiljukban fontos termék a schengeni egyezmény határőrizeti követelményeit kielégítő mozgó-felderítő rendszer és a mobil okmányvizsgáló gépjármű; korszerűsített kivitelű *Árpád automatizált tűzvezető rendszer*; az SzT–68U radarberendezés illesztőegysége, az IBM kompatibilis katonai számítógép és a lövedéksebesség-mérő. A vállalat a piaci rést felismerve jó tempóérzékkel kezdte meg a biohazard védőeszközkészletek fejlesztését, forgalmazását. Nagy gondot fordítanak vevőik igényeinek, gondolkodásmódjának megismerésére, a velük való együttműködésre. A több lábon állás stratégiájának megfelelően számos polgári rendeltetésű termékükről is szó esett.

Az ismertetőben elhangzott sikertörténet (forgalmuk az alapítás utáni három évben közel megtízszereződött és nemcsak a hazai piacon stabilizálták helyzetüket, hanem külföldi tendereken is eredményesen szerepeltek) természetesen nem adott általános receptet a hazai hadiipar problémáinak megoldására, de bemutatott egy kitörési lehetőséget.

Az előadás után a szakosztály tagjai elfogadták a 2001. évi munkatervet, majd jó hangulatú baráti beszélgetésen tárgyalták az elhangzottakat és ismerkedtek Pro Patria Rt eredményeivel.

A szakosztály nevében külön köszönetet kell mondanunk *dr. Jankó Gyula nya. mk. ezredes* úrnak, aki aktív közreműködésével tette lehetővé a szakosztályülés ilyen módon való megtartását.

Dr. Király László,
a szakosztály elnöke

A Tüzérszakosztály üléséről

Az MHTT Tüzérszakosztálya 2002. március 19-én tartotta ez évi első, negyedéves szakosztályülését, amelynek keretében a szakosztály tagsága tájékoztatást kapott a Magyar Honvédség doktrínái kidolgozásának rendszeréről, az ezzel kapcsolatos feladatok elvégzésére létrehozott szervezetek munkájáról és a kidolgozási folyamat jelenlegi helyzetéről.

Az első napirendi pontban *dr. Furján Attila alezredes,* a ZMNE HTK Tüzértanszéke harcászatszakcsoport vezetője – aki a Honvéd Vezérkar állományában hosszú ideig a téma egyik vezetője és irányítója volt – tartotta meg előadását *„A Magyar Honvédség doktrínarendszere"* címmel. Elmondta, hogy az elmúlt időszak politikai és gazdasági változásai, a NATO-hoz csatlakozás, az ország biztonságának folyamatos és megfelelő szintű biztosítása korszerű, ugyanakkor gazdaságilag is finanszírozható hadsereget kíván. Ennek kialakítása és működtetése elképzelhetetlen bizonyos alapdokumentumok megléte nélkül, amelyek egy részének megalkotása a Parlament feladata. Mivel a kapcsolódó dokumentumok egy része ezekkel párhuzamosan előkészíthető, a szükséges anyagok elkészítésére a megfelelő szervezeteket létrehozták, amelyek folyamatosan feldolgozzák a szövetségi rendszertől már megkapott dokumentumokat, illetve igyekeznek beszerezni a hiányzó okmányokat.

Az előadást követően aktív vita bontakozott ki a témával kapcsolatban, mivel minden jelenlévő úgy érezte, hogy egy különösen fontos és aktuális kérdésről van szó, amely mindannyiunk munkáját alapvetően befolyásolja.

A második napirendi pontban *Bóka Sándor nyá. ezredes* tartott előadást *Az Árpád ATR-ekben alkalmazott tüzérszakprogramok elvi működtetéséről* címmel. Ismertette a tűzvezető rendszer korszerűsítésekor továbbra is megtartandó programrészeket, és kitért azokra az elemekre, amelyek jelenlegi formájukban az új rendszerben nem vagy csak módosításokkal alkalmazhatóak.

Az *előadásokat követően* jó hangulatú vita alakult ki, amit hűen tükröz a szakosztályülés háromórás időtartama is.

Petrovics Mihály,
a szakosztály titkára

Contents

Tibor Ács — Kossuth and the Military Science . . . 3
László Nagy — The Past and Present of the Institutes of European Security Policy . . . 11
Árpád Pohl — The New Austrian Doctrine of Security and Defence . . . 27
Magda Katona — The Military Co-operation of the Taliban and Pakistan . . . 36
Lajos Hajma — The Role of Unexpectedness in the Military Art of the USA . . . 49
Zahradnicek Páwel — The Effects of Damages and Destruction in Nuclear Power Stations on the Activities of Fighting Troops . . . 61
Miklós Szabó — The History of "Honvéd" Staff Course . . . 73
László Ruttkai - Zoltán Krajnc: Thoughts on the Management of the Air Force . . . 88
József Padányi - László Harai: The Technological Support of the „Essential Harvest" Operation; The Activities of the Hungarian Weapon Destroying Unit . . . 93
Mihály Varga — Conference on the Ethics Codex . . . 107
F. Frigyes - Z. Lévai - J. Rónaky - J. Solymosi: Safe Disposal of Nuclear Waste in Hungary . . . 110
Csaba D. Veress — The Battle of Mezőkeresztes, 1596 . . . 118
Iván Pataky — A Noteworthy Initiative . . . 120
THE NEWS OF THE SOCIETY . . . 122

Inhalt

Tibor Ács: — Kossuth und die Wehrwissenschaft . . . 3
László Nagy: — Die Vergangenheit und Gegenwart der europäischen sicherheits-politischen Institutionen . . . 11
Árpád Pohl: — Die neuen österreichischen Sicherheits- und Verteidigungsdoktrinen . . . 27
Magda Katona: — Die militärische Kooperation zwischen den Thalibs und Pakhistan . . . 36
Lajos Hajma: — Die Rolle der Plötzlichkeit in der Wehrkunst der USA . . . 49
Pável Zahradnicek: — Die Wirkungen der in Atomkraftwerken verursachten Schaden und Zerstörungen auf die Tätigkeit von kämpfenden Truppen . . . 61
Miklós Szabó: — Die Geschichte des ungarischen "Honvéd" Stabskurses . . . 73
László Ruttai – Zoltán Krajnc: Gedanken über die Führung der Luftwaffe . . . 88
József Padányi - László Harai: Die technische Unterstützung der Operation Essential Harvest, die Tätigkeit der ungarischen Waffenvernichtungstruppe . . . 93
Mihály Varga: — Konferenz über den Ethischen Kodex . . . 107
F. Frigyesi – Z. Lévai – J. Rónaky – J. Solymosi: Die sichere Unterbringung von radioaktiven Abfällen . . . 110
Csaba Veres D.: — Die Schlacht bei Mezőkeresztes, 1596 . . . 118
Iván Pataky: — Eine bemerkenswerte Innitiative . . . 120
DIE NACHRICHTEN DER GESELLSCHAFT . . . 122

Содержание

Тибор Ач: — Лайош Кошшут и военная наука . . . 3
Ласло Надь: — Прошлое и настоящее европейских учреждений по политике безопасности . . . 11
Арпад Пол: — Новая австрийская доктрина безопасности и обороны . . . 27
Магда Катона: — Военное сотрудничество между талибами и Пакистаном . . . 36
Лайош Хайма: — Роль неожиданности в военном искусстве США . . . 49
Павел Захрадничек: — Влияние оказанное ущербами и разрушениями на атомных электрических станцийах на деятельность войск . . . 61
Миклош Сабо: — История курса повышения квалификации штабных офицеров . . . 73
Ласло Руттаи – Золтан Крайнц: Мысли об управлении ВВС . . . 88
Йожеф Падани – Ласло Хараи: Инженерное обеспечение операции «Essential Harvest»; деятельность венгерских специалистов по уничтожению оружия . . . 93
Михай Варга: — Конференция об этическом кодексе . . . 107
Ф. Фридеш – З. Леваи – Й. Ронаки – Й. Шоймоши: Безопасное размещение радиоактивных отходов на территории Венгрии . . . 110
Чаба Д. Верешш: — Битва под населённым пунктом Мезёкерестеш в 1596-ом году . . . 118
Иван Патаки: — Инициатива заслуживающая внимание . . . 120
НОВОСТИ ИЗ ЖИЗНИ ВЕНГЕРСКОГО ОБЩЕСТВА ВОЕННОЙ НАУКИ . . . 122

Tisztelt Tagtársunk!

A Magyar Hadtudományi Társaság többször módosított, jelenleg érvényben lévő Alapszabályának 5. pontja a következőket tartalmazza:

„5. A rendes tag köteles:

a) az Alapszabályban megfogalmazott célkitűzéseket, a küldöttgyűlési és testületi határozatokat megvalósítani, az Alapszabály rendelkezéseit betartani;

b) a tudományos kutatás etikai szabályait betartani;

c) a tagdíjat megfizetni."

Erre figyelemmel, valamint az elmúlt időszak romló tagdíjfizetési tendenciája miatt hívjuk fel figyelmét arra, hogy az MHTT elnökség javaslata alapján 2002. április 5-ei küldöttgyűlés határozata szerint: a jövőben a Hadtudomány című folyóiratot a társaság titkársága csak azon tagok részére küldi meg, akik a tárgyévben határidőre a tagsági díjukat befizetik. (Természetesen új tagjaink részére a belépést követően fogjuk biztosítani a folyóirat adott példányszámait.)

A döntést az a tény is motiválta, hogy a folyóirat előállítási és postai költségei jelentősen megnövekedtek, egy példány esetében meghaladja az 1400 Ft összeget. Így az egy tag részére juttatott négy példány összköltsége évente 5500–5600 Ft, melyet csak jelentős támogatások megszerzése esetén tud a társaság előteremteni. Ezért fontos a társaság tagjainak személyes hozzájárulása is.

Amennyiben még nem fizette volna be ez évi tagdíját, úgy kérem, szíveskedjék jelezni azt a társaság titkárságának, és akkor küldünk utalványt.

Értesítjük tagjainkat továbbá arról is, hogy a küldöttgyűlés döntött a tagdíjak emeléséről is. *2003. január 1-jétől* a Magyar Hadtudományi Társaság tagdíjának összege megváltozik.

- Hivatásos állományú, fő állású munkaviszonnyal rendelkező tagjaink részére évi *2000 Ft.*
- Nyugdíjasok és nappali tagozatos egyetemi hallgatók részére évi *1000 Ft.*

Az MHTT-nek nyújtott esetleges támogatásokról, valamint a tagdíjfizetéssel kapcsolatos adószabályokról – összhangban a közhasznú szervezetté átsorolásunkkal – e szám társasági híreiben adunk részletes tájékoztatást.

Köszönjük megértésüket és figyelmüket!

Dr. Szabó József
elnök